

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ABDULLÂH İLÂHÎ VE ZÂDÜ'L MÜŞTÂKÎ
(İnceleme-Metin)**

Ayşe DEMİRDAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ABDULLÂH İLÂHİ VE ZÂDÜ'L MÜŞTÂKİN'İ
(İnceleme-Metin)**

Ayşe DEMİRDAŞ

**Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DÖNER
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Hayri KAPLAN
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ömer SADIKER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2021

ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu alışma, jürimiz tarafından Temel İşlam Bilimleri Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DÖNER
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Hayri KAPLAN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ömer SADIKER

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

.../.../2021

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, izelge, şekil
ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri
Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. .../... /2021

Ayşe DEMİRDAŞ

ÖZET

ABDULLÂH İLÂHÎ VE ZÂDÜ'L MÜŞTÂKÎN'İ (İnceleme-Metin)

Ayşe DEMİRDAŞ

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DÖNER

Ocak 2021, 225 Sayfa

Abdullâh-ı İlâhî, Osmanlı Devletinin XV. yüzyılında yaşamış Melâmî meşrebe sahip sufilerden biridir. Tasavvuf alanında Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere eserler kaleme almıştır. Çalıştığımız eser ise Türkçe, nesir biçiminde yazılmış tasavvufi öğretileri ve kavramları içeren hacimli bir kitaptır. Çalışmamız giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve yöntemi yer almaktadır.

Birinci bölümde Abdullah-ı İlâhî'nin hayatı, medrese tahsili, seyahatleri, tasavvufa intisâbı, irşad faaliyetleri ve eserleri hakkında birtakım bilgiler verilmiştir. Müellifin *Zâdü'l-Müştâkîn* adlı eserinin yazmalarının günümüzde hangi kütüphanelerde mevcut oldukları tespit edilmiştir.

İkinci bölümde *Zâdü'l-Müştâkîn*'de geçen bazı tasavvufi kavramlar üzerinde çalışılmıştır. Ele aldığımız kavramlara sufiler tarafından getirilen yorumlar ifade edildikten sonra, İlâhî'nin ilgili kavramlara vermiş olduğu manalar üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise eserimizin temel yapı taşını oluşturan çevirisi transkripsiyon harfleri ile dilimize kazandırılmıştır. Öncelikle harflerin transkripsiyon karşılığı tanıtıldıktan sonra yazarın orijinal metnine mümkün olduğunca yakın metin sunulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak ise *Zâdü'l-Müştâkîn* tasavvufi kavramlardan oluşan ve bu kavramlara verilen yorumlardan müteşekkil, nasihatnâme türünde bir kitap olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdullah-ı İlâhî, Zâdü'l-Müştâkîn, Tasavvuf, Melâmîlik, Ahlâk.

ABSTRACT

ABDULLAH İLÂHÎ'S ZÂDÜ'L-MÜŞTÂKÎN

(Investigation-Text)

Ayşe DEMİRDAŞ

Master's Thesis, Basic Islamic Sciences Department

Supervisor: Assist Prof. Dr. Ertuğrul DÖNER

January 2021, 225 Page

Abdullah-ı İlâhî is one of the Sufis, who lived in the 15th century of the Ottoman Empire, and had a Melami character. He has written works in these 3 languages, Turkish, Arabic and Persian, in the field of Sufism. The work we are working on is a voluminous book that includes Sufi teachings and concepts written in Turkish in the form of prose. Our study consists of 3 parts, firstly introduction. The subject, purpose and method of there search are included in the introduction section.

In the first part, information was given about the life of *Abdullah-ı İlâhî*, his education in madrasah, his travels, his affiliate to Sufism, his guiding activities and his works. It has been determined in which libraries these manuscripts are present today.

In the second chapter, a limited number of studies have been made on the Sufi concepts mentioned in *Zadü'l-Müştakîn*. After expressing the interpretation brought by the Sufis to the concept we are dealing with, the original discourses of the *Abdullah-ı İlâhî* given to the a fore mentioned concept are expressed.

In the third part, the translation, which forms the basic building block of ourwork, has been brought to our language with transcription letters. First of all, after the transcription equivalent of the letters was introduced, the main translation, which is the text, waspassed.

As a result, it has been determined that *Zadü'l-Müştakîn* is a book in the type of advisory, composed of mystical concepts and interpretations given to these concepts.

Keywords: *Abdullah-ı İlâhî*, *Zadü'l Müştakin*, Mysticism, Melamism, Morality.

ÖNSÖZ

Abdullah-ı İlâhî, XV. yüzyılda Osmanlı Devleti bünyesinde yaşamış bir kimse olup, çeşitli zahiri ilimleri dönemin meşhur bazı hocalarından aldıktan sonra Ubeydullah Ahrâr'ın yanında seyrü sülûkunu tamamlamıştır. Buradan aldığı Nakşî-Melâmî kültürü, Anadolu topraklarında gerek sözlü gerek yazılı olarak yaymaya çalışmıştır. İlâhî'nin düşünceleri ve eserleri, kısa sürede halk nezdinde intişâr bulmuştur. Birçok eser kaleme almış olan İlâhî'nin eserlerinden biri de *Zâdü'l-Müştâkîn*'dir. Çeviri olarak 'Özlem Duyanların Yol Azığı' anlamına gelen bu eser sadece tarikat erbâbına değil, aynı zamanda tüm insanlara, dünya yolculuğunda bir azık niteliği taşımaktadır.

Eserin içerisinde birçok Arapça kelime bulunmakla birlikte yer yer Farsça kelimeler kullandığı da görülmektedir. Genel itibari ile eserde XV. yüzyıl Türkçesi hâkimdir. Tasavvufi istilahlara yer veren nasihatnâme türünde yazılmış nesir bir eserdir. Metinde ayet ve hadislerle konu bağlamında değinilmekte, zaman zaman beyitlere de rastlanmaktadır. Yazarın 'Bu kitapta ziyade tahkik ve tedkik olunmadı. Ve berzahdan söylendi. Tâ ki âmme ve hâssa nef'i âmme olması için ve ilâc-ı dîl söylendi.' ifadesinden de anlaşılacağı üzere eser içerisinde konu bütünlüğü görülmemektedir. Çeşitli kütüphanelerde toplam yedi nüshası olan bu hacimli eserin herhangi bir çevirisi, yüksek lisans veya doktora çalışması olarak transkripsiyon harfleri ile çalışılmamıştır. Abdurrezzak Tek tarafından transkripsiyon harfleri kullanılmaksızın eserin bir çalışması mevcuttur. Kanaatimizce bu eserin varlığı, yapmış olduğumuz çalışmanın orijinalliğini kaybettirmemektedir. Zira çalışmamız hem yazarın hayatı hakkında önemli bazı bilgileri içermesi, hem eser içerisindeki kavramları ele alması hem de metnin transkripsiyonlu halini barındırması açısından geniş ve kapsamlı olma niteliğine sahip bir özellik taşımaktadır.

Tarihin tozlu raflarında unutulmaya mahkûm edilmeyip bu güzide eserle tanışmama vesile olan değerli hocam Prof. Dr. Hayri Kaplan'a en kalbi teşekkürlerimi sunarım. Çalışmam esnasında yardım ve yönlendirmeleri ile daima yol gösteren kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul Döner'e şükranlarımı arz ederim. Tez izleme komisyonunda yer alan hocalarıma katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Aynı zamanda ilim yolculuğunda, daimi olarak maddi-manevi desteklerini üzerimden eksik etmeyen değerli aileme ve çeviri metinde yardımını esirgemeyen arkadaşım Bahar Şen'e teşekkür etmeyi bir vazife kabul ederim.

Ayşe DEMİRDAŞ
ADANA/2020

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
1. Tezin Konusu ve Amacı	1
2. Tezin Kapsamı ve Yöntemi	1

BÖLÜM I

A. ABDULLAH-I İLÂHÎ'NİN HAYATI

1.1. Doğum Yeri ve Tarihi.....	3
1.2. İlim Tahsili ve Hocaları	3
1.3. Tasavvufa İntisabı.....	3
1.4. Tarikatı.....	4
1.5. Anadolu'ya Dönüşü ve İrşad Faaliyetleri	5
1.6. Vardar Yenicesi'ne Gidişi ve Orada Vefatı	6
1.7. Halifeleri	7
1.8. Meslekü't-Tâlibîn ve'l-Vâsilîn	7
1.9. Keşfu'l-Vâridât li Tâlibi'l-Kemâlât ve Gâyetü'd-Derecât.....	7
1.10. Risâle-i Vücûd	8
1.11. Futuhât-ı İlâhî	8
1.12. Risâle-i Ehadiyye.....	8
1.13. Risâle-i Es'ile ve Ecvibe.....	8
1.14. Esrârname	9
1.15. Necâtu'l-Ervâh min Denesi'l-Eşbâh.....	9
1.16. Zâdü'l-Müştâkîn	9
1.17. Zâdü'l-Müştâkîn'in Nüshaları	9

BÖLÜM II

ZÂDÜ'L-MÜŞTÂKÎN'DE GEÇEN BAZI TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

2.1. Ubûdiyyet.....	13
2.2. Derviş-Sâlik-Mürîd.....	16
2.3. Kümmel Ricâl-Mürşid	18
2.4. Kalp-Gönül	21
2.5. Kurb	24
2.6. Murâkabe	25
2.7. Zikir	26
2.8. Ahlâk.....	28
2.9. Edep	29
2.10. Şükür.....	30
2.11. İhlâs.....	31
2.12. Sıdk	33
2.13. Melâmiyye	35

BÖLÜM III

ZÂDÜ'L-MÜŞTÂKÎN (ÇEVİRİ YAZI)

3.1. Çeviri Yazı İşaretleri.....	38
3.2. Metnin Oluşturulmasında İzlenen Yol.....	39
3.3. Çeviri Yazılı Metin	40

SONUÇ	218
KAYNAKÇA.....	220
ÖZGEÇMİŞ	222
EKLER	223

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
ö.	: Ölümü/Vefatı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
vr.	: Varak
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yz.	: Yazma

GİRİŞ

1. Tezin Konusu ve Amacı

Bu tez, Osmanlı Devleti bünyesinde XV. yüzyılında yaşayan, Fatih Sultan Mehmet’le çağdaş sayılan ve bu toprakların yetiştirdiği önemli sûfi simâlarından birisi olarak kabul edilen Abdullah-ı İlâhî’nin *Zâdü’l-Müştâkîn* adlı eserini konu edinmektedir. Bu çalışmamızda İlâhî’nin hayatı, ilim tahsili, hocaları, seyr-u sülûk yolculuğu, Anadolu’daki irşad çalışmaları, eserleri hakkında birtakım bilgiler verildikten sonra, yazmış olduğu eserin içinde geçen tasavvufi kavramlara değinilmiştir. Bu kavramların belirlenişi tarafımıza ait olup, eserde adı sıklıkla geçen kavramlar üzerinde çalışma yapılmıştır. Zira eserde İlâhî’nin bazı kavramlara sıkça yer verdiğini bazılarının ise sadece değinmekle yetindiğini görmekteyiz.

Eser de tasavvufi ıstıhlardan bahsedilmesi özellikle ahlâk konusuna dair olan ahlâk-ı hamîde ve ahlâk-ı zemîmeyi tüm yönleriyle ele alması bakımından bu alanlarda araştırma yapacak olanlara katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Özellikle ıstıhlalar konusunda tasavvuf araştırmalarına, ‘İlâhî’nin bu konuya getirmiş olduğu tanım da şu mivaldedir.’ diye başlık atılması, yapılacak çalışmalara ve tasavvuf ilmine zenginlik ve özgünlük katacağı ön görülmektedir. Özellikle katalog bilgilerinin, alıntılanmadan ziyade bizzat görerek elde edilerek sunulmasının daha sağlıklı bilgilere ve araştırmalara zemin hazırlayacağı kanaatindeyiz.

2. Tezin Kapsamı ve Yöntemi

Eser hakkında öncelikli olarak baskı kitap halindeki kütüphane katalogları ve internet ortamında arama ve dijital görüntü sunan kaynaklar aracılığıyla araştırmalar yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma eserin dijital ortamda çeşitli nüshalarına ulaşılarak ortaya konulmuştur. Üzerinde herhangi bir çalışma yapıp yapılmadığına dair tarama yapılmış olup, eserle ilgili olarak yüksek lisans ve doktora çalışması olmadığı tespit edilmiştir. Fakat Abdurrezzak Tek tarafından kaleme alınmış olan *Nakşiliğin Osmanlı Topraklarına Gelişi Molla Abdullah İlâhî* adlı eserinde yazar İlâhî’nin üç eserini, bu eserlerden biri de üzerinde çalışma yaptığımız *Zâdü’l-Müştâkîn*’i transkripsiyon harfleri kullanmaksızın dilimize aktardığına ulaşılmıştır.

Çalışmamızda Abdurrezzak Tek’ten farklı olarak İlâhî’nin hayatını ve eserlerini, özellikle üzerinde çalışmasını yaptığımız *Zâdü’l-Müştâkîn*’i detaylı bir şekilde

incelemeye çalıştık. Bununla birlikte *Zâdü'l-Müştâkîn*'de geçen bazı tasavvufî ıstılahları konu edindik. Son olarak ise yazma eseri transkripsiyon harfleriyle çalışmamızın son bölümüne ekledik.

Çalışmamızda Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* ve Ethem Cebecioğlu'nun *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri* sözlüklerinden istifade edilmiştir. Ayetlere verilen mealler ise bir bütünlük arz etmesi hususunda Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı meallerinden hareketle verilmiştir. Sufilerin tasavvufî ıstılahlara getirmiş oldukları tanımları ise Kuşeyrî'nin *er-Risâle* ve Sühreverdî'nin *Avârifü'l-Maârif* adlı eserlerinden istifade ile gerçekleştirilmiştir. Günümüzde yazılmış olan Mansur Gökcan'ın *Temel Ahlâkî Prensipleriyle Tasavvuf* ve Mahmud Esad Erkaya'nın *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları* adlı kitaplarına başvurulmuştur.

BÖLÜM I

A. ABDULLAH-I İLÂHÎ'NİN HAYATI

1.1. Doğum Yeri ve Tarihi

Abdullah-ı İlâhî Kütahya'nın Simav ilçesine bağlı Tekellüf köyünde dünyaya gelmiştir.¹ Doğum tarihi bilinmemektedir. Abdullah-ı İlâhî, 'Abdullah-ı Simâvî', 'Molla İlâhî' ve 'Şeyh İlâhî' isimleriyle de halk arasında tanınır bir kimsedir. Şiirlerinde 'İlâhî' mahlasını kullandığı görülmektedir. Ahmed-i İlâhî adında başka bir şair olması bu iki ismin zaman zaman karıştırılmasına sebebiyet vermiştir.²

1.2. İlim Tahsili ve Hocaları

İlköğrenimini memleketi Simav'da almıştır. Yaşadığı dönemde devrin ilim merkezi sayılan İstanbul'a giderek Zeyrek Medresesi'nde ilim tahsiline devam etmiştir. Medresedeki hocaları Mevlânâ Alâaddîn et-Tûsî (ö. 887/1482) ve Hocazâde Muslihiddîn Mustafa b. Hoca Yusuf'tan (ö. 969/1561) ders okumuştur.³

Abdullah-ı İlâhî'nin istifade ettiği şahıslardan biri de Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492)'dir. Ubeydullah Ahrâr'ın (ö. 895/1490) halifesi olan bu sufiden edindiği bilgileri hayatı boyunca muhafaza etmiştir. Bu tesir İlâhî'nin eserlerinde yoğun bir şekilde kendini göstermektedir.

1.3. Tasavvufa İntisabı

İlâhî'nin, Mevlânâ Ali et-Tûsî ile beraber Doğu'ya gittiği ve bu yerin ise kaynaklarda Horasan olarak geçtiği belirtilmiştir. Burada eğitimine devam eden İlâhî, bir müddet sonra tasavvufi hayata meyletmiştir. Bu meyil, kitaplarını satıp paralarını fakirlere dağıtacak derecede hayatını etkilemiştir. Medrese tahsilini bıraktıktan sonra Semerkand'a gidip, devrin en meşhur mutasavvıflarından biri olan Nakşibendiyye

¹ Tek, Abdurrezzak, *Nakşiliğin Osmanlı Topraklarına Gelişi Molla Abdullah İlâhî*, Emin Yayınları, Bursa 2012, s. 13; Kara, Mustafa, "Molla İlâhî'ye Dair", *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, İstanbul 1988, s. 365; Özkan, Ahmet, *Abdullah-ı İlâhî'nin Esrarnâme Adlı Eseri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006, s. 8.

² Kara, "Molla İlâhî'ye Dair", s. 379; Özkan, *Abdullah-ı İlâhî'nin Esrarnâme Adlı Eseri*, s.8.

³ Kara, Mustafa-Algar, Hamit, "Abdullah-ı İlâhî", *DİA*, İstanbul 1988, I, 110; Özkan, *Abdullah-ı İlâhî'nin Esrarnâme Adlı Eseri*, s. 8.

tarikatinin Ahrâriyye kolunun kurucusu olan Ubeydullah Ahrâr'a intisab ederek seyr-u sülûkunu tamamlamıştır.⁴

Îlâhî, mürşidinin yanında sülûkunu tamamlayıp icâzetini aldıktan sonra Buhâra'ya geçmiştir. Burada bir yıl yani tasavvufi tabirle dokuz erbaîn çıkarıncaya kadar Bahâeddîn en-Nakşibend'in (ö. 791/1391) mezarının yanı başında kalmıştır. Bu manevi ilişki onun Üveysî meşrebe sahip bir sufi olarak bilinmesine sebep olmuştur.⁵ Sonuç olarak bir taraftan Üveysî meşreb olarak, diğer taraftan da şeyhi Ubeydullah Ahrâr'ın terbiyesinde seyr-ü sülûkunu tamamlamıştır.⁶

1.4. Tarikatı

Îlâhî'nin intisab ettiği Nakşibendiyye tarikatının kurucusu Hâce Bahâeddîn Nakşibend Abdulhâlık Gucdüvânî'nin (ö. 575/1179 veya 617/1220) hafî zikir esasına dayalı olarak kurduğu Hâcegân tarikatının unutulmaya yüz tutmuş kurallarını ihya ettiği için yeni bir tarikat kurucusu olarak telakki edilmiştir.⁷

Nakşibendiyye tarikatı, kurucusu Nakşibend zamanından itibaren çeşitli bölgelerde artarak yaygınlık kazanmış olup Türkistan, Orta Asya, Anadolu ve Hindistan bu bölgelerin başlıcalarındandır. Tarikatın meşhur halifeleri Alâaddîn Attâr (ö. 802/1400), Muhammed Parsa (ö. 822/1420) ve Zâhid Bedahşî (ö. 1071/1661) gibi sufiler Nakşibendiyye'nin Maverâünnehir bölgesinde yayılmasını sağlamıştır. Ahrâriyye kolunun kurucusu Ubeydullah Ahrâr zamanında tarikatın şöhreti artarak İstanbul'a kadar ulaşmıştır. Tez konumuz olan Abdullah-ı Îlâhî ise Ahrâr'ın Anadolu'daki halifesidir.⁸

Ubeydullah Ahrâr'ın (ö. 895/1490) tarikat silsilesi şöyledir: Ya'kûb-i Çerhî (ö. 851/1447), Alâaddîn-i Attâr (ö. 802/1400), Şâh-ı Nakşibend Muhammed Bahâeddîn-i Buhârî (ö. 791/1389), Emîr Külâl (ö. 772/1370), Muhammed Baba Semmâsî (ö. 736/1335-36(?)), Ali Râmîtenî (ö. 715/1315), Mahmud Fağnevî (ö. 715/1315-16(?)), Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmedel-Harakânî (ö. 425/1033), Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 858/1454),

⁴ Kara, "Molla Îlâhî'ye Dair", s. 365; Özkan, *Abdullah-ı Îlâhî'nin Esrarnâme Adlı Eseri*, s. 10.

⁵ Tek, *Nakşiliğin Osmanlı Topraklarına Gelişi Molla Abdullah Îlâhî*, s. 22; Kara, "Molla Îlâhî'ye Dair", s. 365; Özkan, *Abdullah-ı Îlâhî'nin Esrarnâme Adlı Eseri*, s. 10; Kara-Algar, "Abdullah-ı Îlâhî", *DİA*, I, 111.

⁶ Özkan, *Abdullah-ı Îlâhî'nin Esrarnâme Adlı Eseri*, s. 10.

⁷ Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler I*, Sır Yayıncılık, Bursa 2001, s. 153; Özkan, *Abdullah-ı Îlâhî'nin Esrarnâme Adlı Eseri*, s. 10.

⁸ Özkan, *Abdullah-ı Îlâhî'nin Esrarnâme Adlı Eseri*, s. 11.

Câ'fer-i es-Sâdık (ö. 148/765), Kâsım bin Muhammed (ö. 107/725(?)), Selmân-ı Fârisî (ö. 36/656), Hz. Ebû Bekir (ö. 11/632-33), Hz. Muhammed (ö. 11/632).⁹

1.5. Anadolu'ya Dönüşü ve İrşad Faaliyetleri

Abdullah-ı İlahî'ye şeyhi, halifelik vererek irşad yapacağı yeri, Anadolu olarak işaret etmiştir. İlahî, tekrar memleketi Simav'a dönerken, uğradığı merkezlerde gönül erbâbı ile görüşmeyi de ihmal etmemiştir. Bunların başında Herat'ta görüştüğü Molla Câmî gelmektedir. Bu yolculukta Ahrâr'ın kıymetli müridlerinden biri sayılan Emir Ahmet Buhârî (ö. 922/1516) de kendisine eşlik etmiştir.¹⁰

Doğum yeri olan Simav'a gelişi *Nefahât*'ta şöyle anlatılmaktadır: “Mevlidleri olan Simav'da nüzul buyurmuşlar, tâlibler ve âşıklar çünkü vücûd-u şerifinden hakikat kokusun almışlar ve nur-i iradetle ol zatın kim idüğün fehm eylemişler. Lâ-cerem etraf ve eknaftan gelub, hidmet-i saadet-meablarına yüz urmuşlar ve az zamanda bir azim cemiyet olub, tarik-i hâcegân avâzesi Vilayet-i Rum'a münteşir olmuş.”¹¹ Bu cümlelerden İlahî'nin, Anadolu'ya gelir gelmez irşad faaliyetinde bulunduğu, halka tesir ettiği ve ilgi odağı haline geldiği görülmektedir.

Bu ilgi ve şöhret dönemin padişahı olan Fatih Sultan Mehmet'in (ö. 886/1481) kulağına kadar gitmiş ve bunun üzerine İstanbul'dan kendisine bir davet teklifi gelmiştir. Sultan Fatih, kendisini İstanbul'a çağırılmaktadır. Ancak Abdullah-ı İlahî bu daveti ihtiyatla karşılamış, davette ısrar edilince müridi Emir Ahmed Buhârî'yi İstanbul'a göndermiştir. Buhârî, bir müddet İstanbul'da kaldıktan sonra saraydaki atmosferi Farsça bir beyit ile şifreli bir şekilde Simav'a iletmiştir. Beytin meali şöyledir: ‘Bu hengâmede gönlü rahat tutmak daha iyidir. O, yârin eteğine yapışmış, bir kenara çekilmiştir.’¹²

Müridinin bu mesajı her ne kadar İstanbul'a gelişini geciktirse de bir müddet sonra Nakşî neşveyi memleketinden sonra İstanbul'a taşıma isteğini doğurmuştur. Manisalı Kazasker Çelebi'nin ısrarlı davetleri üzerine İstanbul'a gelmiş, burada devlet erkânı ve eşrâfın hem de ulemânın yoğun ilgisi ile karşılaşmıştır. İstanbul Unkapi civarında ‘Şeyh İlahî Sokağı’ diye bir sokak vardır. Muhtemelen İlahî burada bir hânede

⁹ Özkan, *Abdullah-ı İlahî'nin Esrârname Adlı Eseri*, s. 14.

¹⁰ Kara, *Bursa'da Tarikatler ve Tekkeler 1*, s. 148; Kara, “‘Molla İlahî'ye Dair’”, s. 365; Özkan, *Abdullah-ı İlahî'nin Esrârname Adlı Eseri*, s. 14.

¹¹ Çelebi, Lâmiü, *Nefahât-ül Üns Tercümesi*, haz. Süleyman Uludağ- Mustafa Kara, 1289/1872, s. 461; Kara, “‘Molla İlahî'ye Dair’”, s. 366.

¹² Kara, “‘Molla İlahî'ye Dair’”, s. 366.

oturmuş olmalıdır ki Zeyrek Medresesi yakınındaki zaviyede pencere üstündeki kitâbede kendisinin ve halifesi Ahmet Buhârî'nin burada ikamet ettikleri yazılıdır.¹³

1.6. Vardar Yenicesi'ne Gidişi ve Orada Vefatı

İstanbul'da yoğun bir ilgiyle karşılaşan İlâhî, kendisinin ve müridlerinin kalbi sükûnetleri için daha sakin bir yer sayılan aynı zaman da Evrenoszâde Ahmed Bey'in teklifiyle de Vardar Yenicesi'ne gitmiştir.¹⁴ Bugünkü Selanik şehrine 40 km mesafede olan Vardar Yenicesi'ne gidiş tarihi tam olarak bilinmiyor olsa da 895/1490'da orada olduğu tahmin edilmektedir.¹⁵

Evliya Çelebi (ö. 1096/1685), İlâhî ile ilgili şu bilgilere yer vermektedir: “Yine şehir içinde yüksek bir yerde Ahmed Bey Mescidi'nde büyük bir ziyaretgâh, hakkı anlatan, halkın nasihatçısı, insanların önderi, kemal noktası, zevk erbabının piri, zevk erbabının şeyhi, esrârın kaynağı ve iyilerin müracaat yeri, ilahi esrarın fetvacısı, nâmütenahi nurların mücahidi, büyük şeyh İlâhî kurşun ile örtülmüş kubbeli taş bina içine defnedilmiştir. Burası umumun ziyaretgâhı olmuştur. Yanında, hayır sahibi Ahmed Bey de medfundur.”¹⁶

Bu bölgeyi ziyaret eden sanat tarihi uzmanı Ekrem Hakkı Ayverdi, külliyyeden bir ize rastlayamadığını belirtmiştir. 1910'lu yıllarda Balkan Savaşları sonrası Osmanlı'nın geri çekilişi ile oradaki Türk-İslam kültür mirasının büyük ölçüde tahribe uğramış ve hâlâ da uğramakta olduğunu ifade etmiştir.¹⁷

İlâhî, Vardar Yenicesi'nde tebliğden çok telif vakit ayırmıştır. Burada kaleme aldığı eserleri *Zâdü'l Müştâkîn* ve *Necâtü'l-Ervâh* adlı eserleridir. Osmanlı topraklarında en çok şair yetiştiren beldelerden biri olan Vardar Yenicesi'nde Abdullah-ı İlâhî, akıncıları gazaya teşvik eden manevi kuvvet olmuş, bunun yanı sıra Horasan tasavvuf okulunun etkisiyle oluşturduğu coşkun ve serbest düşünceye dayalı tasavvufi ortam, burada yetişen Hayretî (ö. 1535), Hayâlî (ö. 1557), Usûlî (ö. 1538), Sırrî (ö. 1574), Günâhî (ö. 1580) gibi şairleri derinden etkilemiştir.¹⁸

¹³ Özkan, *Abdullah-ı İlâhî'nin Esrârname Adlı Eseri*, s. 16-17.

¹⁴ Kara, “Molla İlâhî'ye Dair”, s. 368.

¹⁵ İlâhî, Abdullah, *Zâdü'l-Müşâkîn*, Atatürk Kitaplığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, vr. 3b.

¹⁶ Evliya Çelebi, *Seyhatname*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966, cilt: IIIV, sayı: 175.

¹⁷ Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri (855/886-1451/1481)*, Baha Matbaası, İstanbul 1974, s. 221; Özkan, *Abdullah-ı İlâhî'nin Esrârname Adlı Eseri*, s. 20.

¹⁸ Demir, Hiclâl, “Şairler Menbaı Vardar Yenicesi ve Vardar Yeniceci Üç Şair Hayretî, Usulî, Hayalî”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, cilt: 7, sayı: 1, İstanbul 2014, s. 52.

1.7. Halifeleri

Abdullah-ı İlâhî'nin halifelerini, sadece isimlerini vermekle iktifa edeceğiz.

-Emir Ahmed Buhârî

-Uzun Muslihiddîn

-Âbid Çelebi

-Lütfullah Üskübî

-Bedreddin Baba

B. ABDULLAH-I İLÂHÎ'NİN ESERLERİ

1.8. Meslekü't-Tâlibîn ve'l-Vâsilîn

Türkçe kaleme alınmış bir kitaptır. İlâhî bu eserinde tarikatın âdâb ve erkânı hakkında bilgiler vermektedir. Eserinde şiir unsurunu sıkça kullandığı görülmektedir. Şiirlerin bazıları Türkçe olmakla birlikte çoğunluğu Farsça'dır. Sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Bu eser 888/1483 tarihinde yazılmıştır.¹⁹ Birçok nüshası mevcut olan bu eserin nüshalardan biri Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşaki Kitaplığı, Numara 25'te bulunmaktadır. Bu eser Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kayıtlı olan Yunus Nadi Özçelik tarafından Yüksek Lisans tezi olarak çalışılmıştır.²⁰

1.9. Keşfu'l-Vâridât li Tâlibi'l-Kemâlât ve Gâyetü'd-Derecât

Arapça bir eserdir. Bedreddin Simâvî'nin (ö. 823/1420) meşhur *Vâridât*'ının Arapça şerhidir. İlâhî, bu eseri neden kaleme aldığı ve neden tenkite açık bir tarafı olduğunu kitabında yazmıştır. Kâtip Çelebi'nin kaydettiğine göre *Varidât*'ın ilk şerhi budur. (890/1485) İstinsah tarihli bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Kitaplığı, Numara 1235'tedir.²¹ Bu eser Ekrem Demirli ve Kasım Koç tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak çalışılmıştır.²²

¹⁹ Kara, "Molla İlâhî'ye Dair", s. 375; Kara-Algar, "Abdullah-ı İlâhî", *DİA*, I, 111; Özkan, *Abdullah-ı İlâhî'nin Esrârname Adlı Eseri*, s. 2.

²⁰ Özçelik, Yunus Nadi, *Abdullah-ı İlâhî ve Meslekü't-Tâlibîn ve'l-Vâsilîn*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara 1990.

²¹ Kara, "Molla İlâhî'ye Dair", s.375.

²² Demirli, Ekrem, *Abdullah-ı İlâhî'nin Keşfü'l-Vâridât Adlı Eserinin Tahkiki*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995; Koç, Kasım, *Abdullah İlâhî'nin Hayatı, Eserleri, Keşfü'l Vâridât'ın Tahlili ve Fikirleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1995.

1.10. Risâle-i Vücûd

Risâle-i Beyânü'l-Vücûd adıyla da müsemma olan bu eser Arapça yazılmış olup vahdet-i vücûd temalı olan küçük bir risaledir. Eserin başında İlâhî, bu eseri halk için değil, havas için yazdığını beyan etmiştir.²³ Kanaatimizce bir tane nüshası olan bu eser, Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Kitaplığı, Numara 203'te bulunmaktadır.

1.11. Futuhât-ı İlâhî

Türkçe şiirleri ihtiva eden bir risaledir. Bu eser, Abdullah İlâhî'ye nispet edilmekle birlikte Âlihî ve İlâhî mahlaslı başka bir şaire ait olma ihtimali de vardır. Eserin nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Numara 1037'de bulunmaktadır.²⁴

1.12. Risâle-i Ehadiyye

Farsça kaleme alınan bu eser şiir unsuru yer yer kullanılarak vahdet-i vücûdun önemli kavramlarına açıklık getirmektedir. Bunlar hazarât-ı hamse, âlem-i ceberût, âlem-i lâhût, âlem-i hakâyık, lâ-taayyun... İlâhî, eserinde kendinden önce yaşamış olan sufilerin görüşlerine de yer vermiştir.²⁵ Eserin nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Kitaplığı, Numara 1390'da bulunmaktadır.

1.13. Risâle-i Es'ile ve Ecvibe

Necâtü'l-Ervâh ve *Risâle-i Molla İlâhî*, *Hızırnâme*, *Müntehâb min Kelâm-ı Molla İlâhî* gibi farklı isimlerle kayıtlı olup aidiyeti meselesi ihtilafıdır. İhtilaf konusu olan husus, üçüncü bir şahıs tarafından kaleme alınan eserde Molla İlâhî adıyla zikredilen zatın Abdullah İlâhî mi yoksa Ahmed İlâhî mi olduğudur. Aynı asırda yaşamarıyla birlikte her ikisinin de Nakşî olması ve 'İlâhî' mahlasını kullanması bu karışıklığa sebep olmuştur. Günümüzün önde gelen araştırmacılarından Mustafa Kara, Lamiî Çelebi'nin *Nefahâtü'l-Üns* adlı eserinde verdiği bilgiden hareketle Abdullah İlâhî'nin İstanbul'a Fatih'in sağlığında gitmediğini dolayısıyla burada zikredilen kişinin Ahmed İlâhî olduğunu söylemiştir. Konu olarak ise Ayasofya Camii'nde bir Cuma namazı öncesinde aralarında Fatih'inde bulunduğu kalabalık bir topluluğa Molla

²³ Kara, "Molla İlâhî'ye Dair", s. 376; Özkan, *Abdullah-ı İlâhî'nin Esrârname Adlı Eseri*, s. 28.

²⁴ Kara, "Molla İlâhî'ye Dair", s. 376.

²⁵ Kara, "Molla İlâhî'ye Dair", s. 377; Kara-Algar, "Abdullah-ı İlâhî", *DİA*, I, 110-12; Özkan, *Abdullah-ı İlâhî'nin Esrârname Adlı Eseri*, s. 28.

İlâhî'nin tasavvufî meselelerden bahsetmesini ele alır.²⁶ Eserin bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Kitaplığı, Numara 867'de yer almaktadır.

1.14. Esrârname

Abdullah-ı İlâhî'nin bu eseri tam anlamıyla bir tasavvuf ahlâk kitabıdır. Konuları anlatırken sık sık ayet ve hadislerle, bununla birlikte kendinden önceki mutasavvıfların sözlerine de yer vermektedir. Yer yer şiir unsurunu da kullanmıştır. Dili ise Türkçe'dir. İlâhî'nin eserleri arasında en çok bu kitabın nüshası bulunmaktadır. Toplam 43 nüshası bulunmaktadır. Eser ilk defa Atatürk Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Sosyal Bilimler Enstitüsünde kayıtlı bulunan Ahmet Özkan tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak çalışılmıştır.²⁷

1.15. Necâtu'l-Ervâh min Denesi'l-Eşbâh

Farsça ve Arapça kaleme alınan eserin beş nüshası vardır. Konu olarak ise ehl-i keşf ve zevkin kelamını, makâmlarını, âriflerin kalplerini vech-i âzama cezbetme yolunu ve vâsıl olanların makâmlarını açıklayan bir eserdir. Eserin bir nüshası Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitaplığında, Numara 121'dedir. Bu eser inceleme-metin olarak İstanbul Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümünde, Fars Dili ve Edebiyatı Dalında kayıtlı bulunan İpek Şengül tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak çalışılmıştır.²⁸

1.16. Zâdü'l-Müştâkîn

İlâhî'nin bu eserini ikinci bölümden itibaren müstakil bir başlık altında işleyeceğiz.

1.17. Zâdü'l-Müştâkîn'in Nüshaları

Abdullah-ı İlâhî'nin ulaşabildiğimiz kadarıyla bu eserin yedi nüshası bulunmaktadır.

²⁶ Tek, Abdurrezzak, ‘‘ Molla (Ahmed) İlâhî'nin Ayasofya Camii'nde Fatih'in Huzurunda Tasavvufa Dair Yaptığı Konuşmalar’’, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 15, sayı: 1, Bursa 2006, ss: 285-305.

²⁷ Özkan, Ahmet, *Abdullah-ı İlâhî'nin Esrârname Adlı Eseri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006.

²⁸ Şengül, İpek, *Necâtu'l-Ervâh min Denesi'l-Eşbâh*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

1-Süleymaniye Kütüphanesi, Aga Efendi Tanacan Koleksiyonu

Dili Türkçe olup yazı türü olarak talik kullanılmıştır. Fiziksel niteliği 70-120 varaklar arasında yer alan bu nüshada, 204x138-165x110 mm ebadında, sayfalar 21 satırlı olarak yazılmıştır. Koleksiyon numarası: 00014-008 olup bibliyografik kayıt numarası: 193058'dir.

2-Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu

Zâdü'l Müştâkîn Tercümesi, Molla İlâhî, Abdullah es-Simavî en-Nakşibendî el-Ahrârî 896/1491 olarak kayıtlıdır. Dili Türkçe'dir. Nesih yazı türü kullanılmıştır. 16-36 varaklar arasında kayıtlı olup 196x132 mm ebadında, 32 satırlı olarak yazılmıştır. İstinsah yeri 1166 olarak kayıtlıdır.

3-Bursa İnebey Kütüphanesi, Genel Koleksiyonu

Bu eser Mev'ize ve Hutbeler konusu olarak Bursa İnebey Kütüphanesinde kayıtlıdır. Dili Türkçe olup cilt özelliği meşin kullanılmıştır. Yazı türü nesihdir. Varak sayısı 37 olup 190x125-140x84 mm ebadında, 15 satırlı olarak kaleme alınmıştır.

4-Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Kemankeş Koleksiyonu

Dili Türkçe'dir. Yazı türü olarak nesih kullanılmıştır. 237 varak olup, 155-102-97-70 mm ebadında, 17 satırlı olarak yazılmıştır. Esas aldığımız nüshayla karşılaştırdığımız zaman farklılıkların sınırlı sayıda olduğunu tesbit ettik. Nüshalar arasında yazısı rahatlıkla okunabilen yazmalardan biridir.

5- Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Koleksiyonu

Eser Türkçe yazılmış olup, konu olarak Tasavvuf ve Tarikatlar ele alınmıştır. Yazı türü talik kullanılmıştır. 1-161 sayfadan oluşup, 211x133-145x73 mm ebatında, 21 satırlı olarak yazılmıştır. Atatürk ve Kemankeş nüshaları kadar okunuşu rahat olmasa da okunabilmektedir. Atatürk ve Kemankeş nüshalarına nazaran farklılıklar bu nüshada daha fazladır. Bu nüshada karşılaştırdığımız diğer iki nüshaya nazaran çıkarmalar ve eklemelerin olduğu görülmektedir.

6-Mevlana Müzesi Kitaplığı

Ciltsiz olup, cetvelleri kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. Baştan bir yaprak düşmüştür. Eser, *Meslekü't-Tâlibîn* ve *Zâdü'l-Müştâkîn* ve *Zâdü't-Tâlibîn* adlarıyla da bilinir. Yazı türü nesihdir. Fiziksel niteliği 236 yaprak, 15 satır, 218x155-170x100 mm ebatındadır. Bulunduğu yer Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesidir.

7- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı

Eser Türkçe olarak yazılmış olup okunması en kolay olan nüshalardan biridir. Tez çalışmamızda bu nüsha esas alınmıştır. Kütüphanede eser 1286 demirbaş

numarasındadır. 297.7 yer numarası ile kayıtlıdır. Fiziksel niteliği 228 yaprak, 17 satır, 210x140, 140x80 mm ebatındadır.

BÖLÜM II

ZÂDÜ'L-MÜŞTÂKÎN'DE GEÇEN BAZI TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

Kitabın yazılış amacını İlâhî, eserinde “İnsanın tabiat, nefis ve dünya tarafına meyli olduğunu ve bundan ötürü Hakk’tan uzaklaştığını fakat aynı zamanda Hakk’a yakın olup bu yakınlığın sebeplerini ve reçetelerini” araştırma şeklinde ifade ederek açıklamaktadır.²⁹ Eserin adı bu noktada bizlere ipucu vermektedir. Zâd kelimesi Arapça bir ifade olup sözlükte ‘azık’ anlamına gelmektedir.³⁰ ‘Azık hazırlamak, azık tutmak’³¹ ve ‘erzak, zahire’³² manalarını da ihtiva etmektedir. Müştâkîn ise şevk kelimesinden türetilmiş Arapça bir ifadedir. Çoğul sığası olarak kullanılıp sözlükte ‘iştiyaklı, özleyen, göreceği gelen, can atan’ anlamlarına gelmektedir.³³ ‘özleyen, özlemine duyan, hasretini çeken, arzulayan’³⁴ ve ‘müştâk, sevip özleyen, gönlü cezbeden, çeken’³⁵ gibi anlamlar da taşımaktadır. Tasavvufta bu özlem daha çok sevgiliye yani Allah’a ulaşma kavuşma iştiyâkı, özlemi olarak ifadesini bulmuştur.³⁶ Eserin adını tüm bunlardan hareketle Türkçeye çevirdiğimiz zaman ‘Özlem Duyanların Yol Azığı’ manasına gelmektedir. Bu yolculuk sadece seyrü sülûk erbabına hasr edilmemelidir. Dünya yolculuğunda olan her fert maddi gıdaya nasıl muhtaçsa ve bunun için çabalıyorsa, ahiret yolculuğu için de kişinin belli başlı manevi donanımlara yani kendisiyle beraber götüreceği manevi bir azığa sahip olması gerekmektedir. İşte bu eser genelde yolda olan herkese, özelde ise bu yolculuğun farkında olup vuslata özlem duyanlara bir reçete, nasihatnâme, azık mahiyeti taşımaktadır.

Eser, yazarın ifade ettiği üzere h. 895 yılında Rum ilinin Vardar Yenicesi’nde XV. yüzyıl Türkçesi³⁷ ile yazılmış olup dili sade ve anlaşılırdır. Her ne kadar tasavvufi ıstılahların anlam bakımından kavranılması güç olsa da yazarın samimi bir dil kullanması eseri akıcı kılmaktadır. Ele aldığı konulara göre okuyucuyu ikaz etmesi, konu bitiminde aynı zamanda okuyan kişiye dualar etmesi, okuyucu ile sohbet eder tarzda olması esere halâvet katmaktadır. Yazarımız eserinde kitapta tahkik ve tedkik

²⁹ İlâhî, Abdullah, *Zâdü'l-Müştâkîn*, Atatürk Kitaplığı, Demirbaş No: 1286, vr. 3a.

³⁰ Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi, Ankara 1962, s. 1399.

³¹ Sarı, Mevlüt, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yayınları, İstanbul 1980, s. 718.

³² Mutçalı, Serdar, *Dağarcık Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, s. 366.

³³ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 902.

³⁴ Mutçalı, *Dağarcık Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 463.

³⁵ Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, s. 846.

³⁶ Erkaya, Mahmud Esad, *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, Otto Yayınları, Ankara 2017, s. 221.

³⁷ İlâhî, *Zâdü'l-Müştâkîn*, vr. 3b.

olunmadığını, berzahtan söylendiğini çünkü âvam olsun hâs olsun herkesin faydalanması niyeti ile yazıldığını belirtmektedir.³⁸ Bu da eserde yer yer yazım hatalarının yapıldığını, bazı ifadelerin zor okunduğunu, devrik cümlelerin kullanıldığını göstermektedir. Esas aldığımız nüsha İlâhî'nin el yazısı olmayıp Faka-Fakir Hüseyin Taviî tarafından ele alınmıştır.³⁹ Eserde tasavvufî kavramlara dair başlıklar oluşturulmamıştır, konu bağlamından yola çıkarak konu başlıkları tasnif edilmiştir. Eserin son sayfalarında İlâhî, 167 kavramın tanımını, her biri için kısa ve öz olarak vermektedir. Fakat yazarın aynı zamanda, eserin içerisinde de yüzü aşkın kavramı konu bağlamında ele aldığını yer yer onlara tanım verip nasihatnâme tarzında sebeplerini ve sonuçlarını açıkladığını görmekteyiz. Eserde geçen kavramın öncelikli olarak sözlük tanımı verilmektedir. Kavram hakkında –varsa- ayet ve hadisler verilmekte, sonrasında ise tasavvuftaki önemli bazı şahısların kavrama yüklediği anlamlar zikredilmektedir. Son olarak ise İlâhî'nin kavram hakkındaki düşüncesini, günümüz diliyle yazıp, transkripsiyonunu yaptığımız metin bölümünde geçen varak numarası, dipnot olarak verilmektedir.

Eserin başlı başına hacimli olması kavramları sayılı tutmamızı ve detaya girmeden anlaşılır şekilde vermemizi gerektirmektedir. Eseri merak eden kimselerin Abdurrezzak Tek tarafından günümüz Türkçesiyle transkripsiyon harfleri kullanılmaksızın yazılmış olan *Nakşiliğin Osmanlı Topraklarına Gelişi Molla Abdullah İlâhî* kitabına yahut da tezimizin sonunda transkripsiyon harfleri ile yazdığımız bölüme müracaat edebilirler.

2.1. Ubûdiyyet

Arapça bir kelime olup sözlükte kökü abd'dir. Köle, kul, bende anlamlarına gelmektedir.⁴⁰ Müştâkları ise âbid, ibadet, ubûdiyyet, ubûdet olarak geçmektedir. Tasavvufî kitaplarda bu kavramların her birinin müstakil olarak başlıklar şeklinde ele alındığını görmekteyiz.

Allah-u Teâlâ Hicr suresinde 'Ruhunu teslim edinceye kadar Rabbine ibadet et.' buyurmuştur.⁴¹ Sufiler bu ayetten yola çıkarak şunları söylemişlerdir. Ebû Ali Dakkâk (ö. 405/1015): 'Rubûbiyyet, Hak Teâlâ'nın ezeli bir vasfı olduğu gibi ubûdiyyet de

³⁸ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâtâkîn*, vr. 3b.

³⁹ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâtâkîn*, vr. 226a.

⁴⁰ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 3.

⁴¹ Hicr 15/99.

kulun kendisinden ayrılmayan devamlı olan sıfatıdır.’ demiştir.⁴² Yine bir diğer sözünde Dakkâk ‘Ubûdiyyet, ibadetten daha mükemmeldir. Yapılması gereken ilk şey ibadet, sonra ubûdiyyet, sonra ubûdettir. İbadet, müminlerin avâmı, ubûdiyyet havâssı, ubûdet havâssın da havâssı olanlar içindir.’ ifadelerini kullanmaktadır.⁴³

Nibâcî (ö. ?) ise şöyle demiştir: ‘İbadetin esası şu üç şeydedir: ‘O’nun hükümlerinden hiçbir şeyi reddetme, O’nun nezdinde değeri olmayan bir amel işleme, O başka birinden bir ihtiyaç istediğini duymasın.’⁴⁴

Bir diğer tanım da ise hakkın murâdını, kendi iradesine tercih etmesi gerektiğini dile getirir: ‘Ubûdiyyet zuhûr eden kader karşısında iradeyi terk etmektir.’⁴⁵

Abdlığın son mertebesi olan ubûdet ise, teveccüh ve murâkabe sahibi olan müşâhede ehlinin sıfatıdır. Allah’ı temâşa ve tecellilerinde istiğrak bahsinde ruhunu hasisce kullanmayan kimseye denir.⁴⁶

İlahî’ye göre ise insanlara bendelikten yüce makâm yoktur. Zira kulluk insanın zâtî sıfatıdır. Zâtî olan kişiden ayrı olmaz.⁴⁷ Ululuk ubudiyette, fakrda, acz ve niyazdadır. Âvam katında ise ululuk kudret ve tasarruf sahibi ola. Bu sıfatlar Hak sıfatıdır, kul sıfatı değildir. Kulluk nihayetsiz bir ululuktur.⁴⁸

Hz. Peygamber ‘Allah’a şöyle ibadet edesiniz ki göre durur gibi.’⁴⁹ buyurdu. İbadetin şuhûdi sarihsiz olmayacağını çünkü sâlik ibadetten haz aldıktan sonra amele iltifat eylemediğini yani amelle ibadeti tefrik edemeyecek dereceye geldiğini belirtir. İbadetin mahz bendelik olduğunu ve âbidin âmil olduğunu söyler.⁵⁰ Çünkü Hakk’ı bildi, ibadet-i zâtî ve ibadet-i hâss ile âbid oldu ve ibadet-i âmm ile bâki oldu. Nihayet derecesi tüm davranışları ibadet olur. Zira cemi-i halinde, kavlinde ve fiilinde ibadet-i zâtîyye üzere olur.⁵¹ Ve kulluk, ibadetlerini ticarete dökmeyip, daima kendini eksik görüp başkalarının ayıbyıla meşgul olmamaktır. Bâyezid (ö. 234/848) dedi ki ‘Bir zaman ağladım ve bir zaman güldüm. Şimdi ne gülerim ve ne ağlarım.’ dediği kulluğa murâkîb olduğu makama işarettir. Bu makama gelen azizin alâmeti oldur ki zâhirde ve

⁴² Kuşeyrî, Ebü’l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerim b. Hevâzîn b. Abdilmelik, *er-Risâle*, haz. Ali Aslan, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006, s. 297.

⁴³ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 294.

⁴⁴ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 296.

⁴⁵ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 295.

⁴⁶ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 294-295.

⁴⁷ İlahî, *Zâdü’l-Müştâkîn*, vr 2b.

⁴⁸ İlahî, *Zâdü’l-Müştâkîn*, vr. 94b-95a.

⁴⁹ Müslim, İman, 1.

⁵⁰ İlahî, *Zâdü’l-Müştâkîn*, vr. 112a-112b-138a.

⁵¹ İlahî, *Zâdü’l-Müştâkîn*, vr. 178a-180a.

bâtında sıfatsızlıktır. Kalaylama amel edip riyâyla halka meşgul olmayıp kendisini setr halinde eyler yani amallerini gösterişe dökmemiş olur.⁵²

Yine İlâhî'ye göre ubûdiyyet nisbettir. Ve ubûdet nisbetsizliktir ne Allah'a ve ne gayrıya. Bundan ötürüdür ki ubûdet, yâ-i nisbetle gelmedi. Makâm-ı ubûdiyyet makam-ı zillettir. Abdın manası zillettir. Allah-u Teâlâ buyurur: 'İns ve cinni bana muhtaç yarattım.' Ubûdiyyet makamının kemâliyle hakkından peygamberimiz gelmiştir. Zira O'nun için Hak Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

'Kulunu bir gece vakti götüren Allah her türlü noksanlıktan münezzehtir.' İlâhî, kulun Allah'la münasebetini gölgeye benzetir. Çerağa yakınsan gölgen büyük olur. Kul, Allah'a sadece kulluk sıfatıyla yakın olur ve Hakk'a mahsus sıfatlardan uzak olmakla olur. Kulun Allah'a uzaklığı kulluk sıfatından uzak olup kibir ve O'nun sıfatına tamâ'ıyladır. Nitekim kibir, kibriyâlık sıfatı gibi.⁵³

İlâhî, eserinde abd-i mahzdan da bahseder. Abd-i mahz ölünceye kadar mahlûkattan kimseye ululanmama, nefsin ve âlemi aynı maksat üzere görme demektir. Zira insan muhtaç olduğu sebepten ötürü esbapla muhtecib olur. Nazarı esbaba düşer ve esbabın verâsından görür, aynen isbat eder ama hükmen nefeyler. Şu ayet gibi: 'Ya Muhammed, sen atmadın şol vakit ki attın ve lakin atan Allah'tır.'⁵⁴ Kulun Hâce yani Hak katında ihtiyacı çok olur. Daim eşikte ve hizmette olup aczle ve tazarru ve tezellül ile istiğfar eylemelidir.⁵⁵ Şeref-i bendelik, hilimledir ve takva, murâkabe, hayâ, haşyet, sabır ve iftikârladır.⁵⁶

İlâhî'ye göre mevcut iki kısımdır. Biri âbid ve diğeri mâbuddur. Mâsivâullâhın küllisi âbiddir. 'O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur.' Allah'a zâtınla ve bütün âzalarınla mukayyed olup meşgul olası ve bir nefes ayrı olmayasın. Bu manaya kulluk derler, hiçbir vecihte azaldığı yoktur ve öyle bir mülktür ki zevâli yoktur. Ve bu vecihte kulluk, evliyâullâhın ehâss-ı havâssına müyesser olur. Ve bu kimseler nefesine muttali olmaz ancak berzahta kendilerinden haberi olur.⁵⁷ Kul olduğunu unutan nefsinin muradı üzere olur. Kula layık olan daim Allah'a teveccüh eyleye ve ikbâli O'na ola. Böyle olmak kerem hazinesidir ve himmetler mâdenidir. İnsandan gayrısı, makâmında terakki eylemez, ne üzere yaratıldı ise öylece gider. Saadet de olsun şekâvet de olsun sadece kul terakkidedir. Saadet ehlinin terakkisi herkesçe malumdur, fakat şâkinin

⁵² İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 112b-113a.

⁵³ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 127a-127b.

⁵⁴ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 123b-124a.

⁵⁵ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 142b.

⁵⁶ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 150a.

⁵⁷ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 164a.

terakkisini sadece ehlullah bilir. Şâki'ye fetih nasib olunca, Hak'tan kendisinin muhâlefet ve şekâvette olduğunu bilip hamdeder. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: 'Şâkinin günahlarını haseneye mübeddel eyler, belki seyyie gördüğünü hasene görür.'⁵⁸

Netice olarak İlâhî'ye göre kulda acz, zaaf ve fakr sıfatları olduğu gibi aynı zamanda riyâset, öne geçme ve başkalarına tesir edip galebe çalma sıfatları da vardır. Bunların hepsinin kendisinde olmasını ister. Sırrı budur ki Allah'ın halifesidir. Zira Hak kendi sıfatı üzere halk eyledi. Hakk'ın izzeti, azâmeti ve kibriyâlığı vardır bu da kuluna sirâyet eder. Fakat kula gerektir ki kibriyâlık sıfatı üzre değil de, zâtisinde olan acz, züll ve fakr da ola. Ve eğer ki Hak ahlâkıyla ahlâklandıysa bu ârizidir, zâtisi tarafına komayalar. Zira Hak daim azâmet ve kibriyâlık sıfatında olmaz bazen kuluna nüzûl eder. Şu hadis-i şerif buna misaldir. 'Kulum bana yürürse ben ona koşarak gelirim ve kulum bana hangi vecihle gelirse benim ona gelmem muzâ'aftır.'⁵⁹ Hak Teâlâ kendini muhtaç gibi gösterir, fakat ğaniyyün âlemindir. O, kerem ve lütfundan kuluna tenezzül eder. Burada kula düşen her ne kadar Hak kula nazar edip iltifat ederse ve ne kadar hil'ât giydirdirse kulluk tavrından tecâvüz etmeyip yorganından aşırı kösülmemesi gerekir.⁶⁰

Ve sen daim zülle kurb eyle ki ta izzetini müşâhade eylesin ve fakrla takarrub eyle ki ğnâsını müşâhade eylesin ve aczle olasın ki kudretini müşâhade eylesin. Ve ehlullahın ulusunun tariki budur.⁶¹

2.2. Derviş-Sâlik-Mürîd

Derviş, Farsça bir kelime olup lügatte 'Allah için alçakgönüllülüğü ve fukaralığı kabul eden veya bir tarikata bağlı bulunan kimse' anlamına gelmektedir.⁶² Sâlik, Arapça bir ibâre olup 'Bir yola giren, bir yolda giden, bir tarikata girmiş bulunan'⁶³ anlamındadır. Mürîd ise 'irade eden, emreden, buyuran, bir şeyhe bağlı olan kimse' manasında olup bu üç kavram anlam cihetinden eş anlamlı sayılmaktadır. Mürîdlik, sülûk yolunda gidenlerin başlangıç hâlidir. Allah'a gitmeye kast ve niyet edenlere verilen ilk isimdir.⁶⁴ Vâsitî (ö. 320/932) ise bu hususta 'Mürîdin ilk makâmı kendi iradesini iskat ederek Hak Teâlâ'yı irade etmektir.' demiştir. Yahya b. Muaz (ö.

⁵⁸ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 168a.

⁵⁹ Müslim, *Zikir*, 22.

⁶⁰ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 193a-193b.

⁶¹ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 194b-195a.

⁶² Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 211.

⁶³ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 1100.

⁶⁴ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 298.

258/872) ise ‘Müride en güç gelen şey zıddı (ağyâr) ile düşüp kalkmaktır. Çünkü mürid Hakk’ı irade ediyor, zıddı ise mâsivayı irade ediyor.” ifadelendirmelerine yer vermiştir. Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) bu konuda müridin öğrendiklerini amele geçirmesini önemle vurgulamıştır. Zira O’na göre ‘Gerçek sadık mürid, ulemânın ilmine muhtaç değildir. (Allah bildiği ile amel edene, bilmediğini öğretir.)⁶⁵

Ebû Ali Dakkâk ise mürid ve murâd arasındaki farkı bize dile getirirken murâdın daha yüksek bir makâm olduğunu şöyle açıklar: ‘Mürid taşıyan, murâd taşınan zattır. Hz. Mûsâ mürid idi. Onun için ‘Rabbim, kalbimi aç.’⁶⁶ demişti. Hz. Peygamber murâd idi. O’nun hakkında ‘Kalbini açmadık mı? Sırtına ağırlık veren yükü indirmedik mi? İsmi yüceltmedik mi?’⁶⁷ diye buyrulmuştur.

Îlâhî’ye ‘Dervişlik nedir?’ diye sorulduğunda ‘Üzülmek ve ulaşmaktır.’ cevabını vermiştir. İlk derecesi meşru olmayan herhangi bir hâl sâdır olduğunda bundan dolayı üzülmek ve meşru olan her ne var ise onlara ulaşmaktır. İkinci derecesi müridin gafletli geçen hallerine üzülmesi ve gaflet halinin zıddı olan zikir ve hazırlığa ulaşmasıdır. Ve üçüncüsü sâlik, nefsinin hazlarını yerine getirdiğinden dolayı üzülmesi ve ruhânî hazza varmaktır. Dördüncü derecesi belli makâmları geçen müridin yaşadığı ruhânî hazlara üzülp daha alâ seviye olan rabbânî hazlara ulaşmasıdır. Ve beşinci derecesi masivâdan yani müridi, Hak’tan alıkoyan nesnelere karşı üzülmek ve nihâyi olan Hakk’a varmaktır.⁶⁸ Îlâhî, sâlikin nefesine muhalefet ederek hakikate ulaşacağını şöyle bildirmektedir. Sâlik gerektir ki nefsinin murâdını bir zaman vermeyip muhalefetinde ola. Nefsin hilâfını tuta ki bu doğru yoldur ve ekâbir-i ricâl nefse muhâlefet ile maksûdu hakikiye ulaşmışlardır. Tâlib-i tarikat ve hakikat için Îlâhî şunları tavsiye etmektedir. Takva yolunu seçip, amelde azimet üzre olup ruhsatlardan kaçınıp, bid’atlerden uzak olmalıdır.⁶⁹ Îlâhî, tâlib olan müridi sahte şeyhlere karşı üç vecih üzere uyarmaktadır. Sahte şeyhlere karşı mürid tabi olmaya, eğer onların huyunu hoş görürse onların sireti ve sıfatı bunlara sirâyet edip bunlar dahi fâsid olurlar. İkincisi kümmel-i ricâl ve sahte şeyhlerin hali anlatılıp bu ikisini birbirine kıyas idip ekâbir-i ricâle itiraz eylemeyip, onlara muhabbet edip takarrub eyleye. Üçüncüsü ise müride düşen her taifenin ahvâlini bile ki kimlerle olunur ve kendisi hangi bölüktendir malum edip amel edip yaramaz yola

⁶⁵ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 301.

⁶⁶ Tâhâ 20/25.

⁶⁷ İnşirâh 94/1-3.

⁶⁸ Îlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 5b.

⁶⁹ Îlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 120b.

girmeye.⁷⁰ Malumdur ki tarikat seyrinde giderken, müride mürşid gerektir. İlâhî bu mevzuda şöyle söylemektedir: “Mürid, mürşidsiz yolun mesâlik ve mehâlikini görmeden Allah’a vâsıl olamaz. Yani ‘Hakk’a vesile talep edin. Eğer zahirde mürşid yoksa sâlik bâtınında Hakk’a teveccühü kavi olursa inâyet-i ilâhi, ervâh-ı enbiya ve evliyaullah meded yetiştirir. Bu taifeye meczûb-u sâlik denir. İstihkaksız ve sülûksüz Hakk’ın mahbûbu olmuştur.”⁷¹

2.3. Kümmel Ricâl-Mürşid

Müridin terbiyesinden sorumlu bu kimselere tasavvufta şeyh, mürşid, ehlullah, veli, hâce, ehl-i dîl ve insan-ı kâmil, kümmel-i ricâl gibi adlar verilmektedir. Kümmel, Arapça bir kelime olup kâmilin çoğuludur. ‘Kâmiller, olgunlar’ anlamına gelmektedir.⁷² Yani tercüme olarak ‘kâmil insanlar, olgun kimseler’ manasını ihtiva etmektedir. Mürşidin ise sözlükte ‘irşad eden, doğru yolu gösteren, kılavuz, tarikat piri, şeyhi, gafletten uyaran’⁷³ anlamları vardır.

Hak Teâlâ kitabında şöyle buyurmaktadır: ‘Dikkat edin, Allah’ın evliyası için ne korku vardır, ne de hüzn.’⁷⁴ Kuşeyrî, bu ayet ile kitabında velâyet adlı bir bölüm açarak velilerden bahsetmektedir. Veli, ‘feil’ vezninde ismi fâilin mübâlağa sığasıdır. Veli, Allah’a ibadet ve taat işini uhdesine alan kimsedir. Velinin ibadeti, araya bir isyan hali girmeksizin fasılasız devam etmektedir.⁷⁵

Sülemî (ö. 412/1021) ise Nasrâbâdî’nin (ö. 367/978) ‘Evliyanın nihâyeti, enbiyanın bidâyetidir.’ dediğini nakletmiştir. Yani taş ve ağaçların Peygamberimize selam vermeleri nübüvvetin başlangıcında vâki olmuştu. Veliler için bu haller nihâyette hâsıl olur. Velinin alâmeti üçtür. Sufilere göre bunlar: ‘Meşguliyeti Allah iledir, firârı Allah’adır, dert ve düşüncesi Allah’tır.’⁷⁶

İlâhî’nin de eserinde mürşid konusunu ele aldığını görmekteyiz. İlâhî’ye göre ehlullah, evvel nefse muhalefet edip takva ve azimetle, riyâzat ve mücâhede ile dünya ve ehlinden uzaklaşıp kavi ruhaniyyet tarafını tutup tıpkı ‘ölmeden önce ölmek’ mertebesini hâsıl idip ricalullah’a yetişenlerdir. Hak Teâlâ dünya ve ahireti onlara muhabbetinden dolayı yaratmıştır. Dünyanın hassı ve gıdanın iyisi ve tesbihi kavi olanı

⁷⁰ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 133b-134a.

⁷¹ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 17b-18a.

⁷² Devellioğlu, *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 638.

⁷³ Devellioğlu, *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 877.

⁷⁴ Yûnus 10/62.

⁷⁵ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 347-48.

⁷⁶ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 350-51.

onlara yetişir. Vesile olana teşekkür edip Allah’a şükürler ederler ve bu yedikleri gıda onlarda sebab-i kuvvet-i taât olur. Ehli gaflet ise gıda yese kalbinde kibir, hased, riya, riâyaset, ucub olup yediği gıda onda şâkiliğini ziyade eyler. İlâhî, bizleri ehli dîl olan kimselerle kendimizi kıyas edip, itiraz yoluna girmememiz hususunda uyarmaktadır. ‘Onların misali ol geyiğe benzer ki göbeğinde misk olur. Ve her biri yer birinde yedikleri ters olur, diğerinde ise misk. Ve nisan yağmuruna benzer ki yılan ağzına düşse zehir, sadef ağzına düşse inci olur. Ve her arı bal eylemez, her kamıştan şeker bitmez.’⁷⁷ örneklerini vererek hakiki bir mürşid ile âvamın halini bize anlatmaktadır. Ehlullahın büyükleri hususunda ise sebeplere riâyet ederek gittiklerini belirtir. Ve bunlar tevekkülle, esbapla yol kat ederler zira kümmel için tevekkül ednâ makâmıdır dersiniz, tâlibler için makâm-ı âlâdan makâm-ı esfele nüzûl ederler.⁷⁸ Ehlullahı övme ve yerme mevzuunda ise İlâhî der ki bir kimse veliye kötü bir sıfat ispat eylese gerçektir. Zira aynada kendi suretini görür. Fakat güzel bir özellik isnad etse yalandır. Çünkü ehlullahın kemâli hasra ve beyana sığmaz.⁷⁹ İlâhî, ehlullahın çeşitlerinden bahsetmektedir. Bazı ehlullah tasfiye yolunu, bâtın ehlinden görmeden, mücâhade yolunda Hakk’la meşgul olmuşlardır. Nefsine uzun vakitler muhâlefet edip ahlâkını düzeltip Hakk’ın sevgilisi olurlar. Ve kendisi çok zaman kendince mücâhade ile hizmet eder, fakat tâlib bulamaz. Zira şimdiki zamanda tâlib yoktur, irşaddan kimse fayda tutmuyor deyip halktan ferağat eyler.⁸⁰

Bazısı ise makamât ve derecât kat’ etmeden ve meblağ-ı ricâle bâliğ olmadan yani kendini irşad etmeden halkı irşada meşgul olur. ‘Allah güzeldir, güzeli sever.’ der. Ve bizim nazarımız paktır. Cemâl sahibi olanların, bize sohbetlerinden ziyan yoktur derler. Adâb-ı şeriat ve tarikat saklamayıp iki iman arasında bir küfr vardır onda kaldılar. Ve bunların ekser sohbeti nisa ile olur. Bi-edep ve bi-hayâ olurlar. Zahirleri ise uzun taylasanla, geniş yenlerle, hırkayla ve seccade ile bezerler. Bunlar tarik hırsızdır ve Hak yolunun haramisidir.⁸¹

Bazı ehlullah meczûb-u sâliktir ve bazısı ise sâlik-i meczûbtur. Meczûb-u sâlik sülûkünden evvel mahbûb-u Hak olmuştur. Ve bundan sonra sülûk edip istihkakla mahbûb olmuştur. Bir diğeri olan sâlik-i meczûb evvel sülûk sonra mahbûb olmuştur.

⁷⁷ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 13a-13b.

⁷⁸ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 14a.

⁷⁹ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 15a.

⁸⁰ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 16a-17b.

⁸¹ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 17a-17b.

Meczûb-u sâlikin tasarrufu kalplerde kuvvetlidir. Tâlibleri bir hâlden bir hâle geçirir bu tasarruf Hakk'ındır, o da tâlibin gönlüne aksi vurur.⁸²

Bazı ehlullah ise kadem-i Nûh'ta, bazı İbrâhîm'de, bazı Mûsâ'da ve bazı Îsâ kademindedir. Ve bunların kademinde olan mürşidin bir zaman-ı mahsusu vardır. Nasıl ki bazı Nebi bazının ahkâmını nesh eder. Öylede bazı veli de bazı velinin tarikinin hükmünü fesh edip irşadına ta'til verir.⁸³

Bazı ehlullahın sahib-i hâl olduğunu, kendisine geleni cezbe-i rabbâni sanıp kendisi vasıl olmaksızın irşada meşgul olur. Kurk olmuş tavuk gibi irşada haris olur. Halk kendisine ziyade teveccüh eder. Ve bundan kendisine gurur gelir. Alâmetleri oldur ki daim kendisinden 'ene' sâdır olur, bir diğeri ise tâliblerin gönlünde tasarruf tez hâsıl olur ama tez zamanda da gidip, tâlib evvelki hali ile kala kalır. Ruhâni tasarruf eden bu kimselerle meczûb-u sâlikin tasarrufu farkı şudur. Ruhâni tasarrufun evveli kavi âhiri gevşek olur. Meczûb-u sâlikin ise evvelindense âhiri kuvvetli olur. Meczûb-u sâlik olanlar Muhammedî meşrebe sahiptirler. Hiçbir din Hz. Rasûl'ün dinini nesh eylemez. Böylece bu tarikin irşadını da, kimse nesh eyleyemez. Bunlara Melâmiyye denir.⁸⁴ Melâmiyye'ye dair ayrı bir başlık açılacaktır.

Îlâhî, Hak Teâlâyı bulmak ve bilmek yolunun son derece aziz olduğunu ifade eder. Böyle bir yolun mücâhadesiz ve şeyhsiz dürüst bir şekilde yol alınamayacağını söyler. 'Herkes kendi mizaç ve karakterine göre iş yapar.'⁸⁵ayetinden yola çıkarak herkes kendi meşrebine uygun olana yakınlık gösterip diğerlerine itiraz eylememesini dile getirmektedir.⁸⁶

Kişinin ehlullah olabilme hususunda ümitsiz olmaması gerektiğini ifade eder. Bu hususu ehlullahtan sorup malum etmesi gerektiğini söyler.⁸⁷ Ehlullaha edep hususunda ise Îlâhî şunları söylemektedir: 'Şeyh ile buluşmadan önce tâliblerinden biri ile görüşüp bu kimselerin huzurlarında edep nasıl olmalı diye sual eyleyip cevabını almalıdır. Eğer ol aziz halini sorarsa sorduğuna cevap verip susmalıdır. Şayet sormazsa içinden yirmi kere kelime-i tevhidden söyleme miktarı oturup dua isteyip edeple huzurlarından çıkmalılardır. Edep saklayamazsan eğer kümmel ricâl huzuruna varmayasın.'⁸⁸ Îlâhî, bu

⁸² Îlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 17b-18a.

⁸³ Îlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 18a-18b.

⁸⁴ Îlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr.18b-19a.

⁸⁵ İsrâ 17/84.

⁸⁶ Îlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 24b.

⁸⁷ Îlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 35a-35b.

⁸⁸ Îlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 12a-73a-73b.

kısımda örneklerle Rum ile Acem meşâyihini karşılaştırır. Özetle Rum abdallarının ve ulularının edep saklamadığı, Acem ulularının ise ziyade edep sakladığından bahseder.⁸⁹

Hülâsa İlâhî'ye göre veli, Hakk'a yakın olana denilmektedir. Hakkın kendisine yakın eylediği, sevdiği, kendi hazretine mukarreb eylediği, kendinin i'lâmıyla ve ilhâmıyla münevver eylediği, mâsivâyı nefy eylediği ve her nefeste ihsanında, kurbunda ve maiyyetinde olana insan-ı kâmil denilmektedir.⁹⁰

2.4. Kalp-Gönül

Arapça bir kelime olup lügatte 'yürek, gönül, her şeyin ortası, ehemmiyetli, alıcı noktası'⁹¹, 'bir şeyin kalbi, onun bir şekilden başka bir şekle çevrilmesi, döndürülmesi'⁹², 'manevi kalbin maddi kalbe bir nevi bağlantısı ve bu kalbin insanın hakikati olması aynı zamanda bu latifenin, idrak edicilik ve bilicilik özelliklerine sahip olması'⁹³ anlamlarını ihtiva etmektedir. Nitekim Hak Teâlâ, 'Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun? Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerde ki kalpler kör olur.'⁹⁴buyurmaktadır. İnsanoğlu kendisine emanet edilen âzaların sıhhatine ehemmiyet gösterdiği gibi kalbi-gönlü içinde dikkat etmelidir. Hz. Peygamber 'İnsan da bir organ vardır. Eğer o sağlıklı ise bütün vücut sağlıklı olur; eğer o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O, kalptir.' diye bu konunun önemini bu hadisle vurgulamaktadır.⁹⁵ *Avârifü'l-Maârif*'te kalbe gelen düşünceleri ayırıp tanıma yönünden insanların en kuvvetlisi, nefsi tanıma yönünden en kuvvetli olanıdır. Halbuki nefsin tanınması ve ulaştırılması zor bir iştir. Onun elde edilmesi, ancak zühd ve takvada en ileri noktaya ulaştıktan sonra mümkün olmaktadır diye yer almaktadır.⁹⁶

İlâhî'ye göre ise insanın bir zâhiri vardır ona cisim derler. Zâhir gözüyle görülür. Bir de bâtını vardır ki ona kalp, dîl, gönül derler ve bu zâhir gözüyle görülmemesine rağmen insanın hakikati esasında budur. Ol şekl-i sanevberi ki yürek derler, ol değildir. Eğer gönül dedikleri ol olaydı, sâir hayvanatta da yürek var, gerek onlar dahi dîl ve

⁸⁹ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 73a-73b.

⁹⁰ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 112a-112b.

⁹¹ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 580.

⁹² İsfahânî, Râğıb, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, Çıra Yayınları, İstanbul 2006, s. 391.

⁹³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri*, s. 144.

⁹⁴ Hac 22/46.

⁹⁵ Buhârî, İman, 39.

⁹⁶ Sühreverdî, Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer, *Avârifü'l-Maârif*, trc. Dilaver Selvi, Semarkand Yayınları, İstanbul 2016, s. 586.

gönül ehli olup Hakk'ı bilelerdi. Gönül hakikati İlâhî'ye göre bu âlemden değildir, âlem-i emirdendir. Hakk'ı bilmek ve cemâlini müşâhade eylemek gönül sıfatıdır ve teklif yani emir ve nehiyler onadır. Bütün duygular gönle gelir bundan dolayı gönlü hakikatle bilmek Hakk'ı bilmenin miftâhıdır. İlâhî, kişinin bunu bilmesi için cehd eylemesi gerektiğini de dile getirir. Zira gönül beytullah-ı âzamıdır. Ve mâden-i aslisi hazret-i ulûhiyettir. O'ndan gelmiştir ve yine O'na rücû eyler. İlâhî'ye göre ruh bedene taalluk kılınınca ikisinin içtimaından iki veled hâsıl oldu. Biri nefistir ki anaya talibtir, cisim ve tabiatdır. Ve biri gönüldür ki ataya tabidir ki bu ruhtur. Âlem ve Âdemin yaratılmasından Hakk'ın muradı gönüldür. Âlem-i şehâdet ve gaybu'l-guyûb arasında tüm makâmlardan geçmek mümkündür ama makâm-ı kalbten geçmek mümkün değildir.⁹⁷

Gönül, basittir yani münkasım değildir. İki nesne bir anda, onda hâsıl olmaz. Nitekim Hak Teâlâ 'Allah bir insanın içinde iki kalp yaratmamıştır.'⁹⁸ Bundan dolayı bir gönülle çok iş tutan ezel ve ebed tefrikaya düşer. Gönül birdir, bir nesneye vermek gerektir ki ol mahbub-u Hak'tır. İlâhî'ye göre gönül Hakk'ın özel harem dairesidir. Bundan dolayı nâ-mahrem komayasın der.⁹⁹ Zira Hakk'a giden yollar gönülledir. 'Gönül benim evimdir onda sığarım yerlere göklere sığmam.'¹⁰⁰ buyurdu. Çünkü gönül Hak Teâlâ'nın evidir. Her günde üç yüz altmış kez her gönle nazarı vardır. Belki her nefeste hıfzıyla ve ismetiyle her gönle nazarı vardır.¹⁰¹ Allah, cisimden münezzehtir. Ve gönül dahi cihetsizdir ve yanasızdır ve eğer yanasız yana varmak yani yönsüz bir mekân dilerse oraya gönülle var. Gönlün İlâhî'ye göre acâib halleri vardır. Kâh aşikâredir kâh gizliden de gizlidir. Gönlün âlem-i mülk tarafına kapısı olduğu gibi melekût yani gayb âlemine dahi kapısı vardır. Bâyezıd-i Bistâmî gönlün genişliğine dair şu sözü söyler: 'Yerler, gök ve arş ve mâ-fihâ hezâr hezâr âlem ile eğer arifin gönül köşesinden geçer olsa arifin ondan haberi olmaya.' Gönül nâ-mütenahidir.¹⁰²

Kişinin gönlü herhangi bir sebepten ötürü mükedder olduysa edeple ehl-i diller ile musahabet eyleye, ta kişiye gönül yolunu beyan edip mâlûm ideler.¹⁰³ Zira sohbeti ile onların gönüllerine saykal vurulup iki cihan o gönülde görünmeye başlar. Gönül gıdası temizlendikten sonra Hakk'ın marifeti ve muhabbeti hâsıl olur. Daim

⁹⁷ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 9a-9b.

⁹⁸ Ahzâb 33/4.

⁹⁹ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 9a-9b.

¹⁰⁰ Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l Hafâ*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1997, II, 195.

¹⁰¹ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 9a.

¹⁰² İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 23a-23b-93b-94a.

¹⁰³ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 11b.

mahbûbundan ihsanlar yetişip gönlü genişlik de olur. Gönlün gıdası mârifet-i Hak'tır. Ne kadar yerse yesin semirir ve kuvvetlenip hâli gökçek olur.¹⁰⁴ İlâhî secde-i kalpten bahseder. Bu makâm murâkabe ehlinen başkasına müyesser değildir. İlâhî, bu makâmı şu misalle açıklar: 'Dünyaya âşık olanlar ve evlenmek isteyenler gece gündüz tüm vakitlerde, gönlünün yüzü, sevdiği nesneden başını kaldırmaz zâhir ve bâtınıyla onu elde etmek için çabalar. Ve dünya yolunda olanın teşvişinin, dünya endişesinin nihâyeti yoktur. Namaz kılarken dahi gönlünün yüzü, maksûd ve mahbûbundan bir nefes gâfil kalmaz. Ve bu örnekten malum edile ki Hak Teâlâ'yı sevip, âşık olanların gönlünün yüzü, secdeden kalkmaz. Bu makâm ehlinin alâmeti oldur ki daim cem olup kendi huzurunda edeple olur. Ve bir kişinin yüzüne, gözlerinin içine bakmaz, bir mecliste olsa gönlünün secdesine murâkib olduğu yere bakıp edebini saklayıp sağına soluna perişan nazar eylemez. Maksûdunu her aynada görmüştür, bir sûret bin aynada görüldüğü gibi.

105

İlâhî, gönlün iyi olsun kötü olsun her nesneden renk aldığını dile getirir. Kişi her ne kelime söylese gönlün, ona muvafık renk aldığını ifade eder. Eğer yaramaz söz söylese gönül daralıp kararır. Ve eğer çok kelime söylese gönül ondan ölür. Yalan söylese gönül eğri olup kör olur. Hak hazretinden müşahâde gelir olsa, nazarı kör olduğu için göremez ve lezzetinde mahrum kalır. Ve Hakk'tan söylese gönül müşahâde sıfatıyla sıfatlansa göz ve kulakta ve sair uzuvlarda gönülden onlara ve onlardan gönle yollar vardır.¹⁰⁶

İlâhî, gönlü Kâbe'ye benzetir ve bu endişelerde tavaf edenlere benzer der. Kâbe'yi de iyi olsun kötü olsun herkesin tavaf eylediği ve tavaf edip bitirdikten sonra anadan doğmuş gibi pak olduğunu belirtir. Eğer kötü bir düşünce kalbinden geçse diline gelmezse âvam affolunur. Fakat havâs ve ahassu'l-havâssa muhâsebe azaptır. Zira mukarreb olanların mâşûkla muâmelesi çoktur. 'Hasenâtü'l-ebrâr seyyiâtü'l-mukarrabîn.' Âvamdanda af olunsa da, bu taifeden af olunmaz.¹⁰⁷

Son olarak İlâhî, gönlün beş mertebesinden bahseder. Bunlar maneviyye, ruhâniyye, misâliyye, hissiyye ve câmiâdır. Ve bu mertebeler için beş mazhar yani vecih vardır. Bu vecihlerin beş yüzünden biri Hakk'a dönüktür. Hakk ile kendi arasında kimse olmadığı için buna vech-i hâs derler. Diğer vecih âlem-i ervâhtır bu cihetten kabiliyeti iktiza eylediğince ervâh vasıtasıyla Rabb'inden alır. Diğer vecih âlem-i misâle

¹⁰⁴ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 42a.

¹⁰⁵ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 92b-93a-93b.

¹⁰⁶ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 97b.

¹⁰⁷ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 98a.

muhtasdır. Makâm-ı cemde mizacının itidâline, ahlâkının ve ahvâlinin intizâmına göre, tasarrufâtında ve mârifetinde kemâline göre olur. Diğer bir vecih ise âlem-i şهادettir. Diğer i ise ehadiyyet-i cem'e mahsus câmi-i vecihtir.¹⁰⁸

2.5. Kurb

Kurb sözlükte 'yakın olma, yakınlık, yakın bulma' anlamlarına gelmektedir.¹⁰⁹ Kuşeyrî'ye göre kurbun ilk derecesi Allah'ın taatına yakın ve bütün zaman boyunca ona ibadet vasfı ile muttasıf olmaktır. Hakk'ın kuluna yakınlığı ise bu dünyada özel surette ona ilim ve ırfan vermesi, ahirette ise kendisine müşâhade ve temâşa imkânını ihsan etmesi suretiyle olur.¹¹⁰

İlâhî, 'Kul eğer bu makamı elde etmek istiyorsa itirazı terk etmelidir.' der. Her ne hâl olursa fakr, gına, sıhhat, hastalıkta şikâyet etmeyip râzı olmalıdır. İbadetlerini, taatını bende hoş haller olup kalbime ferâğat ve cemiyet gelsin diye yapmamalıdır. Sadece hizmet, ubudiyyet ve emre imtisal eylemek için yapmalıdır.¹¹¹ Kurb dört vecihledir. Biri kurb-u nevâfildir ve biri kurb-u ferâyizdir ve biri iki yakınlığı câmi olandır ve biri hiçbirine mukayyed olmayandır. Kurb-u nevâfille yakın olmanın alâmeti oldur ki gönlü inşirahla, çehresi gülyüzle ve ahlâkı pekiyi olur. Bu kimseyi dinleyenlerin gam ve endişesi kalmaz. Bu kimselerin yüzüne bakıldığı zaman Hak hatırlanılır ve her taife bunu sever zira mahbûb-u Hak'tır.¹¹²

Kurb-u ferâiz ehlinin alâmeti oldur ki bunlara ziyâde insilah gâlibtir. Vecd, sekr, kendiliksiz ve mecnun gibi hareketleri ihtiyarsız olup halk bunlardan korkarlar. Nitekim Zünnûn Mısırî'yi (ö. 245/859) mecnundur deyip bend eylediler. Zünnûn Mısırî, Şiblî (ö. 334/946), Mansur (ö. 309/922) gibi kimselerin emsali kendiliksizlik, hayret, bazı vakit suskunluk bazı vakit ise konuşursa sözü yangındır.¹¹³

Üçüncüsü ise iki yakınlığı cem eyleyenler yani cem'ul-cem ve kâbı kavseyndir. Bu makâm ehlinin alâmeti oldur ki makâm-ı nâzda olurlar. Ve halka iltifat eylemez ululukta, azâmet de ve kibriyâlıkta olur. Bunların ahlâkı iyi olmaz. Sonuncusu kurb ise yakınlığın hiçbirine mukayyed olmayıp ehadiyyet-i cem ve makâm-ı ev ednâdır. Alâmeti oldur ki yakınlıkların hiçbirine mukayyedi kalmaz. Hakk'ın ıtlakıyla takayyüd

¹⁰⁸ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 157a.

¹⁰⁹ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 631.

¹¹⁰ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 174.

¹¹¹ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 140b.

¹¹² İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 181a-181b.

¹¹³ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 181a-181b.

olduğuna mazhardır ve şuhûd-u ilâhidir. Nerede olurlarsa olsunlar Hakk iledirler; bir hal, va'z ve tavr-ı mahsusları yoktur. Zira 'Her gün de Hak Teâlâ bir şe'n, bir emir içindedir'¹¹⁴ deyip kendi dahi O'nun şe'niyle, emriyle dönmektedir. Ekâbir-i ricâl bu makâmın sahibidir. Âvam gözünde bu makâm ednâ görünür. Zira Hakk'ın has mahbûblarıdır. Bunlar setr-i sıfat-ı mahbûb olduğundan ötürü Hak Teâlâ bunları setreyler. Bunlar davadan ve gururdan pak olup daim kendi istikmâlinde olurlar. Bunların Kâbe-i hakikate gizlice yolları vardır. Zira gönül beytullahtır; daim orayı silip süpürüp pak eylerler. Bu taifeye Melâmiyye denilmektedir.¹¹⁵

2.6. Murâkabe

Murâkabe'nin sözlük anlamı 'bakma, gözetme, gözaltında bulundurma' olup tasavvufî anlamı ise 'kendi iç âlemine bakma, dalıp kendinden geçme, denetleme, kontrol' manalarını ihtiva etmektedir.¹¹⁶

Hak Teâlâ bu mevzuda 'Allah, her şeyi murâkabe etmektedir.'¹¹⁷ diye buyurmaktadır. Kuşeyrî, murâkabe'nin 'kulun Hak Teâlâ'nın her halükarda kendisini denetlemekte olduğunu bilmesi anlamına geldiğini ifade etmektedir.¹¹⁸

Cüneyd-i Bağdâdî bu konuda şöyle demiştir: 'Bir kimse murâkabenin hakikatine ererse, başkasından değil, sadece Rabb'inden alacağı nasibi elden kaçırmamak için kaygılanır.'¹¹⁹

İlâhî'ye göre ise ehl-i murâkabe, ehl-i tasfiyedir. Daim kulluğunda olup gönlüne gelen gafletten ötürü Hak'tan özrünü isterler. Kalbine güzel şeyler geliyor ise şükreyler aksine ise özürler edip nefyine çalışır. Ehllullahtan birine 'Hakk'a neyle yetiştin?' diye sual ederler. Bu kimse ise 'Hakk'ı üç nesnenin içinde buldum. Müminlerin gönlü içinde, Kur'an içinde ve gece içinde.' Yani kıyâm-ı leylede ve Yâsin'de ve kendi gönlümü ve müminler gönlünü gütmekte.¹²⁰ İlâhî, tarikat erbâbına bu yolun üç nesne ile olduğunu söyler; biri devam-ı nefy-i hâtır ve biri devam-ı zikir ve biri de devam-ı murâkabe iledir.¹²¹ Hz. Rasûl 'Benden sonra nübüvvetten nesne kalmadı, illa mübeşşirât kaldı ve

¹¹⁴ Rahmân55/29.

¹¹⁵ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 180b-181a-181b-183a.

¹¹⁶ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 817.

¹¹⁷ Ahzab 33/52.

¹¹⁸ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 272.

¹¹⁹ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 274.

¹²⁰ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 28a-28b.

¹²¹ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkîn*, vr. 89b.

rüyâ-yı salihâ kaldı.’ diye buyurdular.¹²² İlâhî, bu mübeşşirâtın ekser murâkabe makamında el verdiğini dile getirir.¹²³ İlâhî’ye göre kişi nefsinin şeriatın kanunları ile tezkiye edip ve tarikatın kanunları ile de bâtınını tasfiye ettikten sonra gönül mâsivâdan pak olduysa gönlü murâkabeye meşgul kılasın. Murâkabenin âlâ derecesi ki ehlullahın ulu makâmıdır, oldur ki Hak Teâlâ’nın murâkabesine murâkabe eylemektir. Zira Hak Teâlâ bize Rakîb ismiyle murâkıbtır deyip tüm hâl ve davranışlarda edepli olup gafil olmamak gerektir. Keşf ve müşâhade, murâkabe neticesinde ortaya çıkar. Her kim murâkabeye yetiştirdiği kişi ulu devlete ve saadete erişip secde-i kalbi hâsıl kıldı. Salât-ı daimûn¹²⁴ dedikleri bu makâmda el verir. Alâmeti oldur ki şeriat ve tarikat hilâfına kavlından ve fiilinden nesne vâki olmaz. Zâhiri ve bâtını pak olmuştur.¹²⁵

2.7. Zikir

Sözlükte zikir ‘unutmanın zıddı olan, hatırlamayı ifade eden’ bir kelimedir. Hakikati ise Allah’tan başkasını unutmaktır.¹²⁶ Hak Teâlâ ise zikrin önemine binaen yüce kitabında şu ayetlere yer vermektedir. ‘Allah’ı zikretmek çok büyüktür.’¹²⁷ Ve zikrin karşılığında Hak Teâlâ’da kulunu andığına dair şöyle buyurur: ‘Beni zikrediniz ki ben de sizi zikredeyim.’¹²⁸ Zikir hususunda Hz. Peygamber’in hadisleri bulunmakla birlikte, yaşantı olarak da hayatının ayrılmaz bir parçası olmuştur. O’nun tüm davranışlarında Allah’a sığınması bizlere bu konunun önemini göstermektedir. Ve Hz. Peygamber bu mevzuda ‘Ne zaman ki yeryüzünde Allah diyen kimse kalmazsa o zaman kıyamet kopacaktır.’ ifadelerine yer vermektedir.¹²⁹ Ayet ve hadislerde bu konu açık ve kesin bir şekilde ifade edildiği için sufilerin buna dair kelâmı da ola gelmiştir. Kuşeyrî bu mevzuda ‘Zikir Hak Teâlâ’nın yolunda kuvvetli bir temeldir. Bu yolda zikir biricik temel taşıdır. Zikre devam etmeksizin hiç kimse Allah’a varamaz.’¹³⁰ şeklinde açıklamalarda bulunmaktadır.

Sühreverdî (ö. 632/1234) ise ‘Kulun devamlı zikir ve şükür içinde bulunması gerektiğini, geceyle gündüzün arasına bir şey girmediği gibi, zikirle şükür arasına da

¹²² Buhârî, Ta’bir, 26.

¹²³ İlâhî, *Zâdü’l-Müşîkîn*, vr. 90a.

¹²⁴ Meâric 70/23.

¹²⁵ İlâhî, *Zâdü’l-Müşîkîn*, vr. 91a-91b-92a-92b.

¹²⁶ Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara 1997, s. 299.

¹²⁷ Ankebût 29/45.

¹²⁸ Bakara2/152.

¹²⁹ Müslim, İman, 234.

¹³⁰ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 302.

onları bozacak bir şeyin girmemesinin icap ettiğini, zikrin bütünüyle kalbin, şükrün ise âzaların ameli olduğunu' ifade etmektedir.¹³¹

Îlâhî, zikir mevzusunda 'Kim neyi çok severse onu anar ve gece gündüz âramı kalmaz. Şayet bu Hak içinse O'ndan bir an dahi gâfil olmaz.' demektir. Zikir gönle gâlip gelirse, kişide ibadete devam etme aşkı ortaya çıkar. Ve günahlarına tevbe etmek suretiyle devam eder. Tüm mâsiyyetten uzaklaşır. Nefsi tamamen öldürmek mümkün değildir; fakat şeriat mizanını dürüst tutmakla nefsini itidâle getirmiş olur.¹³² Îlâhî'ye göre müride, devam-ı zikir yolu talim edilip gösterilmelidir. Ve müridin gönlü, tenhada olsun kalabalıkta olsun sıdkla Hakk'ı anmaya devam ederse zikir tohumu gönle, yedi günde belki daha az zamanda düşüp zikrin, gönül yerinde bittiği görülür demektir. Îlâhî, kalabalıkta Hakk'ı bir defa anmanın halvette bin defa anmaktan yeğ olduğunu belirtmektedir. Buna dair şu ayeti dile getirir: 'Öyle kimseler vardır ki ticaret ve alışveriş onları Allah'ı zikirden alıkoyamaz.'¹³³ Bu kimseler Melâmiyye'dir, ehlullahın ulularıdır demektir.¹³⁴ Zikrin dil ile mi yahut gönül ile mi yapılacağı konusuna dair Îlâhî zikrin kalple yapılması gerektiğini söylemektedir. Zikir de ilk mertebe budur. Bir kişi padişah-ı İslam huzurunda olsa ve onun ismini huzurunda çağıra çağıra söylese gözsüz gibi bunu hilâf-ı edep görürler. Bu taife malumdur ki Hak huzurunda meşgullerdir. Zira bunlar ehli edep ve ehli ihsandır. Ve eğer iyi hazır olaydı ve ne dediğin bileydi çağırmaya utanaydı belki gönülden kelime-i zikir denildiğinden fâriğ olur; kelime-i tevhid gönlünün üzerine gâlip gelir. Onun manasında harf ve savt yoktur. Zira gönül dediği dahi hadis-i nefistir. Gönül ol manaya şöyle meşgul olur ki gönül harfi ve savtı kalbine ve lisanına getirmek istese getiremez. Gönül bu zevki kendinde bulsa hâtıra-ı nefşânî ve şeytânî tefrikasından kurtuldu, belki hâtıra-ı melek ki zikre meşgul olmaktır, ondan dahi fâriğ oldu kendine cem oldu, ferâğat geldi. Ve bu makâmda gönle ne gelirse ve ne giderse mâlum oldu ve bu makâmda gönül kabiliyyet hâsıl eyledi murâkîb olmaya. Ve eğer dayım bu cemiyet üzerine kendini tutabilirse tarik-i murâkabe mâlum olsa olur. Zira bil ki tarikat dedikleri üç nesnedir: biri devam-ı nefy-i hâtır ve biri devam-ı zikir ve biri devam-ı murâkabedir, demektir.¹³⁵

Netice olarak zikir, sadece ibadetler de değil, kişi gündelik işlerini yaparken de 'el işte, gönül yârda' düşüncesiyle hareket etmelidir. Yani Allah'ın kendisini gördüğünü

¹³¹ Sühreverdî, Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer, *Avârifü'l-Maârif*, haz. Dilaver Selvi, Semerkand Yayınları, İstanbul 2016, s. 509.

¹³² Îlâhî, *Zâdü'l-Müştâkîn*, vr. 28b-29a.

¹³³ Nûr24/37.

¹³⁴ Îlâhî, *Zâdü'l-Müştâkîn*, vr. 87a-87b-88a.

¹³⁵ Îlâhî, *Zâdü'l-Müştâkîn*, vr. 88b-89a-89b.

bilerek, dünyevî işlerini yapan kişi, doğal olarak işini en iyi şekilde yapmaya gayret eder. Allah'ın murâkibinde işini kötü yapmaktan, günah işlemekten ve başkasına zarar vermekten çekinir.

2.8. Ahlâk

Ahlâk, Arapça bir kelime olup hulk'un çoğuludur. Ahlâk, insanın manevi seciyesini temyiz eden hususiyetlere denir.¹³⁶ Ahlâk konusunda Hak Teâlâ, Hz. Muhammed'e 'Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.'¹³⁷ buyurarak O'nun karakterinde ve davranışında olan yüceliği, ön plana çıkarmıştır. Hz. Peygamber hem kendinden önce gelen mürsel arkadaşlarına olan vefâsını ortaya koymakta, hem de risâlet görevinin kendisiyle hitâma erdiğini ve aynı zamanda ahlâkında kendisiyle zirve bulduğunu 'Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.'¹³⁸ sözüyle ahlâkın önemini vurgulamaktadır. Ahlâkın zirvesinde olan bu güzide şahsiyeti sufiler Kur'an ve hadislerden olabildiğince anlamaya çalışmışlardır. Kettânî (ö. 1886/1962) ahlâk hususunda şöyle demiştir: 'Tasavvuf ahlâktır. Ahlâkça senden fazla olan tasavvufça da fazladır.'¹³⁹ diyerek tasavvufî kavramların satır aralarında bir kavram olarak kalmayıp hayata geçirilmesinden bahsetmektedir. Bu hayata geçirmede kişi ne kadar ahlâkî meziyetlerle donanırsa tasavvuf olarak da önde olmaktadır. Zira tasavvuf bir hâl ilmidir. Yine sufiler kötü ahlâkı görmek, kötü ahlâktandır diyerek kusur görme yerine kusur örtmeyi öncelemişlerdir.¹⁴⁰ Cüneyd-i Bağdâdî ise 'Hz. Peygamber'de şu dört haslet bir arada bulunuyordu; cömertlik, insanlarla ülfet, nasihat, şefkat.' diyerek inanan insanın ahlâkında neler olabileceğine dair ipuçları vermektedir.¹⁴¹

Îlâhî ise ahlâkı eserinde iki sınıfa ayırır. Biri ahlâk-ı hamîde ki buna münciyyât, diğerine ise ahlak-ı zemîme ki buna mühlikât denilir. Zira Îlâhî, kişinin kendini bilmesi ve hakikat-i hâline muttali olması vaciptir der. Kişinin şekâvet ve saadet tarafı olduğunu belirtir. Saadet ruh ve ruhânî tarafıdır. Şekâvet, nefis ve mekâyid-i şeytan tarafıdır. Ruh tarafına melekî, nefis ve cisim tarafına şeytânî denilmektedir. Zira kişinin bâtını melek

¹³⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 13.

¹³⁷ Kalem 68/4.

¹³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Hüsnü'l-Hulk*, 8.

¹³⁹ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 326.

¹⁴⁰ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 330.

¹⁴¹ Sühreverdi, *Avârifü'l-Maârif*, s. 299.

ve şeytanla dopdoludur. İşte insan bunlardan pay biçerek kendisinde hangisinin hükmü gâliptir diye bakmalı ona göre yol almalıdır.¹⁴²

İlâhî, tâlib olan kimseler için ahlâk-ı memdûh ve ahlâk-ı mezmûmu bilmeleri gerektiğini dile getirir. Memdûhuna meşgul olup mezmûmundan kaçınılmalıdır. Ve der ki ahlâk çoktur ama dört hulûkta cem olmuştur. Hulûk-u meleki ve hulûk-u behâyimi ve hulûk-u sibâ'i ve hulûk-u şeytânidir. Ve bunlar insanda cemdir. Şehvet behâyim işidir. Yemeğe hırs göstermek gibi. Ve sibâ' ahlâkı sıfat-ı gazaptır. Kelb, kurt ve arslan olanlarda mevcuttur. Ve her kimsede bu sıfat yani gazap olursa öldürmek, halkı eli ve diliyle yaralamak ve kahr-u istilâ etmek gibi davranışları kendinde gâlip olur. Ve şeytan sıfatı, mekir, hile, telbis, halk arasında fitne kaynatmak ve şer işlere bulaşmak gibi. Kişinin gönlüne murâkib olup bu sıfatlardan hangisinin kulusun, onun sıfatı o gönülde hâsıl olur. Evsâf-ı zemîme ki yaramaz hulûktur bundan gönle karanlık ve darlık yetişip, mahcûb olup uluhiyyet hazretine münasebeti kalmaz. Ahlâk-ı hasene ise nurdur gönle yetişir ve masiyetten pak eyler, belki yaramazlığını iyiliğe döndürür. Eğer âyine-i cemâl-i zü'l-celâl olursa kendini bile ki sıfat-ı melekî gâliptir. Eğer hilâf olursa sıfat-ı şeytaniyyat gâliptir.¹⁴³

Ahlâk konusunda İlâhî, kitabının sonlarına doğru açtığı bahiste ise, kişinin hüsn-ü hulûk üzere olması gerektiğini ifade eder. Zira Hz. Peygamber 'cennetin âlâsı bina olundu hulûku gökçek olanlar için' diye buyurmaktadır.¹⁴⁴ Hulûku kerim olandan tüm insanlar râzı olup ona kemâl-i ittiba eylerler. Kişinin tüm hareket ve sekenâtı ilimle olsun ve ilmin amel ile olsun. İlmiyle amel eyleyenler için nûr hâsıl olur ve ilmine ilim katılır. Allah'ın kullarını sevmek, selamı aşikâr etmek, yemek yedirmeyi sevmek, hâcetleri gidermek, kendisinden büyüğe kimseye tazim ve hürmet göstermek, yaşça beraber olanlara keremle, ihsanla, lütufla muamelede bulunmak, küçükse merhamet edip nasihat etmek güzel ahlâk örneklerinden sadece bir kaçıdır.¹⁴⁵

2.9. Edep

Edep, Arapça bir kelime olup, iyi ahlâk, güzel terbiye, utanma, zerâfet, usluluk, insanlara kavlen, fiilen güzel davranışta bulunmaktan ibarettir. Cürcânî (ö. 392/1001-1002)'ye göre edep hatanın her çeşidinden sakınmayı bilmektir.¹⁴⁶ Allah-u Teâlâ

¹⁴² İlâhî, *Zâdü'l-Müştâkin*, vr. 6b-7a.

¹⁴³ İlâhî, *Zâdü'l-Müştâkin*, vr. 18a-18b.

¹⁴⁴ Ebû Dâvûd, Edep, 7.

¹⁴⁵ İlâhî, *Zâdü'l-Müştâkin*, vr. 215a-215b-216a-217b.

¹⁴⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 69.

Peygamberimiz için ‘Göz ne kaydı, ne de aştı.’¹⁴⁷ buyurarak huzurun edebini koruduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁸ Edep hususunda peygamberimiz ise ‘Beni Rabbim terbiye etti, ne güzel terbiye etti.’¹⁴⁹ buyurmaktadır. İbnü’l-Mübârek (ö. 181/797) edebin önemini ifade etmek için ‘Biz az edebe, çok ilimden daha fazla muhtacız.’ demektedir.¹⁵⁰

İlâhî’ye göre kişinin kendi gönül aynasında olan cemâle ve kendinin secdesine nazar etmesine cem denir. Bu cem’e lügatte edep derler. Ve edep tüm makâmların yüz suyudur. Edepsiz kişi Allah’ın lütfundan mahrumdur. Bu taifenin şâkirtleri kemâl-i recûliyyette terakki eylemektedir. Tasavvufun cümlesi edeptir. İki edep türü vardır; edeb-i zâhir ki şeriat mizanını dürüst tutmaktır. Edeb-i bâtın ki gönlü hazır tutup gafletten irak olup murâkabe makâmında secde-i kalbiye yetişmek bu taifeye müyesserdir. Ve bir alâmeti oldur ki gönlünün bir köşesi mahbûbun halvet sarayı olur. Ve ol makâma mahbûbtan gayrı kimse girmez. Ve arş ve mâ-fi-hâ arifin gönlünün bir köşesinden geçer olsa, arifin ondan haberi yoktur dedikleri, arif ol halvet sarayda kimseyi koymadığına ve gayrıya iltifat eylemediğine işaretir.¹⁵¹

İlâhî, kitabında tahâret, namaz, oruç, yemek, evlilik, dostluk, ana-baba ve ehlullah bağlamında edebın nasıl olmasına dair önemli birtakım bilgiler vermektedir.¹⁵²

2.10. Şükür

Şükür, Arapça bir kelime olup sözlükte, yapılan iyiliği övme anlamındadır. Nimetin değerini bilmek, ilim, hâl ve amel ile olmak üç türdür. Şükredene şâkir, âciz olduğunu idrak edene de şekûr denilmektedir.¹⁵³ Hak Teâlâ, kuluna müjde mahiyetinde bu mevzuda ‘Eğer şükrederseniz nimetimi artırırım.’ buyurmaktadır.¹⁵⁴ Hz. Peygamber ise hem kavli hem amelî olan davranışlarında bunu en iyi temsil eden kimsedir. Zira geçmiş ve gelecek günahları bağışlanan bir kul olmasına rağmen bu onu ibadetlerde rahatlığa değil ‘Şükreden bir kimse olmayayım mı?’¹⁵⁵ diyerek şevk ve azim içerisinde olmaya sevk etmiştir. Sufilerden Şiblî (ö. 334/946) ise ‘Şükür, nimeti değil, vereni

¹⁴⁷ Necm 53/17.

¹⁴⁸ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 372.

¹⁴⁹ Suyûtî, Celâleddin b. Ebû Bekir, *el-Câmiu’s-Sağîr fî Ehâdîsi’l-Beşâiri’n-Nezîr*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1990, I, 25.

¹⁵⁰ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 374.

¹⁵¹ İlâhî, *Zâdû’l-Müşâkin*, vr. 93a-93b.

¹⁵² İlâhî, *Zâdû’l-Müşâkin*, vr. 57a-66a.

¹⁵³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 255.

¹⁵⁴ İbrâhîm 14/7.

¹⁵⁵ Buhârî, *Teheccüd*, 6.

görmektir.’ diyerek insanı nimetin hakiki sahibine yönlendirmektedir. Ebû Osman (ö. 373/983) ise ‘Halk tabakasının şükürü yemek ve giymek içindir. Havâssın şükürü ise kalplerine gelen manalardandır.’ demektedir.¹⁵⁶

İlâhî, şükür konusunda şunlara yer vermektedir: Cemi’i makâmâtın anası şükürdür. Zira tüm makâmlar ondan doğar.¹⁵⁷ Hak Teâlâ şükreden kulları sever.¹⁵⁸ Bu şükür sebebiyle kulunu mahbûb edip nimetlerini onda ziyade eyler. Eğer şükreden kimse olmazsa Hak Teâlâ’nın mahbûbu olmayıp ziyade nimet vermez ki, kendinin şükürü sebebiyle mahbûb olduğu ilm-i hâs ve tecelli-i hâs ondan fevt olur. Çünkü ilm-i hâs ve tecelli-i hâs ve naim-i hâs ki dâr-ı kerâmette ve kesib-i rû’yetle mertebeler ve dereceler şükürsüzlük sebebiyle ortadan kalkar.¹⁵⁹

İlâhî ‘Bilki gönlünde daim hazır olup Hakk’ın verdiği şükür ve aldığı sabır edesin.’ der. Hakk’ın sana in’am ve atâ eylemesi şükür eylemen içindir. Ve sana in’am eylediğinden biri de sabırdır. Yani men’ ve atâ Hak’tan oldu. Zira emrin küllisi O’ndandır ve O’nadır. Ve beyan olanı bildinse Allah’ı müşâhade edersin cemi-i ahvâlinde almakta ve vermekte. Bu sebeple şükür vaciptir. Eğer Hakk’ın emrine muvâfakat olsa şükredesin ve eğer muhâlefet olsa tevbe ve istiğfar eylesin. Zira günah kazasıyla kulunu mübtela eylemez illa talebi mağfiret etsin içindir ve Hakk’a rücû eylemesi içindir. Hak Teâlâ’nın mağfiret sıfatının ahkâmı muattal olmasın bu dünyada. Ve hamdin kutbu ‘Elhamdülillâhi alâ külli hâl!’ dir. Bu, hamd-i mutlaktır. Zira Hz. Rasûl ferah vaktinde olsun ve zarar olsun dahi ‘Elhamdülillâhi alâ külli hâl!’ derlerdi. Sen de O’nun sünnetinde olup, ittiba edip, tüm hallerinde hamd ve şükür dilinden belki kalbinden çıkarmayasın. Zira nefsin, ömrün ve sıhhatin olsun baştan ayağa dopdolu nimetsin ve Hak’tan her zamanda ve her halde bunlar sana i’tâ olup ihsanlar yetiştirir, öyleyse niçin şükrelemeyesin? diyerek bizleri farkındalığa ve şâkir olma hususunda uyarmaktadır.¹⁶⁰

2.11. İhlâs

İhlâs, sözlükte gösterişi bırakmak, taatta, ibadette samimi olmak manalarını ihtiva eden Arapça bir kelimedir. Kalbi, safasına yani huzuruna keder veren şeylerden kurtarmak, tam bir doğrulukla kullukta bulunmak, amellerinde Allah’tan başkasından

¹⁵⁶ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 250-51.

¹⁵⁷ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 6a.

¹⁵⁸ Zâriyât 51/55.

¹⁵⁹ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 216a.

¹⁶⁰ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 216b.

karşılık beklememek, bir işin sırf Allah için olması gibi anlamlara geldiği ifade edilmektedir. Muhlisin; ihlâsa erdirenin Allah olduğu; muhlasın ise ihlâsa erdirilenin kul olduğu anlamlarına gelmektedir. Kişinin işinde Allah'tan gayrısını görmez hale gelmesi ihlâsın en son noktasıdır.¹⁶¹ Bu hususta Hak Teâlâ 'Dikkat ediniz hâlis din ancak Allah'ındır.'¹⁶²diyerek kula, şirkin her türlüşünden içtinap etmesini buyurmaktadır. İhlâslı kullara şeytanın bir nüfûzunun olmayacağına dair Allah-u Teâlâ 'Elbette benim ihlâslı kullarım üzerinde hiçbir tesirin olmayacaktır. Zira onları koruyucu olarak Rabbin yeter!' buyurmaktadır.¹⁶³

Ebû Bekir ez-Zekkâk (ö. ?) bu mevzuda demiştir ki: 'Bir muhlisin ihlâsında kendi ihlâsını görmesi onun için bir noksanlıktır. Allah Teâlâ, onun ihlâsını hâlis kılmak istediği zaman kalbinden ihlâsındaki ihlâsı görme duygusunu giderir. Böylece kul, kendi gayreti ile ihlâsı bulmuş 'muhlis' değil, Allah'ın inayeti ile ihlâsa kavuşturulmuş bir kimse olur. İşte bu durumda olan kimselere 'muhlâs' denir.'¹⁶⁴

İlâhî, ilim için amelin, amel için ise ihlâsın gerektiğini belirtir. Zira ihlâsın zıddı olan riyâ büyük bir günahdır.¹⁶⁵ Bil ki kemâl, ubudiyyet-i halisa ve hüsn-ü edeple hâsıl olur ve sultan-ı rubûbiyyet dâr-ı dünyada tecelli eyler onların gönlünde ve Hak nazar eder taraf-ı hâfiden. Zira her kişi idrâkinden hâfidir ve bununla mutahakkık olmaz; illa bende-i hâlis mutahakkık olur. Ve gönülde öyle bir hâl bulunur ki zâhirinde sükûn ve bâtınında sübût verir. Bu ubudiyyet-i halisa sahibi olan kulun makâmı, makâmların âlâsıdır ve tütünsüz helvadır ve sineksiz baldır ve megessiz şekerdir ve bunun ehli daima huzur-u maallahtır.¹⁶⁶

İlâhî, 'Sadık olan kimse ibadetinde muhlis olur.' der. Yani ameline fesat karıştırmasın ve Allah'a ibadetinde şirk koşmasın, Allah'tan gayrıya tezellül eylemeyesin. Ve her ki kendi misline tezellül ede bir emr-i nâfi'in husulü için kendini ona tezellül eylemiştir, kerhen ve bilmez ki ona ibadet-i hafisi vardır. İhlâsın vücudu olmaz illa muhlisinden olur. Ve muhlisler hatar-ı azimdedir demenin manası oldur ki Hakk'ın mekrinden hali değillerdir. İn'amında mekrin ednâsı oldur ki nefsinin bu nimete müstehak görmek mekridir. Ve Hakk'ın in'amında olan mekir hafidir belasından olan mekrindense. Ve merâtibi ihlâs mütefâvittir. Ve eğer riyâyla amel eylese şirk-i hafidir zira ibadeti gayr içindir. Gerektir ki amelinizde ihlâs talep eyleyen ve kastedin ki

¹⁶¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 129.

¹⁶² Zümer 39/3.

¹⁶³ İsrâ 15/65.

¹⁶⁴ Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif*, s. 109.

¹⁶⁵ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâtâkin*, vr. 50a-50b.

¹⁶⁶ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâtâkin*, vr. 140a-140b.

ibadetiniz mahz-ı Hak için olsun. Ve bir derecesi oldur ki ihlâsın nefsi amelde şerik eylemeyesin ve onunla amel edesin, bil ki amelini Allah yaratır. O'ndan göresin, bil ki ameli O'nun göresin. Evvel ki ihlâs âvamındır ve ikincisi havâsındır ve gâyeti ve nihâyeti ihlastır. Ve ihlâs amelde olur, amele hâlis derler ve âmile muhlis derler,¹⁶⁷ diye ihlâsa dair düşüncelerini belirtir.¹⁶⁸

2.12. Sıdk

Sıdk, Arapça bir kelime olup sözlükte 'doğruluk' anlamına gelmektedir. Sır ve aleniyyenin (içte olanla, dışta olanın) eşit olması yani 'Olduğun gibi görün veya görüldüğün gibi ol!' vecizesinde anlatılmak istenen husus müminin imanında sıdkı, kâfirin de küfürde sıdkı, şahsiyetteki dengenin göstergesidir. Sâlikin söz ve işinde sıdkı ön planda tutmayı alışkanlık hâline getirmesi ve bu hâlini devam ettirmesi, onu sıddıklar zümresine dâhil eder.¹⁶⁹

Allah-u Teâlâ ise sıdk ve sâdık olmaya dair 'Ey iman edenler, Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olunuz.' buyurmaktadır.¹⁷⁰ Ve sıdk sahibi olan sıddıkların derecesi peygamberlerden sonra gelir. Nitekim Hak Teâlâ 'Kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklar, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır.' buyurmaktadır.¹⁷¹ Hz. Peygamber ise bu konunun önemine binaen şöyle der: 'Şüphesiz ki sözde ve işde doğruluk hayra ve üstün iyiliğe yöneltir. İyilik de cennete iletir. Kişi, doğru söyleye söyleye Allah katında sıddık diye kaydedilir. Yalancılık, yoldan çıkmaya sürükler. Fücûrda cehenneme götürür. Kişi yalancılığı meslek edinince Allah katında yalancı diye yazılır.'¹⁷²

Sufiler ise sıdk için 'İç âlemin, konuşulana uygunluğudur.' diyerek zâhir ve bâtın tutarlılığını dile getirirler. İbrahim el-Havvâs (ö. 291/904) ise 'Sâdık o kimsedir ki onu ancak eda etmeye çalıştığı bir farzın veya çalıştığı bir faziletin içinde görürsün.' diyerek kişinin yapmış olduğu herhangi güzel bir davranışı küçümsemeyerek, en iyi bir şekilde yapmaya odaklanmasını ifade etmektedir.¹⁷³

¹⁶⁷ İlâhî, *Zâdü'l-Müştâkin*, vr. 187a.

¹⁶⁸ İlâhî, *Zâdü'l-Müştâkin*, vr. 142a-142b-143a-143b.

¹⁶⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 238.

¹⁷⁰ Tevbe 9/119.

¹⁷¹ Nisâ 4/69.

¹⁷² Buhârî, Edep, 69; Müslim, Birr, 103.

¹⁷³ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 292.

İlâhî, muhikk oldur ki sâdık ola sıdk-ı davasında taleb-i Hak'tadır. Ve tâlib-i muhikk oldur ki kendine layık olan makâmı talep eyleye ve müstehak olmayan makâmı talep eylemeye. Mesela Hakk'ın zâtında tefekkür eylemeye ki müstehak değildir. Peygamberliği talep eyleme ki risâlet ve nübüvvet kapısı kapanmıştır. Ve eğer Hak'tan istersen velâyet iste ki veli olmayı men eylememiştir. Vesile talep eyle ki Hak Teâlâ 'Ey iman edenler, Allah'a karşı gelmekten sakının, O'na yaklaşmaya vesile arayın ve O'nun yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.'¹⁷⁴ diye buyurmaktadır. Zira vesilede makâm-ı cem vardır ve muhikk olanın makâmı 'Muktedir bir Melik'in huzurundadırlar.'¹⁷⁵ Kâdir olduğu hukuku talep eder, kâdir olmadığını istemez.¹⁷⁶ Ve ahlâk-ı ilâhiyye ile mutahallık ve muttasıf olanın ismi sâdıktır ve muhikk ve nâsırdır. Her makâmında muhikkîn fethi vardır. Ubûdiyyet makâmında mahalli ubûdiyyet-i ferâyizdir ve makâmâtta mahalli sıdktır. Ve makâm-ı kalpte mahalli irtifa-i hüccettir ve dünyada mahalli himmetle iş görmektir. Ve ahvâlde mahalli tesirdir. Ve ariflerde mahalli sıdkta Hak'la ve marufla, olmaktır. Ve âlem-i sıdkı olanın mahalli, adl ve vefâdır. Her tâlibin hakkı ve makâmı mâlum oldu. 'Her bölük içeceği pınarı tanıdı.'¹⁷⁷ Ve amma kümmel-i ricâl tüm makâm ve mahalde muhikkîr ve sâdıktır ve câmi-i derecâtır, sıdkı bereketiyle vâris-i sıddık-ı ekberdir.¹⁷⁸

İlâhî'ye göre sâdık olan ibadetinde muhlis olmalıdır.¹⁷⁹ Ve sıdk ehlinin vasıflarını şöyle dile getirmektedir. Sıdk ehlinin şiddeti ve salâbeti vardır ve dinde gayretlidir ve cemi-i ahvâlinde Allah içindir ve işinde himmetlidir ve bu emirler iman kuvvetindendir. Ve Bâyezid-i Bistâmî'ye 'İsm-i âzam nedir?' diye sorulduğunda 'Allah-u Teâlâ'nın cemi-i esmâsı azimdir.' şeklinde cevap vermiştir. Böyle görmek sıdktandır ve eğer her ismini Hakk'ın âzam görmezsen bu sıdkın noksanındandır. Ve sâdık Allah'ın tüm esmâsını âzam görüp ziyade takarrubta olur, her isimden feyzi ve fethi kemâliyledir. Ve sâdıkın sıdkı, her şeyde olması gerektir. Alâmeti oldur bu sıdka yetişen kişinin tecellisi 'Hiçbir nesneye nazar edip görmezsin illa o şeyde evvel Allah'ı görür.' Bu tecelli Hz. Rasûl'e ve Hz. Ebubekir'e mahsus tecellidir. Ve bu sadık dahi varis olup her şeyi mazhar-ı sıdk görür ve mazhar-ı tecelli-i hâs görür. Ve sıdk halinde hiçbir şey ona galebe eylemez. Ve Hak Teâlâ'nın bir ismi Sâdık'tır, Hak Teâlâ ona sıdk

¹⁷⁴ Mâide 5/35.

¹⁷⁵ Kamer 54/55.

¹⁷⁶ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâtâkîn*, vr. 141a-14b.

¹⁷⁷ Bakara 2/60.

¹⁷⁸ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâtâkîn*, vr. 141b-142a.

¹⁷⁹ İlâhî, *Zâdü'l-Müşâtâkîn*, vr. 142a-143b.

olur. Yani ‘Kıyamet gününde sâdıklara sıdk fayda eylese gerektir.’ buyrulur.¹⁸⁰ Yani sadıklar ahiret gününde korkmasa ve melûl olmasa gerektir sıdk bereketiyle.¹⁸¹

Aynı zamanda İlâhî, sadıkın sıdkında şiddeti ve kahrı nefsinedir ve halk içinde meçhul kimselerdir der. Melâmiyye’nin cemi-i efâli ve ahvâli ve akvâli sıdk üzerine bina olmuştur. Zira makâm-ı sıdkta ve huzur-u maallahta mütemekkindirler. Onları kimse bilmez. Hayâ imandandır ve mümin musaddıktır ve hayâ sıdk dâhildir. Ve eğer sıdk olmasa şuhûd olmazdı. Ve sıdk yeryüzünde seyfullahtır, mâsivâyâ iltifat eylemez ve Hak’tan gayrının batılın ve kizbin boynunu vurur.¹⁸²

İlâhî, ‘Sadıklarla olun.’¹⁸³ ayetinden iktibasla kişinin bu kimselerle beraber olmasını öğütlemektedir. Şayet olursan onlara sıdkla ve hüsn-ü zânla olasın ve sadıkları güneş gibi kendini zerre gibi göresin der. Ve sıdk güneşinin maşırıkı ve mağribi yoktur, belki zerresi onun dünyaya ve ahirete güneşlik eyler. Ve eğer ehl-i sıdkın halinden haberdar olaydın balık suya sabreylemediği gibi her nefes onlardan ve hizmetlerinden ve sohbetlerinden fariğ olmazdın. Ve eğer sadık ve sadıklarla olmazsan ve onlardan da sana feyz ve feth olmazsa senin halin şuna benzer ki yarasa gibi güneş gördüğünce kaçar ve güneş sevmez ve tatlı suyu içer, tuzlu eyler ve gözünü kör eyler. Bunun tam tersi sadıklarla olup sadıklardan olursan âleme nur olup rahmeten lil-âlemine vâris olursun. Gönlün sıdkla boyanırsa kelamın, gördüğün, işittiğin, harekât ve sekanâtın sıdkla olur ve sıdk çeşmeleri olur. Ve her kim içerse hayat bulup ölmekten kurtulur¹⁸⁴ diyerek sıdk ehli olan kimselerin, hem kendiler hem de kendilerini örnek alan şahsiyeler için bir ab-ı olduklarını ifade etmektedir.¹⁸⁵

2.13. Melâmiyye

Melâmetiyye olarak da zikredilen Melâmilik, Hamdûn el-Kassâr (ö. 271/884) tarafından Nişabur’da kurulan tasavvuf okuludur. İç dünyalarında samimiyetin en üst derecelerine ulaşmaya çalışırlar. Başkalarının kınamalarına aldırılmazlar. Taç, hırka, ayın, tekke gibi şekli unsurlar melâmetiler için önemli değildir. Öz, önemlidir.¹⁸⁶

Hargûşî’ye (ö. 406/1015-16) göre Melâmetîler’in başlıca özellikleri şunlardır: “Onlar, bânınlarındaki “nefsin kendisine ait olmayan birşeyi kendine izâfe etmesi”

¹⁸⁰ Mâide 5/119.

¹⁸¹ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 146a-146b-147a-147b.

¹⁸² İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 148b.

¹⁸³ Tevbe 9/119.

¹⁸⁴ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 25a.

¹⁸⁵ İlâhî, *Zâdü’l-Müşâkîn*, vr. 150a-150b-151a.

¹⁸⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 302.

anlamına gelen her türlü iddiayı terkedip yalnızca gönüllerini terakki ettirmeye çalışırlar. Başkalarının kusurlarıyla ilgilenmeyi bırakarak kendi kusurlarıyla meşgul olurlar. Onların halleri Allah ile kendi aralarında sımsıkı sakladıkları sırlardır; bunları başkalarından gizleme konusunda çok titiz davranırlar. Seyrû sülûk metodları “halk ile tahalluk, Hak ile seyr”, yani halk içinde onlardan biriymiş gibi hareket etmek fakat Hak’tan biran gâfil olmamaktır. İbadet ve taatleri ifâ ettikten sonra hemen unutulur, çünkü onları unutmamak onlara değer vermek anlamına gelir; bu da kibir, ucb ve riyâyâ sebep olur.”¹⁸⁷

Sufiler, Melâmetilik metoduyla halkın beğenisini kazanma düşüncesinden uzak olan ihlâsı elde etmektedirler. Onlar, sahip oldukları hâl ve amellerin gizlenmesi kanaatindedirler ve onları gizlemekten büyük tat alırlar. Öyle ki Melâmetiler, amel ve hallerinin herhangi birinin bilinmesi hususunda, suç işleyen bir kimsenin suçunun ortaya çıkmasından korktuğu gibi korkar. Çünkü Melâmetinin gözündeki ihlâs her şeyin üstündedir ve o buna sımsıkı sarılmıştır.¹⁸⁸ Bazıları demişler ki melâmeti, halkı görüyor ki amelini ve hâlini onlardan gizlemektedir. Sufi de bu hal yoktur.¹⁸⁹

İlâhî’ye göre Melâmiyye’nin özel bir yeri vardır ve makâmın en âlâsı bunlar içindir. Ve bu taife için şunları demektedir: ‘Ve meczûb-u sâlikin evvelinden âhiri gürdür ve Muhammediyyü’l-meşrebtir. Hiçbir din Hazret-i Rasûl’ün dinini ve irşad-ı tarikini nesh eylemez. Ve onlara Melâmiyye derler. Ekâbir-i ricâle Melâmiyye dedikleri, ehl-i bid’at ve dalalet demek değildir. Bunlar halkın medhinden semirip ve mezemmetinden araklamaz ve kalaylama amel eylemez. Ve zâhirini tacla ve hırkayla bezemez ve halk suretinde olurlar. Ve onları kimse bilmez. ‘Onlar ki, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah’ı anmaktan alıkoymadığı erlerdir.’¹⁹⁰ ‘Velilerim kubbelerimin altındadır, onları benden başkası bilmez.’¹⁹¹ ifadesi bu taifeye işaret etmektedir. Bu taifeyi kimse bilmez; Hak Teâlâ’nın i’lâmıyla ve tarifiyle mâruf olalar. Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbnü’l Arabî (ö. 638/1240) *Fütûhat* adlı eserinde ‘Melâmiyye ki sufiyyenin ve fukâranın ve şühedânın ve sülehânın ulusudur. Seyyid-i taife ki Hazret-i Rasûl’dür Melâmiyye içindedir ve Melâmiyye’dendir.’¹⁹² ifadelerine yer vermektedir. Evliyaullah araisullahtır. Arûs olanı kimse görmez meğer mahrem ola. Ve bunların zâhiri halkla ve bâtını Hak’la dururlar. Ve kimse bunların sırrına ve ahvâl-i bâtınına

¹⁸⁷ Adı geçen maddede müellif adı bulunmamaktadır. “Melâmiyye”, *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 29-35.

¹⁸⁸ Sühreverdî, *Avârifü’l-Maârif*, s. 108.

¹⁸⁹ Sühreverdî, *Avârifü’l-Maârif*, s. 110.

¹⁹⁰ Nûr 24/37.

¹⁹¹ Çelebi, *Nefehât Tercümesi*, s. 452.

¹⁹² İlâhî, *Zâdü’l-Müşâtâkin*, vr. 19a-19b.

muttali olmaz meğer mahrem ola. Riyâdan uzak, sıdka ve ihlâsa yakındır. Bazı ehlullah ehl-i makâmıdır ve ehl-i sıfattır. Makâmlarıyla ve sıfatlarıyla mâlum olurlar. Mesela ehl-i mârifet ve ehl-i ibadet ve ehl-i zühd gibi. Ve taife-i Melâmiyye'nin makâmı cemi-i makâmâtta yücedir. Ve bunların makâmı makâmsızlıktır, sıfatsızlıktır ve setrdir. Ve sıfatsızlık delil-i keşf-i zattır. Nitekim zâtullah mesturdur ve hiç kimse O'na yol bulamaz ve setr sıfat-ı mahbûbtur. Ve bunlar setr-i sıfat-ı mahbûb olduğundan ötürü Hak Teâlâ bunları setreyler.¹⁹³

Melâmiyye'nin davranışlarına dair İlâhî şu ifadelendirmelere yer vermektedir: 'Bu kimseler zahirde sünnet ve cemaati terk eylemezler. Sünnet-i müekkedeye ve feraize iktisar ederler. Daima dinde kendinden yukardaki kimseleri görür ve kendinin iflâsını başkalarının gınâsını görür. Kendinin istikmâlinde olup terakki eyler. Ve şeriat ve tarikat yolunun edebini zâhiren ve bâtinen saklarlar. Zâhir halkla bâtını Hak'la olur ve bunların kâbe-i hakikate gizlice yolları vardır. Ve beytullah ki gönüldür daim başkalarının endişelerini silip süpürüp gönüllerini pak eylerler. Melâmiyye dedikleri bu taifedir bunların medhi kıyamet oluncaya değin söylense tükenmez. Bunlar, ehl-i fazldır. Amelden nesne ummazlar, Hak Teâlâ'nın fazlından umarlar.'¹⁹⁴

¹⁹³ İlâhî, *Zâdü'l-Müşîkîn*, vr. 19b-20a.

¹⁹⁴ İlâhî, *Zâdü'l-Müşîkîn*, vr. 79b.

BÖLÜM III

ZĀDÜ'L-MÜŞTĀQİN (ÇEVİRİ YAZI)

3.1. Çeviri Yazı İşaretleri

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ, ḍ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	ʾ

3.2. Metnin Oluşturulmasında İzlenen Yol

1. Metnin transkribinde, İsa Sarı'nın *Osmanlıca Türkçesi Transkripsiyon Alfabeti*, font olarak ise *Times Turkish Transcription* kullanılmıştır.
2. Metin oluşturulurken İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"¹⁹⁵ başlıklı makalesindeki esaslara uyulmaya çalışılmıştır.
3. Eserde geçen âyet, hadis ve sûreler dipnotta belirtilmiştir.
4. Metinde Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri gözetilmiştir.
5. Özel isimlere büyük harfle başlanılmıştır. Şahıs isimleri büyük harfle başlanılmıştır. Şahıs adlarına gelen ekler kesme işareti ile ayrılmamıştır. Metinde genel olarak noktalama işaretlerinde (.), (:), (‘) kullanılmıştır. Sair işaretler olan ünlem, soru, üç nokta, virgül kullanılmamıştır.
6. Asıl nüshada yanlış olduğuna kanaat getirilen kelime; dipnotta alınarak, yerine doğru olduğuna kanaat getirilen diğer nüshadaki kelime, metne girilerek dipnotta belirtilmiştir.
7. Okunamayan kelimeler “...” şeklinde belirtilip dipnotta “Okunamadı” olarak yazılmıştır.
8. Metinlerde açıklama ifadesi için kullanılan “ **Bilgil ki** ” kelimesi koyu şekilde yazılmıştır.
9. Metnin sayfa numaraları solda köşeli parantez [] içinde gösterilmiştir. [1a], [1b] ... şeklinde gösterilmiştir.
10. Metin içerisinde geçen “rahmetullāh, salavātullāh, billāh, maallah, sıfatullah, fillah, maşallah” gibi saygı bildiren sözcükler bitişik yazılmıştır.
11. Eserde geçen şahıs isimleri ve son sayfalarda yer alan tasavvuf ıstıhlarının isimleri koyu bir şekilde yazılmıştır.

¹⁹⁵ Ünver, İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, Fall 2008, s. 1-46.

3.3. Çeviri Yazılı Metin

HĀZĀ KĪTĀBŪ ZĀDŪ'L-MÜŞTĀKĪN¹⁹⁶

Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

[1a] Şükür Allah'a ki olucudur 'amāda kāyināti ḥalk itmeksüzün¹⁹⁷ ve mevşūfdur anuñ celāl-i zātī istivāyla yir ḥalkından fāriğ olub semāvātī ḥalk itmeksüzün. Ve Qurānī leyle-i ḳadirde indirdi süveriyle ve āyātıyla. Ve menāzil-i burūcda seyyārāt ḳıldı taḳdīrātıyla. Ve Ḥazreti Rasūlī şallallāhu 'aleyhi ve sellem seyr itdüirdi mescid-i ḥarāmdan mescid-i aḳşāya varub ḳābe ḳavseyne varınca belki daḥā yaḳīn oldi. Ḥaḳ Te'alā āyātını gösterdi¹⁹⁸ ve Ādemī belā arzına indirdi. Cennetten ve lezzetinden iḥrāc eyledi. Esmāsını ve şıfātını bildürmekçün ve sāyir enbiyāya 'aleyhimüsselām gösterdi. Deracātınī anlaruñ münācātıyla ve ḥacātıyla ve mīḳātıyla ve kelimātıyla necāt ve keramāt ve beşārāt¹⁹⁹ eylemekçün. Ve şalavāt ol mürşid üzerine olsunki **Muḥammed Muştaḳadur.**²⁰⁰

[1b] şallallāhu 'aleyhi ve sellem. Ḥaḳ Te'alānīñ esmāsi ve şıfātıyla müteḥallīḳ ve müteḥakkīḳ ve muttaşif olanlaruñ ḥayırlusidür. Ve selām āline ve aşḥābına ve aña yaḳīn olanlara ve ezvācına ve evlādına ve vāriş-i kümmel-i²⁰¹ evliyadan 'aleyhimürrahmetü ve rıdvān. **Bilgil ki:** Müslümānlıḡuñ aḡlī ve būnyādī²⁰² taḳvāyla ve 'azīmetle 'amele meşḡul olmaḳdur. Ruḡḡatlarıdan uzaḳ olub ve bid'atlerden beri olmaḳdur. Riyādan ve riyāsetden beri olub şıdḳla ve iḥlāşla 'amel idub kenduyi yeñi müslümān olmuş gibi her zamānda eksukli²⁰³ görüb ḥaḳdan ḳorḳub ve ḥalkdan utanub ve ḥalk anuñ dilinden ve elinden emīn ola. Ve kendunuñ dünyāya²⁰⁴ niçun geldigini bile. **Bilgil ki:** Ādemī kolayına 'abeş ḥalk eylemediler ve bunuñ işi²⁰⁵ ūlūdur ve ḥaṭar-ı 'azīmdür. Zīrā Ḥaḳ Te'alā 'alemi ādemçün²⁰⁶ ve ādemī kendūyiçün yaratdı. Zīrā Ḥaḳ

¹⁹⁶ 'Eser adının altındaki boşluğa yazma nüshanın sahibi kendi adını yazmıştır.' Atatürk Ktp., İst. Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi, Demirbaş No: 1286; Diğer nüshalara giriş ise şu şekildedir: 'Zādü'l Müştâkîn li-şşeyh İlâhi' ile başlayıp besmeleden sonra 've hüve yehdi men yeşā' ile sıratın müstakim' ayetinden sonra konuya giriş yapılmaktadır. İbrahim Efendi Ktp., Süleymaniye Kütüphanesi, no:420; Bir diğer nüshada ise giriş eserin kenarına Zādü'l-Müştâkîn diye düşölüp besmele ile konuya giriş yapılmaktadır. Hacı Seli Ağa Kütüphanesi, Kemankes Ktp.

¹⁹⁷ Kemankes ve İbrahim Efendi nüshalarında bu kelime 'itmeksüzün' olarak geçmektedir.

¹⁹⁸ İbrahim Efendi nüshasında 'ayeteyni göstermekçün' ibaresi yer almaktadır.

¹⁹⁹ İbrahim Efendi nüshasında 'işārāt' olarak yer almaktadır.

²⁰⁰ Kemankes ve İbrahim Efendi nüshasında 'Mustafa' şeklinde yazılmıştır. Esas aldığımız nüshada yazım hatası yapılmıştır.

²⁰¹ Kümmel (A): Kâmiller, olgunlar. İlmen, dinen ve mânen kâmil olan büyük zâtlar.

²⁰² Būnyād (F): Temel, kök, yapı, bina.

²⁰³ K: Eksukli; İ.E: Eksikli.

²⁰⁴ K: Dünya kelimesi vardır. İ.E: Dünya ibaresi geçmemektedir.

²⁰⁵ K: Aynı şekilde geçiyor. İ.E: Bu kelimedden sonra 'nihayet' kelimesi geçmektedir.

²⁰⁶ İ.E: Bu kelimedden sonra 'yaratdı' olarak geçmektedir.

Te‘āla be-ğāyet ‘āzametde ve kibriyādudur.²⁰⁷ Ve kenduyiçün olan daḥi ulū²⁰⁸ olmak gerekdür. Andan ötürü iki ‘ālemī ‘ādemçün yaratdı. Çün iki ciḥān seniñçün ḥalk olub müseḥḥar oldı.

[2a] Ve sen daḥi anuñçün olmak yolunda olasın²⁰⁹ cemī‘i ef‘ālīnde ve eḳvālīnde ve aḥvālīnde. Ve saña musaḥḥar olana meşğul olub ḳulına ḳul olmuş gibī ğayrıya musaḥḥar olmayāsınki ḥaṭar-ı ‘aẓımdır denildiği bu ma‘niden ötürüdür kim Ḥaḳḳı koyub ğayrıya meşğul olasuz²¹⁰ ve münāsabet kesb eylemiyasüz. Ve iki günü berāber olan maḥrūmdur deyu buyurur. Ḥazreti Rasūl şallallāhu ‘aleyhi ve sellem.²¹¹ Ve insānıñ isti‘dādında vardır ki iki günü berāber olmağa belki iki sa‘ati berāber olmağa belki iki nefesī berāber olmağa. Ve gicesi ḳadīr ve gündüzi ‘id-i ekber ola. Ve insāndan bu ma‘nayı ba‘id görmeyasüz ve nevmiz²¹² olmayasuz. **Bilgil ki:** Egerçi beden-i insān ḥākī²¹³ ve süflīdur ammā ḥaḳīḳat-i rūḥi ‘ulvīdur ve rabbānī ve ḳudsī ve ünsīdür. Ve egerçi rūḥ-i insānī evvel te‘alluḳunda ḳalıba²¹⁴ şıfāt-ı behīmī ve sebu‘i²¹⁵ ve meḳāyid-i şeyṭānī ve şıfāt-ı zemīme-i nefsanī ve küdürāt-ı cismāniyle gönül mükedder olub eṣer-i küdürret ve zulmet rūḥa yetişub maḥcūb olub bu‘d-u ḥırmānla²¹⁶ maḥrūm olub esfel-i sāfilīne düşüb ṭabī‘at ḳuyusunda ḳaldıysa ve’t-teşamū bi-ḥabli’l-lāh.²¹⁷

[2b] Ḥaḳḳa rücū‘ idub esfel-i sāfilīnden a‘lāy-ı ‘illiyyīn ki ḥazreti rubūbiyetdür. Layıḳ olub nefsūñ belāsından ve kenduñi bir kimse şanmaḳdan ve dürlü dürlü renklerden²¹⁸ çism-i²¹⁹ ḥākī pak idub ve gönli āyine’-i cemāl-i zü’l-celāl idub her günde ve her sa‘atde ve her nefesde teraḳḳīsini görmek müyesser ola. Ve Ḥazreti ulūhiyyetiñ bendesī olmağa layıḳ olaki en bendegī ḥāş şıfat-ı melāyikedür. Ve kemāl-i derece-i ādemiyyedür. Ve kümmel-i ricāle bendelikden yüce maḳām yokdurki o dayim bendeligine murāḳıb olmaḳdur. Ve ḳulluḳ insāna şıfat-ı zātīyyedür. Zātī şey-i şeyden münfek²²⁰ olmaz. Ve her ki bendelik lezzetini buldı beyne yedeyi mevlāda ḥāzır ve

²⁰⁷ K ve İ.E nüshalarında ‘kibriyâlıkdadır’ kelimesiyle yazılmıştır.

²⁰⁸ İ.E: ‘Evlâ’ olarak geçmektedir.

²⁰⁹ İ.E: Bu kelimeden sonra ‘ve hakka musahhar olasun’ cümlesi yer almaktadır.

²¹⁰ İ.E: ‘Olmayasuz’ olarak geçmektedir. K: ‘Olasuz’ geçmektedir. Anlam bakımından İbrahim Efendi Kitaplığında geçen ifade doğrudur.

²¹¹ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 276; İ.E: Bu ifadedden sonra ‘men istevâ yevmāhu fehüve mağbūnun’ hadisi yer almaktadır. K: Bu nüshada geçmemektedir.

²¹² Nevmez (F): Ümitsiz, umutsuz, mükedder, cesareti kırılmış. İ.E: ‘nâ-ümiz’ olarak yazılmıştır.

²¹³ Hâki (F): Toprak, toprak rengi, toprak ile ilgili.

²¹⁴ İ.E: ‘Ol te‘alluḳundan ḥālīye’ olarak yazılmıştır.

²¹⁵ Sebu-i (A): Yırtıcılık, parçalayıcılık, yırtıcı hayvanın fitri hissi. K: ‘sibe‘i’ olarak harekelenmiştir.

²¹⁶ Hirman(A): Mahrumluk.

²¹⁷ ‘Hep birlikte Allah’ın ipine sınıksız sarılın.’ Âl-i İmrân 3/103.

²¹⁸ İ.E: ‘Ve medlû dürbünlerden’ olarak geçmektedir.

²¹⁹ K.; İ.E nüshalarında ‘cismi’ olarak yazılmıştır.

²²⁰ Münfek (A) : Sökülen, ayrılan.

nāzır ve kāyim oldi. Bir nefes kulluk murākabesinden gāfil olmadı. Hāzret-i ulūhiyyet cemālīniñ lezzetiyle üns buldı. Ve cenneti fi‘li²²¹ ve şıfatı neydugini bildi. Ve kemāl-i derece-i ādemiyyeye yetişdi. Ve meblağ-ı ricāle bālīg oldi. Heşt behişt²²² cenneti fi‘le ve şıfata göre muhtaşardır. Fe’dhulī fi‘ibādī ve’dhulī cenneti²²³ işaretdir ol cennete.

[3a] Ve insānīñ esfeli’s-sāfiline meylini ve Hāḡ ḡāzretinden bu’duni ve Hāḡ dergāhına yakīn olduğuni ve esbābını ve ‘ilācını beyān idevuz inşāellāhu te‘ālā. Ve bu beyān içinde bizim bizligimüz ortada olmya ve gönlümüzü ve dilimizi zelleden ve halelden²²⁴ Hāḡ Te‘ālā şaklıya.²²⁵ Ve gönlünüzü²²⁶ nifākdan ve şirkden ve şekden ve gümāndan²²⁷ ve tereddüden ve ‘ucubdan ve kibirden ve tefāhürden ve riyādan ve riyāsetden ve sāyir evşaf-ı nefsāniyyeden Hāḡ Te‘ālā kerem ve luṡfundan ḡalāş idub kendu muḡabbetini ve zıkrini ve ḡurbuni ve ünsüni gönlünüzüze ṡoldurub ḡayra iltifāt idub tefriḡaya düşmeyesüz. Ve kendu ‘ubūdiyyetiñüz murākabesinde olasız. Ve siz ḡalkdan ve ḡalk sizden emīn olub ve kenduñuzi bulub (bilip) ve ḡaḡḡī bilub ve dünyāyi ve āḡireti bilub Hāḡḡa yakīn olasız. Ve kemāl-i dereceñize yetişesiz. Āmīn yā rabbe’l-‘ālemīn. Bu kitāba *Zādü’l-Müşṡākīn*²²⁸ deyu muḡibler arasında cilve vireler. **Bilgi ki:** Bu kitāb Türki ihtiyār olundi. Egerḡi Hāḡ Te‘ālā kerem ve luṡfundan ‘arabī lisāna ve fārisī zübāna²²⁹ muṡṡali‘ ḡılub birkaç risāle

[3b] yazılmışdı. Çün seyr u sefer taḡdīr-i rabbāniyle aḡşā-ı Rūmda Vārdār Yeñicesine yetişdi sekiz yüz ṡoksan beşinci yıl içinde tāriḡ-i hicret-i nebīden şallāllāhu ‘aleyhi ve sellem. Ve anda olanlarıñ Türkiye meylī ziyāde olduğı sebebden Türki dille birkaç kelime ḡaleme geldi. Tā ki ṡālibān-i şādıḡ ve muḡlişān-ı muḡaḡḡıḡı²³⁰ istimā‘ idub intifa‘²³¹ ideler. Ve bizī āḡrāzdan²³² ve anlari i‘tirāzdan Hāḡ Te‘ālā şaklayu vire. Ve çün yār-i nevle²³³ maḡām-ı nevde gam-ı kūḡün söylemek dileseñ kendu diliyle söylemek gerekdür. Ve bu kitābda ziyāde taḡḡıḡ ve tedḡıḡ olunmadi. Ve berzaḡdan söylendi. Tā ki ‘āmm ve ḡaşşa nef-i ‘āmm olsunçün ve ‘ilāc-ı dil söylendi. ḡānūn-u

²²¹ İ.E: ‘Fakr-u sıfat’ olarak yazılmıştır.

²²² Heşt behişt (F): Sekiz cennet.

²²³ ‘Seḡkin kullarımın arasına katıl ve cennetime gir.’ Fecr 89/29-30.

²²⁴ K: ‘Halel’ ibaresi yerine ‘dalel’ olarak geçmekdedir; İ.E: ‘Halel’ olarak yazılmıştır.

²²⁵ İ.E: Bu ifadedden sonra iki nüshada olmayan şu cümle geçmektedir. ‘Ve siziñ diliñizi bühtāndan ve ḡıybteden ve i‘tirāzdan ḡaḡ te‘ālā şaklaya.’

²²⁶ İ.E: ‘Gönlümüzü’ şeklinde yazılmıştır.

²²⁷ Güman (F): Zan, şüphe, tahmin.

²²⁸ İ.E: ‘Ervāhu’l-Müşṡākīn’ olarak eser adı diḡer nüshalardan farklı şekilde kaydedilmiştir.

²²⁹ Zebān (F): Dil, lügat, lehçe.

²³⁰ K: ‘Muhikk’ olarak harekelenmiştir.

²³¹ İntifa‘ (A): Yararlanma.

²³² āḡrāz (A): Maksatlar.

²³³ Nev (F): Yeni, taze, körpe.

şerî' atleki tezkiye-i nefis dirler. Zirâ ki nefis tezkiye olmasa kânûn-u şerî' atle taşfiye müyesser olmaz. Kânûn-u tarîkatle çün tezkiye-i nefis hâşıl oldı. Güya âbdest aldı ve imâma hâcet oldiki iktidâ eyleye. Ve kânûn-u tarîkatleki taşfiye dirler ve bâtın-ı şerî' at dahî dirler. İnşâellâhu çün nefis ve gönül kânûn-u şerî' atle²³⁴

[4a] tezkiye ve taşfiye bula. Nüzül-ü feyz²³⁵ ve vâridât-ı ilâhî ve tecelliyât-ı rabbânî hâşıl olub evliyâ'ullâhdan oluna bi-'avnihi te'âlâ. **Münâcât:** İlâhî bizi kenduñe meşgûl kıl dünyâya mağrûr kılma. İlâhî cemî' i emirde niyyetimiz saña takarrub olsun. Sebeb-i bu' d olan niyyetî kaşd idüb fi'le getürmekden şaklayasın. İlâhî halkıñ mezemmet-î dilini bizden kutah²³⁶ tut.²³⁷ Ve gönümüzü daim zikrûñla aña tut. İlâhî eger 'âşilere luţfuñ nesimî yetişse cem-i günâhlari²³⁸ tã'at²³⁹ eyleye. İlâhî eger 'aşkıñ muţî'leriñ hesâbını alub eksik bulmak istese cemî' i etdigini itmemiş gibi eyleye. İlâhî settârlığıñ her günâhî örterse her yaramazlığı eyu göstere her kimseye. İlâhî eger afvuñ mücrimleriñ elini alsa ednâ ihsânıñ anlara cennet olur. İlâhî eger luţfuñ buludı²⁴⁰ bir katre yağdırsa²⁴¹ iki cihânî rahmetle tobtolu eyleye. İlâhî eger bir zerre qahrıñ tütün²⁴² eyleye yüz mülk²⁴³ ve hezâr²⁴⁴ şehri zîr-u zeber eyleye. İlâhî eger luţfuñ yeli cehenneme eser olsa âb-ı hayât şularini anda revân eyleye. İlâhî

[4b] eger bir zerre qahrıñ yeli cennet içinde eser olsa cennetî renc-u miñnet evin eyleye. İlâhî heşt behişt cüdiñ feyzî bahârından reşhadır. Cehennem qahrıñ teffinûñ²⁴⁵ şu'lesidir. İlâhî evliyâ²⁴⁶ kulübini nûruñla münevver eyledüñ ol nûrdan tâlibleriñ gönülünü dahî²⁴⁷ münevver eyle. İlâhî bizim varlığımız ki yokdur var gösterme ve kendü varlığını serâpla örtme. İlâhî fi'limizi fi'liñe hicâb ve şıfatımızı şıfatıña hicâb ve zâtımızı zâtıña perde eyleme. İlâhî bizi bize komıyasın. Ve dayim eksigimüze kalmayub kendüñle tutasın. İlâhî bizim elimizdeki bilmezüzki kimiñ rızkıdır ve bizim rızkımız kimleriñ elindedir. Ol rızıkki talebsüz ve te'absüzdür ve tesbîhi kavîdir asânlığla rûzı²⁴⁸ kıl. İlâhî

²³⁴ İ.E: Bu terkipden sonra 've kânûn-u tarîkatle' ifadesi geçmektedir. Diğer iki nüshada yer almamaktadır.

²³⁵ İ.E: 'nüzül-i kabz-i sübhâni' ibaresi yer almaktadır; K: 'feyz' olarak geçmektedir.

²³⁶ Kûtah (F): Kısa.

²³⁷ İ.E: 'dut' kelimesinde t yerine d harfi ile yazılmıştır.

²³⁸ K: 'günahlarını' olarak yazılmıştır.

²³⁹ İ.E: 'itã'at'; K: 'tã'at'.

²⁴⁰ İ.E: 'Buluţi' şeklinde d harfi yerine t harfi tercih edilmiştir.

²⁴¹ İ.E: 'Bir tağa yağarsa'; K: 'Bir katre yağdırsa'.

²⁴² Tütün: esmek.

²⁴³ İ.E ve K nüshalarında 'milk' olarak hareke verilmiştir.

²⁴⁴ Hezar (F): Bin, binlerce, bülbül; İ.E: 'Hezerân' olarak geçmektedir.

²⁴⁵ İ.E: 'Tütününün'; K: 'Teffinün'

²⁴⁶ İ.E ve K nüshalarında 'evliyalı' olarak yazılmıştır.

²⁴⁷ İ.E ve K nüshalarında bu kelime yazılmamıştır.

²⁴⁸ Rûz (F): Gün, gündüz, rızık, azık, kismet, nasip.

ṭālib-i esbāba²⁴⁹ meşğul idub kendu huzūruñdan ma'zül²⁵⁰ eyleme. Ve ṭālibleri dünyāya mağrūr idup gön̄lünü kabz-u şasāvetle kendūñden dūr tutma. İlāhī ṭālibleriñ gön̄lünü dāyim mesrūr tut. İlāhī kenduñe lāyık olan emirlerde tut. İlāhī gön̄lī²⁵¹ dünyā muḥabbetiyle ve endişesiyle

[5a] taş bağırlu olmuşlarla muşāhib eyleme. İlāhī ṭarīk-i münkir-u mütekebbirlerle celīs ve enīs eyleme. İlāhī dünyāñi ve āhiretiñi liķāña ḥicāb kılma. İlāhī 'ilmi ve 'amelī ve imānī ve emānī ve el genişliğini ve tendürüstliğini²⁵² ki esbāb-ı huzūrdur bir zamān dūr eyleme. İlāhī zūll-i ḡafletle ve zūll-i ḥicābla 'azāb eyleme. **Bilgil ki:** Haḡ Te'ālā'nıñ ūlū ni'metlerinden biri budur ki yüz yigirmi dört biñ²⁵³ peygamber gönderdi. Tā Haḡğa yol ne vecihledir oni beyān ideler. Bu cümle bizim nef'imiz içundur. Ve anlarıñ vārişleri evliyāullāhi ve kümmel-i ricālullāhi²⁵⁴ gönderdi. Tā bu güne degin geldiler ve tā dāru'l-ķarār olunca gelseler gerekdür. Zīrā Haḡ Te'ālā 'azīz ve ḡakīmdür. 'Hüve'l-lezī be'aşe fi'l-ümmiyyine Rasūlen minhüm yetlū 'aleyhim 'āyātihi ve yüzeḡkīhim ve yü'allimuhumu'l-ķitābe ve'l-ḡikmete ve in kānū min ḡablū lefi ḡalālin mübīn.²⁵⁵ Bunları şıfat-ı zemīmeden pak idub ve aḡlāķ-ı ḡamīdeyle muttasıf kılub ve dünyādan i'rāz-ı bi'l-küllīye idub yüzünü Haḡğa²⁵⁶ döndürüb bir bir²⁵⁷ uḡurdan²⁵⁸ kenduyi ḡaḡķa virmek yoluni beyān iderler.

[5b] Ve şordularki dervīşlik nedir dediler. Cevābı²⁵⁹ üzölmek²⁶⁰ ve ulaşmakdır. Ve evvel derecesi üzölmek nā-meşrū'dan ve ulaşmak meşrū' olanlara. Ve ikinci derecesi üzölmek ḡafletden ve ulaşmak zikre ve ḡāzırılıḡa. Ve üçüncü derecesi üzölmek cismānī ḡāzdan ve ulaşmak rūḡānī ḡāzḡa. Dördüncü derecesi üzölmek ḡāzḡ-ı rūḡāniyyeden ve ulaşmak Rabbānī ḡāzḡa. Beşinci üzölmek māsivādan ve ulaşmak Haḡķa. Çün enbiyā 'aleyhimüsselām ve evliyāullāh rıḡvānüllāhi Te'ālā 'aleyhim ecma'ın²⁶¹ ulaşıdırmaḡdadır. Eger enbiyādan birisini inkār eylese kāfir olur. Ve eger geḡmişden ve şimdiki zamān ehlullāhını belki gelecek ehlullāhı inkār eylese velāyetden

²⁴⁹ İ.E: 'Eşyaya'; K: 'Esbaba' olarak yazılıdır.

²⁵⁰ Ma'zül: İşinden çıkarılmış, kovulmuş, azledilmiş.

²⁵¹ İ.E: 'Gönlimi' olarak yazılıdır.

²⁵² Tendürüstlük: Beden saḡlıḡı.

²⁵³ İ.E: 'Yüzbiñyigirmidört.'

²⁵⁴ İ.E: 'Kümmel-i ricāl' olarak yazılmıştır. K: 'kümmel-i ricālu'-llahi' şeklinde fark vardır.

²⁵⁵ 'O, ümmilere, içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Hālbuki onlar, daha önce, apaḡık bir sapkınlık içinde idiler.' Cuma 62/2.

²⁵⁶ İ.E: Bu kelime yer almamaktadır.

²⁵⁷ İ.E ve K. nüshalarında bu kelime bir defa yazılmıştır. Esas aldığımız nüshada yazım hatası yapılmıştır.

²⁵⁸ Uḡur: Eski Türkçe' de 'vakit' anlamına gelmektedir.

²⁵⁹ İ.E: Bu ifade yerine 'ḡudayi' olarak yazılmıştır. K: 'cevāb' olarak yazılmıştır.

²⁶⁰ İ.E: 'Üzölmekdür'; K: 'üzölmek' anlamı ise 'kopmak' demektir.

²⁶¹ İ.E: Bu kelime yazılı deḡildir K: Bu kelime yazılmıştır.

mahrûm olub ricâlullâhdan olmya. Zîrâ küfrânü'n-ni' met olub Hakkı setr eylemiş olur. Ne'üzü billâhi min şöhbeti cühhâli's-şüfiyyeti ve'l-münkirin min ehli'd-dünyâ ve'l-gurûr. Bi'l-külliki kemâl dört nesneyledür. Kenduniñ haqîkîni²⁶² bile ve Haq Te'âlâyı bile ve dünyâyı²⁶³ ve âhireti bile ki haqîkat nedür ve bu dört nesneyi bilmekle müslümanlık tamam

[6a] olur. Zîrâ kenduyi bilmese Hakkî bilmezki tevhid zevkî ve hâlidür. 'Men 'arefe nefsehu fekad 'arafe rabbehu.' Zîrâ kenduyi bilmeñ Hakkî bilmekligiñ miftâhidür. Ve eger harekâtüñ ve sekenâtüñ ve ma'îşetüñ âdâb-ı şer' üzerine olursa ki zâhirini saklamakdur. Oña mu'âmele dirler. Ve ol ki bâtını saklamakdur ya'nî gönlini saklaya buhûlden zîrâ buhl kayd-ı 'azîmdir ve ülü hicâbdır. Ve hışımdan ki qalbi mühlikdir ve hasedden ve 'ucubdan ve kibirden. Zîrâ bunlar şıfat-ı şeytânidir. Mademki bu şıfatlar üzerine tura. Rahmeti mercü degildir ki aña mühlikât dirler. Ve dîn yolunuñ 'uqubâtıdır. Ve biri dañi göñli bezemekdür ahlâq-ı hamîdeyle. Mişal şabır ve kanâ'at ve tevekkül ve şükür ki maqâmâtıñ añasıdır. Zîrâ cem'i maqâmât andan toğar. Muhabbet ve recâ ve teslîm ve tefvîz ve bunlarıñ emşâli ne varsa bunlara münciyyât dirler. Zîrâ necât-ı dil ve şafâ-ı bâtın bunlarıñla hâşıl olur. Ve çün kenduyi bilmeñ Haq²⁶⁴ Te'âlâyı bilmek²⁶⁵ miftâhidür. Gerekdirki kenduyi bileki kanden geldi ve neye geldi ve kande²⁶⁶ gider. Ve her zamânda

[6b] ne iş içindedür. Ve eger kendü özüni bilmeseñ gayrîlari nice bilesün. Saña senden yaqîn yok. Zîrâ her nesneyi ki istersün²⁶⁷ kendü evunde bulmayınca gayrîlarıñ evünden taleb eylemek bulmazsün. Çün kenduni bilesin gayrîlari dâñi aňlayasün. Ve eger kendüni baş ve ayak ve dil ve dudak²⁶⁸ ve saç ve sakal²⁶⁹ ve el ve qarın bilseñ ve et ve deri bilseñ bâtınıñ dañi ol kadar bilursun. Ya'nî qarnıñ acsa et ve etmek dilersün ve eger gâzaba gelseñ bir kişiyi yırtar ve dögersün ve eger şehvet galebe eylese nikâh idersün. Kenduyi bu kadar bilmek hayvânlar dañi müyesser olur. İmdi kendüni bilmek ve haqîkat-i hâliñe muṭṭali' olmak vâcibdir. 'Senurîhim ayâtinâ fi'l-âfâki ve fi enfüsîhim hattâ yetebeyyene lehüm ennehü'l-haq.'²⁷⁰ **Bilgil ki:**²⁷¹ seniñ sa'âdetiñ²⁷² ve

²⁶² İ.E: 'Sıfatini'; K: 'hakikatini'

²⁶³ İ.E: Bu kelimeden sonra 'bile' eklidir; K: 'bile' yazılı değildir.

²⁶⁴ İ.E: 'Sübhanehu ve teâlâ' şeklinde yazılıdır; K: 'sübhanehu' yer almamaktadır.

²⁶⁵ İ.E ve K. nüshalarında 'bilmenüñ' yazılıdır.

²⁶⁶ İ.E: 'Kanca'; K: 'kande' aynı zamanda 'nerede, nereye' anlamına gelmektedir.

²⁶⁷ İ.E: 'İşidirsün'; K: 'istersün'

²⁶⁸ İ.E: 'tuṭak'; K: 'dudak'

²⁶⁹ İ.E ve K. nüshalarında 's' harfi sad ile yazılmıştır.

²⁷⁰ 'Varlığımızın delillerini, ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'an'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin, her şeye şahit olması yetmez mi?' Fussilet 41/53.

²⁷¹ İ.E: Bu kelime yazılmamıştır; K: yazılıdır.

şekāvetiñ tarafı vardır. Sa‘ādetiñ rūḥuñ ve rūḥānī tarafıdır. Ve şekāvetiñ nefsiñ ve nefsanī ve mekāyid-i şeytānī tarafıdır. Ve rūḥuñ tarafına melekī dirler. Ve nefsiñ ve cismiñ tarafına şeytānī dirler. Zīrā seniñ bātınıñ meleklerle ve şeytānla toptoludur.

[7a] eger²⁷³ ahlāk-ı ḥamīde ve evṣāf-ı pesendide²⁷⁴ olacak olursa meşelā Ḥaḳka meyl eylemek ve şıdk ve şafā ve cem‘iyyet ve nūrāniyyet ve taleb ve şevḳ ve muḥabbet ve ādāb-ı şerī‘at ve revīş-i²⁷⁵ tarīkat ki beyān oluna inşā‘ ellāhu te‘ālā melekī dirler. Ve eger buhl ve ḥased ve kibr ve ‘ucb ve şehvet ve şöret ve şıfat-ı nefsanī zulmānī ve mekāyid-i şeytānī ḳalbiñde işlenursa şeytānī dirler. Zīrā şeytān şutūndandır.²⁷⁶ Şutūn bu‘d ve uzaklıktır. Bu şıfatlarla ḥaḳ Ḥaḳdan uzak olur. Pes seniñ bātınıñ meleklerle ve şeytānla toptoludur. ‘Feinne’ş-şeytāne yecrī min ibni ādeme mecrā’d-demi.’²⁷⁷ İmdi sen kenduñe gel gör ki ḳaḳisiniñ ḥükmī ḡālibdür. Tā ki²⁷⁸ sen ol bölükdensin ve dayim ol bölükle ḥaşr olursun dünyāda ve āḫiretde. Y‘anī eger yemek ve uyumak ve mekir ve ḥile ki²⁷⁹ şıfat-ı behāyim ve sibā‘ıdır. Ve Ḥaḳ Ḥazretine bu şıfatlarla yol yokdur. Ve bu şıfatlı kişilerle cem‘ olmak²⁸⁰ delīldir şekāvet tarafına meyl olmasına. Ve eger bir zamān bu şıfatlarla olup ve ehliyle ḥaşr olup mekāyid-i dünyeviyeñ

[7b] ve ehliniñ ḥırşını görüb ve anlarıñ mülākātınıñ kudūretini ve zūlmetini ve ḳabz ve ḳasāvetini görüb i‘rāz idub ve ehl-i sa‘ādet aḥvālını tetebü‘ idub ve anlarıñ ahlākıyla müteḥallik ve evṣāfiyla muttaşif olup ve sa‘ādet ḡıdasını ḡöñle ve cāna virüb ki anlarıñ ḡıdası tecelli-i ḥazreti ulūhiyyetdür. Ve müşāhede-i cemāl-i rubūbiyyetdür. Ve dünyāda inşirāḥ-ı bātındır. Ve āḫirette na‘īm-i dāyimidir. Āḫirānlara mülḥaḳ olup ‘yübeddilü’l-lāhu seyyiātihim ḥasanātın’²⁸¹ ḥāşıl idub ehlullahdanolasın. Bi-‘avnihi ve keremihi. **Bilgil ki:** Eger kenduñi Ḥaḳ Te‘ālā kerem ve lūtfundan bildirdiyse ve kendunuñ ḳurbunu saña zāhir idub ḡöñlüñe ve cānıña Ḥaḳ şuhūdiyla ve ḳurbuyla ve ünsiyle münevver oldıysa i‘lām-ı rabbāniyle ‘zālike faḍlullāhi yū‘tīhi men yeşā’ü ve’l-lahu zū’l-faḍli’l-‘azīm.’²⁸² Gayruñ i‘lāmınsız aña meczūb-i ḡayr-i sālīk dirler. Ādāb-ı

²⁷² İ.E ve K. nüshalarında bu kelimedden sonra ‘tarafı’ ifadesi yazılıdır.

²⁷³ İ.E ve K. nüshalarında bu kelimedden sonra ‘sende’ ifadesi vardır.

²⁷⁴ Pesendide (F): Begenilmiş, seçilmiş, makbul.

²⁷⁵ Revīş (F): Gidiş, tarz, yöntem.

²⁷⁶ İ.E: ‘Şehvetdendür’; K: ‘şutun.’

²⁷⁷ ‘Şeytan insanın vücudunda kanın dolaştığı gibi dolaşır.’ Buhārī, İ’tikaf, 11; Müslim, Selām 23-25; Ebu Davud, Savm, 79.

²⁷⁸ K: Bu ifade yerine ‘bilkülliki’ yazılıdır.

²⁷⁹ İ.E: ‘Mekru hile ki’; K: ‘hilet ki’.

²⁸⁰ İ.E: Bu kelime yazılı değildir.

²⁸¹ ‘Allah böylelerinin kötü hallerini iyiye çevirecektir.’ Furkan 25/70.

²⁸² ‘Bu Allah’ın lūtfudur, onu dilediğine verir. Allah büyük lūtuf sahibidir.’ Cuma 62/4.

şerî' atî ve âdâb-ı tarîkâtî şaklayamaz. İktidâ eyleme ki yaramaz. Zîrâ sülûk idûb yolun mehâlikini ve mesâlikini görmemişdür. Kâmilidir ammâ mükemmel degildir. Ya' nî

[8a] gayrıları kemâle yetiştiremez. Ve bu cezbeye erişmek eḳalli ḳalîldir. Ve eger bu devlete yetişub²⁸³ kenduñi bilmedünse ve zâhiriñ ve bâtınıñ ma' lûm olmadıysa ve ḥaḳḳı bilmediñse gerekdir ki tâlib olub ehl-i diller kelâmına ḳulaḳ tutub ve buyurduḳları ile ' âmil olub kenduñizi bilesüz ve maḳşûda vâşıl olasüz. **Bilgil ki:** İnsânın zâhirî vardır ki oña cisim dirler. Anı zâhir göziyle görse olur. Ammâ bâtınî zâhir göziyle görölmez. Ve seniñ ḥaḳḳıñ bâtınıñdur. Ve zâhiriñ bâtınıñâ tabi' ve ḥizmetḳârdur ki oña nefsi nâṭıḳa dirler.²⁸⁴ Ve cañ ve gönül dirler. Ve añı bâtınıñ başireti göziyle görölür. Ḳalb ve dil ve gönül dedikleri ol şekl-i şanavberi ki yürek dirler. Ol degildir ve eger gönül dedikleri yürek olaydı atda ve eşekde²⁸⁵ vesâyir ḥayvânâtda yürek var. Gerek añlar²⁸⁶ ehl-i²⁸⁷ dil ve gönül ehli olub Ḥaḳḳı bilelerdi. Ve her nesne ki zâhir göziyle görölür ' âlem-i şehâdet dirler. Ve gönül ḥaḳḳıñ bu ' âlemden degildir. Ammâ cümle cevâriḥ anuñ ḥüḳmünde ve emrindedir. Ḥaḳḳı bilmek ve cemâlini müşâhade eylemek göñlün şıfatıdır. Ve teklîf oñadur ḥiṭâb ve ' itâb ve ' iḳâb

[8b] anuñ üzerinedir. Ḳabz ve ḳasâvet ve ḳudûret ve zulmet aña gelur. Ve ferâḡat ve cem' iyyet ve şafâ ve nûrâniyyet ve ḥuzûr-u maâllah añun vaşfidur. Buni ḥaḳḳıñle bilmek Ḥaḳ Te' âlayı bilmeñiñ miftâḥıdır. Cehd eyle ki bu göñli bilesün²⁸⁸ nedir ve aşlî nedendir ve niye geldi.²⁸⁹ **Bilgil ki:** Gönül beytullah-ı a' zâmdur. Ve anuñ ma' den-i aşlisî ḥazret-i ulûhiyyetdür. Ve andan gelmişdür ve gine²⁹⁰ aña rucû' eylese gerekdir. Bunda ticâret ve ḥirâsetçün gelmişdür.²⁹¹ Ve eger gönül varlığını vücûdini bilmek dilerseñ ḳarañu²⁹² gicelerde ve gündüzlerde gözünü yum. Ol vakit de yirden ve göḳden nesne görünmez. Ve gözle gördüklerini unudasun. Ol²⁹³ kendu varlığıñdan bâ- ḥaberdür. Ve kenduyi unutmaz ve kenduyi bilur. Ve eger dilerseñ bundan rûşen beyân oluna. Evvel derecesi göñlün çün rûḥ-u ḳalbe te' alluḳ ḳıldı. İkisiniñ ictimâ' ından iki veled oldi. Birisi nefisdür ki anaya²⁹⁴ tabi' dir ki cisim ve tabi' atdır. Ve biri göñöldür ki

²⁸³ İ.E: 'Bu devlete yetişmeyub'; K: 'bu devlete yetişub'.

²⁸⁴ İ.E ve K nüshalarında bu ifade yazılmamıştır.

²⁸⁵ İ.E: Bu ifade yazılı değildir; K: yazılıdır.

²⁸⁶ İ.E: Bu kelimeden sonra 'dahi' yazılıdır.

²⁸⁷ İ.E: Bu ifade yazılı değildir.

²⁸⁸ İ.E: 'Bulasın'; K: 'bilesin'.

²⁸⁹ İ.E: 'Bilesin' ibaresi cümlemin sonuna yazılmıştır.

²⁹⁰ İ.E: 'Yine'; K: 'gine'

²⁹¹ İ.E: 'gelmemişdür'; K: 'gelmişdür'.

²⁹² İ.E: Bu kelime yazılı değildir; K: yazılıdır.

²⁹³ K: Bu ifadedden sonra 'vakit' kelimesi yazılıdır.

²⁹⁴ İ.E: 'Ataya'; K: 'anaya'

ataya tabi^c dirki rūhdur. Ve makşūd-u Hāḡ Te^cālā ‘ālemī ve ādemī yaratdığından gönüldür.²⁹⁵ Zīrā kendunuñ evidür.

[9a] Hāḡ Te^cālā buyurur ki ‘En yerlere ve göklere şıgmadım.²⁹⁶ Ve mü’min kulumuñ gönülüne şıgđım’²⁹⁷ der. Ve dünyā ve āhiret gönül içün yaratılmışdır. Ya‘nī rūḡ ve şüret ve ‘ālem-i şehādet ve ġayb. Ve gönül netice-i hüma²⁹⁸ kāyinātdür. Ve gencīne-i ḡaḡdır.²⁹⁹ Ve şandūḡ-u cevāhir yakīn ve muḡabbet ve şıdḡdır. Ve berzah-ı cāmī^c dür. Ve ‘ālem-i şehādet ve ġayb ve ġaybu’l ġuyūb arasında cemī^c i maḡāmdan ‘ubūr eylemek olur. Ammā maḡām-ı ḡalbden ‘ubūr eylemek olmaz. Bu maḡami ol kişi bilurki gönül ḡaḡīḡatine vāḡıfdır. **Bilgil ki:** Gönül basıtdür y^c anī münḡasim degildir. Ve iki nesne bir def‘a anda³⁰⁰ ḡaḡıl olmaz. Ḳāle’l-lāhu Te^cālā ‘mā ce‘ale’l-lāhu liracülin min ḡalbeyni fī cevfihi’.³⁰¹ Hāḡ Te^cālā ādemde bir gönül yaratdum dir. Bu bir gönülde iki nesne şıgmaz ve iki şıgsa ‘ilim ve cehil³⁰² gönülde olaydı bir ḡāl içinde eger iki nesne bir def‘ada ḡaḡıl olursa biri maḡşūd olur biri maḡşūd olmaz. İki nesne maḡşūd oluben bir gönülde bir zamānda cem^c olmaz. Bu ma‘nā zāhirdir ehl-i vicdān olanlara. Ve çün gönül birdir çok degildür ki her birini bir işe meşḡul idesün. Ve bir gönülde çok iş

[9b] tutan tefriḡa-ı ezel ve ebed içine düşer. Çün gönül birdir bir nesneye virmekdür ki³⁰³ ol maḡşūd-u ḡaḡīḡıdır. Zīrā gönül ḡaḡş-ı ḡaremi Ḥazreti Hāḡ’dır celle zikruhu. Nāmaḡrem ḡomıyasın. Ve bu ma‘lūmdur ki bir kişiniñ ne‘ūzu billāh evine nāmaḡrem girse biḡāyet ol ev ıssī ḡarlık ider. Ve ḡarende vahşet ḡaḡıl olur. Taki mine’l ba^c di ḡāfil olmıyalar ki biḡāne girmiye. Ve senüñ gönülün Hāḡ Te^cālānıñ evidir. Ve maḡlūḡ³⁰⁴ kadar ġayretī yokmudur ki ġaḡab ve ḡahır idüb gönle ḡarlık ve ḡarañluk ve teşvīş virub edeblemeye. **Bilgil ki:** Rūḡ ve gönül ‘ālem-i emirdendür. Ve ‘ālem-i emir kısmet ḡabül eylemiyenlerdendür. Ve ‘ālem-i ḡalḡ ve şehādet kısmet ḡabül idenlerdendür. Ādemün cānī ve gönli ‘ālemī emirdendür. Ve ol cānki kısmet ḡabül ider ḡayvānlar cānıdır. Ammā cānıñ ve gönülün şerḡine ruḡşat yokdur. Remz ve işāret oluna.

²⁹⁵ İ.E: Son iki cümle kaydı bu nüshada yazılmamıştır.

²⁹⁶ İ.E: ‘Şıgmazam’.

²⁹⁷ İ.E: ‘Şıgarım.’ Aclūnī, *Keşfü’l-Hafā*, II, 195, hadis no:2256.

²⁹⁸ Hüma (F): Saadet, devlet kuşu, mutluluk.

²⁹⁹ Gencīne (F): Hazine, define.

³⁰⁰ İ.E: Bu kelime yazılmamıştır.

³⁰¹ İ.E: Ayetin sonunda yer alan ‘fī cevfihi’ yazılı değildir. ‘Allah, bir kişinin göğüs boşluğunda iki kalp yaratmamıştır.’ Ahzāb 33/4.

³⁰² İ.E: Bu ifadedden sonra ‘bir’ kelimesi yazılıdır; K: yazılı değildir.

³⁰³ İ.E: ‘Virmek gerekdir’ şeklinde yazılmıştır.

³⁰⁴ İ.E: ‘maḡlūḡat’.

Ol kişiki mücâhade eyleye haqq-ı cihâdla.³⁰⁵ Haq Te‘âlâ buyurur ‘ve’llezîne câhedü fînâ lenehdiyennehüm sübülenâ.’³⁰⁶ Ve herki tamamı mücâhade idub şartını yerine getürmese aña haqqikat-ı rûhdan ve haqqikat-i gönülden söylemek revâ degildir. Ve tarîk-i

[10a] cihâd-ı a‘zamdır. Ve ülü ğazâ eylemek oldur ki cisim ve beden rûhuñ memleketidür. Ve gönül leşkerleriniñ hesâbı yokdur. ‘Vemâ ye‘lemu cünûde rabbike illâ hü.’³⁰⁷ Meşelâ imân ve şıdk ve şabır ve tevekkül ve kanâ‘at ve şükür ve takvâ ve ‘aşk ve muhabbet ve rıza ve teslim ve tilâvet-i ayât ve ezkâr ve kıyâm-ı leyl ve şıyâm-ı nehâr ve kıllit-i kelâm ve ‘uzlet-i enâm ve emşâli en leşker-i dildür. Nefs-i tağî ve şeytân-ı yağıyla³⁰⁸ cenk eylemege tedbirler çokdur. Ammâ ğazâ-ı zâhiriñ tarîkî ‘El-harbü hud‘atün’³⁰⁹ hadîşiyle ma‘lûm olmuşdur. Ya‘nî cenk aldamağdûr buyurur.³¹⁰ Ammâ ğazâ-yı a‘zam nefisle kalbiñ cihâdıdır hafidir. Çün nefis ten benim memleketimdir deyu muhâlefet eyledi. Çün kâlib âb ve kildendir ve ‘anâşır-ı erba‘adan ve çihâr-ı hıltıdandır. Za‘îfdür süstlük³¹¹ ve kâhillik ve küdüret ve zulmet ve keşâfet leşkerini gönle muqâbil gönderdi.³¹² Ve gönül dahî aklı ve şusuzluğu ve şafâyı ve nûrâniyeti ve ‘uluvvi himmeti ve ğayret leşkerine karavul oluñ ve anlaruñ haqqikat-i hâlimden bize i‘lâm idüñ ki Haq Te‘âlâ bize mu‘âvindir diye. Ve anlaruñ cümlesini tutub gönül padişahı önüne getüreler. Nefis dahî hubb-i dünyâyı ve tül-i

[10b] emeli ve hırşısı ve buhlî ve hasedî ve riyâyı ‘aql-ı me‘âşa koşub serleşker³¹³ eyleyüb gönle muqâbil oluñ deyü gönderdi. Ve gönül dahî terki ve tecridi ve sehayı ve bezlî ve şıdkî ve şabrî ve tevekkülî ve kanâ‘atı gönderdi. Varuñ anlaruñ haqqından geliñ Haq bizimledür diye. Ve bunlar Haqka tevekkül idüb şabır berekâtıyla ğâlib olalar. Nefis ‘âciz olub kibiri ve ‘ucbu ve tefâhûri ve riyâseti ve hubb-u³¹⁴ câhî ve hîle-i ve mekâyid-i şeytâniyyeyi gönderdi ki varuñ gönül leşkerini kıruñ dedi. Ve gönül dahî ‘ilmî ve hilmî ve tevâzu‘i ve meskenetî ve âdâb-ı şerî‘atî ve muhabbet-i Haqqı ve ihlâş ve gerçekliği gönderdi ki ‘İnnellâhe me‘anâ’³¹⁵ ‘Fekülâ lehü qavlen

³⁰⁵ İ.E: ‘Hakkı cihadla’ ibaresi yazılı değildir.

³⁰⁶ ‘Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletceğiz.’ Ankebut 29/69.

³⁰⁷ ‘Rabbinin ordularını kendisinden başkası bilemez.’ Müddesir 74/31.

³⁰⁸ İ.E: ‘Bağı ile’; K: ‘yağıyla’ Yağı: Eski Türkçe’ de ‘düşman’ demektir.

³⁰⁹ ‘Savaş, hileden ibarettir.’ Buhârî, Cihâd, 157, Menâkıb, 25, İstîtâbe, 6; Müslim, Cihâd, 17-18.

³¹⁰ İ.E: Bu cümleden sonra ‘hazret-i Rasûl şalla’llahu ‘aleyhi ve sellem’ kaydır vardır.

³¹¹ Süstlük(F): Gevşek, tembel, uyuşuk.

³¹² İ.E: ‘Gösterdi’.

³¹³ İ.E: ‘Leşkerler’ yazılır. Leşker(F): Asker.

³¹⁴ İ.E: ‘Hubb-u mâl-ı câh’; K: ‘hubb-u câh’.

³¹⁵ ‘Allah bizimle beraberdir.’ Tevbe 9/40.

leyyinen.³¹⁶ ‘İnāyet-i ḥaḳ yetiṣub bunlar daḥī gōñül taḥtını alub geturdiler. Ve gōñül sa‘ādet leṣkeriyle varub nefsi ṣeḳāvet burcundan muḥāṣara eylediler. Ol daḥī ḡafletī ve ḥicābī ve ḥırmānī ve cehlī ve sāyır şıfat-ı zemīmeyi şücūnluk³¹⁷ idub üzerimizden³¹⁸ def‘ idūñ deyu tedbīr idince ḥāzırlık³¹⁹ ve ‘ilim³²⁰ ve uyanıklık ve sa‘ādet-i murākabeliğinden iḥeru girub nefsi ve leṣkerini tūtub

[11a] Gōñül sulṭānī öñüne getürdüler. Ve gōñül daḥī emir eyledi. Şıfat-ı zemīmeyi ḳovub ve nefsi tevekkül ve şıdk dārında aṣaḳuñ diye. Nefis daḥī bu siyāseti görüb gōñül sulṭānī öñüne gelub ‘aciz kefenini boynuna bırağub ve nedāmet ḥançerini gōñül sulṭānī öñünde ḳoyub ideki ‘eger ḳaṣṣab isen boğazla ve eger sulṭānsaḥ bağışla’ diye. Ve gōñül daḥī Ḥaḳḳa şükür idub bu beyti okuya³²¹ ‘boğazlamak āsāndi koyunda raḳibi, ṭokuz yerimüz ka‘bede ḳurbāna ne müṣkil.’ Gōñül nefse merḥamet idub emānet ve diyānet³²² giyürdi. Ve gōñül ḳapuculuğunu verdi. Dediki ‘siyāset-i sulṭāniyi gördüñ şimden soñra³²³ gōñül vilāyetine ve ḥaremine bigāne ve nāmaḥrem ḳomıyasın’ dedi. ‘Ve şimden geru küfrüñü imān eyle. Cemi‘-i a‘zā ve cevāriḥ-i muḳteżāy şer‘ ve tarīḳat üzerine olsun’ diye. **Bilgil ki:** Çün ḥaḳḳ-ı cihādla mücāhade olundi. ‘Lenehdiye’nnehüm sübülenā.’ Gōñle ‘ināyet olundi. Ve düşman teşviṣi ḳalmadı. Ve fitne oturdi ve nizā‘ ḳalkdı. Ve gōñül şıfatlarınıñ her biri

[11b] yoldur Ḥaḳḳā varsa olur. E’t-turūḳu ilelahi bi‘adedi enfāsi’l-ḥalāyık. Enfās cem‘-i nefesdür.³²⁴ Ya‘ni her nefes andandır. Ve eger andan görürseñ enfāsiñ ‘aded-i miḳdāri Ḥaḳḳa yol olur. Gerekdür ki³²⁵ her nefesde ḡafil olmayasın ki Ḥaḳ Te‘ālā senden her nefesiñde ḡafil degildür. Ve her nefesde ḥāzırlık cemī‘i sa‘ādetüñ toḥumudur ve cemī‘i devletiñ başıdır. Ve eger gōñlī bu beyān olunandan bilmedüñse bundan rüşen beyān oluna. Çün gōñül ḡamla ve ḡuşşayla ve kudüretle ḳarāñluk ve ṭarlık gelub diyu ḥāne olub mükedder oldiysa şıdkla ve i‘tikādla ve niyāzla ve ādābla ehlullah ile³²⁶ ki ehl-i dildür muṣāḥabet eyleyesun. Tā saña gōñül yolunu beyān idub ma‘lūm ideler. Ve eger ehli dile muṣāḥabet ve mülākāt vāḳi‘ olsa ḥuzūr-u şerīfinde söylemeyub epsem oturasın. Ve anlar senden söz şormayınca söz söylemiyesin. Ve eger

³¹⁶ ‘Ona yumuşak söz söyleyin.’ Tāhā 20/44.

³¹⁷ Şücūn: Dallar, budaklar, karışık.

³¹⁸ İ.E: Bu kelimedden sonra ‘tiz’ yazılmıştır; K: yazılmamıştır.

³¹⁹ İ.E: ‘Hazırlık idub’.

³²⁰ İ.E: Bu kelime yazılmamıştır; K: yazılıdır.

³²¹ İ.E: Bu kelimedden sonra ‘beyit’ ifadesi yazılıdır.

³²² İ.E ve K nüshalarında ‘hil’atini’ kelimesi yazılmıştır.

³²³ İ.E ve K nüshalarında ‘gerü’ kelimesi yazılıdır.

³²⁴ İ.E: ‘nefesüñ cem’idür.’

³²⁵ İ.E: ‘Her nefes’ ile başlayan cümleden buraya kadar kayıtlı değildir.

³²⁶ İ.E: Bu ibare yazılı değildir.

inbisât virub³²⁷ söz şorsalar edeble az ve öz söyleyesüz. Ve eger ziyâde³²⁸ söyle deyu emir eyleseler edeble ve hayâyyla söyleyesüz. Ve eger onlar hâmuş

[12a] olub kelimâtdan soñra epsem olsalar kelime-i tevḥîdden on kerre³²⁹ dimek miḳdâri oturub icâzetleriyle ḥuzûrlarından gidesiz. Ve icâzetsüz üzerlerine girmeyesüz. Ve anlar ṭabîblerdür. Göñüller emrâzından ve esbâbı³³⁰ ve ‘alâmâtından buyursalar marîzleruñ ‘ilâcını siz bilursuz diyesuz.³³¹ Ve hâmuş olasuz. Ve eger vaḳti maḥşuşda aşḥâba beyân-ı ṭarîḳ-i ma‘ rifet ya ṭarîḳat içün kelime-i ṭayyibeleri³³² olursa niyâzla ḥâzır olasuz. Ve diliñuzda³³³ ve bâtınıñuzda i‘râz olursa meclislerine ḥâzır olmayasüz. Ve eger şoḥbetlerinde teraḳḳî görüb inşirâḥ-ı şadr oldiysa muşâḥabetlerini ve şoḥbetlerini farz-ı ‘ayn bilesüz. Ve eger inkâr göñle gelürse şoḥbetlerinden ve ḥizmetlerinden icâzet ṭaleb idüb sefer idesüz. Ve eger göñül hoşluğuyla ḥuzûrlarından sefer ider olsañ egerçi zâhirde müfâraḳat olursa bâtında bir nefes ğâyib olmayasun. Ve âdâb-ı zâhirini ve bâtınıñı ḥıfz idüben³³⁴ anlarıñ zât-ı şerîfini ihzâr idüb ḥuzûr-u şerîfinde murâḳıḳ olur gibi olasın. Ve her emirde anlarıñ bâtınından istimdâd

[12b] idüb eger baş ve feraḥlûḳ yetişse anlarıñ bâtın-ı feyzindendir diyesün. Ve eger ḳabz ve ḳasâvet ve mekir yetişse anlara teveccühüñ ḳuşurundandır. Ve Ḥaḳ’dan ğâfil olmak neticesidür diyesin. Ve Hızır’la Mûsâ ‘aleyhimesselâm ḳışşasını³³⁵ maḳâm-ı tereddüdde añasun. Zîrâ ehlullahıñ ṭarîḳ-i feyzî i‘tikâda ve ihlâşa ve edeb şaḳlamağa menûṭdur.³³⁶ Eger bâtınında anlarıñ i‘tirâzî iki nefes ya üç nefes bâḳî ḳalsa ḥuzûrlarından uzak olma yegrekdir³³⁷. Zîrâ bâtın ‘ilâcî ṭabîbe teslîm ile olur. Bilki kendu nefsinden onlari yegrek sevmekle olur. Zîrâ Ḥazreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurur ki ‘mümin olmaz ol kişi ki Allâh’ı ve Rasûl’i malından ve oğlundan ve nefsinden artık sevmese.’³³⁸ Zira muḥabbetullâh ve muḥabbet-i Rasûl ḳurb virur derecât-ı ‘âliyye. Ve mal ve evlâd Ḥaḳ’dan bu‘d ve uzaklûḳ virür. ‘İnnemâ emvâlükum ve evlâdükum ‘adüvvü’n-leküm faḥzerühüm.’³³⁹ Ve şimdiye degin malına ve oğluna ve

³²⁷ İ.E: Bu kelimeden sonra ‘hitab idub’ yazılıdır.

³²⁸ İ.E: Bu kelimeden sonra ‘söz’ kayıtlıdır.

³²⁹ İ.E: ‘Kez’ olarak yazılıdır.

³³⁰ İ.E: ‘Esbabından’; K: ‘esbab’.

³³¹ İ.E: ‘Deyub’.

³³² İ.E: Bu kelimeden sonra ‘vâki’ ifadesi vardır.

³³³ İ.E ve K nüshalarında bu kelimeden sonra ‘itiraz’ kayıtlıdır.

³³⁴ İ.E: ‘İdub’.

³³⁵ İ.E: Bu kelimeden sonra ‘dayim’ kayıtlıdır.

³³⁶ Menûṭ (A): Bağlı.

³³⁷ Yegrek: İyiliksever, güzel, fazla, çok.

³³⁸ Buhârî, İmân, 9.

³³⁹ ‘Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının.’ Tegâbûn 64/14.

nefsine kul oldu. Hicābdan ve teşvîşden ve tārılıktan gayri neye yetişdi. Şimdiden geru sevüb neye yetişdüre.

[13a] **Bilgil ki:** Eger i‘tirāz idüb söyler olsañ ba‘zı ehlullahıñ mali ve esbābi ve evlādi vardır. Pes onlar dañi bizceleyin dünyayı severler. Ve bunlar dañi endişe-i dünyeviyede dururlar. Ve eger dünyāsi olmasa muhtāclardır. Geleniñ³⁴⁰ ve gideniñ elini gözlerler açlardür³⁴¹ demiyēsün. Ve eger bātınıñda bu i‘tirāz olsa anlara mülākāt ve muşāḥabet eylemiyesün. Ve eger anlarıñ ḥālinden cevāb-ı ‘alā tārīki’ş-savāb isterseñ ehlullah evvel nefsiñe muḥālefet idub taḫvāyla ve ‘azīmetle ve riyāzat ve mücāhedeyle ve terk ve tecrīdle ve dünyādan ve ehlinden i‘rāzla kavī rūḥāniyyet cānibini tutub dünyā varından almayub ve dayim kıyām-ı leylede ve şıyām-ı nehārda ve seferlerde kavī mücāhedeler idüb ‘mütü ḳable en temütü’ ḥāşıl idub meblağ-ı ricāle bālig olub ve dünyāda ve āḫiretde anlara hiç nesne ziyān eylemeyub Ḥaḳ Te‘ālā dünyāyi ve āḫireti anlarıñ muḥabbetine yaratmışdür. Maḥbūblar içün dünyāyi ve āḫireti çok görürsün. Ve dünyānuñ ḥāşī ve ğıdānuñ eyusi ve tespihi kavī olan anlara yetişur. Zīrā ehl-i ğaflet ğıdāysa ve ḳalbinde kibir ve ḥased ve riyā ve riyāset ve ‘ucub olsa yedugi

[13b] ğıda aña ḳuvvet olur. Ve uğri ve ḥarāmi ise uğruluğuna ve ḥarāmiliğine kuvvet olur. Ve eger ehlullah ğıda yese nūrullah olub rūḥuna³⁴² kuvvet olur. Ve anlara dünya vāşıl olsa maḥalline şarf idub anuñ endişesinde olmazlar. Ve Ḥaḳ Te‘ālā viri deyu şükür iderler. Ve ol elden ki yetişdi Ḥaḳ Te‘ālānıñ maḫzar-ı luṭfudur deyu aña dañi ḫayır du‘ā iderler. Ve şükrī Ḥaḳ Te‘ālāya ziyāde iderler. Ve ğıdayi sebep kuvvet-i şavm ve şalāt iderler. Bilki ehl-i ğafletiñ ğafletine kuvvet olduğı gibi bunlarıñ ḥāzırlığına ve cem‘iyyetine ve şafāsına kuvvet olub gönülllerinde nūr-i³⁴³ rabbāniyyeye müstaḥıl olur. Belki ğıdaları sebep-i kuvvet-i tecellī-i fi‘li ve şıfati olur. Sen kendiñe kıyās idub anlara i‘tirāz eyleme. Anlarıñ mişāli ol geyige beñzer ki göbeğinde mişk olur. Ve gayri geyikler anlarıñla bir şu içerler. Ve bir otlağdan yirler. Ve biri yer tersler ve biri mişk eyler. Ve mişāli nisan yağmuri gibi yılan ağzına düşse zehir olur. Ve şadef ağzına düşse inci olur. Ve dañi her ari bal eylemez. Ve her ḳamışdan şeker bitmez. Ve kenduñi sa‘y eyle ki

[14a] tab‘ı nāfiden şükür eyleyesün. Tā tereddüdden ve i‘tirāzdan ḳurtulasın. Belki maḥbūb-u Ḥaḳ olub ehlu’-llahdan olasın. **Bilgil ki:** Evliyāullahıñ uluları esbābla

³⁴⁰ İ.E: ‘Gelenin elini gözleyicilerdür.’

³⁴¹ İ.E: Burada kayıtlı değildir; K: Kayıtlıdır.

³⁴² İ.E ve K nüshalarında ‘nurullah olup ruhuna’ ifadesi yazılı değildir.

³⁴³ İ.E: ‘nur’ ifadesi yazılı değildir.

giderler³⁴⁴ meblağ-ı ricāle bâliğ olduğdan sonra. Zîrâ her ki fakr-u hâcet vaktinde huzûrla ve cem' iyyetle³⁴⁵ olsa ğına vaktinde vüs'at ve huzûr dahî ziyâde olur. Ve ehlullahıñ kuvvet-i hâl ve tevekkülle ve şabırla gidenleri³⁴⁶ anlarıñ hâli orta maķâmıdır. Zîrâ kenduyi kuvvet-i hâl ve ve tevekkülle görür. Kuvvet da' vâsından hâli degildir. Kümmel-i ricâliñ derecesi 'acizde ve fakrda ve kulluķdadur denildi. Ve bende olan 'acizden ğayri da' vâyı kudret ve kuvvet eylemezler. Ve eger su'âl eyleseler ki ba'zı ehlullah kümmeldendir tevekkülle ve kaç'-ı esbâbla giderler diseñuz cevâb budur ki eger kümmelden oldıysa ve tevekkül maķâmı ednâ maķâmıdır. Aña nüzûl ider tâlibler. Çünkü dünyâdan ve esbâbdan evvel derece-i taleb oldurki tâlib tamam-ı dünyâdan i' râz eylemeyince ferâğat ve cem' iyyet bulmazlar. Ve anlarıñçün maķâm-ı a' ladan maķâm-ı esfele nüzûl iderler. Ve kendular nef' için degildir. **Bilgi ki:** Ehlullah

[14b] riyâzat ve mücâhade ve tevekkül ve irşâd ki iderler. Kendu vücûdları nef' için degildir. Belki nef' i halk içündür. İzhâr-ı kemâl³⁴⁷ idub ve halk muhabbet eylediginden bunlara yük ziyâde olmakdan ğayri fayda yokdur. Ve halvetlerinde varub ani dahî nefiy eylemek gerekdir. Ve eger su'âl eylesen enbiyaya 'aleyhimüsselâm hidayetinden ve evliyaya irşadından nef' i yokmudur. 'E'd-dâllü 'ala'l-hayri kefa' ilih.³⁴⁸ Ve ehlullahıñ riyâzetinden ve nefisle mücâhadesinden fayda yokmudur. Halk faydasından özki cevâb budurki enbiyânıñ 'aleyhimüsselâm ve evliyânıñ 'aleyhimürrahmetü ve rıdvân³⁴⁹ müzdkâr ve dellâllığı ol başdandır. Zîrâ kurb-u hâzret-i cemâl ve tecelli-i ber-kemâl her nefesde hâşıldır. Ve anlar 'hasenâtü'l-ebrâr seyyi'âtü'l-muķarrabındır.' Ve anlar dünyâda ve âhiretde Hâķ huzûrunda bir nefes olduklarına bedel ve 'ivaż bulmazlar. Emr-i imtişâl eyledikleri nef' i halk içündür. Ve kendu vücûdi faydası için degildir. Meşela padişâh-ı islâm vezîr-i a' zâmına ve e' lāmına emir eylese var bu müslimânla kafirün

[15a] nizâ' i olmuş aşlını gör dese mekr-i nizâ' eyledikleri divar müşterek olsa ve yağmur yağar olsa ve yol balçık olsa ve meyhâne civarında olsa³⁵⁰ ve her biri benim divarumdur deyu nizâ' eyleseler ve bunlarıñ faşl-ı huşûmet için padişâh emri yerine gelsun demekden ğayri vezîre ne fayda ola. Ve ol pâdişâh huzûrunda³⁵¹ ve cemâl-i ber-kemâl müşâhadesine ne yetişür ve ne nesne ola. Heman halka fayda gözleyub ve emrine

³⁴⁴ İ.E: 'Gezerler'.

³⁴⁵ İ.E: Bu kelime kayıtlı değildir.

³⁴⁶ İ.E: 'Gezenleri'; K: 'gidenleri'

³⁴⁷ İ.E: 'Kemal' ifadesi yokdur. K: Bu ifade yazılıdır.

³⁴⁸ Tirmîzî, İlim, 14.

³⁴⁹ İ.E: Bu dua cümlesi kayıtlı değildir.

³⁵⁰ İ.E: 'Olsa' ifadesi kayıtlı değildir.

³⁵¹ İ.E: 'Olsa'dan itibaren başlayıp buraya kadar ki cümleler bu nüshada yazılı değildir.

varsun demekden ğayri aña fayda yokdur. Ve ehlullah siz i'tikād eyledigiñuz gibi degildür. Ve siz i'tikād eyledigiñüz ehlullah kemāliniñ 'öşri-i 'āşiri degildür. Ve eger bir kişi ehlullah şıfāt-ı zemīmeyi işbāt eylese gerçektür. Ve eger şıfat-ı hamīde ve hışşāl-i pesendīde beyān idub haşr-ı vecihle işbāt eylese yalān söyler. Zīrā ehlullahiñ kemāli haşra ve beyāna şığmaz. Ve ne dirlerse şıfāt-ı kemālden 'öşri-i 'āşiri degildür. Ve şıfāt-ı zemīme işbāt etdikleri gerçektür. Zīrā ayinede kendu şüretini görür. Ve habesī ayineye münkirdür ve ayineniñ şuçi

[15b] yokdur. Ve şuçi oldurki vāķi' olanı cemālden ve nokşāndan gösterir. **Bilgil ki:** Ehlullahiñ tarīķ-i teslīmi ve ba'zı kemālāti ve evşāfi beyān olundi. Ve tarīķ-i mücāhadeki tebdil-i ahlākla olan beyān olundi. Amma tarīķ-i taşfiye kânūn-u tarīķatle kāmil ve mükemmil tā'limsüz³⁵² ve muşāhabetsüz olmaz. Zīrā tebdil-i ahlāk idub ve 'ilimle 'amel idub çok zamān mücāhade idenlerin qalbi nāzik ve bāṭını za'if olur. Azıcuķ şu gibi tiz bulanur. Ve çektiği zahmetleri andañ mekru hile unudur. Ekşer evķāt namāzda huzūrları yokdur. Ve meclislerinde ğıybet çok olur. Ve ehlullahiñ irşādına münkir olurlar. Ve melāmiyyeye teşebbüh iderler. Ve ahlāk-ı kuşūrunda ve sehā eksiklikliginden halka ihtilāf idub haķķını virmezler. Meger bir kişi anlara ziyāde i'tikād gösterub teķarrub eyleye bir zamān çok anlarıñla muşāhabet eyleyeler. Ve eyu kişidür ve başiret ehlidür deyu medh iderler. Amma taşfiye tarīķi asāndur eger ehlu'-laha teslīmiñ haķķından gelurse. Zīrā gönül ayīnesine

[16a] şayķal buyurlar. Devam-ı nefy-i hāṭırla ve devam-ı zikr-i qalble ve devām-ı murāķabeyle. Bu üç nesneniñ devamına tarīķat dirler. Ve eger devam-ı nefyiñ ve devam-ı zikriñ ve devam-ı murāķabenin biri eksik olsa ehl-i dil ve ehl-i tarīķat ve ehl-i taşfiye dimezler. Ve eger gönle bu üç nesne devamıyla şayķal ursalar az zamanda belki bir haftada kenduniñ teraķķisini bile.³⁵³ Ve gaflet ziyānını ve hāzırlıķ teraķķisini göre. Ve eger 'āķil ise fāydasını görürken ziyānına gidub ğāfil olub bāṭını mükedder eylemiye. Ve şerī'at mīzānını doğrı tuta. Ve tarīķat mīzānını evķāt göziyle ya'nī 'ilminde taķvāyla ve 'azimetle ola. Ve ruşşatlardan uzak ola. Ve ehl-i bid'atden uzak ola.³⁵⁴ Ve namāzını niyāzla ve huzū'la ve huşū'la ve hāzırlığla ve Haķ Te'ālāyı göre durur gibi kıla. Ādāb-ı ehlullahı ri'āyet eyliye. Ve māzī ve müstakbel endişesinden

³⁵² İ.E ve K nüshalarında bu kelimedden sonra 'olmaz' kayıtlıdır.

³⁵³ İ.E: 'Göre' olarak kayıtlıdır.

³⁵⁴ İ.E: 'Ola' kelimesi yazılı değildir; K: bu kelime vardır.

fāriğ olub ya‘ni geçmiş ve geleceği unudub nağd-i vakti ğanīmet görüb ve gönle geleni ve gideni görüb ve gönlini gice ve gündüz güdüb³⁵⁵ pāsbanluk³⁵⁶ idub her

[16b] nefesini ğafletle virmeye. Ve ƣalbini sa‘y ideki bir şıfat üzerine duta. Tāaňa deginki gönül oni güder ola.³⁵⁷ Ve çün ayine şaykal bula. Şıfat-ı zemīmenuň gelişini göre. Ve nefyine meşğul ola. Ve şıfat-ı ģamīdenüň gelişini görüb inşirāhla ola. Ve gerekdir ki nefy-i ģavātıra meşğul olanlar bir ģātıra-i mezzmūmeyi iki üç nefes gönülde ƣomıyalar. Ve eger üç nefes miƣdar-i ģātıra-i nefsanī ve şeytānī gönülde eĝlense mecāri-yi feyz mesdūd olub cem‘iyyetden ve şafādan ve nūrāniyetden ve Ĥağdan mağcūb olub esfel-i tabī‘ate meyl idub gönül ƣabzla ve ƣasāvetle mükedder olur. **Bilgil ki:** Ba‘zı ehlullah çok zaman irşāda ve evrāda ve ezkāra ve tebdil-i ahlāğ yoluna mücāhadeyle meşğul olur ‘aƣīm olur veled ģāşıl olmaz. Ve olan mürīdleri dağī muƣallid olur ya ibāğat ve zındıƣa³⁵⁸ olub şerī‘atsiz olur. Ĥarām ve ģelāl temyīz idub ehlullāh adābını şağlamaz. Ve kümmel-i ricālden olmaz. Sebebi budur ki kendusi evvel mücāhade yolunda ģağƣa meşğul

[17a] olmamışdır. Ve taşfiye yolunu ehl-i bātından görmemişdır. Çok zaman nefse muğālefet idub tebdil-i ahlāğ idub zağmetle ģağƣa münasebet tağşil idub mağbūb-u ģağ olmuşdur. Ve kendu terazusinde kenduleyin çok zaman mücāhadeyle ģizmet ider tālīb bulmaz. Ve ‘alāmeti anuň budur şimdiki zamanda tālīb yokdur dir. Çün irşāddan kimse fayda dutmaz ve kendu dağī ģağƣdan ƣaçub ferāğat eyler. Ve ikinci sebep budurki kendu mağāmāt ve deracāt ƣat‘ idub meblağ-ı ricāle bāliğ olmağsüzün ģālāt-ı rūğāniyyede irşāda meşğul henüz tabī‘atle memzūc olub mevācid-i rūğāniyle taşarrufini rabbānī şanur. Ve ba‘zı kelimātı ehl-i vecd ve ģālāt ve muğabbet ve zevğ rūğānisindeyken söyler. Ve her yerde Ĥağğī görüň der ģuşuşan cemālde ve ģüsn-ü zāhirde Ĥağğīň zūhūrī ziyādedür der. ‘İnne’l-llahe cemīlun yuğıbbu’l-cemāl’ der. Ve kendu zamanla rūğāniyeden geğub rabbānī oldıysa ol tālībler ki ‘ālem-i tabī‘atdeydi. Ol kelimātı işidub marağ-ı ģālde

[17b] ƣaldılar. Ve şürete düşdüler. Ve bizim nağarımız pākdür dediler. Ve şāğīb-i cemal olanlarıň bize muşāhabetlerinden ziyān yokdur dediler. Allahıň görecek sun‘idür ve Sānī‘ya yoldur dediler. İbāğate ve zendekaya düşdüler. Ve adāb-ı şerī‘at ve tarīğat şağlamadılar. İki imān arasında bir küfür vardır anda ƣaldılar. Ve anlarıň ekşer muşāhabeti ‘avratıyla ve oğlānla olur. Ve bī-edeb ve bī-ğayā olur. Ve egerçi zāhirlerini

³⁵⁵ İ.E: ‘Görüb’ olarak kayıtlıdır.

³⁵⁶ Pāsban (F): Bekçi, gece bekçisi.

³⁵⁷ İ.E ve K nüshalarında ‘olunca’ yazılıdır.

³⁵⁸ İ.E ve K nüshalarında bu kelimedden sonra ‘ehli’ kayıtlıdır.

uzun taylasānla ve geniş yeñlerle ve hırkayla ve seccādeyle bezerler. Bunlar tarīk uğrisidür³⁵⁹ve Hāq yolunuñ harāmısidür. Neūzu bi'l-llahi min şöḥbeti cūhhālī's-şūfiyyeti elletī lehūmū'l ekmāmū'l vāsi'ati ve't-tayālisū't-tavīletū. Ve üçünci budur ki ba'zı ehl-i meczūb sālīkdür. Ve ba'zı sālīk meczūbdür. Ya'ni meczūb-u sālīk sülūkünde evvel maḥbūb-u Hāq olmuşdur. Ve Hāq Te'ālā kurbuni aña ma'lūm eylemişdür istiḥkāsüz ve 'amelsüz. Ve andan soñra sülūk idub istiḥkaḳla maḥbūb olmuşdur. Ve bunuñ maḥbūbluḡi sülüksüz ve sülūkden soñra maḥbūbluḡ iki vecihledür. Ve evvel ki sālīk-i meczūbdur sülūkden soñra maḥbūb

[18a] olmuşdur. Ve sülūk ḥīninde³⁶⁰ maḥbūb olmaksüzün i'āde tarīkiyle kendu tekmiḻiçün irşād eylemişdür. Anlardan kimesne ḥāşıl olmaz. Ve çün kendusi sülūk idub maḥbūb oldu ve maḳşūd kendunuñ kemāliydi buldı. Hāḳdan fāriḡ olub kenduyi 'uzlete çekdi. Ve ol meczūb-u sālīk irşād ider olsa ḳulūbda anuñ taşarrufi ḳavīdür. Tālībleri bir ḥālden bir ḥāle geçirub az zamanda kendunin adāb-ı cezbesini ve tālibiñ teraḳḳisini ve tenezzülini gösterür. Ya'ni ol taşarruf Hāḳḳıñdır. Ve bunun bāṭnında olan Hāḳḳıñ taşarrufi tālibiñ gönlüne 'aksi urur. Tālīb-i şādīḳ vicdānında ol taşarrufi bulub teslimde ve tefvīzde ihtimām idub her ne emir iderse imtişāl idub şerī'at ve tarīkat adābını şaḳlar. Ve sekr ḥālden geçub şāḥib-i maḳām ve şāḥib-i taşarruf olur Hāḳḳıñ 'avn-ü 'ināyetiyle. Ve dördünci sebep müridler ḥāşıl olmadığı oldurki ba'zı ehlulllah ḳadem-i Nūḥ'da ve ba'zı İbrāḥīm'de ve ba'zı Mūsā'da ve ba'zı İsā ḳademindedür. Ve bunlarıñ ḳademinde olan mürşid ki irşādınıñ zamanı

[18b] maḥşūşı vardır. Nuh'ūñ otuz beş yıl ve ba'zınuñ yigirmi ve ba'zınuñ on beş ve ba'zınuñ sekiz yıl ve ba'zınuñ altı ay irşāda ḥükmī vardır. Çün bunların dīn-i aḥḳāmını ba'zı nebī nesh iderdi. Ve ba'zı velī ba'zı velīniñ tarīkiniñ ḥükmünü fesh ve nes' idub anuñ irşādına ta'tīl virur. Ve daḥī cihetler çokdur. Bu ḳadarla iktifā olundi. Ve irşāda sebep olanlari bundan ma'lūm idesüz. **Bilgil ki:** Ba'zı ehlulllah şāḥib-i ḥāl olur ve rūḥānī ve cezbe-i rūḥānī ki aşār-ı riyāzet ve vus'at meşrebidür. Cezbe-i rabbāni şanur. Ve aşlı olmaksüzün irşāda meşḡūl olur. Ve taşarrufi ḳulūbda ziyāde olur. Ḳurḳ olmuş tavuḳ yerde üzerine düşer gibi irşāda ḥariş olur. Ve ḥāḳ ziyāde teveccūh iderler. Ve anlarıñ teveccūhünden kenduye ḡurur gelub ūlū da'vālar iderler. Anuñ taşarrufi rūḥānī idigine iki 'alāmet vardır. Her söz ki söyler ben şöyle ve ben böyle idim deyu her sözi eneyle muşadder olur. Ve ikinci budur ki taşarruf ve ḥālāti tālibler gönlünde tizcek ḥāşıl olur ve tiz zamanda ol ḥālet gidub

³⁵⁹ Uḡri (E.T): 'Hırsız' anlamına gelmektedir.

[19a] gine evvelki hâline gelürda‘vasıyla ve gururiyla. Ve kenduyi kıalaylama ‘amelie şatub halka cüş ve hurüş gösterub aldamağ ister. **Bilgi ki:** Bu rûhânî taşarruf idenle ol meczûb-u sâlikîñ taşarrufî farkı oldur ki rûhânî taşarrufuñ evvelî kavîdir ve âhirî süst³⁶¹ olur belki âhirî. Ekşer ṯalibiniñ maqâmi iki imân arasında olan ahbeş maqâmda kalur. Ve meczûb-u sâlikîñ evvelinden ahirî gürdür. Ve Muhammediyyü’l-meşrebdür şallallahu ‘aleyhi ve sellem. Hiç dîn Hâzreti Rasûlûñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem dînini nesh eylemez. Ve ânîñ şerî‘ate iktidâsi yoluni ve irşad-i tarîkini kimesne nesh eylemez. Ve anlara melâmiyye dirler. Ekâbir-i ricâle melâmiyye dedikleri hâşâ ehl-i bid‘at ve dâlâlet dimek degildür. Belki medh ve zemmi halk tefâvüt eylemez. Ve anlarıñ medhinden semirub ve müzemetinden araqlamaz ve kıalaylama ‘amel eylemez. Ve zâhirîni tâcla ve hırkayla bezemez. Ve halk şüretinde olurlar. Ve anları kimesne bilmez. Ve anlarıñ âyâtî kelâmulлахdan ‘hûrun maqşûrâtûn fi’l-hiyâm³⁶² ve kavlihi te‘âlâ ‘ricâlün lâ tülhîhim ticâratûn ve lâ bey‘un ‘an zikri’l-illah³⁶³ ve ‘evliyâ-i tahte kubâbî lâ y‘arifühüm ğayrî’ işâretdür. Ve bu ṯâyifeyi

[19b] kimesne bilmez. Meger Hâk Te‘âlâ i‘lâmiyla ve t‘arîfiyle m‘arûf olalar. **Şeyhu’l-Ekber** kıuddise sırrahu bu t‘arîfi melâmiyye için **Futûhâf** da buyurur. ‘Seyyidü’t-tâifeti minhâ ve fihâ.’ Y‘anî melâmiyye ki şufiyyeniñ ve fuqarânîñ ve şühedânîñ ve şulehânîñ velûsîdir. Seyyidi ṯaife ki Hâzreti Rasûldur (şallallahu aleyhi ve sellem). ‘Ye’külü’t-tame ve yemşî fi’l-esvâk.’³⁶⁴ Y‘anî ta‘âm yer ve soğâğda gezer dirler. Adî evliyâullah ‘arâysisü Allah’dır. ‘Arûs olanı kimesne görmez. Meger mahrem ola ve bunlar zâhirî halkla ve batîni Hâkladır derler. Ve kimesne bunlarıñ sırrına ve ahvâl-i batînına muṭṭali‘ olmaz. Meger mahrem ola riyâdan uzâğ şıdğa ve ihlâşa yâğındır. Ba‘zı ehlullah ehl-i maqâmdır. Ve ehli şıfâtdır. Maqâmlarıyla ve şıfatlarıyla ma‘lûm olurlar. Mişal ehl-i ma‘rifet ve ehl-i ‘ibâdet ve ehl-i zühd ve ehl-i kıudret ve bunlarıñ emşâlî evşâfla mevşûflardır. Ve bu ṯâyife-i melâmiyyeniñ maqâmî cemî‘i maqâmâtdan yücedir. Ve bunlarıñ maqâmî maqâmsızlığıdır. Ve hic kimesne oña yol bulmaz. Ve setr-i mahbûbdur. Hâk Te‘âlânîñ zât-i aqdemî ve aqdesî ve e‘zamî kıâtında ve bunlarıñ kıâtında

[20a] dahî setr-i mahbûbdur. Ve bunlar zâhirde sünnet ve cemâ‘atî terk eylemezler. Sünnetî müekkedeye ve ferâyîza iktîşâr iderler. Bunlar ehl-i fazıldır.

³⁶¹ Süst: Gevşek anlamına gelmektedir.

³⁶² ‘Onlar, çadırlara kapanmış hurilerdir.’ Rahmân 55/72.

³⁶³ ‘Öyle kimseler vardır ki onları ne bir ticaret ne bir alışveriş Allah’ı zikretmekten alıkoymaz.’ Nûr 24/37.

³⁶⁴ ‘Dedilerki: Bu nasıl bir peygamber? Bizim gibi yemek yiyor, çarşılarda yürüyor.’ Furkân 25/7.

‘amelden nesne ummazlar. Hâk Te‘ālânîñ fazlından umarlar. Ve yokluk tarîkînden girmişlerdir. Mağşûd yolunda onuñçün şıfatsızlardır. Ve gayrılar varlık yolundan girmişlerdir. Nişanlû oldukları ondan ötürüdür. Ehlullahıñ ahvâlî ve merâtibî çokdur. Bu kadarla iktifâ olundi. İktidâ idecen kümmeldir. Ve kümmel-i ricaliñ ravişî nedir ma‘lum olundi. **Bilgil ki:** tâlib olanlar ahlâkıñ mezmumunu ve memdûhunu bileler. Memdûhuna meşgûl olub mezmûmundan i‘raz ideler. Âhlâk çokdur. Amma dört hulkda cem‘ olmuşlardır. Hulkî melekî ve hulkî behâyimî ve sibâ‘î ve hulkî şeytânî. Ve bunlar âdemiyetde cem‘dir. Şehvet behâyim işidir. Yemege meyl göstermek ve cimâ‘a meyl gibi. Ve sibâ‘-ı ahlâkî şıfat-ı gâzabdır. Kelb ve kurd ve arslân olanlarda mevcûddur. Ve her kimesnede bu şıfatlar ola öldürmek ve halkî eliyle ve diliyle yırtmak ve kahr ve istilâ eylemek. Ve şeytân

[20b] şıfat-ı mekir ve hîle ve telbîs ve fitne kaynatmak halk arasında ve şer işlere mübâşeret eylemek mekâyid-i şeytânîdir der. Ve bu şıfatlar sende gâlib oldiysa sende Hâk Te‘ālâ ‘aklı kıvmuşdur. Melaike işini işler. ‘ilmi ve şalâhı sevmeñ ve yaramaz işlerden perhîz eylemeñ ve şalâhı istemeñ halk arasında ve yaramaz işlerden kenduyi pāk ve ‘azîz dutmaqdır. Çün ‘akl-ı ferîştahlar³⁶⁵ nûrunuñ aşâridir. Mekir ve telbîs ve mekr-i şeytânî m‘alûm eyler. Mekri ve telbîsi kıvrmaz. Ve bunlara hîdmet ve sa‘âdet hıl‘atini giyurdular. Ve Hâzreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyûrdi: ‘Her kişiniñ bir şeytânî vardır. Seniñde var mıdır yâ Rasulullah? dediler. Ayitdi: Benim dahî şeytânim vardır ammâ ben ânî mu‘î idüb Hâk Te‘ālâ nuşret verdi, mağhûr eyledim dedi.’³⁶⁶İmdi Muhammediyyü’l-meşreb iseñ kelblik şıfatını ki şıfat-ı gâdabiyyedir. Ve mekr ve tezvîr ve hîle şıfat-ı şeytâniyyedir. Giderüb sen dahî ve gayrîler dahî senden huzûrda olalar. Ve eger gâflet ve hicâbla bu şıfatlarıñ zebûnî olursañ bu şıfatlar seni kül eyler. Ve hîdmet

[21a] kemerini bu şıfatlû olanlarıñ kâtında beluñe bağlar ol. Şıfatlarda kâmil olanlar hîdmetinde olursun. Ve ol şıfat-ı zemîmeniñ tekmiñine meşgûl olub halkî yaramaz hulkla birî birine düşüresin. Vâkı‘ adasıñ ve kurd ve arslân ve bunlarıñ emşâlî cānavarları göresin. Ve her şıfatki sende gâlibdir. Ol şıfat kangî hayvānda varsa ol cānavarıñ şüretini vâkı‘ada görürsün. Ve sende ol şıfat mücessed olub ol şüret üzerine gözûke bilki hâricde sen ol hayvānsın. Mücessed âdem şüretinde ve onlaraki keşf-i kubûr olmuşdur. Onlar seni mücessed şıfatıñı ‘ayn-ı zâtin gördüler. Ve eger ahlâkıñ eyü olursa mesâcid ve insân-ı kâmil ve aşhâb ve enbiyâ ve ay ve melâike vâkı‘añda göresin.

³⁶⁵ Ferîştâh (F): Melek, bir işi iyi bilen, en iyi yapan kimse, üstâd.

³⁶⁶ Müslim, Sıfâtü’l-Münâfikûn, 16; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, I, 385.

Ve Hakkî ve enbiyâyı ve Hakkî sevenleri ve hayırlı işleri sevesin. **Bilgi ki:** Gönlüne murâkıb ol bu şifatlar ki mezkûrdur. Kanksısının kulisin. Anın şifati gönlünde hâşıl olur. Harîşlik ve hayâsızlık ve hased ve bunların gayri şifatlar ve bātının pelid³⁶⁷ idüb mülevves

[21b] eylediyse edeble ve kanâ'atle ve arâmla ve hayâyla ve perhîzkârlığla ve tama'sızlıqla ve mevcûda kanâ'at idüb belki şehâ kesb idüb bezli mevcûdla 'ilâc idesin. Ve sâir evşâf-ı zemîmeki gönlüne gelür yaramaz hulkdan gönle karâñluğ ve dârlık yetüşür ve mahcûb olur. Uluhiyyet hazretine münâsebet kalmaz. Ve ahlâk-ı hasene nûrdur. Gönle yetüşür ve ma'şiiyetden pâk eyler. Bilki yaramazlığı eyelüğe döndürür. Eger ayîne-i cemâl zü'l-celâl olursa kenduyi bileki şifât-ı melekî gâlibdir. Ve eger olsa şifât-ı şeytaniyyet gâlibdir. Çün gönlü bildi ve pâk eyledi. Kudûrât-ı hâkiden zâhirden ve bātından Hakkın cemâlî yüzü göstermeye başlıya. Ve hicâb-ı başiret gözinden gidüb ma'sûkuñ fi'lini ve şifâtını kendude görmeğe başlar. Derece-i imândan terakķi idüb derece-i ihsâna gelür. Cemî'i harekâtında ve sekenâtında Hakkın hâfız ve 'âsım olduğunu bilür. Ve görmeğe başlar. Ve hakâyık-ı eşya ve 'acâyib-i maşnu'ât görüñmeğe başlar. Gönlüne ve cânına vaşf-ı ğarîb gelurse oña sır derler. Ve her nesnenin sırrına muṭṭali' olmağa başlar. 'Âlemeti oldur ki Hakkı münâcât

[22a] eylemeğe başlar. Kâh niyâzla ve zârîliğle kâh inşirâhla ve başla. Bu maķâmda cemî'i halkla hulkı hoş olur. Ve kenduyi ne şanursa halkı dahî oni şanur olur. Ve her nesnenin cihet-i hüsnünü görür. Cihet-i kubhunu görmez ve yaramazlığını görmez. Zîrâ kendü özi eyudur. Ve her kişinin eyülügüne nazar ider. Ve her kişinin ki nefsi yaramazdır. Evvel nazarda her kişinin yaramazlığını görür. Zîrâ mü'min âyîne-i mü'mindir. **Bilgi ki:** Her kimiñ ki gönlü âyinesi ğılden ve ğışdan ve yaramaz şifâtdan pâk ola onuñ kalbî selîmdir. Kavlihi Te'âlâ: 'Yevme lâ yenfe'u mâlün ve lâ benün illâ men eta'llâhe bi-ķalbin selimin.'³⁶⁸ Ve Allahın zikriyle gönlü muṭmainne olmuşdur gerekdir. Ķâle'llâhu Te'âlâ: 'Ellezîne emenü ve teṭme'innu ķulübühüm bizzikri'llahi elâ bizikri'llahi teṭmei'n-nü'l-ķulüb.'³⁶⁹ Allah-u Te'âlâ zikriyle muṭmainne olan gönül itminânî teķallübünde ve terakķisindedir. Her nefesde gönlü teķallübde ve terakķide sâkin olmuşdur. Bu maķâm telvîn ba'de't-temkîndir. Ve bir hâl üzerine şâbit olmaķdır. Süst degildir. Zîrâ bu maķâmda maḥbûbuna tâbi' ola. Ve Hakk Te'âlâ mümkinâtın ilâ

³⁶⁷ Pelid (F.): Pis, murdar, alçak kimse.

³⁶⁸ 'İnsanların diriltileceği gün ve Allah'a temiz kalple gelenler dışında malında, çocuklarında fayda vermeyeceği gün beni mahcup etme.' Şuarâ 26/86-88.

³⁶⁹ 'Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzura kavuşur.' Ra'd 13/28.

gayri'n-nihāye ri' āyetinde teḳallūbdedir. 'Fehüve fî külli yevmin hüve fî şe'nin.'³⁷⁰ Her nefesde Allahıñ aşarına naḳar eyler.

[22b] Göñliyle ve bu maḳāmıñ şāhibi her nefesde 'ilm-i cedīden ḥālī degildir. 'fe hüve fî ḥalḳın cedīdin' ḥicābı olana teşābüh ve temāşüldür. Ve bu maḳāmıñ ehli azdır. Zīrā bu maḳāmıñ şartındandır ki Ḥaḳ Te'ālā kerem ve luṭfundan oña sem' ve baṣar ve yed ve sāyır ḳuvā olmaḳ ve ānuñ taṣarrufi Ḥaḳda ve Ḥaḳdan ve Ḥaḳla ve Ḥaḳçün ola. Ve maḥbüb olmaz ma'rifet olmayınca ve muḳarreb olmaz illā nevāfil-i ḥayrātla ve nevāfil-i ḥayrāt daḥi olmaz illā ferāyiziñ kemāliyle edāsından soñra olur. Ve ferāyizde kāmil olmaz illā tamām-ı şer' iñ ḥuḳūkini istifā eylemekle olur. Bu kitābda va'ad olmuşdi ki ziyāde taḥḳīḳden söylenmiye. Bu ḳadarla iktifā olundı. **Bilgi ki:** Göñül āyinesī pāslū demir gibidir. Bilki ḳabzla ve ḳasāvetle ḳatı ṭāş gibi olmuşdur. İmdi oni demir küresi firūnuna atmak gerek ve onda şızüb āyine olmağa ḳābil etmek gerekdür. Küreci firūni ehlullah şoḥbetidir. Onlarıñ meclisinde muntaḳam olub kelimāt-ı tayyibelerini işitmek gerekdür. Ve göñül āyinesine şayḳal ūrlamaḳ gerekdür ki ikī cihān ānda görünür

[23a] ola. Ve eger şıfāt-ı sibā' i ve behāyimi ve meḳāyid-i şeyṭāni göñül āyinesini pāsıyla yuyüb helāk eylerse āyine olmağa ḳābil olmaz. Ve melek şıfatını bulamaz. Ve ḳalbi vesveseden ve kudüretten ve teşvīşden ārınmaz. Ve nefse uyaniñ nefsi gibi dāyım bāşī āşaḡi olur. Ve her ki böyle ola şeyṭānla cehennemde ve siccinde bile ola. Ve her kimesne sicciniñ ma'nasını bilmez Ḥaḳ Te'ālā onuñçün buyürdi: 'Vemā edrāke mā siccīn.'³⁷¹ Ve eger şeyṭāna ḳarīn ve yoldāş olduḡunu bilmek isterseñ göñülde ḳarāñlıḳ ve dārlıḳ onuñ yoldāşlıḡındandır. Zīrā daralmak Ḥaḳ zikriyle olmadı. Ve Ḥaḳ Te'ālā seni şeyṭāna ḳarīn eyledi. Ḳālellahu Te'ālā: 'Ve men ya'şü 'an zikri'rrahmāni nūḳayyid lehu şeyṭānen fehüve lehü ḳarīnün.'³⁷² Feseluhu ḳarīnen 've neḥşuruḥu yevme'l-ḳiyāmeti e' mā.'³⁷³ **Bilgi ki:** Eger göñli bildiñse ki sa'ādeti nedendir ve şeḳāveti nedendir. Saña ḳābiliyyet geldi ki Ḥaḳḳi bilesin. Zīrā Ḥaḳḳa giden yol göñülledir. Ve göñül yoluyla varılır. Zīrā göñül benim evimdir, onda sığarin. Yerlere ve göklere şıḡmazın dedi. Ve her kimseyi evinde istemek gerekdür. Ve daḥi Ḥaḳ Te'ālā cihetsiz ve şeş cihetden münezzehtir. Ya' nī

³⁷⁰ 'O, her gün bir iştedir.' Rahmān 55/29.

³⁷¹ 'Sicciniñ ne olduḡunu sen nereden bilirsin?' Mutaḳḳıf 83/8.

³⁷² 'Kim, Rahman'ın Zikri'ni görmezlikten gelirse, biz onun başına bir şeytan sararız. Artık o, onun ayrılmaz dostudur.' Zuhur 43/36.

³⁷³ 'Biz onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz.' Tâhâ 20/124.

[23b] Hâk Te‘âlânın âltî ve üstî ve şâğı ve şolî ve öñî ve ârdî yokdur. Bu cümle cismiñ hâlîdir. Ve Hâk Te‘âlâ cisimden ve cismâniyetden münezzehtir. Ve gönül dahî cihetsizdir. Ve yañasuzdur ve eger yañasız yañaya vārmağ dilerseñ gönülle var. Ve gönülün ‘acāyib etvārî ve ğarāyib aḥvālî ve ‘ālemlerî ve aşikāredir ve gizluden gizlüdür. Görmezmişin zāhir olduğî oldur ki her ‘ilmiñ ve her bilmesine ‘ilim ve kudret vardır. Meşelâ ‘ilm-i şer‘at ve ‘ilm-i tıbb ve ‘ilm-i hey’etve ‘ilm-i hendese ve sāyir ‘ulūm ne varsa taḥşil idüb bilür. Ve muḳtezāsınca ‘amel eyler. Ve ḳābil-i ḳismet degil iken bunca ‘ulūm ānda şığar. Ve bilki ‘ālem anuñ ḳatında şebnem gibidir deryā ḳatında. Ve bir laḫzada ‘arşî ve ferşî ve şarkî ve ğarbî ve āy ve güneşî seyr eyler. Ve yıldızların seyrinî ve havada uçan kuşî yere indirir. Ve deñizlerde bālğı şayd eyler. Ve ḳuvvetlū ḫayvānlārî deve gibî ve āt gibî ve fil gibî zebūn idüb musaḫḫar eyler. Ve bu cümle işler muḫteşardır. Ve ondan ‘acib emir oldur ki gönülden bir ḳāpū açılır melekūt ‘ālemine.

[24a] Nitekim ‘ālem-i mülk ve şehādet tarafına ḳāpūsî vardır. Ğayb ‘ālemine dahî ḳāpūsî vardır. Onuñla melekütten ve levḫ-i maḫfūzdan ğayb görünür ‘ālem-i vāḳia‘da. Ve ḫüküm eyler muḫābiḳ vāḳi‘ olur. Çün gönül levḫ-i maḫfūza muḳābil olur. Havāssın zāhire şuğlinden fāriğ olduğdan soñra levḫ-i maḫfūzda olan şüretiñ mişālî sālikiñ gönülüne ‘aksi urur. Ḥafādan hālî degildir. Onuñcün ba‘zı vaḳitte ḫaṭā vāḳi‘ olur ta‘bırde. Nitekim İbrāḫim peygamber ‘aleyhişşalāti vesselām İsmā‘ilî ‘aleyhisselām menāmında boğazlar gördi. Ve zāhiri üzerine ta‘bır eyledi. Ve ta‘bırde ğalaṭ oldi. Maḳşūd zebḫ-i İsmā‘il degildi ki bu ḫikāyet meşhūrdur. **Bilgil ki:** Gönül yerlerden ve göklerden geñişdir. Bāyezid-i Bisṭāmî buyürur: ‘Yerler ve gökler ve ‘arş ve mā fihā hezār hezār ‘ālemle eger ‘ārifiñ gönli köşesinden geçer olsa ‘ārifiñ ondañ haberî olmya dir.’ Zīrā a‘vālim mütenāḫīdir. Ve gönül ğayri mütenāḫīdir. Ve mütenāḫiyi ğayri mütenāḫiye nisbet eyleseñ azıcuḳdur belki yokdur. Ve eger gönlin ğayri mütenāḫi idigin bilmek isterseñ taşfiye eyleye nefsanî ve zulmānî

[24b] ve cismānî endişelerden ve şeytānî vesveselerden. Ya‘nî ḫazṛ-ı dünyevīden ki cismānīdir. Ve ḫatır-ı mülkīden ve uhrevīden ki ḫazṛ-ı ruḫānīdir. Ve çün ḫazṛ-ı cismānî ve ruḫānî gönülden yundı. Gönül şayḳalla istivā buldı. Ya‘nî cismānî ve ruḫānî endişelerin çukurlarî düzeldi berāber oldi. Muṭlaḳ oldi. Ve ḫazret-i ulūhiyyet ki noḳta-i vaḫdetdir ve berzaḫdır, ‘ālem-i zāt-i ḫazreti a‘zām ve aḳdes arasında ‘ālem-i şifātla. Ve gönül ki muṭlaḳdır ve ḫazret-i ulūhiyyet ki muṭlaḳdır. Muḳābil oldi ve āndan feyz almağā ḳābil oldi. Ḥalkıñ şalāḫî ve fesādî oña zāhir oldi. Nisbet-i tenzihiniñ nihāyetî mertebesini ve dercesini buldı. Ve HâkTe‘âlâ kerem ve luṭfundan bu göñle ḳurbunu zāhir eyleyub tenezzül eyledi. ‘Şümme denā fetedellā fekāne ḳābe ḳavseyni ev

ednâ³⁷⁴ maḳāmında vāriş-i Ḥazreti Rasûl oldi. Kâbe nokṭa-i fâşiliyyeye dirler. İki kavsiñ arasında çün gönül ḥazẓ-ı cismānî ve rūḥāniyeden muṭlak oldi. Ol nokṭa-i vahdet ve uluhiyyet kâbe ve kavseyñ ki nisbet-i tenzihiniñ müntehāsîdir. Ve nisbet-i

[25a] tenezzülîniñ mebde'idür. Ve gönül dahî kavsiñiñ kâbedir. Ya'nî nokṭa-i fâşilîdir. Ve gönülün bu tavırınıñ nihâyetî yokdur. Ve bu maḳāma gelen velîdir. Ve âniñ ḥālî kerāmetdir. Ve bu maḳām icāzet-i da'vet-i ḥalkdır Ḥaḳḳa. Ve bu maḳāmda ba'zı velî irşāda meşgûl olur. Ve ba'zı olmaz. Zîrâ ıtlâḳ-ı 'âlemîdir keşrete gelmez. Ve seyr-i maallah ḳudretî yokdur. Ve nisbet-i tenezzülîniñ evvel ḥuşulîdir. Dârlıḳdan ḥālî degildir. **Bilgil ki:** İki nisbet-i meşrû' vardır. Oña dîn dirler. Bu iki nisbetî ḥâşıl iden dînî ḥâşıl eylemişdir. Velîdir. Ol nisbetiñ nisbetî tenzihî dirler. Ve birine nisbet-i tenezzülî dirler. Nisbet-i tenzihî demek ya'nî Ḥaḳ Te'âlâ cisim degil ve cismānî degil ve zemînî ve zamānî ve âsumānî degil. Dünyāda ve âḥiretde mişlî ve nazîrî yokdur. Ve her şüret ki Ḥaḳ Ḥazretine sen ani fikir idersin Ḥaḳ Te'âlâ ondan münezzehdir. 'Leyse kemişlihi şeyun ve hüve'ssemî' ul başîr.³⁷⁵ Ve bu ta'zîmle nefî māsivā eylemek nisbetî tenzihîdir. Bil ki sen dahî māsivādansın, nefîy idüb kenduliksiz olmak gerekdir. **Mısrâ':** 'Sen dahî sığmazsın

[25b] ānda sensiz ol.' Ya'nî ḥazẓî cismāniñi ve ḥazẓî rūḥāniñi nefîy idüp Ḥazreti câmi'a dal ki nokṭa-i vahdetdir. Aña varub muṭlak ol ki nisbet-i tenzihî neydegüni bilesin. Çün bir nisbetini ḳaṭ' idüb nokṭa-i tenzihî ḳovasın. Tamam eylediñ māsivāyı nefîy eylediñ. Cezbe-i rabbānî ve 'ināyet-i sübhānî ve ḳurb-u ḥazret-i sulṭānî seğirdüm ḳılıb 'men teḳarrabe ileyye şıbran teḳarrabtü ileyhi zîrā'an tedellî ve tedennā.³⁷⁶ Ve tenezzül idüb ḳurbunu zāhir eyleyub saña ḥil'at-ı maḥbûbluḳ giyure. Çün maḥbûb olduñ. Velāyet yetişdi. Ve dîn ki nisbeteyñ idi tekmîl idüb dînî kâmil eylediñ. Ve maḥbûb-u Ḥaḳ olduñ. Ve muḥiblik derecesini tamām-ı ḳaṭ' eylediñ. Bu maḳām Ḥaḳ Te'âlâ ḳûluna sem' olur ve başar olur ve yed olur ve 'aḳıl olur ve cemî'i ḳuvāsî olur. Ḥaḳ Te'âlâ buyûrur: 'Eger ḳulüm baña nevāfille yakîn olsa ben oni severin ḥattâ ben onuñ sem'î ve başarî olurın ve sāyir ḳuvāsî olurın. Benimle görür ve benimle işidir ve

³⁷⁴ 'Sonra (Muhammed)'e yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.' Necm 53/8-9.

³⁷⁵ 'Onun (benzeri olmak şöyle dursun) benzeri gibisi (dahi) yokdur. O, hakkıyla işiten ve kemâliyle görendir.' Şûrâ 42/11.

³⁷⁶ 'Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zira yaklaşırım, bir zira yaklaşırsa bana bir kulaç yaklaşırım, o bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim.' Buhârî, Tevhid 50; Tirmizî, De'âvât,13; İbn-i Mâce, Edeb, 58.

benimle yürür ilā āhiri'l- hadīş.³⁷⁷ Bu nisbet-i tenezzülüye kurb-u nevāfil dirler. **Bilgil ki:** Hāk Te'ālā

[26a] kılunuñ sem'î ve baſarî olmağdan cisim ve cismānî lâzım degildir. Meſelā seniñ rûhuñ ve rûhāniñ cisim ve cismānî degildir. Sende gören ve işiden rûhuñdur. Ve sen ānuñla yürürsün ve işidirsın ve görürsün. Rûh cisim ve cismānî olmadı. Ve Hāk Te'ālā dañi cisim ve cismānî olmadı saña kurbunu zāhir idüb sem' ve baſar olmağdan. Ve sen nevāfille Hāk Te'ālā Hāzretine kārīb olmayınca ve mañbūb olmayınca Hāk Te'ālāyı ve eşyāyı 'alā māhiye 'aleyhi bilemezsin. Ve Hākķi bilmek Hākķiñ kenduyi ta'rif idüb bildirmesiyle olur. Naẓar-ı 'aķılla olmaz. Nitekim enbiyā 'aleyhimüsselām mektebe varılmazsınız Hāk Te'ālā 'ilm-i ledünnî ya'nî bî-vāsiṭa 'ilmi öğredüb kendü esmāsını ve şıfātını ve fi'lini ta'līm idüb zātından haber verdi. Ve kendüniñ ānlara kurbunu zāhir eyledi. Ve āñiret aḥvālinden haber verdiler. Haşirden ve mevākıfıdan ve sūalden ve ḥesābdan ve 'azābdan ve deracāt-ı cennetden ve derakāt-ı cehennemden. Her ki Hāk Te'ālā i'lām eyledi haber verdiler. Vāķı'adır hiç ḫilāf yokdur. Ve nisbet-i tenzihiden ve tenezzüliden haber verdiler. Taḥķiķdir ve gerçeķdir. Ve eger

[26b] nisbeteyni tekmil idüb mañbūb-u Hāk olmağ dilerseñ ve Hākķi severseñ mañbūbuna zāhiren ve bāṭinen ittibā' eyle. Ya'nî Hāzreti Rasūluñ zāhirine zāhiruñi muṭābıķ ve bāṭınına bāṭınuñi muṭābıķ eyle. Mañbūb-u Hāk ol kurb-u nevāfil neydiğüñi bilesün. 'Kul in küntüm tüḥibbüne'llahe fe'ttebi'ünî yuḥbibkümü'llah.'³⁷⁸ Ma'nasına muṭṭali' olasın. Ve 'men yüti'i-rasūle feķad eṭā'allah'³⁷⁹ ma'nāsını bilesin. 'Vemā rameyte iz rameyte velākinnullahe ramā'³⁸⁰ esrārini añlayub 'men 'arefe nefsehu feķad 'arefe rabbehu' ma'nāsını añlayasın. Ehlullahdan olasın. **Bilgil ki:** İnsāniñ cevherinde mebdā-i fiṭratta bu derecāta yetişmek kōnulmuşdur. Zīrā Ādem'i kenduden ötürī yaratmışdır. Ve sen cismāniyyāta düşüb ḥicābda kālub isti'dādī zāyi' eyleme. Ve hiç demir yokdur ki āyine olmağā kābil olmaya. Meger pās yabub çürütmüş ola. Evvelā nitekim her kim dünyāya ḥariş ola ve cem'ine meşğul ola ve günāhlar ānda cem' olub yaramazlıklar ānda mütemekkin olmuş ola ve āni bāṭıl eylemiş ola ve ḥāk tarafına kōmıya. Ve baḥil olub

³⁷⁷ 'Kulum bana nafil ibadetlerle durmadan yaklaşıp, nihayet ben onu severim. Kulumu sevince de onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden her ne isterse, onu mutlaka veririm. Bana sığınır, onu korurum.' Buhārî, Rikāk, 38.

³⁷⁸ 'De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah'da sizi sevsin.' Āl-i İmrân 3/31.

³⁷⁹ 'Kim O peygambere itaat ederse muhakkak Allah'a itaat etmiştir.' Nisâ 4/80.

³⁸⁰ 'Attığın zaman da (Habibim) sen atmadın ve lakin Allah attı.' Enfâl 8/17.

[27a] hayr idemiye. ‘Küllü mevlüdin ‘alā fitrati’l islâmi feebevâhu yühevvidânihi ve yüneşirânihi ev yümeccisânihi’³⁸¹ Ve Hâk Te‘âlâyı bilmek ezelde her âdemîñ ki zâtında belki her mevcûdda konulmuşdur. Ve eger bir kişiye sorsalar seni kim yaratmışdır Âllâh-u Te‘âlâ yaratmışdır dir. Ve yerî ve gögî kim yaratmışdır denilse Âllâh yaratdı deyu kâfir ve müslümân şehâdet ider. ‘Ve lein seeltühüm men hâlağa’s-sememâvâti ve’l-arđi leyeķülunnellâh.’³⁸² Ve her şey Hâk Te‘âlânîñ tesbîhindedir. ‘Ve in min şeyin illâ yüsebbiķu biķamdihi.’³⁸³ Ammâ avcî geyik dutmaz ve her isteyen bulmaz. Ve âni istemez yokdur illâ bu kadar var ki Hâk Te‘âlâ kemâl-i ‘azamet ve kibriyâda ve ülûlukdadır. Âni bulmak ve bilmek bigâyet ‘azîzdir. Ânuñ taleb-i yolî mücâhadesüz ve şeyhsüz dürüst degildir. Ve eger ezelde ve rûhânîyatda ve i‘tikâdda ve îmanda ve tabî‘atda pîrle ki şeyh-i kâmilidir ve mükemmeldür. Münâsebet oldi bunda buluşub bilişmek ve sevişmek ve teslim ve tevfiż eylemek âsân olur. Adâbıyla müeddeb ve ahlâķıyla mütehallik olmak ...³⁸⁴ olur. Ve eger ba‘zında emriñe münâsebet oldiysa bunlarıñ ve ba‘zında münâsebet olmazsa daķi i‘tirâz idüb münkir olmazsa

[27b] feyzinden ve fetħinden hâlî degildir. Ve ğayrî şuyûħdan terciķ idüb oña taķarrüb eyler. ‘Küllü ye‘melü ‘alâ şâķiletiħ.’³⁸⁵ Ve ba‘zı meşâyîħa i‘tirâz eylediķi münâsebet eksikligindendir. Tâlib gerekdir ki münâsebet oluna. Taķarrub idüb ğayrilerine i‘tirâz eylemiye. Âllah’ıñ hâşlarîdur her birisi maķâmında mişli yokdur diye. **Bilgil ki:** tâlib olanlara i‘tirâzdan mühlik nesne yokdur. Ve şıdk eksikligindendir. Ve sa‘âdet süstlüğündendir. Ve kendu nâķış-ı terâzûsine ekâbirî tırtmaya. Ve kenduyi muķaşşır göre. Terkde ve tecridde ve tarîķ-i tevbede ve işârda ve âdâb-ı ehlullâħa ri‘âyet eylemekde kenduniñ istikmâline meşğul ola. A‘mâl-i zâhireyle gidenlere nefsuñ muhâşarasî yolidür. Evradla ve ezķarla ve şavmla ve şalâtla ve hırķayla ve seccâdeyle zâhirini bezemekle gidenlerde i‘tirâz çok olur. Ve ħodpesend olur. Amma ehl-i taşfiye ki ehl-i murâķabedir. Ķalbine gelen ve kendude bitub gelen şıfat-ı nefsanî ve hâķır-i cismânîyi zulmânî ve vesâvis-i şeytânîniñ aşarını ve ķabzını ve ķasâvetini gönülden görür. Ve bunuñ nefyine meşğul olur. Ve kenduniñ istikmâlinde olur. Dâyim

[28a] niyâzla ve tazarru‘la ve faķrle ve ihtiyâcla Hâķķa taķarrub eyler. Ve bâķınında ğafletiniñ Hâķdan ‘özüñü ister. Ve kendu ķalbine gelen ve giden hâķıranıñ

³⁸¹ ‘Her doĝan, İslâm fırtarı üzerine doĝar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hiristiyan, Mecûsi yapar.’ Buhârî, Cenâiz, 79-80-93; Müslim, Kader, 22-25.

³⁸² ‘Andolsun ki onlara: “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye sorsan elbette “Onları O mutlak ĝalib, O her şeyi her şeyi hakkıyla bilen Allah yarattı” derler. Zuhûf 43/9.

³⁸³ ‘Hiçbir şey hariç deĝil, hepsi Ona hamd ile tesbih eder.’ İsrâ 17/44.

³⁸⁴ Okunamadı.

³⁸⁵ ‘Her biri kendi asli tabiatına göre hareket eder.’ İsrâ 17/84.

memdūhunu görüb şükür eyler. Ve mezmūmunu görüb ‘özür eyler. Ve nefyine meşğul olur. Ve bunlar halka meşğul olmazlar. ‘Ālāmetleri budur ki ādāb-ı şerī‘ at-ı şaklayub ehlullāh revīşīüzerine olurlar. Ve hāmuşluk ve hayret ve leb-beste³⁸⁶ olmak ve her kişīye ki takarrub eylerler. Edeble takarrub eylerler. Lāf ve da‘vā ve ğurūr ve pindār onlarda yokdur. Ve eṭvār-ı cevveliyetde dāyim müteḳalliblerdir. Ve gönül gütmekdedir kendu gönli olsun ve ğayriñ gönli olsun. Ve her nefesde ğāfil degillerdir. Ve her gönle hāzırdır. Hāḳ Te‘ālā ānuñ ve bizim gönلümüzde nāzırdır deyu gönül gütmekde olurlar. Çün gönül Hāḳ Te‘ālānıñ evīdir. Her günde üçyüzaltmış kez her gönle nazarī vardır. Bil ki her nefisde hıfzıyla ve ‘işmetiyle her gönle nazarī vardır. Ve eger gönül güdub ele götürürseñ Hāḳ Te‘ālā nazarlarından saña dahī bahş olur gerek ol gönül hāzır olsun. Eger ğāfil olursa dahī şāhib-i beyt için ta‘zīm eylemekde naşīb

[28b] çokdur. Ve ma‘nayı ehl-i dil olanlar bilür. Ve ehlullāhdan birine demişlerki: ‘Hāḳka neyle yetişdiñ? Buyürmüş ki üç nesneniñ içinde buldum ne buldumsa. Mü‘minler gönli içinde ve Ḳur‘ān içinde ve ğice içinde. Ya‘nī kıyām-ı leylede ve yāsinde ve kendu gönli ve mü‘minler gönlini güdmekde buldum. **Bilgi ki:** Çün gönül ülulugunu bildiñ. İmdī hıfzında ve ‘işmetinde olğil ki saña her zamānda ve her sâ‘atde belki her nefesde nüzul-u feyz-i rabbānī ve vāridāt-ı ilāhī ve ‘ināyet-i yezdānī nüzul idüb gönlini münevver eyleyub ‘fehüve ‘alā nūrin min rabbihī.’³⁸⁷ ‘Yehdi’llāhi linūrihi men yeşe’ü.’³⁸⁸ Ḳalbiñ münşerih olub tecelliyāt-ı sübhānī ve müşāhade-i cemāl-i ilāhī gönle her nefesde nüzul idüb cilve göstere. Ve ḳalbiñ başiret gözi āçılıb dünyāda ve āḫiretde ne varsa kendude görüb mazhar-ı ‘senurīhim āyātina fi’l-āfāḳı ve fi enfüsihim ḥattā yetebeyyene lehüm ennehü’l-ḥāḳ’³⁸⁹ ma‘lūm olub ve rūh-u izāfi ve ‘nefahtü fihi

[29a] min rūḫi’³⁹⁰ Ve gönle nüzul idüb ki ḥafī ve sırr-ı sır ve rūḫ-i izāfi dirler. Gönül kenduyi rūḫ-i izāfiniñ cemālī şem‘ine pervāne vara perrü-bālini³⁹¹ yaḳub maḥv olub başdan āyağa gönül rūḫ-i izāfi oldi. Bu maḳāmda gönül ve rūḫ ve nefis dediklerinden murād rūḫ-u izāfi ve ḥafīdir. Ve bu maḳāmdan yüce sālīk maḳām-ı işbāt eylemişlerdir. Zira bu maḳām nūr-u rabbānīdir ki ānuñla tecelliyi fi’l-i ḥāḳ ve şifāt-ı ulūhiyyet müşāhede olunur. Ve ondan yukarı maḳām ki onuñ fevḳinde maḳām yokdur.

³⁸⁶ Leb-beste (F): Dudağı, ağızı bağlı.

³⁸⁷ ‘O, Rabbinden bir nur üzerindedir.’ Zümer 39/22.

³⁸⁸ ‘Allah kimi dilerse onu nuruna kavuşturur.’ Nūr 24/35.

³⁸⁹ ‘Gerek âfakda, gerek kendi nefislerinizde ayetlerimizi yakında onlara göstereceğiz. Nihayet onun hak olduğu şüphesiz kendileri için de apaçık meydana çıkacaktır.’ Fussilet 41/53.

³⁹⁰ ‘Ona ruhumdan üflediğim zaman’ Hicr 15/29.

³⁹¹ Perr-ü bâli (F): Kolunu kanadını.

Zāt-ı baht ve vücūd-u a‘zam ve aqdemdir. Aña hafî dirler. Ve hikmet-i meskût ‘anhâ dirler. Ve Zâtı söz söylemek menhîdir. Ve ruḥşat yokdur. ‘Ve yühazzirukumu’llāhu nefsehu vallāhu raūfun raḥîmun.’³⁹² Ve sūrur-u kāyināt ve mefḥari mevcūdāt şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nehiy idüb buyürmuşdur. ‘Tefekkerū fi ālā’illāhi velā tetefekkerū fi zātī’llāh.’³⁹³ Ya‘nî Allāhın zātında tefekkür eylemeñ ve şıfâtında tefekkür idiñ demişdür merḥamet idüb. Şadaқа Rasūlullāh. **Bilgil ki:** Çün gönül rūḥ-i izāfî oldi. Nitekim gönül deyu ḥāne olduğı vaktinde āsar-ı kudūret ve ğaflet ve sāyir şıfāt ki

[29b] Cevārih-î alātıydı zāhir olurdi. Ve ḥalk āni kabāhatle bulurdi ve görürlerdi. Ve bātınının yaramazlığına her kişi ḥüküm iderdi. Çün gönül rūḥ-i izāfî oldi. Ānuñ aşārî ki kurb-u Ḥaḳ ve tecellî ve müşāhadedir. Gelür cevārihinde zāhir olur. Ol vaqıtde gözünden gören ve kulağından işiden ve elinden dutan ve kitābet eyliyen ve dilinden söyliyeyen ve ayāğından yürileyen rūḥ-i izāfîdir. Bil ki beden mücessed rūḥdur ki düz ma‘denine düşmüş eşek gibi cemî‘i ‘uzvî düz olub melāḥat ḥāşıl eylemişdür. Ve bu maḳāmda ehlullāhın nefsi ve naḳşı ve cismî cāndır. Ve eger cānıñ varsa onlarıñ cānına ulaştır ki cān olasıñ. Ve cānla cānıñ bilesin ki cānlar cānı rūḥ-i izāfîdir. Çün kenduñi bildiñ ve cānlar cānıñ bulduñ ‘men ‘arefe nefsehu feḳad ‘arefe rabbehu’ sırrına irdiñ ve kendu ma‘rifetiñi ḥaḳ ma‘rifeti üzerine muḳaddem olduğunu bildiñ. Ve maḳşūd-u ḥaḳıkiyi geturduñ bu maḳāmda cisim ve şūret ve dünyā ve āḫiret senin cemāliñ āyinesi olur.

[30a] ve şer‘i ‘aḳıl ve ḥaḳıḳat arāsında ihtilāf ḳalmaz. Ve şer‘iñ zāhiri ve bātını bir olur. Ve ḥaşr-i ecsāda ve ḥaşr-i rūḥa muḳṭali‘ belki şıfātillāh ve ef‘āline mazḥar olduğunu görür. Ve bilür bu ‘ilim nazarla degildir. Ta‘līm-i rabbānîdir ki rūḥ-u izāfîniñ nūriyle ma‘lūm olur. Ve bu maḳāmda ‘ilm-i ledünnî ḥāşıl ider ki rūḥ-i izāfiden nāşî olur. Ve ḥaḳāyık-ı eşyāya ‘alā mā hiye ‘aleyhi muḳṭali‘ olur bi‘avni’l-Ḥaḳḳı ve iḥsāni. **Bilgil ki:** Çün gönül ūlūdur ve cevheri ‘azîzdir ve şerîfdir. Ve ani zāyi‘ eylemek ḥüsrān-ı ‘azîmdir. Ceḥd eyle ki gönliñiñ bilesin. Ve meşġüle-i dünyādan taşra götüresin. Bu cihānda gönliñiñ şerefine ve ‘izzetine yetişdüresin. Beḳā ḥāşıl idesün. Beḳā ibāretdir rūḥ-u izāfîniñ nüzülünden. Ve şübhesüz m‘arifet ḥāşıl idesüz. Gönli şeref-i ḥaḳıḳisine yetişdiresüz. Ve oña şıḥḥat-i külli ḥāşıl olub perḥizden ḳurtulub hiç nesne ziyān eylemez ola. Ve eger şeref-i ḥaḳıḳisine yetişdirmesseñ ondan nāḳış ve bîcāre ve maḥcūb ve maḥrūm

³⁹² ‘Allah size asıl kendinden korkmanızı emreder. Allah kullarını pek çok esirgeyendir.’ Âl-i İmrân 3/30.

³⁹³ ‘Allah’ın yarattıkları hakkında düşünün, Allah’ın zâtını düşünmeyin.’ Aclünî, *Keşfü’l-Hafâ*, s. 357-58, 449.

[30b] yokdur. Açlıkda ve şusuzlukda ve ıssıde ve şükda ve derdde ve hastalıkda ve gâmda ve gûşsada ve dünyâ endişesinde ve hırşda ve tûl-i emelde ve hışımda ve dürlü dürlü teşvîşlerde her lezzet ki ve rāhat ki ider. Aña ziyān olur ve ‘ömr-ü ‘azîzi tûmān içinde ve gîce ve gündüz qarānlık içinde geçdiginden ne fāyda ola. Ve onların kenduleriñi neydügiñi bildiler. Ve kenduleriñi şıfât-ı nefsanîyeden ārîdub pāk idüb nefislerini bildiler. Ve nefsiñ ma‘rifetî Hâk Te‘âlâyı bilmeñiñ miftâhı idüğini bildiler. Ve aña lâyıķ ‘amel kıldılar. Ve maķşûd-u haķîķi ele getirdüler ‘azîz oldular. Ve dünyâda ehl-i âhiret olup ‘ömürleri üzûn oldi. Zîrâ âhiretiñ bir günî dünyâ gününüñ ellî biñ yılınca olur. Bunlarıñ ‘ömrünüñ bir sâ‘atî iki biñ yıldan ziyâde olur. Ve bu kitâb bundan ziyâde beyân götürmez. ‘Âvâm fehmi idecek kadar söylensun. **Bilgil ki:** Çün nefsi bilmek miftâhıdır Hâķķi bilmeniñ. İnsāna gerekdir ki kenduniñ şıfâtından Hâk Te‘âlâ şıfâtını bile. Zîrâ

[31a] hayâtı ve ‘ilmi ve irâdatı ve kudreti olmasa bizde hayât ve ‘ilim ve irâdat ve kudret yaratmazdî. Ve ondan Hâk Te‘âlâniñ cemî‘i ‘alemdede taşarrufunu bile ki bunlarıñ vücûdî kenduden degildir. Ve kendu dahî birkaç günden yok olsa gerek ve kenduden ne nām kıla ve ne nişān kıla. ‘Küllî men ‘aleyhâ fân’³⁹⁴ Ve kıle‘llāhu te‘âlâ ‘hel etâ ‘alel-insāni hînun mine’d-dehri lem yekûn şeyen mezkûran’³⁹⁵ Ve buni dahî bileki bir kıatre müteğayyir şuydi evvel fıtratında. Bu nuţfede ‘aķıl yok ve semî‘ yok ve başar yok ve baş yok ve ayak yok ve dil ve dudak yok. Bunca ‘acâyibi ve ğarâyibi Hâk Te‘âlâ ol bir kıatre şûda zâhir eyledi. Ve kenduniñ zâhiriniñ ve bâtınıniñ ‘acâyibine nazar eylese kendu ve Şānî‘ine yol bulub ve ānun kudretine ve kemâline yol bulur. Ve kenduniñ ‘aczini ve zilletini görür. Ve ānun ‘izzetini ve kudretini bilir. Ve kenduniñ fakrını ve ihtiyâcını ve ānun ğınāsını ve ‘adem-i ihtiyâcını bilir. Ve kenduniñ fenâsında Hâk Te‘âlâniñ beķāsını bilir. Ve kenduniñ evvelî ve âhîrî olduğundan Âllāhıñ evvelî ve âhîrî olmadığını bilir. Ve hidâyetine yol bulub Hâk Te‘âlâniñ luţfî ğazabına sâbıķdır

[31b] deyu her nesne-i Hâķdan ‘inâyet bilub şükür eyleye. Ve Hâk Te‘âlâniñ şıfâtını bilub tenzîh ve taķdîs eyleyub her nesneki vehme ve hayâle gelur Hâk Te‘âlâ andan muķaddes ve münezzehtir deyu i‘tikâd eylemekdür. Ve nisbet-i tenzîhiniñ nihâyetî Hâk Te‘âlâniñ neydüğünü bilmemekdir. Ve ‘acze mu‘terif olmaķdır. Zîrâ ‘aķıl ‘uķâlâdandır taķyîd idüb imtiyâz vermek ister. Ol maķāmda ki itlâķ kaydıyla muķayyed ola. Belki kayd-ı itlâķdan münezzehtir ola. ‘Aķıl onda nice yol bula. Nihâyet taķdîs ve tenzîh imkân şıfâtından ve cemî‘i kıuyûddan tecrîd idub kenduyla Hâk Te‘âlâniñ a‘zâm

³⁹⁴ ‘Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.’ Rahmân 55/26.

³⁹⁵ ‘İnsan henüz anılır bir şey değîlken(yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.’ İnsân 76/1.

ve aḳdes ve aḳdem zātıyla münāsebet komayub ‘āciz olub nā-ümīd olub ḳurb talebini ḳoyub ve āḫiret emrinde ‘āciz olub ḫaḳīḳat-i ḫāle kimse muṭṭali‘ degildir deyub cismāniyete ve rusūma ve ‘ādāt-ı dūnyeviyyeye ve riyāya ve riyāsete ve envā‘ı şıfāt-ı zemīmeye duḫūl idub mübtelā olanlar ve Ḥaḳ Te‘ālānıñ ḳurbunu ve tenezzülüni ve ma‘iyyetini ve iḥsānından maḥcūb olub belki nisbet-i tenezzüliyyeyi inkār idub dīn ki nisbeteyni meşrū‘ ateyni idi. Taḫşil eylemeyub noḳşānda

[32a] ḳaldılar. Ma‘rifet-i Ḥaḳḳ ḫāşıl ḳılmadılar. **Bilgil ki:** İnsān ki ṭālib-i ma‘rifet-i Ḥaḳ oldi gerekdir ki bendelik de ola. Zīrā sa‘ādet-i ādemī ‘ibādetdir ve bendelikdir. Çün merci‘ ve meāb āḫiret de Ḥaḳ ḫużūrına varmaḳdır. Gerekdir ki āni sevesin ve zikir edesin. Ve her neyi ki severseñ āni çok āñāsın. Ve çok çok āñdıñ ānuñ muḫabbetī gōñülde ḡālib olur. Ve gīce ve gündüz ārāmī ḳālmaz. Ve bir sā‘at Ḥaḳ zikrinden ḡāfil olmaz. Begīt-Beyit: ‘Yola gündüz giden uyumak degıldür. Unudub añılan sevmek degıldür. Çün zikir gōñle ḡālib ola ‘ibādete muvāzabet eylemeye başlar. ‘ibādete ferāḡat ol vaḳit yol bulur ki arzūlardan kesile. Şehvātdan ol vaḳit kesilur ki me‘āşıyyeye tövbe idub geḫmiş ola. Çün muḫabbet maḳāmına yetişdi sa‘ādet toḫumi gōñül zemīnine düşdi. Ve cemī‘i şehvātdan el çekmek mümkün degıldür. Zīrā eger ta‘ām yemezse helāk olur. Ve eger ḫātūniyla mübāşeret eylemezse nesil munḳaṭı‘ olur. Cemī-i şıfāt-ı nefisden geḫmek mümkün degildir. Ve nefis öldürmek olmaz. Ammā şıfāt-ı nefsi i‘tidāle getürmekdür mümkün olan.

[32b] Ḳānūn-u şerī‘le nefsi ve şıfātını i‘tidāle getürmek mīzān-ı şerī‘i dürüst dutmaḡla olur. Ve ḳulluḳ ḫudūd-u şer‘e mülāzemet eylemekdir. ‘Ve men yete‘adde ḫudūde’l-lāhi feḳad ḫaleme nefsehu.’³⁹⁶ **Bigil ki:** Ḥaḳ yolunda olanlarıñ ba‘zı aḫvālinden beyān olunsun. Tā ki ḫaḳ ve bāṭıl zāhir olub Ḥaḳḳı ḳoyub bāṭıla gitmeyesüz. Her ki ṭabī‘i ola muḳteżāy-ı ṭabī‘at üzerine ola ve ne olursa dehre ve nücūma ḫavāle eyleye. Ba‘zı āḫireti inkār idub ‘azāb ve ‘ikāb ve şevāb yoḳdur ḫayvān gibī olur. Bilki ot gibi biter ve yiter derler. Ve rūḫunun beḳādan ḫāşnisī yoḳdur deyu i‘tikād ider. Ve buni bilmez ki herkez ādemī ölmez ve ḳalıbını elinden alalar ḫaşır olunca ve oña ölüm derler. Ve ba‘zı Āllāha ve āḫirete imān götürür ammā za‘ıfdir imānī zīrā şerī‘at ma‘nāsını bilmemişdir. Ve bizim ‘ibādetimize tañrının ne ihtiyācī vardır yoḫsül kişiye borclū degülsin ve tañrī kerīmdir. Bizim cemī‘i günāhımız ānuñ raḫmetī deñizi ḳatında siñek ḳanadī miḳdārī yoḳdur. Ve ḫaḳḳıñ ‘ibādetinden müstaḡnīdir. ‘İbādet ve ma‘siyyet ānuñ ḳatında berāberdir.

³⁹⁶ ‘Ve kim Allah’ın hududlarını aşarsa, o takdirde kendi nefisine zulmetmiş olur.’ Talāk 65/1.

[33a] Ve bu cāhiller kūrānda görmezlermi ki ‘vemen tezekkā feinnemā yetezekkā linefsihi.’³⁹⁷ ve ‘men cāhede feinnemā yücāhidü linefsihi.’³⁹⁸ Ve ‘men ‘amile şālihan felinefsihi.’³⁹⁹ Ve bilmez ki hayırdan ne işlerse fāydasī nefislerinedir. Ve eger şer işlerse nefislerinedür. Ta‘at ve ‘ibādet idub ve ma‘siyetden perhīz eylemek gönül selāmeti sebebüdür. Ve eger selāmet isterse şerī‘at evāmiriyle me‘mūr olub bendelikde sābit-i kadem ola. Selāmet-i kalb hāşıl eyleye. Ve ba‘zı cūhhāl diye ki Hāḫ Te‘ālā rahīmdir biz ne işlersüz Hāḫ Te‘ālā bağışlar. Ve egerçi kerīmdir ammā şedīd ‘ül‘ iḫābdır. Ve bu i‘tikād daḫī rāst degildir. Ve eger kerīm idüğüne i‘tikādın olsa yedī cemī‘i ‘āleme rızkını verir. Ve ācından ölmüş kimse yok pes niçün rızıkçün teşvīş çekerler. Ve buni bilmezlermi ki ticāret ve hīrāset eylemeyince māl ele girmez. Ve cehd eylemeyince ‘ilim öğrenemez. Dünyā talebinde takşir eylemezler ve hūdā kerīmdir deyu ferāgat eylemezler. Ticāretten el çekmezler. Hālbuki Hūdāyı Te‘ālā ben rızıkıñıza kefil oldum dir. ‘Ve mā min dābbetin fi’l-erḫı illā ‘ala’l-lāhi rızkuhā.’⁴⁰⁰ Ve dünyāda rızık benim üzerime

[33b] dir dedigine ve keremine yakīnleri yokdur. Ve bize āhiretde ‘azāb olmaz. Zīrā kerīmdir demek futūr-i talebe delālet ider. Ve bir cemā‘at-ı bāṭıl daḫī oldur ki da‘vālarından ve gurūrlarından dirler ki biz bir yere yetişdik ki ma‘şiyet ve günāh bize ziyān eylemez. Ve bu aḫmaḫlar bilmezlermi enbiyā mertebesinden geçmemişlerdir. Ve enbiyā ‘aleyhimüsselām günāh-ı şaḡir işleseler nice ‘özür ider ağarlardı. Ve ‘özre meşḡul olurlardı. Ve herkim ḫūkm-ü şer‘ile ve ‘azīmetle ‘amel kılur ve ruḫşatlardan uzaḡ olur ve cān ve dilden dāyım meşḡul olur. Da‘vāsında toḡrūdur. Ve eger ruḫşatla ‘amel idub te‘vīle ve ḫīleyle meşḡul olub da‘vāy-ı velāyet eyleye iḫvān-ı şeyāṭindir. Ve kendu helākdir ve oña tābī‘ olanlar daḫī helākdir. Ve ba‘zı şūfī şūretinde olalar. Ve hırḫa giyeler ve ziyi şüleḫāda olalar. Ve anlarıñ ṭabī‘atında şehvet ve baṭālet ḡālib ola. Hārām ve ḫelāl temyīz eylemiyeler. Belki hārām ṭāşdırki yenmez diyeler. Ve mübāḫiler söylemiye illā tāzīb-i nārla ve mübāḫdır ḫatilleri. **Bilgil ki:** Hāḫḫa yol ikidir. Biri ḫūldan Tañrıyadır. Ve biri Hāḫdan

[34a] ḫāḫḫadır. Evvelki ḫūldan Hāḫḫadır ḫalāletdir. Zīrā ḫūlla Hāḫ Te‘ālānıñ münāsebeti yokdur. Ve ānuñ ‘izzetine ve ‘azāmetine lāyık amel yokdur. Ammā ḫūl ‘amel idub ānuñ fazlına ve iḫsānına muntazır olmaḫ gerekdir. Ve ‘amelden netice ummaḫ şiddīḫlar işi degildir. Ve ‘amelī idub itmemiş gibi olub ve kenduyi muḫaşşır

³⁹⁷ ‘Kim arınırsa ancak kendisi için arınmış olur.’ Fātır 35/28.

³⁹⁸ ‘Herkim cihad ederse, ancak kendisi için cihad etmiştir.’ Ankebūt 29/6.

³⁹⁹ ‘Kim iyi bir iş yaparsa kendi lehinedir.’ Fussilet 41/46.

⁴⁰⁰ ‘Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızıkı Allah’a ait olmasın.’ Hūd 11/6.

görüb a‘mālinde ve nokşanla görüb aḥvālinde ve fakrla ve niyāzla ve tezellülle ve ‘acze ve yokluḡla Ḥaḳḳa varmak ehlullāh işidir. Ve nefy-i vucūd ve bezl-i mevcūd idub istiḡfārlarī kenduleriñ beşeriyetinden olur. Ve bu tarīḳ Ḥaḳḳa varmaḡa toḡrī yoldur. **Beyit:** Bu yola gidendür bil evliyā, Evliyādır toḡrī varan Mevlāya. **Bilgil ki:** Qūldan Tañrıya gider yolda ba‘zılar dirler ki nefis dāyiresinden çıkub ḳalbe varmak gerekdir. Ve ḳalbden rūḥa ve rūḥdan sırra varmak gerekdir. Nefis ve rūḥ ve ḳalb üç nesnedir. Ve sır beyānında rūḥ ve nefis ve ḳalb birdir dediñ deyu suāl olsa cevāb-ı ‘alā tarīḳi’ş-şavāb budur ki bu üç mertebe nisbet-i tenzīhī derecesini ḳaṭ‘ idub mübtedī nefsi

[34b] tezkiye ve gönli taşfiye ve rūḥi taḥliye idub kemāl derecesine yetiştirmek istese ya‘nī şerī‘atle ‘amel idub nefisden gönle varub ve gönülden taşfiye idub rūḥa varub ve cāndan cānāna varub cānān ki rūḥ-i izāfidir ve ḥafīdir. Aña nefis ve levḥ ve gönül denilmiştir. Bu esmā-ı muḥtelifenin müsemmasi birdir. Ḥāşıl oldu. Ve rūḥ-u izāfi güneş nūriyle gönül burcundan tulū‘ idub nefsi ve ḳalbi ve rūḥi muḥtefi idub güneş toḡduḡi vakit yıldızlar gizlendiḡi gibi bunlar görünmedi. Nefsiñ ve ḳalbiñ ve rūḥuñ ḥaḳīḳatī rūḥ-i izāfidir. Ve maḳşūd-u ḥaḳīḳi ḥafīydī. Yetiştiginden sonra oña gönüldür denildi. Ve eger rūḥ-i izāfi cisim ve ṭabī‘at burcundan toḡār olsa bahār gūnī gibi mu‘tedil olur. Ve eger rūḥ burcundan toḡār olsa yāy-yaz günleri gibi bi-ḡāyet ıssī olur. Muḥabbet-i zātıyla ḥāmlıḳları göyündürür. Ve eger gönül burcundan toḡār olsa gūz gūnī cemī‘i ni‘ami zāhiriyle ve bātınıyla ḡanīmet olub zāhir ve bātın

[35a] ma‘mūr olur. Ve eger nefis burcundan toḡār olsa ḳiş gūnī gibi egerçi bunlarda ḥāşıl olanlar zāhire olub cem olmuşdur. Ammā kāh ḳahır şuḡi eser ḡayrıya terbiyetçün ve teraḳḳi olsun için. Ve kāh aḥlāk-ı ḥamīde ḥūnlarını çeker eşdīḳa için. Ve rūḥ-u izāfi Ḥaḳdanḥaḳa yoldur. Ve nisbet-i tenezzülī ve beḳā dedikleri rūḥ-i izāfinin maḥbūb ve meczūb olanlara zāhir olduğudur. **Bilgil ki:** Rūḥ-i izāfi gelmekden ve gitmekden münezzehtir. Ve dāyim cemī‘i zamān māzīde ve şimdiki ḥalde ve gelecek zamānda ḥāzır ve nāzırdır. Seniñ ḥālīñ şuña beñzer ki güneş görmemişdiñ ve ḥaber virurlardı ki güneş vardır. Çün nūr-i başıret açıldı. Rūḥ-i izāfiyi gördün. Ā‘mānıñ gözi açılub güneş gördüḡi gibi çün rūḥ-u izāfi geldi ve gönül oldu. Mihmān-ı ḡaybīdir oña münāsib ḡidā virmek gerekdir. Ve ‘azīz dūtmaḳ gerekdir. Tāki ta‘azzūz idub ḡayb olub maḳām-ı aşlisine rucū‘ eylemiye. Ve eger denilse ki bu bir güneşdir ki toḡduḡdan sonra ṭolunmaz ve gündüzdürki

[35b] ḡicesi yokdur. Ve ‘ilimdir ki cehle mübeddel olmaz deyu sūāl olunsa cevāb-ı ‘alā’t-tarīḳi’ş-şavāb budur ki ba‘zı meczūb ve maḥbūb vardır ki nefsi bilir. Ve ‘acāyib-i maşnū‘āta muṭṭalī‘ olur. Ve gönli her mevcūda nazar şalsa iksir-i ḥaḳīḳi gibi

şüret-i maḥlûḳda Ḥālîkî görür. Ve pâdişâh ḥuzûruna varmış nedîm gibi ḥaḳla kelimât-ı ‘acîbe ve mu‘âmelât-ı ġarîbeye bir nefesde vâḳî‘ olurken bir niçe zamân edebde kuşûrunu ‘afv idub maḥzûbluḳ ve maḥbûbluḳ maḳâmında olurken göñlî elinden alub ve maḥbûbluḳdan ‘azl idub miḥmân-ı ġaybiyye münâsib ġıdâki âdâb-ı şerî‘atle ve âdâb-ı ṭarîkatle virmedigi sebebden ma‘rifet-i Ḥaḳ ki nefsiñ ve âfâḳda olan âyâtıñ ve ‘acâyib-i maşnû‘âtıñ miftâḥıydı. Elinden alub dürc-i cânda miftâḥî şaḳlayub ve göñül velâyetinden ıṣarı bıraġub maḥcûb idub ġurbet ve firâḳ odiyla ḥâmlıġını bişirub ve miḥmân-ı ġaybîniñ ḳadrini bilub ve ona göre ‘uzlet idub i‘zâzla ve nâzla hoş dutup ḳadrin içün bir ḳaç ġün rûḥ-u izâfî

[36a] yüzünü perdeye çeker ve ġâyib olur. Ve bu maḳâmda olan ‘azâb-ı eşeddü ‘azâbdır. ‘Vele ‘azâbu’l-âḥirati eşeddü lev kânü ye‘lemün.’⁴⁰¹ **Żayîf ġüyed:** ‘‘Āşîḳ ḥabîbi fikrinî terk itse bir nefes, Yaḳar firâḳ oduna biñ yıl belây-ı ‘aşḳ.’ Bir nefes firâḳ biñ yıl cehennem ‘azâbından ziyâde olicaḳ bir nefes liḳâsıñ beḳâsî elli biñ yıl cennetde olmaḳdan ‘aşîḳ ḳatında ziyâdedir. Ve eger bu maḳâm maḥbûbluġına taḥşîl eylemek isterse ġurbetler ve seferler ve ḳavî riyâzetler ve mücâhadeler idüb ṭarîḳ-i terk ve tecrîd ve kemâl-i zühd ve tamâm-ı ḳıyâm-ı leyl ve şıyâm-ı nehâr ve ‘uzlet gezen ve merd ḳarasın görmiye. Ve bunlardan soñra tazarru‘ ve tezellülle ve zârlıġla ve ġüdâz-ı tamâmla ve faḳrla ve yokluġla eger Ḥaḳdan ‘inâyet yetişüb ol maḳâmı iḥsân idüb ve ḳadrini bilub ol maḳâmıñ zarûret âdâbını şaḳlasa gerekdir. **Żayîf ġüyed:** ‘Düşdi hevâña yandı göñül olkim delîl, Ḥâki olmayınca bulmadı herkez rızây-ı ‘aşḳ, Cânâ yoluki nicesî yıl gibi yılmayam, Edindi ḥâk-i pâkî dil kimyâsî ‘aşḳ.’ **Bilgil ki:** Dünyâ bi-ġâyet hoş menzildir

[36b] dîn menzillerinden eger Ḥaḳla olursañ. Ve eger Ḥaḳla olmazsañ cehennem menzillerinden bir ūlû menzildir. Zîrâ Ḥazreti Ḥaḳḳa varmaġa râḥ-ı ġüzardır müsâfirler içün. Ve ma‘mûr-u bâzârdır eger yol azıġını alursañ. Ve dünyâ âḥiret ekinliġidir. Ve her ne ekerseñ oni iz‘âf-ı muzâ‘af götürürsün. Ve eger göñül ekseñ göñül götürürsün. Ve bunda ticârete âssıya gelmişüzdür. Ve eger bunda gelmek eyu degilmişse rûḥumuz Ḥaḳ Te‘âlânıñ ‘ilminde bilki Ḥaḳ ḥuzûrunda ḳurbda ve ünsde olub celîs ve enîs idüñ. Ve dünyâyâ gelmek ve getürmek ve dünyâyı yaratmaḳ niye gerek idi. Ve bu ūzâḳ sefer niçün ihtiyâr olundi. Ma‘lûm oldu ki dünyâ hoş menzil ve hoş maḳâmdır. Tekmil-i nefişçün ve Ḥaḳ Ḥazretine kemâl ḥâşıl idub ūlû armâġânla dünyâ bâzârında bey‘ ve şîrâ

⁴⁰¹ ‘Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür, ah bir bilselerdi.’. Kalem 68/33.

idub ‘ricālün lā tülhîhim ticâretün velâ bey‘un ‘an zikri’l-lâhi’⁴⁰² hâşıl idub ve hîçbir keşret huzûr-u maallâha mâni‘ olmayub dünyâyı ve âhîretî bilub bunda tecelli-i fi‘il-î Hâk celle zikruhu idub ve müşâhede-i şîfâtullahı ‘azze sultânuhu idub ittîşâf ve tehalluk olub meblağ-ı ricâle bâliğ olasin. Dünyâ âhîret mezra‘asî idigüni

[37a] bilub zirâ‘at idub hoş vakit olubHâkdan zâkir ve şâkir olasin. Ve Hâk Te‘âlâ senden râzî ola. ‘Rağıyellâhu ‘anhüm ve rađû anh.’⁴⁰³ Ve onlar ki dünyâda bu maķâmî buldular ve bildiler. Dünyâyî ânlar müzemmet eylemezler. Bilki kemâlâtın hüşûlî ve deracâtın maķşûlî bunda olur dirler. Ba‘zı tâliblere irşâd da‘vâsında olanlar dünyâyî müzemmet eylerler. Dünyâyî terk idüñ ki oğul ve kız ve aķçe ve bâğ ve bâğçe dünyâdır. Ve cemî‘i te‘alluķâtınızı terk iduñ ve ‘avratınızı terk iduñ ki sizi Hâkķa vâşıl idub buluşduralım dirlermiş. İmdî Hâzret-i Rasûl şallallâhu ‘aleyhi vesellem aşhâbına ‘avratınuzu boşân ve cemî‘i esbâbınuz ve oğlunuz ve kızınız giderub İslâma geliñ ve Hâkķa meşğûl olun dimesi. Bilki onların dünyâsını ve âhîretini mâ‘mûr olmaķ isterdi. Bilki aşhâb bir vakit gelub fakırdan-fakırdan şikâyet eylediler. Fakr ve hâcet ziyâde olub Hâkķa meşğûl olmağa ķomaz dediler. Hâzreti Rasûl şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘ilâc buyûrdî. Dedi: ‘Düm ‘ale’t-tahâratı yüvesse‘u ‘aleyke’r-rızķu.’⁴⁰⁴ Ya‘nî tahârete ve ârılığa müdâvemet idub dâyim meşğûl oluñ. Rızık siziñ üzeriñize

[37b] vâsî‘ ve geniş olsun. Ve dünyânın vüs‘atine ‘ilâc buyûrduğı delîldir dünyânın vüs‘atî sebep-i huzûr olduğuna. Ve eger sen fakr ve hâcet vaktinde huzûr eyleseñ cem‘iyyet üzerine olsañ dünyânın vüs‘atî vaktinde ma‘lûmdur. Ziyâde huzûr eyleseñ gerekdir in‘âmla ve ihsânla ve hâcet biturub ve taşadduķla gönûl ele getürmek ve şevâb hâşıl eyleseñ gerekdir. **Bilgi ki:** Dünyâ nedir ve sebep-i huzûr olduğı nedir ve sebep-i tefriķa olduğı nedir ve ânuñ ‘ilâcî nedir. Ve dünyâ aķçe ve pûl ve ķumâş ve tavâr ve bâğ ve oğul ve kız ve ‘avrat ve ķûl ve câriye ve bey‘ ve şîrâ degildir. Bilki dünyâ Hâkdan ğaflete dirler. Ğaflet dünyâdır. Ve esbâba ve te‘alluķâta dünyâ dedikleri ğaflete sebep olduğundan ötüridir. Müsebbebuñ ismini sebebe virmişlerdir. Ba‘zı enbiyânın esbâbî çoğdı. İbrâhîm nebî gibi hûn-u halîl meşhûrdur. Şimdiki vakit de hergün on iki biñ etmek bişer dirler görenler. Hâk Te‘âlânın rezzâķlığı şîfatına mazhar olub ve mutaşarrıf olmuşdur. Hîç bir nebînin enbiyâdan ‘aleyhiüsselâm bunuñ

[38a] gibi ülü mu‘cizesî yokdur. Öldüğünden soñra daķı ni‘metî böyle bâķî ķala. Ve Süleymân nebînin mülķî vardi. Hâkķından gelub ‘adl idub Hâkķa ķurb hâşıl

⁴⁰² ‘Öyle kimseler (vardır ki) onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş Allah’ı zikretmekten alıkoymaz.’. Nûr 37/24.

⁴⁰³ ‘Allah onlardan razı olmuştur, onlarda Allah’tan razı olmuşlardır.’. Beyyine 98/8.

⁴⁰⁴ ‘Rızkının genişlemesi için temizliğe devam et.’. Buhârî, Salât, 52.

iderlerdi. Ve eger dünyā Ḥaḳḳa mānī‘ olsa onlara mülk ve esbāb Ḥaḳ Te‘ālā virmezdi. Ve eger dünyāya ‘ilāc etmek dilerseñ ğaflete ‘ilāc eyle. Ve ehlinde şor ma‘lūm eyle. Bunca aşḥāb ve evliyāullah rıdvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘in te‘alluḳātla ve esbābla ve oğul ve kız ile menāzil-i ḳaṭ‘ idub dünyāda kemāl ḥāşıl idub maḳşūda vāşıl oldular. Ve anlarıñ ṭarīḳ-i müstaḳīminī ma‘lūm idub onlarıñ meslekine sülūk idub Ḥaḳḳa yetişmek gerekdir. Ve eger onlarıñ yolunu şorarsañ budur. Dünyāki sen oña esbāb ve aḳçe ve bey‘ ve şirā dirsən onlar te‘alluḳātlarī varken Allah’a meşğūl oldular. Ve ḳavillerī ve ve fī‘illerī ve ḥāllerī şerī‘at mīzānında dürüst olub ḥācet-i zarūrīden ziyāde olsa mālārini taşadduḳ idub ve mesācid ve kārvānsaraylar idub ve ‘imāretler ve tekyeler idub mālariyla Ḥaḳḳa taḳarrub idub gönüllerinden ğafletī ve teşvīşī sürüb

[38b] ve ḳarāñluk ve dārlıḳı giderub gönül ki ḥarem-i Ḥaḳdır. Endişe-i ğayriden pāk idub dāyim ferāġatde ve cem‘iyyetde ve nūrāniyyetde ve ḥużūr-u maallahda dutub ğaflete yol virmediler. **Bilgil ki:** Bu maḳām esbābla mümkün degildir. Bizlere olmaz belki aşḥāba daḥī olmaz. Zīrā enbiyāda ğaflette oldi. Ve namāzda sehv oldi. Ve bu ğafletde nedir ki ‘Aliye kerremellahu vechehu Ḥazreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyürdi: ‘Eger iki rek‘at namāzī ğafletsiz ḳılabilirseñ bir deve virin dedi. Ve ‘Alī kerremellahu vechehu iki rek‘at namāza şurū‘ eyledi. Ve ḥāṭırına bu geldiki Ḥazreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem deveniñ ḳankısını verir ki deyu ḥāṭırına geturdi. Ya deyu suāl eyleseñ cevāb-ı ‘alā ṭarīḳi’ş-şavāb budur ki Ḥazreti Rasūluñ şallallahu ‘aleyhi ve sellem gönli Ḥaḳ Te‘ālā muḥabbetiyle toṭṭoluydi. Ve hiç ğaflete yol yoġdi. Te‘alluḳāt içinde olsun ve ḥalkī Ḥaḳḳa da‘vet eylemekde olsun ve toḳūz ḥātūn ve bunca cāriyelerle mu‘āmele iderken ğāfil degildi. Ve ğazāya varub a‘dāniñ vahşetī ve cengi vaktinde Ḥaḳḳa ziyāde teveccüh idub münācāt

[39a] eylerdi. Ve Ḥazreti Rasūl ‘aleyhi’ş-şalātü vesselām hiç bir vāḳit ğāfil degildir deyu i‘tikād eylemek ve imān geturmek i‘tikādiñ ve imāniñ kuvvetine delildir. Ve Ḥazreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem bir gün öyle namāzına muḳīm iken imām olub iki rek‘at ḳıldılar. Aşḥābdan bir kişi dediki ya Rasūlallah ‘e ḳuşirati’ş-şalātü em nesiyt?’ Ya‘nī namāza Ḥaḳdan emir alub iki mi oldi yāḥūd yāñıldınızmi dedi. Ḥazreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyürdiki ne biz yañıldıḳ ve ne namāz eksik oldi. Ol kişi dedi ‘feḳad veḳa‘a iḥdāhūma’ ya‘nī ya yañuldiñ veya namāz eksik oldi dedi. Dedigiçün merdūd oldi. Ve āhiri imānsız oldi. Ve ḥazret-i ‘Alī’niñ ayāġına ğazāda oḳ batup dururdi. Ācısından ḳıkarīmadılar. Ḥazret-i Rasūl ‘aleyhisselām ‘Alī namāzda iken çekūñ ki ‘Alī’niñ Ḥaḳḳa teveccühī vaktinde ḥaberī olmaz deyu buyürdi. Ve öyle

kıldılar. **Bilgil ki:** Bizim emşâlimize bu dereceler olmaz ve mümkün degildir dimeyesün. Ve ehlullahdan ṯarîķini şorub ma‘lûm idesin ki dünyâyı deñize⁴⁰⁵

[39b] teşbîh iderler. Ve bu kişiniñ ħalbî gemî gibidir dirler. Kimi gemî gider ki deñiz içinde ola. Ve deñiz olmak yaraşur ħūrîda olmağdansa. Amâ gerekdirki deñiz gemiye girmiyē. Ve eger deñiz gemiye girse şak degil helāk olur. İmdi gemîcî enbiyâdır ‘aleyhimüsselâm ve aşhâb ve vârişlerî gemîcidir. Ehlullâhdan gerekdir ki geminuñ ħâlâfatnı öğrenesin. Ve gemiñüze giren şızındıyı ṯşari dökesüz. Ve selâmetliğle ħâţarsuz gemiñizî muvâfıķ yellerle menziliñize iletēsüz. Eger muĥâlif yel gelub ħuzûruñuza mâni‘ olursa bir limâna çekub fâriğ olāsuz. Ten gemîdür ve ‘aķıl dümencesidür. Ve gönül yelkendir ve fikir ve ħayâl-i kuvâ-yı zâhire ve bâtına dedigin ipleridür. Ve ħâtır-ı nefsanî ve şeytânî muĥâlif yeldir. Ve muvâfıķ yeli ħâtıra-ı melekîdir. Ve gemi içinde metâ‘ıñ aĥlâķ-ı ħamîdeñdür. Ve ticâret idub alacaķ metâ‘ıñ vâridât-ı ilâhî ve fuyûz-u nâ mütenâhî ve tecelliyât-ı rabbânî ve şuhûd-i insânîdir. **Beyit:** ‘Ab-ı Vardâr çün gezişti ey civân!, Geşti ten suyi baĥr-ı dil barân.’ Ve gönül şehriniñ limāngâhına gelub rûh-u izâfî ne geturdiyse

[40a] zâhirini ve bâtınını mâ‘mûr idub kenârda olan fuķarayla mu‘âmele idub ânlari daĥî ġinâ eyleyesin. ‘İzzet-i faķrdan olan ġinânıñ ednâsî ferâğat-ı câmi‘a ve cem‘iyyet-i kâmiledir. Ve şafây-ı bî-kudûret ve nûrâniyyet-i bî-zulmet gönülde ħaşıl eylemekdür. Ve a‘lâsî zâhiren ve bâtinen ve dînen ve âĥireten leylan ve nehâran şûreten ve rûĥan ve ħayâlen ve berzahān ħuzûr-u maallahda olmağdur. Bu maķâmî Ĥaķ Te‘âlâ kerem ve luţfundan cemî‘i ṯaliblere ve ihvân-ı şafâya yesserahullah ilâ maķâmâtî’l-‘urefâya müyesser eyleye. **Bilgil ki:** Eger dünyâyı bilub ġafletiñe ‘ilâc idub ve dünyâ endişesinden gönli şaķlayub ve ehlullahdan gemîcilik aĥvâlini öğrenmek kaţ‘ idub Âllah’a vâsıl olduñsa nûrun ‘alâ nûrdur. Ve eger Ĥaķdan ġaflet ki dünyâdır. Ġice ve gündüz endişe-i nefsanî ve cismânî-i zulmânîyle gönül müşevveş olub ve Ĥaķdan ġâfil olub zûlûmât-ı leylerde kibir ve ‘ucb ve tefâĥûr ve riyâ ve riyâset şûretleri ziyâde rûzgâr olub gemuñi ħasâvet ṯaşına urub helak idub ĥıķd ve ħased ve ġadab taĥtasî üzerine kelub

[40b] zûlûmât-ı leyli ṯabî‘i içinde ve ĥicâb ve ĥırmân bûlutlarî ziyâde ħarâñluk virub ĥalkıñ medĥ ve zemmi ve ‘adâveti ve şadâķatî yelleriniñ mevcinden ‘zûlûmâtün ba‘ĥuhâ fevķa ba‘ĥın’⁴⁰⁶ ve nice gireceğini ve ne yere çıkaracağını bilmeyesün. Ve geñiş dünyâ şöyle dâr ola ki neyliceğini bilmeyesün. Belki öldüğünü isteyesün

⁴⁰⁵ Elimizdeki nüshada ‘zeniz’ şeklinde yazılarak yazım hatası yapılmıştır.

⁴⁰⁶ ‘Karanlıklar üstüne karanlıklar.’ Nûr 24/40.

bulmayasun. Ve eger Hâkla olmazsañ cehennem menzillerinden menzildir denildi idi. Bu ma' naya işâret eyledik idi. Ve herki bu halle ola ma' lümdur ki âhiretde 'azâbda olsa gerkdir. 'Ve le' azâbü 'l-aḥireti eşeddü lev kânü ye' lemün.'⁴⁰⁷ Zîrâ herki bunda gül eker anda gül götürür. Ve herki bunda diken eker anda diken götürmesemî gerkdir. Meger bunda gül ekenlerle muşâhabet eyleyub şeri' at şabânıyla gönül zeminini sürüb ve şeri' at ...⁴⁰⁸ muhkem idub gönül içinde zikir tohumunu hâzırlıqla dikub ve havâtır-ı nefsanî ve vesâvis-i şeytânî otlarını nefyi hâtır çapâsiyle başını kesub ve zikri kalbî fidânına cem' iyyet ve ferâgat şüyünü virub şafâ budaklarından nûrâniyyet çiçeği yemiş virub

[41a] huzûr-u maallah meyvesiyle muğtenim olub bol bol yiyetin. Ve bol bol yeduresin. Ve yiyenler ne kadar çok olursa tırlamayasın. **Bilgi ki:** tahâret-i zâhire mülâzemet eyleseñ zâhir ni' metleri ziyâde olur. Ve eger bâtın-ı tahâretine meşgûl olsañ bâtın ni' metler ziyâde olur. Ammâ tahâret-i zâhire ma' lümdur ki hâdeş yetişse âbdest alınur. Ve cenâbet vâkı' olsa gûsul alınur. Ammâ tahâret-i bâtın yaramaz şifatlardan ârınmağdır. Tama' dan ve hırşdan ve dünyâ muḥabbetinden ki bâtın-ı hâdeşleriñ anâsıdır ki bundan nice fâsid oğullar toğar. Ve gönül gözinde kıllar biter. Zâhiri ve bâtınî kör olub görmez. Ve bu necâsetden ârınsa gönle seḥâ gelur. Ve almağdan ise vermedi hoş görür. Ve inşirâḥ ve şafâ gelur. Ve cem' iyyetde olur. Ve eger rûḥ yaramaz şifatlarıñ gönülden câna 'aksi urduğundan pâk olsa bu cihân gözüne murdâr olub dünyâdan ve ehlinden cânla i' râz idub kaçır. Ve muḥabbet-i zâtiyye maḥbûbla olur. Ve gice gündüz ârâmî olmaz. **Mısrâ'**: Eniş yokuş bir olur serdüben⁴⁰⁹

[41b] yorulmaz. Vecd-i rûḥânî ve şevkî nûrânî ve 'aşk-ı rabbânî ve ḥâlât-i vicdânî nüzûl idub kenduyi yere göge sığmaz göre. Maḳâm-ı sırâ varub anda münâcât-ı sırrî 'âlim-ü's-sırla söyleşmege başlar. Ve esrârını ma' şûḳdan ḡayrıya söylemez. Ve ḥâlini kimesne bilmez. Bu maḳâmda kimseye yoldâş olmaz. Eger yoldâş olsa daḥî sırrını kimseye duyurmaz. Ve çün tâlib bu tahâretle pâk oldi. İmdî imâma uymağa qâbil oldi. Ve mürşide iktida bu tahâretlerden soñradır. Zîrâ bu maḳâma gelince 'ilimle 'amel kılmağ olur çiçeklik-çocukluk maḳâmından geçmiştir. Ednâ gurûr soğuyı zâyî' olub helâk-i havfî vardır. Ve bu maḳâmda vâridât-ı rabbânîye rûḥuñ dūyişi virmesi yokdur. Ve rûḥî ve kalbî nâzik olur. Deñmeden ağlamağa başlar. Zîrâ ḡarîbdır. Dünyâdan ve ehlinden tahâret bulub pâk oldi. Ve âhiret emrine be-ḳadri sa' ye duḥûl eyledi. Ammâ ehlullahdan olub rûḥ-i izâfî nuzûl idub maḳşûd ḥâşıl kılmağı. Mâbeynde ne

⁴⁰⁷ 'İşte böyledir azap! Ahiret azabı elbette daha büyüktür; ah bir bilselerdi.'. Kalem 68/33.

⁴⁰⁸ Okunamadı.

⁴⁰⁹ K: Segirdüben olarak kayıtlıdır; (F): 'Başdümenci, kaptan, usta'

[42a] kılâcığını bilmez. Vakit olur gurûrdan ve kenduyi bir kimse şandüğinden ehlullâha teslim eyleyemez. Çün tahâretde takşîr oldi. Ğidâ-ı rabbânî gelub vüs‘at bulmadi. Bu tahâret kendu sa‘yiyle olmaz. Mürşid gerekdir ki oni ‘acze ve fakre ve tezellüle ve bünyâna ve bendelige ve yokluğa delâlet idub zâtiyyesineki yoklukdur irşâd eyleye. Ve kenduligi hâdeşinden pāk olub rızķ-ı rabbânî hâşıl idub vüs‘at ola. **Bilgil ki:** Göñül ğidâsî tahâret bulduğundan soñra Hakkıñ ma‘rifetî ve muhabbetî hâşıl olur. Ve dāyım maḥbūbundan ve ma‘rūfundan ‘atālar yetişur. Göñlî vüs‘atde tutar. Ve göñlün helāk olduğî bir ūğriden göñlî Hakkdan ğayriya virdiginden gelir. Kendu sa‘âdetinden kaldığı ğayriya iltifât eyledigindendir. Ve göñlün ğidâsî ki ma‘rifet-i Hakkdır. Ne kadar yirse semurir. ...⁴¹⁰ hālî gökçek olur. Ve eger ten ğidâsını ve nefis murâdını ziyâde virseñ helāk olur. Ve göñül ğidâsını virki ğidây-ı uhrevîdir. Ve dünyâyâ hâcet-i zarûrîden ziyâde meşğûl eylemek göñle ğidâsın virmeyub helāk

[42b] eylemekdur. Zîrâ dil dünyânıñ hâcet-i zarûriyeden ziyâdesine meşğûl olsa kalbinde oña muhabbet hâşıl olur. Ve yaramaz şıfatlar peydâ olur. Göñülde buhl ve ḥased ve ‘adâvet-i halk hâşıl olub göñlî helāk eyler. Ve tene ziyâde meşğûl olduğî nesne göñle yol bulub muhabbetî göñle düşüb yoldan kor. Ve kenduñi bu şuguller arâsında yāvūklūrsan ve şanursan ki bu dünyâ bâķîdir. Ve seni bâķî şanursan ve dünyânıñ ūzâķ endişesine düşersen ve dünyâyâ Hâzret-i Rasûl ‘aleyhişşalâtü vesselâm ‘zıll-i zâyildir’ deyu buyûrur. Ve zevâlınden haberîñ yokdur. Ve ‘ömrüñ her nefesde eksilmekdedir bilmezsin. Ve dünyâyı koyub gideceğini añmāzmısın yiyub yedirmezsin. **Bilgil ki:** Hâzreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem ‘Dünyâ bir sâ‘atdir eger tã‘atle olursa dedi belki bir nefesdir, ‘avâma göre bir sâ‘atdir deyu buyûrmuşdur. Zîrâ ‘ömrüñden geçenler bugün bu nefesiñe gelince yoğ oldi. Ve bundan soñra nefesleriñ henüz gelmedi.

[43a] ve yārınıñ ve bir günün yokdur. Zîrâ daḥî gelmedi. Pes imdî yoğūñ arasındasın. Ve ma‘lūm degildir ki bir nefeski çıkar gelurmi ya gelmezmi. Ve seniñ ‘ömrüñ bir nefes oldi. Eger ikiñci nefesi Hakk Te‘ālā virursa kerem ve luṭfundan oña lâyıķ ğidâsını ve dünyâsını ve âḥiretini virur. Çün sen Hakk Te‘ālāya her nefesde ve bekānda muḥtācsın. Hakkî kovib ğayra meşğûl olub kalbiñi perişān idub bātınıñi kör idub nice katlanur bilursun. Ve dünyânıñ sıhrine düşüb meshûr olub kenduni yāvūqlamışsın. Ve bu ma‘lūm olakim dünyânıñ mişālî karî ‘avrata beñzer. Ağzında dişi yok ve düzilmiş ve bezenmiş. Ve kenduyi ‘arūs idub ‘aşıklarına cilve verir. Ve her kime

⁴¹⁰ Atatürk nüshasında bu kısmın üzeri silinmiş olduğundan okunamamaktadır; İ.E: ‘kuvvetlenur’ şeklinde kayıtlıdır.

kim şataşursa ‘dünyāda er seni gördüm ve saña gönül virdim’ deyu kelimāt eyler. Ve eger bizden evvel kimseyeki vardıñ ānūñla niylediñ diseñ ölünce baña ʔalāk virmediler ve ānlari helāk idüb öldürdüm. Ve ānuñ ādi neydi deyu şoracak iderki eksigüm degildi şormadım. Ve saña dahī bu işi geçub senden soñra bir kişiye dahī varicağ. Aña dahī öyle kılinsa gerekdir.

[43b] ve eger senden öñden gelenlerden sen ‘ibret almazsañ halk senden ‘ibret alsa gerekdir. Ve eger ‘ārifseñ ‘ibret alub bu ‘acūzeden perhīz idesin. Devletlū ol kişidir ki dünyāya ʔalāk virub dergāha mülāzım ola. Ve Hāk Te‘ālā kerem ve luṭfundan rızķı eksik eylemez. Ve ‘āşık olan rızķķün ğuşsa yimez. **Beyt:** ‘Rızķķün ğuşsa yimez hīç ehl-i ‘aşķ, bildiler yevm-i cedīd rızķ-ı cedīd.’ **Bilgil ki:** Dünyā zāhiren bezenmişdur fāhir libāslarla. Ammā acī miḥnetle ve belāyla ve ḥileyle ve mekirle ve tezvīrle ʔoṭolūdur. Örtülmüşdür şol kabķara ķarī ‘avrat gibi atlas ve dībā giymişdir. Ve eger yüzünü āçub görseydiñ pişmān olurduñ sevdigümüz ve ḥased etdigimiz ve üzerine cenk idub kırıldığımız ve birbirimizle düşmanlığımız ve ğırra olduğumuz bu kabīḥa içünmudur deyu pişmānlıklar gösterirdiñ. Meger bir kişiniñ yedi oğli varmış. Ve ānlar bābālariyla bir ķarī ‘avrata ğiceyle yürüyü varmışlar. Meger ķarāñū ğice içinde şimşek berķ ūrīcağ bunlar biribirini görmişler.

[44a] Ve şubḥ vaktinde bābālari demişki bekledigiñuz ḥasta ḥoş oldimi demiş. Cemī‘-i gelub dünyāya düşdiler. Ve āḥireti unutdular. Ḥuşuşan dünyāniñ evvelī dār beşikdür. Ve āḥirī dār maķberedir. Ve ma‘lūmdur mābeynide ‘ömrüñ müddeti ve menzili ne kalmışdır. Ve şuña beñzer dünyāniñ mişālī. Bir kişi çok yemiş olsa ve mi‘de mümteli’ olub fesāda vīrub ayak yoluna varacak fażīḥatini görür. Ve eger ğidā nefīs oldiysa ķademģahta teġayyūrī artuğ olur. Ve herki dünyāsī artuğ ve mālī ve ķulī artuğ olsa ölcek vaktinde ḥasreti ve cān çekişurken firākī artuğ olsa gerekdir dünyāsī āz olandan. Ve bu ‘acıbdır her kimiñ ki dünyāsī çok olsa hırşī artuğdur. Deñiz şuyunu içmiş gibi teşneliġ artar. Ve hīç ʔoymaz ve bunlaruñ emşālī ḥālī dünyāniñ çokdur. Ba‘zını gördüñ ve ba‘zını dahī göre durursun. Ekşeri ḥalkın bunuñ bendinden ḥalāş olmadılar. Ve pehlivānlar bunuñ elinde zebūn olmuşlardır. **Bilgil ki:** Dünyā mezmūm olduğundan dünyāda olan ne varsa yaramaz degildir. Yemekden ve giymekden żarūrī olanlar

[44b] dünyā degildir. Bilki ḥācet-i żarūrī eksik olsa āḥiret emrinde ḥalel olur. ‘Kāde’l-faķr en yekūne kūfran.’⁴¹¹ Zīrā bir faķr vardırki ādami kūfre yaķīn eyler. Ve

⁴¹¹ ‘Fakirlik neredeyse küfür olacaktı.’ Muhammed b. Selāme el-Kudā’i, *Müsnedü’ş-Şihāb*, (thk. Hamdi b. Es-Selefi), Müessesetü’r-Risāle, Beyrut, 1986, I, 342.

ğāfil eyler Hāḳdan. Ve eger dünyādan ḥācet-i zarūriyyeye ḳanā‘ at olunsa ferāḡat ziyāde olur. Ve ḡafletde ūzāk olur. Ve ḡinā gelur. Zīrā evvel derece-i ḡinā mevcūda ḳānī‘ olmaḳdan olur. Çün ḳānī‘ olduñ ḡanī olduñ. Eger ḳanā‘ at eylemeseñ hezārān hezār māl gelur olsa ve cem‘ olsa seniñ daḡī cem‘ ine meyliñ olsa ḡiceligī yok faḳīr gibi teşvīşde olursun. Ve eliñdeki gözüñe görünmez. Ve geleceḡiñe göz dikub gözlersun. İmdī ḡinā māl çoḡluguyla degildir. Göñül ḡināsī ‘alāmetī olur ki teşvīşlenmez. Ve elinde olan çoḡ görünmez. Buni yīyecek soñi nice olur dimez. Belki kendu nefsinden ve ‘iyālinden ārtanī īşār ider. Ve gelenden ve görünenden görünmez çoḡdur dir. Bilki kendu ḥācet-i zarūrīsinden fuḳarā ḥācetini taḳdīm eyler. Ve eger fuḳaradan artarsa kenduniñ ḥācet-i zarurisine

[45a] ḡarceyler. Belki fuḳarāçün borc eyler. Ve ḥāceti biturur. Ve göñlü ele geturur. Ve Allaha tevekkül eyker ki Allahu Te‘ālā kerem ve luṭfundan borcī öder. Ve bereketler olur deyu göñül feraḡda olur. Zīrā Hāḳ Te‘ālā şimdiyyedegin rızık eksik eylemedi. Anāsī ḳarnında virdi. Ve dünyāya gelicek anāsī göḡsinden süd virdi. Tā bu ḡāle gelince rızkıñı virdi. Ve ‘aḳlī yogken cümle meşāliḡin göriverdi. Şimdiden geru rızkıñı virmemi. Ve eger mālḡār kāfir olsa ve cemā‘atiñe ve saña ben kefil oldum neḳadar ḡarcıñ varsa benum boynuma dese ve bir āy ve bir yıl ya iki yıl evüñ ve cemā‘atiñ maşlaḡatını görirse sen oña i‘timād idub göñlī dünyādan ve dünyā teşvīşinden fāriḡ eylersin. Ve Hāḳ Te‘ālā seni yokdan var eyledi. Ve şimdiyyedegin saña lāyık olan maşlaḡatıñı ve rızkıñı ve kisvetiñi göriverdi. Ve rızkıñ benim üzerimedir dedi. Kelām-ı ḳadīminde ḡaber virdi. ‘Ve men yetevekkel ‘ala’l-lāhu fehūve ḡasbūhü.’⁴¹² buyürdi. ‘Ve mā min dābbetin fi’l ‘arḡı illā ‘alā’llāhi rızḳuhā.’⁴¹³ Ya‘nī herkim Allaha tevekkül eylese Allah oña pesdür.

[45b] Ve ḡiç yeryüzünde ne ḳadar dörd āyaḳlı varsa rızkı benim üzerimedir dedi Hāḳ Te‘ālā. Ol kāfir mālḡār ki bir iki yıl maşlaḡatıñı göri verdiğinden i‘timād gelub teşvīşlenmez. Ve Hāḳ Te‘ālā üzerimedür rızkıñ dedigüne inānıḡ göñlī cem‘ idub ferāḡat olmasa i‘tikād za‘afına delildir. İ‘tikādī ḳavī olduḡunuñ ‘alāmetī budur ki ḡinā ḡālinde olsun ve faḳr ḡālinde olsun seḡāda ve keremde ve īşārda ve baḡşışde olur. Ve Hāḳ Te‘ālā kerem ve luṭfundan eksik eylemez. Ve ānuñ göñlünüñ ḡināsī oña benzer ki çeşme ḳatında evī olmuş gibi şūda ḡayır eylemez. Ve geleni ḡarc idub īşār ider. **Bilgil ki:** Dünyāda eyu ḡāl ḡaḳdan ḡāfil olmamaḳdır. Ve dünyāya göñül virmemektir. Ve dāyım ḡaḳdan umūdun kesub Hāḳḡa meşḡul olmaḳdadır. Ve eger Hāḳ Te‘ālā dünyā

⁴¹² ‘Kim Allah’a tevvekkül ederse, O kendisine yeter.’. Talak 65/3.

⁴¹³ ‘Yeryüzünde hiçbir canlı olmasın ki rızkı Allah’a ait olmasın.’. Hūd 11/6.

verirse kendü hâcetinden ziyâdegiye ‘atâ-ı ma‘ûnet dirler. Ya‘nî Hâk Te‘lânîñ seḥâ gökçek şıfatıdır. Ve kendü şıfatınî sevdiği kûluna virir. Ve oña hâcetinden ziyâde māl virir. Tâ seḥâ şıfatına ta‘tıl olmasun. Ve seḥâ içinde olsun

[46a] deyu hâcet-i zarûrîsinden ziyâde verdiği mālâ ‘atâ-ı ma‘ûnet dirler. Seḥâ olunañ ‘alâmeti oldur ki ‘âlî himmet olur. Ve dünyânîñ varlığından sevinmez. Ve yokluğundan t̄arlamaz. Ve cem‘ine meşğûl olmaz. Ve ḥayra ve şadaḳâta meylî ziyâde olur. Ve her işiñ âḥirine nazar eyler. Ve dünyânîñ fenâsını görür. Ve âḥiretiñ beḳâsını görür. Ve himmetsüzliklerini görür. Ve nesi varsa Hâk yoluna verecegi gelir. Bilki bâşın ve cānın dost yoluna verecegi gelir. Bilki bir nice cānlar ve bâşlar borc idub ḥaḳ yoluna işār idub göñlünde herne varsa dost yolunda az görünüb dünyâyı ve belki âḥireti seniñ yoluña terk eyledim dimege utana. Ve bu maḳâmıñ zevḳinî ‘âlî himmet olanlar ve ‘âşıklar bilir. Zîrâ ‘aşkıñ ḥâşiyeti budur ki ma‘şûḳ yoluna ne verirse az görür. Ve ma‘şûḳ oña ne verirse çok görünür. Zîrâ ‘âşık Hâk Te‘âlâya ne vereki ānuñ ‘azametina ve ūlûlûğuna göre armaḡān ola. Lâ cerem ne verirse az görünse gerekdir. **Bilgi ki:** Dünyâda ḥuzûr ve cem‘iyyet ve nûrāniyyet

[46b] isterseñ Ḥaḳḳa meşğûl olasın. Ve Ḥaḳdan bir nefes ḡāfil olmayasın ki dünyâyâ mübtelâ olursun. Ve enbiyâyı ‘aleyhimüsselām sevesin. Ve aşḥābını sevesin. Ve ehlullāhî sevesin. Ve onlara taḳarrub eyleyesin. Ve âdāb-ı şerî‘atâ ri‘āyet idub ‘amelle geturub âdāb-ı tarīḳatî te‘allûm idub öğrenesun ve hâceti bituresin. Ve etmege varasın ve göñlü Allah’a geturesun. Ve ne ḥayırlı ‘amel eylerseñ kendüñ eylememiş gibi göresin. Ve nev müslümān olmuş gibi a‘mālde ve aḥvālde kendüñi muḳaşşır göresin. Ve dünyâda olub âḥiret evini ‘imāret eyleyasun. Zîrâ bu fānîdir. Ve âḥiret evi bâḳîdir. Ve bir zamān olaki bu kişiniñ dünyâyâ geldiginden ve âşārından kimesne ḥaber vermeye. Belki göñlî ḥaḳḳa viresun. Allah sevisiyle göñliñi ma‘mûr idub fi‘liñi Hâk fi‘li katında ma‘dûm görüb tecelli-i fi‘l-i Hâk celle zikre idesin. Belki şıfatıñi Hâk şıfatıñi pertevini göresin. Belki şıfat-ı Hâk zuhûr idub kendü şıfatıñi ma‘dûm görüb şıfatullahıyla ittişāf idub ve müteḥallik olub dünyâda kemālîñe yetişub ḡaniyyî

[47a] muḳlaḳ olasın. Bilki kemālîñ ‘ubūdiyetdedir. Saña zātî olani bulub Ḥaḳḳa kemāl-i ihtiyācla olub dāyim beyne yedey Mevlâda olmaḳ evlâdır. Ḥuzûr-u ma‘allahda olasın ki saña daḡi âḥiret ola. Bilki kulluḡla ḥazret ḥuzûrunda olasın. **Beyt:** Kim bize dünyâ daḡi ḥazret ola, ḳāmû dürlü ḥunumuz rahmet ola. **Bilgi ki:** Çün nefsi ma‘lûm idub Hâk ma‘rifetiniñ miftāhı idüḡün bildiñ. Ve dünyâ mazarratını ve menfa‘tini ve nideğini bildin. Ve âḥiret ḥālinden şemme beyān oluna inşāellahu te‘ālā. Bu kişiniñ ölmezden önden ḥālîne dünyâ dirler. Ve öldüḡden soñra ḥālîne âḥiret dirler. Ḥazreti

Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem ‘Kabir âhîret menzilleriniñ evvel menzilidir. Ve dünyâ menziliniñ âhîr menzîlidir dedi.’⁴¹⁴ Çün dünyâdan rahtın derdî ve kabreki yetişdi. Eger ehl-i rāhat ve sa‘âdet ise kabrî ānuñ ravza olur cennet ravzalarından. Ve eger ehl-i şekāvet ise kabrî ānuñ cehennem çukurlarından bir çukur olur. Ve eger suāl idub diseler ki rahmet ve ‘azāb tenemî olur ya cānamı

[47b] cevāb-ı ‘alā tarīķi’ş-şavāb budur ki ikisine bile olur. Zîrā ikisi bile müşterekdir. Her işde sa‘âdet işi olsun şekāvet işi olsun. Eger buña mişāl isterseñ hāricde bir köri bā-kuvvet bir meflūc bî-zûrla uğrılık eylemek istediler. Meflūc dedi ki falān maħallede bir mālđār kişı var. Ānuñ mālından uğurlıyalım. Ve kör dediki ben ol maħalleyi görmedim ve ol evi bilmezem. Meflūc dediki ben saña süvār olayım. Benim varmağa kudretim yokdur. Sen beni ol eve iletivir dedi. El-kışsa meflūc köre suvār olub gıtdiler. Ol eve vardılar. Ve uğrılık iderken bu ikisini tutub hākim öñüne geturdular. Kör didi benim suçum yokdur zîrā ben maħalleyi görmedim ve bilmezdim. Beni meflūc geturdi. Ve bu eve delālet eyledi. Ve meflūc dediki benim bu maħalleye gelmege kuvvetim ve kudretim yokdur beni bu kör geturdi dedi. Hākim dediki ikiside bu emirde müşterekdir. Körüñ siñirini kesin ve meflūcuñ gözünü çıkarıñ dedi. Ve bu beyāndan ma‘lūm oldu ki

[48a] ‘azāb-ı kabr tene ve hem cāna. **Bilgil ki:** Ba‘zı kimesnelere hālet-i nez‘ yakīn olsa ve dirliğinde neye meşgūl olursa hātırasına ol gelur. Ve eger Allaha meşgūl olsa diline ve göñlüne Allah demek gelur. Ve eger Hāzreti Rasūl‘aleyhişsalātü vesselām şalāvātî çok geturse ölüm vaktinde oni şefi‘ idunub şalavāt geturur. Ve eger enbiyādan birisiyle münāsebetî varsa ve ruħunuñ onuñla āşinālīgî varsa anu göñlüne ve diline geturur. Ve eger İbrāhīmî ‘aleyhisselām göñlüne geturse öldügi vaktide ta‘ām çok yenur. Ve mālından taşadduk idub hayātında ve öldüğünden soñra vaşıyyetler ider. Ve ‘İsā ‘aleyhisselāmla ruħunuñ münāsebetî olsa Hāzreti ‘İsāyı diline geturur. Yā ‘İsā dir. Ve hāzır olanlar şanurlarki naşrānî oldi. Ve bu ma‘nayı böyle bilmek ğalaţdır. Ve ānuñ ruħāniyyatıyla münāsebet olduğuna delîldir. Ve eger diriliğîñ eyu ise ölümünñ dahî eyudir. Ölünce Allaha meşgūl olmağîñ bir fāydası budurki çün hāzırlığla üns tutmuş olasın. Öleceğîñ vaktide ol gelse gerekdir. Nitekim bir eşek dellālî hālet-i nez‘ a düşüb cān

[48b] çekişurken çağırıp iderki çulluca eşek kim buldi ve kim gördi ve kim tutdi gelin issinden akçe alıvirin dirdi. Ve birkaç yāranları ‘ıyādete vardılar hālet-i nez‘ ide

⁴¹⁴ Tirmizî, Zühđ, 5/2308.

hâlini böyle gördiler. Ve dedilerki vakit nâzıktır eşeği kov Allaha meşgûl ol dediler. Ve siz tûri tûrun bir müslümânın hâcetî bitsun dedi. Ve başını pencereden tışarı geturub dedi ki hây yâran çullu eşek kim gördi deyu cân teslim eyledi. Bunuñ gibi kişiniñ diriligî eşek diriligidir ölümü dahî eşek ölümü olsa gerek. Ve haşır olduğı vakitte eşek şüretinde olsa gerek. İllâ mâşâallah. **Bilgil ki:** Hayât iki dürlüdür. Biri hayât-ı şürîdir. Ve biri hayât-ı ma'nevîdir. Hayât-ı şürî ma'lûmdur. Ve hayât-ı ma'nevî oldurki evşâf-ı hamîdeyle ve şîfât-ı pesendide ile mevşûf olasın. Ve mevt dahî iki dürlüdür. Biri ihtiyârla ölmekdür. 'Mütü kıble en temütü'⁴¹⁵ ya'nî ölmezden önden ölmekdür. Ya'nî evşâf-ı zemîmeden ve âhlâk-ı mezmûmden kırtulmağdır. Ve mevt-i şürî

[49a] ma'lûmdur. Kıyâmet dahî iki dürlüdür. Birisi şugradır. Ölüm günidir. Hazreti Rasûl şallallahu 'aleyhi vesellem buyürduki 'men mâte fekad kâme kıyâmetuhu'⁴¹⁶ ya'nî her kimesne ki öldi ânuñ kıyâmeti kopdı. Ve kıyâmeti kübrâ cemî'i 'âleme göre olsa gerkdir. Bilki ol günde cemî'i ölümler dirilub gelse gerkdir. 'İzâ câeti't-tâmmetü'l-kübrâ.'⁴¹⁷ **Bilgil ki:** Ba'zı ehl-i tahkîk hayâtı dört kısım eylemişdir. Hayât-ı şürî ve hayât-ı ma'nevî ve hayât-ı tayyibe ve hayât-ı haqîkiyye. Ve mevti dahî dört kısım eylemişlerdir. Mevt-i şürî ve mevt-i ma'nevî ve mevtür hayât-ı tayyibeden ve mevtür hayât-ı haqîkiyyeden. Ve kıyâmeti dahî dört kısım eylemişlerdir. Kıyâmet-i şugrî ve kıyâmeti vusfî ve kıyâmeti 'uzmî ve kıyâmeti kübrâdır. Oğlan çün ânâsî karnından toğub bu 'âlem-i hisse ve maşsûsa gelse bu doğmağa velâdet-i şürî dirler. Ve hayâtına hayât-ı şürî dirler. Ve ânâsî karnından çıkmğa kıyâmet-i şugrâ ve güne kıyâmet günü dirler. Ve çün 'âlem-i bulûğa yetişub ve 'âlem hâşıl eylese ve haqqî bātıldan seçe ve 'âlem-i hisden 'âlem-i Haqqa geçe ve ma'kul tarafına göçe. Ve bu toğmağa velâdet-i ma'nevî dirler. Ve bu dirilige hayât-ı ma'nevî dirler. Ve bu güne yevmü'l-faşl dirler Haqla bātılın seçildiginden ötürî. Ve çün 'âlem-i itminâna yetişse ve sekine hâşıl eylese. Sekine 'âleminde doğmağa velâdet-i tayyibe ve bu hayâta hayât-ı tayyibe dirler. Ve bu itminâna kıyâmet-i 'uzmâ dirler. Ve bu güne yevmü'l-cem' dirler tamâm-ı cem' iyyet bu yerde olduğundan ötürî. Ve 'âlem-i ilimden 'iyâne kıyâmet-i kübrâ dirler ve bu güne yevme tüble's-serâir dirler. Zîrâ bu günde sırlar zâhir olur. Bu hayât ve memât ve kıyâmet ki enfüsde beyân oldi. Öldüğünden soñra âhiretde haşrî ve kıyâmeti ve mevâkıfî men' eylemez. Ve Hazreti Rasûl şallallahu 'aleyhi ve sellem ve sayir enbiyâ 'aleyhimusselâm 'azâb-ı kabirden ve haşirden

⁴¹⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 291.

⁴¹⁶ 'Kim öldü ise kıyâmeti kopmuştur.' Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 279.

⁴¹⁷ 'En büyük felaket(kıyâmet) geldiği zaman' Nâziât 79/34.

[50a] ve mevākıfıdan ve cehennemden ve sırāt köprüsünden ve ehl-i ‘arāfdan ve cennetden ve Hāk huzūrunda olan mu‘āmelātdan haber virdiler vākı‘dir zāhiren ve bāṭinen. **Bilgil ki:** Çün kālīb-ı insāndan rūḥ mufāraḳat eylese mü‘min rūḥun sü‘adā maḳāmına iletilir. Ve kāfirler rūḥuñ eşkıyā maḳāmına iletilir. Ve kālībī daḥī aṣlına ulaşırdılar ya‘nī ‘anāsıra ve bundan soñra her kālībīñ eczāsını cem‘ idub ḥaşırde her biriniñ rūḥunī her biriniñ kālībına vireler. Ve toprakdan ḳopup ‘arāṣat ve ḳıyāmet maḳāmına getirub ehl-i taḳvāyī cennete ve ehl-i küfrī cehenneme ileteler. Ve bu ma‘aniler ma‘lūmdur. Ve ba‘zılar dirler ki mi‘ād ol nesneye dirlerki ol yerden gelmiş ola ve gine ‘avd eyleye mi‘ād dirler. Ve evveli mevcūd dirler. Ve cemī‘i olmuş ve olacak anda vardır. Ve ‘aḳl-ı külle ümmü’l kitāb dirler. Çün nūfūs ‘ālem-i ‘ulvīden ‘ālemī süfliye geldi. Ve kemāl ḥāşıl eyledi. Ve gine rucū‘ eyledi. Ve bunda geldigine sebep ‘aḳl-ı evvel olmuşdur. Ve kemāl-i ḥāşıl idub ‘amele olduğu maḳāma yetişmek mi‘ād-ı sü‘edādır. ‘Te‘ rucu

[50b] ‘l-melāiketü ve’r-rūḥ.⁴¹⁸ Ve eşkıyā rūḥin felek-i ḳamerden yukarı ḳomazlar. Zīrā felek-i ḳamerden yukarusı ‘ālem-i ‘uḳūl ve nufūs ve cennet ve derecāt-ı cennettir. Ve felek-i ḳamerden aşağısı a‘rāfdır. Ve bu maḳāmıñ taḥḳıḳını bu kitāb götürmez. ‘Kellimu’n-nāse ‘alā ‘uḳūlihim’ vaşıyyet-i enbiyādır ‘aleyhimusselām. **Bilgil ki:** Her kimesne rūḥ ḥaḳḳında bir söz söylemiştir. Ammā taḥḳıḳ-i rūḥ ādemī kendu zātında ḳoymadır kālıbsız olur. Ve kendu zātī ve şıfātī kālıbdan müstaḡnīdir. Ve ānıñ ölmesī yoḡ olmak degildir. Bilki taşarrufī kālıbdan munḳaṭı‘ olmaḳdır. Ve ḥaşır ve ba‘ṣ ve i‘āde-i rūḥī gene virmek degildir. Belki kālībī evveliñden āsānlığa cem‘ idub müheyyā idub ānuñ taşarrufunu ḳabūl eyleyeler. Evvel eylediklerinden āsāndır. Zīrā evvelde rūḥ yaratmaḳ ve hem kālīb virmek gerek idi. Şimdiki ḥālinde rūḥ yerinde ve kālīb yerinde ānuñcün cem‘ āsāndır. Ve bu söz bize nazardır Hākḳa nazar āsān demek olmaz. Zīrā āsān demek güç olub müşkil olduğu yerde olur. Dünyāda ve āḥiretde

[51a] Hāk Te‘ lā ḳudretine nisbet-i müşkil nesne yokdur. Ve i‘āde olmaḳda şart degildir. Hemān evvel kālıbkı virilmişdi. Geru bi‘aynihi ol evvel kālībı vireler. Ve eger suvār olunañ ātın deḡişirlerse āta binen hemen evvelkidür. Ve bu maḳāmda şüret bi-aynihi evvelkī olmak gerekdir diyenlere suālāt ve eşkālāt çokdur. Ve ānda ‘azāb olcak ādemīñ şüreti mübeddel olsa gerek. Ba‘zī ḳürt ve ba‘zī ḥınzır şüretinde olsa gerekdir. Ve bu āña delālet eylerki bi‘aynihi evvelki şüret olmaya ve ḡayra ola. Ve eger mişal veya ḡayra olursa eger sevāb veya ‘azābdır. Ve ḡayraya olur denilse cevāb budurki

⁴¹⁸ ‘Melekler ve ruh oraya yükselir.’. Meâric 70/4.

māddesī birdir. Ve seniñ senligiñ ve haķıķatıñ kālıb degildir. Fefhem. **Bilgil ki:** Çün maķbere cennet ravzalarından bostān olduysa ve cehennem maģarası olduysa seniñ öldüğündeñ zātından ve şıfātından nesne bātıl olmadı. Ve lakin havāssıñ ve harekātıñ ve teħayyülātıñ ki dimāğ ve a‘zā vāsıtasıyla olanlar bātıl oldu. Ve sen mücerred ve yālınuz anda qaldıñ ve eger āt öldiye

[51b] şāhibi bāķidir ölmedi. Ve eger bu ma‘nayı kendude görmek istersen zıkr-i Haķķa meşğul olub ve ‘ālemī ve zıkrinī nefiy idub kenduñe gidub belki kenduñi dahī nefiy idub kenduden gidub ve maħsūsātından ğāyib olub ve onların hālī ölümlere yakīn oldu. Ve ölüleriñ aħvālī oña mekşūf oldu. Ve aħvālī āhıret aña ‘arz olundi. Ve bu ‘ālemden ğāyib oldu bir nevi‘ mi‘rācdır. Çün oğlandan ve kıızdan ayrıldı. Ve māldan ve bedenden ve cemī‘i te‘alluķātından ayrıldı. Ve eger kendu bilub Haķķi bulub ve dünyāyi bilub ve gönül ve cānla Haķķa meşğul olub gitdiyse rahmet-i cānana ma‘şūķuna ve maṭlūbuna vāşıl oldu. Ve ānuñ maķberesi ‘ravḍatūn min riyādi’-l-cennetdir.’ Ve eger cemī‘i te‘alluķātından ğāyib olub me‘lūfi ve maħbūbī bunda qalanlardan olursa firāķında ve ‘azābında olub maķberesi ‘ḥufratun min ḥufari’-n-nār’ olub yansa gerekdir. Zırā herki gönlini tamām-ı dünyāya virmiş ola ‘istaḥabbū’-l-ḥayātü’dünyā ‘alā’lāḥıratı’⁴¹⁹ ve ānuñ ‘azābī ‘azımdır. Ve ziyāde

[52a] tārıķdadır. Ve ānuñ maķberesi ‘feinne lehu ma‘işeten ḍanken’⁴²⁰ ma‘işeti tārıķla gezer dünyāda ve qabirde ve āhırette. Ve kāfirleriñ qabrinde ejdarhālar olur. Haşır gününe degin onlara ‘azāb ider. Ve ehl-i başıret müşāhede ider başıret göziyle. Ki anlara muşallaṭ olmuşdur. Ve ba‘zī bilisüzler dirlerki bir kāfiriñ qabrine nażar eyledin ejdarhā görmedin ol ejdarhā onuñ rūḥi içindedir. Ölmezden öñdin dahī ol ejdarhā ruḥunda vardı. Ve ol önden ğāfildi. Ve öliceğini gördi. Ve ejdarhā şıfāt-ı zemīmeden mürekkebdır. Ve ejdarhānıñ başı şıfāt-ı zemīmeniñ ‘aded-i miķdārıdır. Ve ol ejdarhānıñ aşlı ve toḥumī ḥubb-i dünyādan ḥāşıl olmuşdur. Ve yedi ṭāmū ve yedi başlu ejdarhā nefesidir şıfātlarıyla. Ve eger sende olan şıfātlarıyla sayar olsam seniñ düşmanlarıñ dahī ağılardı. Ol ejdahāki cān içindedir zāhir göziyle görmek olmaz. Meger Haķdan ‘ināyet ola. **Bilgil ki:** Çün bāzī derekātī cehenneminiñ beyān olundi. Ehl-i a‘rāfiñ ve ehl-i cennetiñ derecātından ve ba‘zı aħvālinden beyān olunsun.

[52b] ehl-i a‘rāf olanlar gönülü maķām-ı televvünde iken kāh şabırila rūḥāniyyet tarafını dutub hoş hāl olub şākir ve rāzī olurkenki teraķķi idub ehl-i cennetden olacaķ vakitte cismāniyyāta teveccūh idub bātınını kör eyler. Ve endişeyle qalbinī perişān

⁴¹⁹ ‘Dünya hayatını ahirete tercih edenler.’ İbrāhīm 14/3.

⁴²⁰ ‘Mutlaka ona dar bir geçim vardır.’ Tāhā 20/124.

eyler. Şol şığıra beñzerki yarusi āk ve yarusi kapkaradır. Ve bu maķāmdan teraķķī idub rūhānī-yi şırf tarafını tutub tamām-ı ahlak-ı hamīdeyle gönül şehrini bezeyub şıdk ve ihlāş ve muhabbet ve şevk ve zevk ve nūrāniyyet ve şafāyla gönül munevver olub ve yüzü ki gönül meydānudir. Beşāşet ve heşāşetle keşīran tebessüm olub yüzü cennet-i firdevs olub belki firdevs nūrunu bundan alub ve cismī hākīsī pāk olub āyīnelige yetişub şaykal bulub ma‘ārif-i yakīn ve ‘ulūm-u dīn ve zevk-ī müşāhede ve şevk-i tecelliyāt hūrilerī nedīmlik idub her nefesde ve her ānda cevāhir-i şıdkla ve leālī-yi yakīnle kendulerini bezeyub cilve vireler. Zīrā nūr olmaz illā bu kişiniñ ‘amelī nūrī olur. Eger derecāt-ı cennetdür ve derekāt-ı cehennemdür odununi

[53a] bundan ve nūrunī bundan iletir. Zīrā ‘amel netīcesidir. Ve eger ‘amelīñ ve niyetīñ ve hālīñ eyu oldiysa onda maķāmīñ eyudur. Ve eger hālīn ortaca ise maķāmīñ a‘rāfdır. Ve eger hesābīñı almadıñsa hesābīñ alınmazdan öñden maķāmīñ müşkildir. **Bilgil ki:** Ba‘zı ehlullah vardır ki cennete zincirle ve güçle koyarlar. Zīrā onlar cennete rāzī olub boyunu virmeseler gerekdir. Zīrā Hāķ Te‘ālā’nıñ dīdārī katında cennet muhtaşardır. Kānī‘ olmasalar gerekdir. Ve onlar keşībe emir olunsalar gerek. Keşīb cennāt-ı ‘adnīñ ulū maķāmıdır. Añda nūrdan minber kosalar gerekdir. Ve her kişi minberine çıkub otursa gerekdir. Ba‘zı ehlullah ki minberī mütē‘addid olur. Kānıısına dilerse yatur oturur fefhem. Ve Hāķ Te‘ālā’dan anlara hil‘at-i şıfātullah gelse gerekdir. Tā Hāķ huzūruna vamağa kābil olsalar gerekdir. Ve çün hil‘at-i giyub pādīşāh-ı islāmdan teşrīf gelub hāzīne-i hāşdan pādīşāhıñ cemāl-i ber kemālını ‘atāsın alub teveccüh etdikleri ol maķāmdan ta‘bīrdir. Ehl-i keşīb ziyāret-i

[53b] a‘zām ve aķdama varub her biri kuvvet-i hālī miķdārī hāķıñ cemāl-i ber kemālī müşāhedesinde olub geru kuşūrlarına emir oluna müşahadede kuşūrlarından. Ve bu maķām ‘ālī maķāmıdır. Ehlullah müyesser olur. Ve dünyāda bu maķāmlara isti‘dād vardır eger zāyi‘ eylemezsen Hāķ Te‘ālā senuñçün bu maķāmlarī yaratmışdır. Ve seni dahī dünyāda bu kemālī taķşīl eylemekçün getürmüşdür. Ne kemāl ve ne dereceki taķşīl idersen bunda taķşīl idub gidersun. Zīrā taķşīl eylemege ālet bunda verilmişdür. Ve eger bundan gider olsañ ‘amel şemeresiyle gidersin. Ve ānda ‘amel yokdur. Mişal meger bir eşegiñ başını bostān içinde bir ağaca geçürmüşlar. Bir dīvāne şordı. Bu eşek başını niçün böyle eylediler dedi. Cevāb virdiler ki nazarlarıñ āğusī vardır ol yaramaz nazar bu eşegiñ başına tokunur. Nazarıñ āğusin alur. Bu bostān yaramaz nazardan kırtulur dediler. Bu kişi güldi dediki eger bu eşek dirī olsa siziñ bu işiñūze gülerdi. Ve bu eşek şāğlīgında bunca kuvvetī vardi.

[54a] Ve bunca yük götürürdi. Şağrısını bizlengiçden ve çuvâldızdan kurtarmadı. Şimdi öldüyse bostānī yaramaz nazardan kurtardimi meger siz eşek beynini yemişsüz dedi. Ve bu gūnīn işiñuzī yārına komañki ‘Ve men kāne fī hāzihi e‘ mā fūhūve fī’l-āhirati e‘ mā.’⁴²¹ ‘Ülāike ke’l-en‘ āmi belhūm eḍallū sebīle.’⁴²² **Bilgil ki:** Çün gönül kemālını buldi ve rūḥ izāfi oldi. Tamām-ı hicābdan çıkdı. Göz ve kulaḡ ve el ve ayak ve ‘aḡıl ve şikem ve ferc gönle sekiz cennetin sekiz ḡapusi olur. Bu kişi ḡanḡī ḡapusundan dilerse girur. Kulaḡi cennetü’l-me‘vā ḡapusidir. Ve gözi cennet-i firdevs ḡapusidir. Ve gönül beytü’l ma‘ mūr ḡapusidir. Ve şikem cennet-i naīm ḡapusidir. Ve ferc dāru’l ḡuld ḡapusidir. Kuvāsī oña göre ma‘ lūm ola. Ve eger gönül beytullah ve rūḥ-u izāfi olmazsa maḡcūb olub bu‘ud ve ḡirmānla maḡrūm olub gice gündüz ḡovub bāḡnını ḡabzla ve ḡasāvetle ve kudūretle ve zūlmetle tutar olsa ḡalbī ölüb ḡalıb olub ve ‘aḡlī ve gözi ve kulaḡi ve eli ve ayaḡi ve şikemi ve ferci yedi cehennemīñ

[54b] yedi ḡapusi olur. Gözi hāviye ḡapusi olur. Ve ‘aḡl-ı me‘ āşī ḡuḡame ḡapusi olur. Ve gönül nāru’līlāḡ ḡapusi ‘nāru’līlāḡi’l mū’ḡadetü’lletī teḡḡalī’u ‘ale’l efīdeh’⁴²³ ve kulaḡi cehennem ḡapusi olur. Ve ḡarni ḡaḡīm ḡapusi olur. Ve cennet ḡapusunīñ yapılması cehennem ḡapusi açılmasıdır. Ve eger cehennem ḡapusi yapılsa cennet ḡapulari açılır. Ve ba‘zı eblehler vardır ki ne şeri‘at emriyle ‘amel idub zāhirlerini tezyīn eylediler ve ne ḡarīḡat āḡābiyla ‘amel idub bāḡnlarīni ma‘ mūr eylediler. Ve dūnyāya düşdüler ve āḡiret emrinde müteḡayyir olub neyliceğini bilmediler. Ve onlara şehvet ḡālib oldi. Çün şehvet onlara ḡālib oldi. Çün şehvet onlara ḡālib oldi. Cennet ve cehennem emrini unuttular. Şehvete tābi‘ olub dūnyāya meşḡūl oldular. Ve āḡiret aḡvāline meşḡūl olanlara ḡaḡāret göziyle baḡdılar. Ve onlara laḡablar daḡdılar. Ve bu eblehler bilmezler ki yüz biñ yirmi dōrt biñ enbiyā ‘aleyhimüsselām geldiler. Ve ‘ulemā ve ḡukemā ve evliyāu’līlāḡ geldiler. Āḡiret emrini işbāt idub

[55a] cānla meşḡūl oldular. Şek degilki ānlar yalān degillerdur. Ve Ḥaḡ Te‘ālā kelām-ı ḡadīmīnde yalān söylemez. Ve bunlar ‘işve-i nefse ve tezyīn-i şeyḡāna uyub āḡiret aḡvālīni müḡmil ḡoduḡları müḡmilliklerindendir. **Bilgil ki:** Çün kenduñi bildiñki Ḥaḡ ma‘ rifetiniñ miftāḡıdır. Ve dūnyāyı bildiñ ve āḡiret ḡālīnī añladıñ gerekdir ki ehl-i sūnnet ve cemā‘at i‘ ḡiḡādī üzerine olasın. Ve beş vaḡit namāzī cemā‘atle ḡılasın. Ve Ḥaḡ Te‘ālānīñ kelāmını anāsın. Ve Ḥaḡ Te‘ālā şıfāt-ı imkāndan ve noḡşāndan ve cisim şıfātlarından ve a‘rāz ve cevāhirden münezzeḡ bilesin. Ve Ḥaḡ Te‘ālāyī ne şūretle

⁴²¹ ‘Kim bu dūnyada körlük ettiyse ahirette de kördür.’. İsrā 17/72.

⁴²² ‘Onlar hayvan gibidirler, belki yolca onlardan daha şaşkındırlar.’. Furkān 25/44.

⁴²³ ‘O, Allah’ın yüreklere işleyen tutuştırulmuş ateşidir.’. Hümeze 104/6-7.

taḥayyül iderseñ Ḥaḳ Te‘ālā ondan münezzehtir. Ve ‘ālemiñ vucūdiyla Tengriliğinden nesne artmaz. Ve ‘ālem vucūda gelmele Tengriliğinden nesne eksilmez. Ve her nesneye ḳādirdir ve ber kemāldir. ‘Ārş ve ferş ve her nesne ki anlardadır. Ḳudret ḳabzasında müsahḥardır. Ve her nesne ki ‘ālemde vucūda gelur. Ḳudretī elinden vucūda gelur. Ve ‘ālimdir ānuñ ‘ilmī cemī‘ i eşyāya muḥīṭdir. Yerde ve gökde ne varsa bilur. Biki şahrāda olan ḳumlari ve ağaçlarda olan

[55b] yapraqlari ve gönüllerde olan endişeleri ve ‘ālemde olan zerreleri bilur. Ve gelmiş ve gelecek ānuñ ḥuzūrunda meḳşūfdur. Senuñ ḳatına eluñuñ beş barmağı gibi rüşendir. Ve müriddir her ne ki ‘ālemde var ānuñ dilegiyledir. Ṭā‘at ve ma‘siyyet ve küfür ve imān ve az ve çok ve ḥayr ve şer ve ısshī ve ziyān ve zor ve rāḥat ve ḥastalık ve tendürüstlik olmaz illā ānuñ taḳdīriyle ve meşīyyetiyle ve ḳazāsıyla ve ḥükmüyle gelur. Ve eger bir emriñ vucūdunu dilese ḥiç kimesne ānuñ def‘ine ḳādir olmaz. Ve semī‘ ve başırdır. Her nesne ki uzaḳdan göreceḳ ve işideceḳdir. Aña berāberdir. Gıce ve gündüz birdir. Ve sāyir şıfātında ve fi‘linde kemāl üzerinedir. **Bilgi ki:** Saña evvel farz olan dünyāda ‘ilim öğrenmekdir. Tā ma‘rifet-i Ḥaḳ ḥāşıl ola. Ve ‘ilm-i dīne meşḡul olasın ki saña ‘amelde farz olanları bildire. Ve ‘ilim çokdur. Menfa‘atsiz ‘ilme meşḡul olmayasın. ‘ilimsiz kişiniñ ḥaṭarī çokdur. Meşelā ḥātūniyla ḥayz gördüğü vakıṭde dürüsrdürki cem‘ ola yāḥūd ḥayzından inḳıṭā‘ olduḳdan soñra ḡusul itmezsüzün

[56a] cem‘ ola. Ve bi’l-cümle ‘amelki ‘ilimsizdir. Biḡāneliḳdir. Çün ‘ilim oldi ‘amel gereḳdir. ‘Amel eylemezse dīvāneliḳdir. Ve ‘ilimi vesīle-i dünyāçün oḳumıyalar Ḥaḳḳa ḳurb içün oḳuyalar. ‘İlim kitāb-u kelāmullahdır ve sünnetdir. Ve āḫiret yolunuñ esrārını beyān iden ve şerī‘at yolunuñ ḥaḳāyıkını ayān iden ‘ilme iştiḡāl eylesün. Ḥaḳḳa vesīle olmağa ‘ilim özüñe nūrdur. Ve eger vesīle-i dünyā iderseñ fāyda eylemezsen bilki uğrı ve ḥarāmī eline girmiş ḳılıç gibi müslümānliḳ boynunu bilki emşāl ve akrān deyu ḥased idub birbiriniñ boynunu ururlar. Ve onların ḥālī ‘kemeşeli’l-ḥimāri yehmilu esfārandır.⁴²⁴ Zīrā şıfāt-ı zemīmeniñ küdürātından ḳurtulmaz bilki ‘ilim sebebiyle riyāseti ziyāde eyleyub yaramaz şıfātleri tekmīl idub kenduyi ḳabzdan ve ḳasāvetden bir zamān ḥalāş eyleyemez. Çün ‘ilim oldi ‘amel gereḳdir. Ve ‘amel dahī ihlāşa muḳārin gereḳdir. Zīrā riyā ülü günāhdır. **Bilgi ki:** Ḥaḳ Te‘ālā buyūrur: ‘İnna’llahe yuhibbu’l müteṭahḥirīn.⁴²⁵ Ya‘nī Ḥaḳ Te‘ālā pāk ve ārī ḳullari sever. Ṭahāretiñ merātibi vardır. Biri ṭahāret-i

⁴²⁴ ‘Koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumu gibidir.’ Cum’a 62/5.

⁴²⁵ ‘Allah temizlenenleri sever.’ Bakara 2/222.

[56b] zāhirdir hādeşden ve cenābetden ve libāsdan olan necāsetden. Ve biri dahī tahāret-i cevārihdir me‘ āşiden ve nāmaḥreme nazar eylemekden. Ve biri dahī qalbini āritmaqdır gilleden ve gışden ve şifāt-ı zemīmeden ḥased ve kibir ve ‘ucub ve tefāhūr ve riyā ve riyāsetden. Ve biri dahī gönlini pāk eylemekdir Allah’ın gayrından. Ve bu ma‘ nā olmaz illā kelime-i tevḥide meşğul olmağla olur. Ve bu kelime mürekkebdir nefy ile işbātın. Gerekdir ki lā ilāhe diyecek gönülde olan ḥātırānī ve endīşe-i dünyeviyyeñi nefiy idub ve bātınını āridub māsivallaha ḥaḳāret göziyle bakup Ḥaḳdan gayrī maḳşūd ve maḳlūb ve ma‘ şūḳ yokdur deyu işbāt-ı müteveccih olub illallah diyesin. Ve eger işbātın vaktinde endīşe-i gayri olsa Ḥaḳkī nefiy idub işbāt-ı gayr eylemiş olursun. Maḥbūb-u Ḥaḳ olmazsın. Belki maḡdūb-u Ḥaḳ olursun. Bāyezīd-i Bisṭāmī buyūrur ki: ‘Men kāle Allah ve qalbuḥu ḡāfil ‘anillāh feḥaşmuḥu fi’ d-dāreyni Allah.’ Ya‘ nī bir kimesne Allah dise ve gönli ḡāfil iki cihānda Allah onuñ ḥaşmıdır. Gerekdir ki ḥāzırlıḡla diyesin. Bilki zikriñi dahī nefiy idesin belki kenduñi dahī nefiy idesin.

[57a] Zīrā señ dahī māsivādansın mezkūr qala ancaḳ. Çün māsivādan gönülün evini āritdıñ Ḥaḳ kerem ve luṭfundan gönülün evine nazar idub seni maḥbūb idinub cemālī nūrini saña zāhir eyledi. ‘Fehuve nūrun ‘alā nūrin yehdillāhi linūrihi men yeşā’.⁴²⁶ Ālemeti budur ki çün Ḥaḳ Te‘ālā seni maḥbūb eylendi. Ve cemī‘i gönüllerde seni sevdirse gerekdir. Ve mü’min olanlar senuñle āşinā olmak isteseler gerkdir. **Bilgi ki:** tahāret-i zāhirde ziyāde tevaḡḡul idub vesveseye düşmeyesin. Şū begenmemek gibi ve kimesneniñ bardāḡından ābdest almamak gibi. Ḥazreti Rasūl ‘aleyhişşalātu vesselām müşrik maḥḥaresinden tahāret eylediler. Ve ‘Ömer ḥazreti raḡıyallahu ‘anh kāfir ‘avratınıñ destisinden ābdest aldı. Tahāretde ben ziyāde ihtiyāt iderin deyub kimesneniñ gönülünü incitmıyesin ki ḥaḳkın gönülünü yıḳmak yarāmazdır. Ve kendu bardāḡını gayrılar tahāret eylemesinden men‘ eylemeyesin. Ve kerāhiyyet izḥār idub gönüllerī nefret etdirmeyesün. Ve seccādemī başdılar deyu vaḥşet eylemıyesin. Gönül gūtmekde ne kadar ihtiyāt idersen

[57b] evlādır tahāret-i zāhirde ziyāde ihtiyāt eylemekden. Çün tahāret-i zāhir bu kadar vüs‘i qānūn-u şer‘ ile şābit olduḡi üzere ‘āmil olub ḥabāşet-i bātına ve gönül necāsetini āritmağā ziyāde iştiḡāl gösteresin. Tā maḥbūb-u Ḥaḳ olasın. Ve eger ābdest alsa şūyi üç kerreden ziyāde dōkmeye menhīd. Ve uzun uzun tahārete meşğul olub bir cemā‘at oña muntazır olmayalar. İmām ola ve cemā‘at muntazır ola ve ānlarıñ intizārını revā görüb ḥaḳkī Ḥaḳ yaratmamış gibi gözedub ḥaḳka tereddūd vermiye. Ḥazreti Rasūl

⁴²⁶ ‘Nur üstüne nur. Allah dilediḡi kimseyi nuruna iletir.’ Nūr 24/35.

şallallahu ‘aleyhi ve sellem etdiginden ziyāde nesne ihdāş eylemiye ki merdūd kılub olur. Maḥbūb-u Ḥaḳoldum deyu maḡrūr olmaya. Her vāḳitdeki ābdest ala ve şŭkr-ü vŭḍu‘ kıla. Ve eger ābdest ūzerine ābdest alursa īmān ziyāde olur. **Bilgil ki:** Çün namāza şurū‘ idesin gerekdir ki endiše-i göñlüñe ḳomiyasın. Ve göñlüñi ḥāzır tutasın. Ḥuḍū‘ la ve ḥuşū‘ la namāzda ḥaḳḳi göre durur gibi durasın. Eger sen oni görmezseñ buni şeksŭz bilursun ki ol sizi görür. Çün

[58a] göre durur ḥużūrundasın. Ve kenduñi ānuñ ḥużūrunda bilmedigñ kemāl-i ḡafletiñdendir. Ve ḡafletiñ daḡi namāziñ kıla kıla ‘ādet olduḡundandır. ‘Ādet ‘ibādet olmaz. Veyā göñlüñi bir uḡriden bir nesneye virmişsen āndan ötürüdü. Eger dilerseñ ḥāzır olasın. Ābdest almazdan öñden ḥāzır ol. Ābdest alurken ḥāzır olduñsa sŭnnet kılrken ḥāzır olursun. Çün sŭnnetde ḥāzır olduñ farīzada ḥāzır olursun. Ve eger ‘özüñ yoḡsa cemā‘ata ḥāzır olasın. Tenhā ḳalmayasın. Evḳāt-ı namāza ḥāzır olub evvel vāḳtinde kılasın. Cemā‘at intizār idub te’ḥīr eylemiyasın. Ḳış gününde evvel vāḳtiñ fażīletī artıḳdır. Şāḥabe raḍıyallahu ‘anhŭm çün imāmdan ḡayrī iki kişi ḥāzır olsa üçünciyi intizār eylemezlerdi. Ve cenāzeye dŏrt kişi ḥāzır olsa intizār eylemezlerdi. Ve Rasŭl Ḥāzret-i ‘aleyhişşalātü vesselām bir gün namāza gecikerek geldi. ‘**Ābdurrahman bin ‘Avf** imām oldi. Ve Ḥāzreti Rasŭl ‘aleyhisselām namāza yetişdiki vāḳit bir rek‘at fevt olmuşdi. Çün namāz kıldılar. Ḥāzreti Rasŭl’den

[58b] ‘aleyhisselām ‘özür itmek istediler. Rasŭl ‘aleyhisselām eyu verdiñuz te’ḥīr eylemiyesŭz öyle idesŭz dedi. İmāma gerekdir ki ücretle ‘amel eylemiye ḥāşş Allah içün kıla. **Bilgil ki:** Nefisle mŭcāhede idenlere şavm ūlŭ ḳaḳāndır. Ve şevābıñiñ ḥesābī yoḳdur. Ve Ḥaḳ Te‘ālā buyŭrurki her iyilige şevāb verurin ammā şavma cezā ve şevāb ben olurin. ‘Eşşavmu lī ve ene ecrı bihi.’⁴²⁷ Ve çün ramāzan gelse cennet ḳapulari açılır. Ve cehennem ḳapulari kapanur. Ve çün şavm benimdir dedi. Ūlŭ fażīletī şavmda ḳodi. Ve cemī‘i ‘ibādetiñ ḳapusi açlıḳdır. Ve cemī‘i şehevātīñ ḳapusi toḳluḳdur ‘ibādete māni‘ olanlardandır. Ve çün bu ḳapular açıldı ol ḳapular kapansa gerek ‘avām oruci var ve ḥavāş orcī. ‘Āvām oricī ma‘lŭm ve ḥavāş orucī göñlŭnŭ şaḳlamakdır. Endišeḳi Ḥaḳdan ḡayrī ola ve kenduyi Ḥaḳḳa vire zāhiren ve bātinen. Ve eger Ḥaḳdan ḡayrıya iltifāt eylese orucunu yemekdir. Ve eger dŭnyāvī endiše eger mübāḥ daḡi olursa ḥavāşşıñ oruci sinmiş-sınmış olur. Bu maḳām Enbiyā

[59a] ‘aleyhimŭsselām maḳāmıdır. Zīrā Ḥaḳḳa i‘timādlarī ḳavīdir. Rızıḳlarī endişesiz gelur yetişur. Ehlullahdan biriniñ āḥiret ḥātırına gelse ābdest alurmuş. Ve eger

⁴²⁷‘Oruç benimdir, mŭkāfatını ben veririm.’. Buhārī, Savm, 2.

dünyâ gönlüne gelse gusul idermiş. Çün hâl budur gönlünü şaklayamazsın bârî eluñi ve diliñi ve sâyir cevârihiñi şaklayâsın gıybetden ve gayrilara ezâ itmekden. Ve hayır ve sadağa viresin. Ve gönlü Allah’a geturesin ki ol gönlün Hâkdan gayrıya iltifâtı yokdur. Ve fukarâya takarrub idub ta‘âm yediresun. **Bilgil ki:** ta‘âm yemekde sünnetler vardır. Ta‘âmdan evvel elini yumağdır. Ve sufradan yemekdir ki seferden haber verir ve sefer âhiretten haber verir. Ve niyyetî ta‘âm yediginde ‘ibâdete kuvvet olsun diye. Ve şikemenî üç bölük eyleye. Bir bölükî ta‘âm içün ve bir bölükî şû içmekçün ola. Ve açılmayınca ta‘âma el uzatmaya ki mezmûmdur ve mekrûhdur. Ve ne kim hâzır olsa kanâ‘at eyleye. Ve sünnetdir etmegi mükerrem tutmak. Ve etmegi kâtığına intizâr eylemiyeler. Bilki namâzdan evvel yiyeler ta‘âm hâzır oldıysa. Ve eger âdemî hâzır olmasa

[59b] elini ta‘âma şünmaya. Zîrâ ta‘âmî yalınûz yemek eyu degildir. Hâzreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem ‘men ekele vahdeh’⁴²⁸ deyu buyürür. Ve ta‘âma ki ibtidâ eyler Bismillah diye. Ve âhîrinde Elhamdülillah diye. Ve tûzla başlıya ve âhîrinde tûzla tamâm ide. Ve loğma-ı kiçirek ala ve hûrd eyleyup çiyneye ve ânî yutmayınca bir loğmaya dahî elini uzatmaya. Ve Hâzret-i Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem hiç bir ta‘âmî yermezdi. Eger hoş ve nâhoş gelse yerdî. Ve hoş gelmese epsem otururdi. Ve önünden yiye. Ve eger yemiş olsa nice dilerse yiye. Ve kimesneñ önünden ta‘âm almaya. Bilki önündeki ta‘âmî işâr idub çevrede olanlara vire. Ve etmek üzerine ta‘âm olmıyan nesneyi komya. Ve eger elinden ta‘âm düşse yine kaldırıp pāk idub yiye. Ve issî âş olsa urmaya şovunca şabır eyleye. Ve ta‘âm arasında şüyî çok içmeye. Ve bardāğî şāğ eline ala. Süzece süzece içe uba uba içmeye çeker zahmeti andandır. ‘Velâ te‘ab ‘abben feinne’l-ekbâde min’el ‘abbi.’⁴²⁹ Ve soñra

[60a] elhamdülillah diye. Ve toymazdan önden ta‘âmdan el çeken tabîbe muhtâc olmaz. Ve öyle idenleriñ işive dürlüğü ve oğlî ‘ayıbsız ve selâmet üzerine olur. Seḥâ olur bahîl olmaz. Ve hulkî eyu olur. Ve eger yanında olan ta‘âmî âheste yeseyiñ diye. Ve üçden ziyâde dimeye. Tâ ilhâḥ olmıya. Ve eger ziyâde yese gayrilara ziyâde râğbet olsun içün eyudür. Ve gözünü önünde duta. Ve gayrılarını loğmasına nazar eylemiye. Meger sofrâ üzerinde dost kaşığında kıl görüb tenbiye idecek kaşığını elden bırakmış kaşığdağı kılı görmek ‘ayıb görürler. Ve eger râğbeti olmasa ‘özür ide. Ve loğma yerken kerâḥat olur nesneyi añmıya. Ve eger yer olsa ağızdan olan şüyî cemâ‘at katında legen içine şalmaya. Ve muhteşem kişi olsa ta‘âma oñe şünüñ denile ve mihmâna hoş

⁴²⁸ ‘İnsanların en şerlisi yalnız başına yemek yiyendir.’ Muttakî, *Kenzü’l-Ummâl*, Beyrut 1991, XVI, 52.

⁴²⁹ ‘Suyu bir dikişte içmeyin, ciğerler bundan zarar görür.’

hulûkla oluna. Ve eger eksiklik göre görmeze ura. Ve eger rağbeti dahî yoğsa yir kişi gibi eliniilete ve götüre. **Bilgil ki:** Ta‘ām yemek insānıñ hayātī ve beķāsī içün olduğı gibi tevlid-i mişli olmağa ve cins-i ādeminiñ

[60b] beķāsīçün nikāh hācetidir. Ve nikāh aşıl vucūddur. Ve ta‘ām beķā-ı vucūddur. Ve sūnnet-i enbiyādır. Ve Hāķ Te‘ālā ki şehveti Ādem’de komuşdur. Nikāh eylesun deyu hāķ eylemişdir. Ve ātāsī kişiniñ vucūdunuñ aşıldur. Aşlını bilub ve isnādını bilub atānıñ ādābını şaklasa dīn yoluna varmışdır. Hāzreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem ‘elcennetü tahte ekdāmi’⁴³⁰ buyürduğı bu ma‘nāya işāretidir. Ba‘zı ekābirden buyürmüşlar nevāfil namāzlardan nikāh evlādır dedikleri bu ma‘nādan ötüridir. Ve Hāzreti Rasūl şallaūllahu ‘aleyhi ve sellem buyürur: ‘Hubbibe ileyye min dünyākūm şelāşü e’t-tayyibü ve’n-nisāü ve kırratü ‘aynī fi’ş-şalāt.’⁴³¹ Ya’nī dünyāda üç nesne severin biri gökçek kıokudur ve biri ‘avratlardır ve biri namāzdır. Gözüñ nūrī namāzdadır. Eyu kıokī ve ‘avrat istirāhat içündür. Hāzreti Rasūl ‘aleyhişşalātu vesselām müzemmet eyledi. Ve ‘Ömer hāzreti rağıyallahu ‘anh pes dünyādan ne nesne-i ihtiyār eyliyem dedi. Dil zākir ve kıalb şākir ve ‘avratı mü’mine ve ‘avratlar ahlākına şabır eylemek ve onların mühimmātını virmek ve onları şer‘i

[61a] yoli üzerine dutmak ūlū mücāhadedir. Ve ‘iyāline nafaķa şadaķadır. Ve ba‘zılar dediler ehl-i ‘iyāl fikrine düşüb ve Hāķ ‘ibādetinden kıalub evlenmekden ise ferāğat evlādır. Zīrā bāliğ olmazdan evvel evlenmek eyu degildur. Bulūğa yetişmek oldur ki kesbsüz ve talebsüz ve te‘absüz Hāķ Te‘ālā rızkıını yetişdire. **Beyt:** ‘Meger bir pīre didiler ki evlen, dedi ki dahî bāliğ olmadım ben, velilik olucaķ bāliğlik olur, velilik olmasa oğlanlık olur.’ Göñül ev tedbīrine ve ‘iyāl fikrinde mustağrak olur. Hāķ Te‘ālā’nıñ zıkrını unudur. Ve āhıret endişesini unutmak sebeb-i helāki tālıbdır. ‘İnnemā emvālikūm ve evlādikūm ‘adüvvün lekūm fehzerūhum.’⁴³² Ve kıavlihi te‘ālā ‘İnnema emvālikūm ve evlādikūm ve ezvācıkūm fitneh.’⁴³³ Ve kıālellahu Te‘ālā ‘yā eyyühellezīne āmenū lā tülhikūm emvālikūm ve evlādkūm ‘an zıkrillāh.’⁴³⁴ Ve her kimesneye ol kıuvvet yokdur ki Hāķ Te‘ālā zıkrını kıomıya. Ammā Hāzreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem nikāh idin hem işe zıkir ve ‘ibādet olsa gerekdir deyu

⁴³⁰ ‘Cennet, annelerin ayakları altındadır.’ Aclūnī, *Keşfü’l-Hafā*, I, 1078.

⁴³¹ ‘Bana dünyanızdan koku ve kadın sevdireldi. Gözümin nuru ise namazda kıılındı.’ Müslim, Talāk, 31.

⁴³² ‘Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlarda vardır. Onlardan sakının.’ Tegābun 64/14.

⁴³³ ‘Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için büyük bir imtihandır.’ Tegābun 64/15.

⁴³⁴ ‘Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah’ı zikretmekten alıkoymasın.’ Münāfikūn 63/9.

buyûrur.⁴³⁵ Ve tâlibîñ nefsinîñ bir ru'ûnetî vardır hiçbir riyâzetle def' olmaz meger evlenmekle.

[61b] Ve ekşer ehlullahîñ du'âsî maqbûl olmaz evlenmeyince. Ve bi'l-cümle aşhâb ve ekşer ehlullah ehli ve 'iyâlâle menzil oldular. Ve sen dahî gerekdir ki sünnet üzerine olasın evlenesin. Ve Hâk Te'âlâ kûlunuñ rızkını verir. Ve gelene ve gidene sufra geturesin. Ve tekellûf eylemeyesin. Ve bu maqâmda evlâddan ve gayrî umûrdan ne olursa göresin. Câmî' kişi olasın. **Bilgil ki:** Evlenur olsañ aşlî ve nesebî eyu ola. Ve cemâlî gökçek ola. Zîrâ cemâlî gökçek olanîñ ve aşlî eyu olanîñ hulkî dahî eyu olur. Ve cemâl ve hulk evlâdına dahî sirâyet eyler. Ve eger nesebî ve cemâlî eyu olmasa yaramaz hulk oğluna sirâyet eyler. Ve gözi gök ve ...⁴³⁶ sivrî olmaya. Ve eger eviñe girer olsañ selâm viresin ve onlarıñ hâlini şorasın. Ve onlarıñla gice ve gündüz berâberde olmayasın. Ve ta'âm siñmeyince cimâ'a taqarrub eylemiyesin. Ve onlarıñ üzerine düşmeyesin. Ve onları kendu üzeriñe düşürmiyesin. Ve hamâma bile girmiyesin ve sa'y idesin. Seni başı açık ve 'uryân görmiyeler. Ve 'Âişe radıya'llahu 'anhâ hâzret-i Rasûlî 'aleyhi 'şşalâtü ve 'sselâm başı

[62a] açık ve 'uryân görmedim didi. Ve siziñle onlarıñ arasında olan fazlî unutmayasın. Ve onlarıñ eyu hulklarıñı 'addeyleyub biz râzıyuz sizden Allah râzî olsun ve anâña ve atâña Allah rahmet eylesun diye. Ve kudretiñ olduğça kisvetini ve yimesini gözedesün. Egerçi bunlar nefsiñ mücessed olmuş şüretidir. Ne kadar virirseñ dahî ziyâde taleb eyler ve tuymaz. Ve her emirlerinde hayru'l-umûri evsa'uhâyla 'amel kılasın.⁴³⁷ Ve oğluñuza eyu isim virub beş yaş içinde okumağa viresin. Ve sünnet eyleyub fakîr olursa evlenmesine mu'âvin olasın. Ve kenduñden evini ve cemâ'atini uzak dutasın. Eger fakîr olub seniñ mâliñ varsa meşâlihini göriveresin. Kimseye hâcet 'arz eylemiyesin. Ve eger musrif olursa ziyâde nesne virmiyesin. Bu kadar hâcet-i vazîfe ta'yîn idesin. Ve eger mümsik ve bahîl olursa ziyâde mâl virmiyesin ki muhabbet idub cem'ine meşgûl olur. Ve kıznîñ maħalleñde evleri yakîn yere virmiyesin. Ve ehliñle öğüt diril diyesin. Ve onlardan yaramaz haberî söyleme diyesin. Ve kâh kâh şıla oluna. **Bilgil ki:** Dost

[62b] olmak birkaç vecih üzerinedir. Yâ seferde veyâ hac yolunda veyâ mektebde muşâhabet eylerler. Ve biri biriyle üns olur. Ve ânuñ sebebiyle biri biriyle dostluk iderler. Ve sevişurler ve kâh olaki oğlana veyâ 'avrata veyâ câriyeye ta'alluk

⁴³⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 391.

⁴³⁶ Okunamadı.

⁴³⁷ 'İşlerin en hayırlısı orta yol tutulanıdır.'. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 391.

idub dostluk eylerler. Ve mālçün veyā manşib içün veyā dünyā içün dostluk iderler. Ve bu muhabbetler şūreti bağlamaz. Zīrā ğaraża mebnīdir āhīrine tiz yetişür. Ve gerekdir ki dostluk hāşş-ı Hāķ Te‘ālā içün ola. Eger ūstādıñı āhīret ‘ilminī öğretidiginden ötüri sevmek eyudir. Ve eger ‘ilm-ī māl ve cāh içün severse eyu degildir. Ve eger şākirdi sevseñ ki Hāķ Te‘ālāyı bilmek ‘ilmini öğrenir ve Hāķ Te‘ālā ondan rāzī olsa gerekdir. Eyu sevgudur. Ve eger kimseye şadaķa verseki eyu ta‘āmlar bişuresin. Veyā Hāķ Te‘ālā dostluğıdır deyu. Ve ondan eyu oldurki bir kimesneyi sevib ta‘ām ve gicek vireki ol ‘ibādet üzerine ola ferāğatle. Çün maķşūd dostunuñ ferāğat ‘ibādeti olduğunu ister. Bu dostluk Hāķ içündür. Ve eger ūstāze ve şākirde hīzmet eylese ūstād-ı şākirdir.

[63a] Sevse ki şıdkla hīzmetinden ötüri ve gündüzi fāriğ eyleyub ‘ibādet üzerine oldiğiçün bu sevmek daħī Allah içündür. Ve dostluğuñ eyusi oldur ki ne ‘ilim öğrenmekden ötüri ola ve ne öğretmekden ötüri ola. Ve ğaraż-ı dünyā daħī olmaya. Bilki ondan ötüri seveki Hāķ Te‘ālāya mu‘ī‘dir. Ve Hāķ Te‘ālānıñ sevib yaratdıği kŭlīdir deyu sevmek Hāķķī sevmekdir. Bilki Hāķķī sevmekden bu olur. Ve eger bir kişi eyu sevse maħallesine ve der ve divārın ve dārın belki ol maħallenin kelbceğizlerini bile sever ihtiyārsız. Onlarada muhabbeti düşer dostuñ muhabbeti onlara daħī sirāyet eyler. Ve eger sevmek ‘azīm olursa sirāyeti onlara ‘azīm olur. Mecnŭn bir kelbin yüzünü ve boynunu öperdi. Ay mecnŭn bu kelb murdārdır ve murdār nesneler yer ve maķ‘adını yalar bu iş ğāyetde mecnŭnluğuñdandır dediler. Mecnŭn buyŭrdi bu dedikleriniz rāstdır siziñ gözŭñüzle bakıcaķ ve benim gözümle budur ki evvel dost maħallesinin pāspānıdır biğāne ķovmaz. Ve ikinci erteye deĝin uyĝu uyumaz hāzır olur. Ve üçünci eger dost

[63b] günde biñ kez ķor olsa gitmez. Eger öldürmek ķaşd ider daħī olsa. Dördünci oldur ki şabır ider dōşek veyā yaşdıķ istemez dostuñ eşiĝiñe yaşlanur. Ve beşinci budurki eger dürlü dürlü belālar ideler ve etmek virmiyeler kimseye hālını söylemeyub şikāyet eylemez. Ve bunca hāşiyetler var beyāna gelmez. İşini seven señi öñüne ustuhān atar. **Bilgil ki:** Herki Hāķ Te‘ālāyı sever kelāmını sever. Ve Enbiyāsını sever ve aşhābını sever ve ehlu’llahıñ aşhābını ve evlādını ve enşārını aħbābını sever. Ve eger bir kimesne onlari sevmese ol kişi sevmez. Çün sevmek dünyā ve āhīret içün olmiya. Bilki hāşş-ı Hāzreti Hāķçün ola. Muhabbeti ķavī olmak imānı ķavī olmaĝla olur. Ve eger imān ķavī olsa muhabbet ķavī olur. Melāikeyi ve şūfileri ve hīzmetķarları sevmek Hāķķī sevmekdir. Ammā sevmek miķdāri māl ve cāh virmekle olur. Ba‘zı kimesnenin imān ve i‘tikādī ve muhabbeti şöyle ķavī olaki cemī‘ mālını bir uĝurdan vire. Hāzreti Rasŭl ‘aleyhi’sşalātü ve’sselām bir gün aşhābıyla oturirdi. Ebŭbekir Şiddik

tuṭī‘ men eġfelnā ḳalbehu ‘an zikrinā ve’ttebi‘ hevā’.⁴⁴⁰ Ya‘ nī ḤaḳTe‘ālā buyūrurki ‘muṭī‘ ve tābi‘ olmak ol kiṣiye kim anuñ göñlī benim zikrimden ġāfil ola ve hevāsına tābi‘ ola ve hevāsına tābi‘ olan kiṣiden uzaḳ olmak gerekdir.’ Tā anuñ bid‘atī ve şomluġī saña sirāyet eylemiye. Ve dāhī şālīḥ ola mürāyi olmaya. Ve şādīḳ ola mütekebbir olmaya. Ve ḥamūl olub yük götürici ola ve şikāyet edici olmaya. Ve her kiṣiniñ ‘aybını söylemez ola. Ve iyiligini söyler ola. Ve ġayrīlarıñ ‘aybını söyleyen kiṣi ma‘lūmdur ki seniñçün dāhī ġıybet söylese gerekdir. Ve aşıl muşāḥabet idecek kiṣi oldur ki seniñ dünyāñ ve āḫiretiñ ister ola. Ve yüzünde

[65b] ardında muḥabbetī berāber ola. Ve seniñçün ḥayır du‘ālar ider ola. Ve ḥāşıl-ı kelām ol kiṣiyle muşāḥabet idesinki seniñ teġayyüründen oña teġayyür gelmiye. Anuñla muşāḥabet eylesin. İmām Ca‘fer-i şādīḳ raḍıyallahu ‘anh buyurdiki: ‘Beş kiṣiyle muşāḥabet eylemiyesin. Birisi oldurki yalān söylegen ola. Ve ikinci aḥmakla muşāḥabet eyleme seniñ aşşın olacak yerde ziyān ider ol yerde ki fāydañ ister. Ve üçünci baḥıl olan kimesneyle muşāḥabet eyleme ḳalbiñe darlık getirur ve seniñ eyu vaḳitlerinden kaçub ḥazer eyler. Dördünci muḥanneş olub ḳorḳaḳ olanlarla muşāḥabet eyleme ḥācet vaḳtinde seni zāyi‘ ḳorlar. Ve beşinci ehl-i ṭama‘ olan kiṣilerle muşāḥabet eyleme ki seni azıcık bahāya şatarlar. Ve eyu ḥuyulu kiṣilerden eger maḳşūd varsa eyu ḥulḳ taleb eylesin. Ve eger maḳşūduñ dünyā ola seḫāvet ve kerem taleb eyle ki bunlardan bulursun. Ve bi’l-cümle şoḥbetī bir kiṣiyle eyleki senden oña ya fāyda-ı dünyā ola veya dīn fāydası ola. Veya saña ondan dünyā fāydası ola veya āḫiret fāydası ola. Ve eger bu ikisi

[66a] olmasa muşāḥabet-i evḳatı zāyi‘ eylemekdir. **Bilgil ki:** Eger şoḥbet ḥaḳḳını bilmek dilersen gerekdir ki kendu ḥācetinden evvel dostın ḥācetini taḳdīm eyleye. Ve ne ḥācetī olursa ol dile gelub söylemezsizün ḥācetini görivere. Ve eger ḥācetī dile gelub söyler olsa göñüllerde marāz olur. Dostluġa çi düşer. Muşāḥabet ‘ādī olur. Ve denildiki ‘ādet-i ‘ibādet olmaz. Bunuñ gibi dostluġa i‘tibār olmaz. Ve herki dostluḳ da‘vāsını eyleye ve oña dünyā işār eylemiye ve dünyāsı dāhī ola nice dostluḳdur. Ve Fetih Mevşilī bir dostunuñ evine vardi ve dosti ḥāzır degildi. Ve cāriyesine şandūḳī getir dedi. Ve şandūḳī açub ne miḳdār dilerse aldı ve gitdi. Dostī gelecek cāriye ḥaber eylediki falān kiṣi geldi şandūḳdan istediği miḳdārı aldı ve gitdi diyecek bu beşāretiñ şādılıġından cāriyeyi āzād eyledi. Ve bir kiṣi Ebū Hureyre: ‘seni dost dutarun’ dedi. Ebū Hureyre

⁴⁴⁰ Kehf 18/28.

dediki: ‘birāderlik ḥaqqī nedir bilurmisin’ Dedi: ‘Bilmezin.’ Ayıtdi: ‘Altūniñi ve gümüşüñi benden yeg severmisin

[66b] veya sevmez misin’ dedi. Ol kişi: ‘Bu dereceye yetişmedim’ dedi. **Ebū Hureyre** dedi ki: ‘Var dostluk da‘vāsını eyleme ki bu da‘vānıñ ehli degilsin’ dedi. Ve Emīrū‘l-mü‘minīn ‘Ālī raḍiyallahu ‘anh buyürdü ki: ‘Altmış akçe dostuma virmek yeğrek gelur üç yüz akçe fuḳarāya virmekden.’ Ve Ḥazreti Rasūl ‘aleyhişşalātü vesselām bir yere vardi. Aşḥābdan birisi bile idi iki misvāki vardi. Biri toğrī idi ve biri eğri idi. Toğrusini şaḥābeye verdi ve eğrisini kendu aldı. Şaḥābe dediki: ‘Misvākıñ toğrisi size münāsibdir.’ Ḥazreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi vesellem dediki: ‘Hiç kimesne yokdur ki kimseyle muşāḥabet eyleye illā ol kimesneye muşāḥabetiñ ḥaqqını virdigimi veya vermedigimi deyu suāl olsa gerekdir dedi.’ Bu işāretidir ki muşāḥabet ḥaqqını eyu gözlemek gerekdir. **Bilgil ki:** Dost oldurki cemī‘ ḥācetinden istemezden öñden vire. Göñül hoşluğuyla ki alnını dürmeye belki benim üzerime minnet olsun diye. **Ḥasan Başrī** ider: ‘Oğlumdan ve kızımından dostlarım yeğdir

[67a] deyu buyürur.’ Zīrā oğlum dünyā endişesini getirur. Ve dostlarda āḥiret endişesini getirur. Ba‘zı kimesnelerden rivāyet olunur ki dostunuñ oğlanlarından kırk yıl dosti olduḡdansonra cemī‘i meşālihini görüb hoş dutmuşlar ve dostunuñ iyiliginī söyleye ve ‘ayıbınī örtü kıoya. Ḥazreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi vesellem ‘İzā eḥabbe eḥādüküm eḥāhū fe‘l-yuḥbirhu.’⁴⁴¹ Ya‘nī bir kimesneyi sevseñ sevdiğini oña haber eylesin. Tā seniñ dostluğun oña zāhir olub ol daḥī seni seve. Tā ki dostluk iki başdan olub muzā‘af ola. Meger ehlullahdan **Ḥocā Pārsā Buḥārī** dimekle meşhūrdur. Buḥārāda gīceninī nişfindan bu ḥadışi muṭāla‘asī yetişmiş. Ve ḳal‘aiçinde olurlarmış. Ve **Ḥocā ‘İşmet** dimekle meşhūr bir dosti varmış. Ve onlar bāğda olurmuş. Dünüñ yarusunda ḳal‘anıñ ḳapucisini buldurub açdurub Ḥoca ‘İşmetiñ bāğına varmışlar. Ve ḳapussini döküb Ḥoca ‘İşmete haber olmuş. Ve onlar daḥī Ḥaceyi görüb feraḥ olup ammā bu vakitte ne emir vāki‘ oldi.

[67b] bunda ḳadem renc kılub geldiñuz dedi. Ḥocā Pārsā buyürduki: ‘Ḥazreti Rasūluñ‘aleyhişşalātü vesselām bir ḥadışine yetişildi müṭāla‘a iderken. ‘İzā eḥabbe eḥādikum eḥāhu fe‘l-yuḥbirhu.’ Ya‘nī dostuñuza sevdiğizi haber ediñ dir. Çün siz bizim dostumuzsuz size i‘lām idub bildirmege geldik dedi. Ḥocā ‘İşmet dedi: ‘Eger şabāḥ daḥī teşrīf buyürsañuz olurdi.’ Ve Ḥocā Pārsā dediki: ‘Maḳşūd bu ḥadışle ‘amel eylemekdir. Ortaya çıkacağımız ma‘lūm degildi fırsat eldeyken dostumuza varalım

⁴⁴¹ ‘Sizden biriniz, Müslüman kardeşini sevdiği zaman, ona sevdiğini bildirsin (haber versin).’. Tirmizî, Zühd, 54.

bildirelim diye gelduk ne kadar teşvîh verdikse ma‘zûr dutuñ dediler.’ Ve gîce içinde geru maḳām-ı ma‘rûf ve mesken-i me’lûflarına geldiler. Ve eger dostuñ hasta olsa ‘iyâdetine varasın. Ve eger muḥabbet ve dostluḳ ḳavî olacaḳ olursa sevisi neyi neye gerektiḡiñ deyu verir. Eger gerçekden severse daḡî ve ortaca severse daḡî görmezmissin ṭabî‘î sevda bir kişi evlenmek istese elinde olani virub ve borca daḡî irtikâb ider. Zîrâ sever. Eger

[68a] Ḥaḳḳî ve evliyâullahî Ḥaḳḳûn sevseñ sevdigiñ miḳdârî işâr gösterub bâṭınıñda onlari sevdigiñ berekâtında ferahlıḳ ve nûrâniyyet ve şafâ ḡâsıl olub onlarıñ kemâlinden ve Ḥaḳla münâsebetinden saña daḡî feyizler olur. Ve aşḡabuñ daḡî sirâyet eyler. Onlar daḡî severler onlarıñ himmetini ve du‘âsını alurlar. Anlarıñ daḡî dünyâsına ve âḡiretine bereketler olur i‘tikâd berakâtıyla. **Bilgil ki:** Eger dünyâ ziyâde olsa te‘alluḳâtına işâr oluna. Atâsınıñ ve anâsınıñ ḡaḳḳî ‘azîmdir. Atâsına ve anâsına iyilik fâzlıraqdur namâzdan ve orucdan ve ḡacdan ve ḡazâdan. Ve bir kimese Ḥazreti Rasûle şallallahu ‘aleyhi vesellem geldi. ‘Atâmız ve anâmız öldi ve bizüm üzerimizde ḡaḳları ḡaldı dedi.’ Ḥazreti Rasûl ‘aleyhişşalâtü vesselâm dediki: ‘Ol vaḡitki namâz ḡılursun Ḥaḳdan yarlıḡanmalıḡını dileyessin. Ve onlarıñ vaşıyyetini yerine geturesin. Ve onlarıñ dostlarına ikrâm eyleyesin. Ve onlarıñ aḡrabâsını ḡoş dutasın.’ Ve anâ ḡaḳḳî yüz atâ ḡaḳḳınca vardır. Ve bâzılar dedilerki eger atâsi ve anâsi müslümân olub Ḥaḳ Te‘âlâ’yi sever

[68b] olsa onlara taḡarrub idub ḡizmetlerini ḡanîmet görüb onlarıñ aḡdâmî altında cennet istemek gerekdir. Ve eger Ḥaḳḳî ve ehli Ḥaḳḳî sevmeseler ve anlar seniñ Ḥaḳ ḡatında taḡarrubuñu istemeseler seniñ vaṭan-ı aşliyeñ ‘âlem-i ḡudsidir. Ve atâñ ve anâñ üstâdlara giderki saña ‘ilm-i dîn öğredüb seni saña bildirdiler. Ve kendu bâṭınıñ ḡaḡletini ve ḡicâbını ve ḡâzırılıḡını bildirdiler. Anlarıñ ḡaḳḳını ḡözetmek daḡî evlâdır demişler. Ḥaḳla âşinâ olanıñ birisi yeḡdir biñ ḡaşımdan ve ḡavimdenki biḡâne ola. Ammâ gerekdirki atâsını ve anâsını ḡoşnûd idub ve râzî eyleyub onlarıñ ḡayır du‘â alub üstâzları ḡizmetinde şıḡkla olub onlarıñ daḡî ḡayır du‘âsını almak gerekdir. Zîrâ herki atâ ve anâ ḡapusiniñ ḡaḳḳından gelse üstâdları ḡapusiniñ ḡaḳḳından gelur. Ve çün meşâyih ḡapusiniñ teslimiyle ve tefvîziyle ḡaḳḳından geldi. Bunlarıñ teslimî ve tefvîzî Ḥaḳḳa teslim olmaḡıñ nerdibânıdır (merdivenidir) anuñ daḡî ḡaḳḳından gelur. **Bilgil ki:** Ekâbir ḡatında ihtilâf vardır ki ‘uzletmî

[69a] eyudir ihtilâṭ itmekmi eyudir. Anlarıñ ihtilâṭ itmek eyudir didiler. ‘İlim öğrenesin ve köşede olasın. Zîrâ ḡikmet ondur ṭoḡûzî söylememekdir. Ve biri ḡaḳḳdan ‘uzletdir. Ve **Fuḡayl** ‘İyâz dediki: ‘Şol kişiyi severin ki baña mülâḡat eyleye selâm

virmiyeye. Ve hasta olsam şora gelmiye. Ve eger kimesne mülākāt idub selām virmese bigāne olur kenduya meşgūl eylemez. Ferāgatle gelur geçer. Ve bu kişiniñ haberī olmaz. Ve eger bilişur olsa biribiriyle mülākāt vaktinde mūrā‘āt idub şormak ister. Ve biri birine meşgūl olub Hākdanğāfil olurlar. Ve eger hasta olub şovar gelse hastaya teşvīş olur. Hastalık bir yanından zahmet ve bir yanından dahī marāzdir eger duru gelurse ve oturursa za‘īfdir duymaz. Ve eger uzanub yatarsa edeb şaklayamaz bi-ḥuzūr olur. Tabī‘at-ı marāzla cenkdedir. Bu kişiye yemek ve içmek kāysī degil. Bu arada ne gelurse teşvīşdir. Pes oña ‘azīm minnetdirki ‘iyādete gelmiyeler. Ve teşvīş virmiyeler. Ve eger ziyāde severlerse tāsradan

[69b] şoralar ve du‘āya meşgūl olalar.’ Bir kişi **Sehl-i Tūsteriy’e**: ‘Seniñle şohbet idelim dedi.’ Sehl dediki: ‘Eger ikimizden birimiz ölse kimiñle muşāḥabet iderdik anuñla muşāḥabet olsun dedi.’ **Bilgil ki**: ‘Uzletde alti fāyda vardır. Evvel ferāgat zikirde ve fikirde ve Hāk Te‘ālāniñ zikrinde olub ve Hākdan ğayrısına iltifāt eylemeyub Hākdan ğayrısını unudasın. Bilki kenduye gidub kenduyi dahī unudub kenduden dahī haberī olmamak gerekdir. Böyle olmak ḥalvetsiz ve ‘uzletsiz olmaz. Zīrā Hākdan ğayri ne varsa Hākdan uzak idub meşgūl eyleyicidir. Hāşşeten mübtedī ki Hāzreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi vesellem ibtidāda ‘uzlet iderlerdi. Ve tāğa gidub ḥalkdan kesilmiş idi. Tā nübüvvet gelince nübüvvete geldi. Kuvvet ḥāşıl idub bir dereceye yetişdi ki zāhiri ḥalkla ve bātinī Hākla olurdi. Ve Hāzreti Rasūl ‘aleyhişşalātu vesselām didi ki: ‘Kimseyi dost idünürmüşsam Ebūbekirī severdim ma‘lūm oldi.’ Rasūl ‘aleyhişşalātu vesselām zāhiri ḥalkla

[70a] olub Hākdan ve sevgusinden bir nefes ayru degildi. Ve ehlullah bu maḳāma vāriş olub yetişse olur. Bu ‘acib degildir. Bir kişiniñ mühimmī olsa ve ol mühimmine gönül verse namāzda ve ğayrilarda dāyim endişesinde olur. Ve kaç rek‘at namāz kılduğini bilmez. Ve ḥalkla ihtilāt iderken ve gönül ol endişede iken ḥalkiñ ne didigini bilmez. Ve yeñi evlenecek kişi olsa sevdiğini ḥalk içinde yürürken unutmaz. Zāhiri ḥalkla olur ma‘lūmdur ki gönli ol sevdiğinde olur. Çün zāhir ğalebesi bātin endişesine māni‘ olmasa dünyā maşlahatında. Ve eger Hākki bir kimesne maḥlūḳdan ziyāde sevse ve zāhiri ḥalkla olsa ve bātinī Hākla olsa ne ola. Ehlullahdan bir kişiye demişler ki: ‘Yalñuz çok otursun.’ Ve ol dahī dediki: ‘Ben tenhā degilin Hākla hemnişinim. Ve eger dilesemki oña rāz söyliyem ve münācāt eyliyem namāz kılrken ve eger dilesem ki ol baña rāz söyliye Kūrān okurın. Bilki aña bir iş düşmüşdür ki ḥalki unutmuşdur. Ve eger ḥalk oña

[70b] teşvîş virub vaķitlu vaķitsüz görelim deyu taleb eylemeseler ol tamāmı halkı unutmuş idi. Bilki eger cemā‘at-i sünnet-i müekkede olmayaydı cemā‘ate dahı hāzır olmazdı. ‘İbādetden ve tilāvetden ve zikirden ve fikirden ne olursa hālvetine eylerdi. Harem İbn Hayyān Veys Kārānī hāzretine geldi. Veys hāzretî: ‘Niye geldiñ’ deyu şordı. Dediki: ‘Saña geldim ki diñlenem ve seniñ kelimātıñdan huzūr idem diyecek.’ Dediki: ‘Ben herkez kimesneyi bilmezem ki Hāķ Te‘ālāyi bile ve gayrılarla eğlenebile. Zīrā maķām-ı sırdır. Her ki Hāķla münācāt eyler ola maħlūkla arāmī olmasa gerekdir. Ve maħlūkla söyleşmek hoş gelmese gerekdir. Ve her kişi ki halkla söyleşmegi sever olsa ‘ilmī eksikdir. Ve gönli ve gözi görmez ve ‘ömrī zāyi‘ olur.’

Bilgil ki: Her ki halkla söyleşmegi sever kenduyi onlarıñla aklamak ister. Bātıñı hālīdir ve kendusi müflisdir. Ve ehl-i kudret oldur ki Hāķıñ devāmı zikriyle üns hāşıl ide. Bilki mezkūrle üns hāşıl idub ve devām-ı fikir ve ‘ilim ve ma‘rifet hāşıl idub Hāķ Te‘ālānıñ cemāliyle

[71a] olub huzūr-u maallahda olmağa hiçbir ‘ibādet yetişmez. Ve bu maķāmlar hāşıl olmaz illā hālvette ve ehl-i hālvetiñ ādābını şaķlayub ‘uzlet ihtiyār idub kenduyi bilub ve Hāķı bilub gice ve gündüz Hāķla olmayınca zāhir ve bātıñ adābını şaķlamayınca müyesser olmaz. Ve ihtilāf idenleriñ ma‘şiyeti çokdur. Ğıybet etmek veya Ğıybet işitmek dīniñ helākına sebebedir. Ve eger emr-i ma‘rūf ider olsañ bī-huzūr ola. Bilki vahşet ve huşūmet eyleye ve ihtilāf eylemekde riya ve nifāķ lāzım olur. Ve eger medār iderseñ riya olur. Riya şirk-i hafīdır demişler. Ve mülāķāt vaķtinde ednāsī budurki sizlere bi-ġāyet müştāķdım der. Ğālib budurki yalāñ söyler. Ve eger müştāķdım dimicek olursañ ve edeb şaķlayub epsem otursañ ve vahşet hāşıl olur. Bātıñında i‘tirāz eyler. Ve mütekebbirdir dimege başlar. Ve eger şorsa oĖluñuz ve cemā‘atiñuz nicedir ve gönül onlarıñ endişesinden fāriĖ olsa nifāķdır. Ehlullah birbirini görseler dīn hālinden söyleşürlerdi. Dünyā ahvālinden söyleşmezlerdi. **Mālik-i**

[71b] **Dīnāra** şordular: ‘Nicesin’ dediler. Dedi: ‘Nice olsun ol kişi ki ‘ömründen her nefesde eksilur ve günāh artar.’ Ve **Hakīme** şordular: ‘Nicesin.’ Dediki: ‘HāķTe‘ālānıñ rızķını yerin ve düşmaniki nefis ve şeytandır. Anuñ sözini işidiren. **Bilgil ki:** Her kimseye ki mülāķāt olur anuñ şifatı saña sirāyet eyler. Zīrā gönül ehl-i feraħı görse ve ehl-i şalāħı görse oña feraħ ve şalāħ sirāyet eyler. Ve eger ehl-i hasedi ve riyaşet ehlini görse anuñ hırşı sīnesinden bunuñ ħālbine ‘aks urur. Ve ehl-i ġafleti ve ehl-i dünyāyi görse anuñ hırşı ve ġafleti anuñ bātıñına sirāyet eyler. Ehl-i ġafletiñ hālī ziyān eyler. Görmez misin enbiyānıñ aşķābını añār olsañ ve şālihleri añār olsañ rahmet nāzil olur. Ya‘nī ħayırlı işlere meyil olur ve rağbet-i dünyā eksilur. Adlarını işitmekle

ehl-i ğafletî aňmağla la‘net yağar. Zîrā sebep-i la‘net ğafletdir. Ve rağbet-i dünyādır. Ve onlari aňmak dīne nokşān verir. Ve eger görür olsaň sirāyeti ziyāde olur. Ve eger yaramazlariyla otursaň yağcı dükkānına varmış gibidir.

[72a] Zîrā otursaň etegüň cerb-cürb olur. Ve eyularla oturmak ‘atğār dükkānına varmak gibidir. Ve eger meşk ve ‘anber vermezse ğokisi saňa sirāyet eyler. Çün eyuniň ve yaramazıň şıfatından saňa üleşmek vardır. Eyuyla otur durki eyu olasın. Eyu onlardır onlarıň meclisinde oturmağdan dünyā rağbeti eksik ola. Ve Hāğ Te‘ālāya da‘vet eyleye. Anlarıň muşāhabeti bi-ğāyet fāydaludur. Ve anlarıň şöhetini ve mülāzemetini farz-ı ‘ayn bilesin. Ve ğanīmet göresin. Ve her kimiň şöhetine varasın gönül cem‘olub ferağla kalkasın. Ve hoş hāl olub şalāha meylüň olursa mülāzemet eylesün. Ve eger hilāfına dünyāya meyl düşürüb ve kendu ħarīş seni dahī ħırkabırağb dünyāya ziyāde meyl bırağırsa müslümānlık ħürmetini gönülden çıkarıb seni kendu gibi ider olsa şöhet i zehr-i kātildir. Arslāndan geyik kaçır gibi onuň şöhetinden kaçasın. Ta saňa dahī ħırşı ve dīne ħürmetsizligi sirāyet eylemiye. **Bilgil ki:** ‘Uzletiň fāydalarından biri budurki ħalkıñ mühimmātına kıyām gösterecek kendu mühimmātıñ kalur. Ve ba‘zılara şöhetini tahşış iderse ğayrılar ondan vahşet eylerler. Çün köşede

[72b] otura ħalkıñ elinden kırtulur. Ve eger kenduniň yaramazlığı varsa onlar dahī bunuñ elinden kırtulur. Ve ħalkıñ tama‘ından ve bu ħalk tama‘ından kırtulur. Ve ihtilāt şartı gücdür cümle şartını yerine kımak müşkildir. ‘Uzlet ve ferāğat kendu murādi üzerine olmadır. Rāhat-ı beden ve gönül rāhatı ferāğatdedür. Bi-tahşış Rūmda ihtilāt biğāyet müşkildir. İki cihetden biri bu ki eger eğniyāsıdır kendu vaktine tābi‘eyleyub murādi olduğı vaktde mülākāt idelim çıkıslar dirler. Eger gelmicek otursaň seniñ ferāğatiñe ve ħuzūr-u cem‘iyyetiñe varmaz. Mütekebbirdir fağır-i mütekebbirden ħayır gelmez dirler. Ve eger ahlākıñ ħüb olub bunlarıñla güler yüzle ve inşirāhla vaktiñ hoş olub ve Hāğ Te‘ālānıñ bunlara olan lūtfunu ve ihsānını beyān idub Hāğ Te‘ālā siziñ murād-ı dünyāviyyeñizi müyesser eyledi. Şükür idiñ ve siz dahī ihsān idiñ. Ve ħācet bitiriñ. Ve gönüli Allah’a geturiñ deyu birkaç kelime söyleseñ tama‘ındandır. Ve mizāc-ı kirdir. Mağāma mülāyim sözler söyler her kışiniñ murādi üzerine olub ve toğrısını söyleyub naşihāt eylemezdir. Ve eger naşihāt

[73a] eyleyub zāhır aĥvāliniz perişāndır. Ve bātınıñız bi-ğāyet ħarābdır. Ve dünyāyi fānide bu ħalle geçmek yaramazdır. Siziñ işiñüz ne dünyāya ve ne āhirete yarar deyu merħamet idub birkaç kelime söyleseñ mūrāyilenur. Biz ħod ħālimizi bilurduk eksigimizi yüzümüze urub nedir diye. Hāğ Te‘ālā ħod kerīmdir ve settārdır. Ve bunlar dahī Hāğkıñ settārlığı şıfatıyla olub bizim ‘aybımızı yüzümüze urmamak gerekdi. Ve

bizim yüzümüzden bunca mühim maşlahatları biter ve anuñ haberî yokmudur dirler. İkinci eger fuqarāsına mülākāt eyleseñ edeb şaklamazlar. Ve söz şormadin söylerler. Bilki eyucemisiz ve hoşçamisiz çokdan muhibbiñiziz ve bunca kerre gelmek isterdik müyesser olmadı. ‘el-Umūru merhūnen (işler bizi alıkoydu) deyu ol kadar söyler ki sen anuñ adını şorub hālīnī murādını bilmege fırsat olmaz. **Bilgi ki:** Bilki ehlullah ādābını bilmek isterseñ gerekdir ki evvel mülāzimlerinden bir kişiye buluşasın ve bunlarıñ mülākātī nice olur. Ve huzūr-u şerīflerine nice varulur, duhūl olunur. Ve huzūrlarından nice çıkılır. Ve mābeynde nice olur deyu şorub ma‘lūm idub mülākāt eylemek gerekdir.

[73b] Bilki onlarıñ bir edebli yol görmüş ve raviş-i ehlullah muttālī‘ olmuş kişiniñ birkaç gün hizmetinde ve şöhetinde olub andan soñra ol kişi vāsıta olub getirub hālīni ve talebini ve gönül hastalığını ve murādını ol beyān idub i‘lām eyleye. Ve eger ol ‘aziz kendu lutfundan iltifāt idub hālīni şorarsa şorduğuna cevāb virub hāmūş olmağ gerekdir. Ve eger hālīni şormazsa kelime-i tevḥīdi yirmi ‘aded olunca oturub andan du‘ā isteyub edeble çıkub huzūrundan gitmek gerekdir. Ve eger kenduye mülākāt ruḥşatını şorub ma‘lūm idub ve mülāzemet idub taḥarrub istemek gerekdir. Ve eger edeb yolunu bilmezse huzūrlarına varmadığı yeğdir varıldığından. Ve eger edeb şaklamayub ‘Biz Rūm abdāllarındanuz bizde teklīf olmaz biz düzme kuşma degiluz’ deyub tārīk gösterub bilki başını şalar. Vāh vāh ider ‘aşıklık gösterir. Ve ‘Bizim bu emirlerde ihtiyārımız yokdur’ dimege başlayub edeb şaklamazsañ kümmel-i ricāl katına varmayasın. Zīrā sekr-i hāl ednā maḳāmdır huşuşan ehl-i dil huzūrunda.

[74a] Bostāncıya hıyār satmağ gibidir diyecek olursañ geçmiş ve bitmiş abdāllar ve tāğda ve tāşda abdāllar maḳberesinden ve hālī televvūniyle geçmiş kişilerden haber verir. Ve perişān söylemege başlar bu tāyifeden evlādır. **Bilgi ki:** Rūm vilāyetiniñ meşāyihiniñ biribirine mülākātī daḥī müşkildir. Zīrā kelimāt vāqī‘ olur meclislerinden dünyādan ve āhiretten ve halk aḥvālinden ve geçmiş ekābirden inbisāt ve inşirāḥ olsun deyu çok kelimāt olur. Ve eger hāmūş olsalar kibre ve ḳalbiniñ ḳabzına ve aḥvālīniñ şifāt-ı nefisle giriftārılığına ḥaml olunur. Ve bunlarıñ arasında daḥī hıḳd ve ḥased vesāyir şifāt-ı zemīme olurmuş dirler. Ve eger tālibler mülākāt eyleseler birbiriyle inbisāt ve hoş ḥulukdur deyu biri biri katında bī- tekellūf olub edeb şaklamazlar. Bilki hezl ve musaḥḥarlık eylerler. Biribirini müzemmet eyler ve ğıybet idub i‘tirāz eylemege başlarlar. Bu tāyifeden ‘uzlet evlādır. Bir kimesne su’āl eyledi dediki: ‘Rūmuñ ehlullahī biribirine varmazlar ve işidiruzki ‘Acem ūlūlari biribirine varurlar mülākāt iderler. Bunlar

[74b] niçün mülākāt eylemezler onlar mülākāt iderler’ deyu sebep şordi. Cevāb verildi ki iki cihetdendir: ‘Biri budur ki Rūmuñ meşāyiḥi ğayūrdur. Ğayretlerinden ğāliba Ḥaḫdan ğayrıya iltifāt eylemezler. Ve biri daḥi oldur ki Rūm meşāyiḥi arasında edeb ziyāde şaḫlanmaz ṭālibleri arasında edeb olmadıḡi gibi’ denildi. Ve sāil dediki: ‘Meşāyiḥi Rūm arasında ğayret vardır ‘Acem ūlūlari arasında ğayret yokmudur’ dedi. Cevāb verildi ki: ‘Ğayret ğayri görmekle olur. Ve onlar ğayri geturmuşlerdir kime ğayret iderler’ denildi. Bu kişi ol yeriñ meşāyiḥine ve ṭāliblerine nisbet ider demek fehmlu. Vaz‘ından zarūret oldu. Ehlullahiñ ādābını ve ṭālibler ki ‘Acem diyārındadır beyān oluna olki görildi ve işidildi. **Bilgi ki:** Herā şehrinde ba‘zı ehlullahiñ meclisinde otururken *Ma‘ārifü’l-Avārif* derler idi. Meclis arasında kelimāt olunurken ehlu’llahdan birisi bu ‘azizi görmege geldi. Ve bunlar gelen ‘azize miḥrābi teklif iderler işāretle. Ve anlar daḥi miḥrābiñ bir ṭarafına oturdular. Ve bunlar daḥi miḥrābdan

[75a] çıkub bir ṭarafına oturdular edeble ve tamām-ı huḫūrla. Hiç kelimāt olmadı. Kelime-i tevḫid otuz kez denilmek miḫdāri oturdular. Ve icāzet ṭaleb idub gitdiler. Ve bunlar daḥi yālin ayaḫ mescid ḫapusuna deḡin varcaḫ duruñ ve buyūruñ deyu kelimāt şādır ve vāḫi‘ oldu. Ve bundan ğayri kelime vāḫi‘ olmadı. Ve ḫāṭıra şöyle geldi ki lisān-ı ḫalle beyān olundi deyu fikir idince bir ḫāṭıra daḥi geldi. İki deñiz ki āşinādır. Birbirine ulaşıdılar şıḡlaşmadılar deyu fikir edince bir ḫāṭıra daḥi geldi ki bunlar rıdāullahdır. Ve cem‘i şıfāt-ı kemālle muttaşıflardır. Bilki maḫbūb-u Ḥaḫ olmuşlardır. Ve Ḥaḫ Te‘ālā bunlara sem‘ ve başar olmuşlardır. Ve bunlarıñ naḫarī birbirine Ḥaḫ naḫarīdir. Ve huḫūr-u maallahdadır. Ve her ne kimi görürlerse ‘alā mā hüve ‘aleyhidir. Ve göñül āyinesini birbirine muḫābil dutub cemālullahı müşāhede iderler deyu fikir idince meclisinde olduğumuz ‘aziz bir zamān murāḫabede olub baş ḫaldırdıki kitāb kelimāti nereye vardi dedi. Ve şoḫbete başladı. Ḥikāyet meger bir kişi ehlullahdan yedi ‘azizi bir yere

[75b] cem‘ idub ziyāfet eylemiş Herā şehrinde. Ve bunlar cem‘ olub Herāt’da ḫāmūş oturmuşlar. Ve şāḫib-i beyt gelub ayaḡın durmuş ve bunlardan dilek eylemiş ki ekābir mecma‘ıdır. Kelimāt-ı ṭayyibeñuzden söylenub müşerref olunsun deyu el ḫavuşıdurub ḫarşı duricaḫ. Bunlar birbirine baḫışub tebessüm idub ḫāmūş oldular. Ve şāḫib-i beyt yine tekrār dilek idub kelimāt buyūruñ diyecek çün miḫmān olan ev ıssı dileğinde olmaḫ zarūret oldu. Dileğini ḫabūl idub söz söylemek gerek oldu. Ve bunlar daḥi birbirine naḫar eyleyub neylemek gerekdir dediler. Āḫiru’l-emirde dediler ki: ‘İçimizde falān ‘aziz söylesun biz diñleyelüm’ deyu ittifaḫ eylediler. Ve ol ‘aziz cümlesinden aşıḡı oturmuşdi. Çün oña teklif olundi. Ve anlar daḥi: ‘Sizleriñ huḫūrunda

ne denile ki sizlere ma‘lûm olmamış ola. Ammâ çün emir etdiñuz. Bigün bir şu bardağı fikrinde idim. ‘Acemde aña teng dirler. Bir bardak olur karnî büyük olur. Ve bir taraflı karnını yatık kabağ gibi olur. Ve boğazî darca ve küçücük olur. Ve dāyim anuñ boynunda

[76a] iple çengle ūlū tavar yanında seferlerde aşakurlar. Çün buni gördüm. Ve dāyim boğazından aşılub durduğundan neden ötüridir deyu fikir iderdim. Ma‘lûm oldu ki boğazla karnından ğayri nesne yok. Andan ötürî dāyim boğazından aşılrmuş dedi.’ Ve hāmūş oldu. Ve bākî ‘azîzler hūb buyurdunuz deyu taḥsîn eylediler. Ve anlar dahî hāmūş oldular. Meclis tamām olunca ayrıķ kelimāt vāķî‘ olmadı. Çünki Rûm ekābirî arasında bu kadar edeb görölme mülākāt olmasalar ve bir yere cem‘ idub ziyāfet eylemeseler yeğrekdir. Şayed ki ḥuzūr-u maallah adābî ri‘āyet olunmıya belki ba‘zî faẓıl ve fuẓûl gösterub kelīmāt-ı ‘acîbe ve eṭvār-ı ğarîbe izhār idub vā‘izler gibi perîşān sözler söyleye. **Bilgil ki:** Meger Buḥāra şehrinde evāyil riyāzat ve mücāhede iderken ḳal‘adan tışarı çıkıldı. Ve yurduñ evleri görildi. ḳal‘anıñ eṭrafında birbirine muttaşıl şöyle ki evler arasından geçmek olmaz meger yol ola. Ve şoruldi: ‘Bu evler böyle cem‘ olmağın sırrı

[76b] nedir’ deyu bizimle bala-bile olur bir dervîş vardı. Aña **Muḥammed Yekke** derler. Ve **şeyḥu’l-ḥulefā Mevlānā Sa‘deddîn Kāşġarî** ḥuzūrunda yirmi yıl bala-bile olmuşdi. Ve ondan şorduk dediki: ‘Semarḳand’da olan pādîşahıñ karnındāşî **Mîrzā ‘Ömer, Şeyḥ Yūnus Ḥānla** birlikte Semarḳand üzerine gelmek dilermiş. Ve bu evler Semarḳand nāḥîyesiniñ ḥaşimleridir. Eger anlar gelub müslümālarî incidir olursa bunlar ‘avratını ve oġlanını ḳal‘aya ḳoyalar. Eger tavarlarını alurlarsa dahî’ dedi. Bundan soñra bir nice müddet geṣub Allahu ya‘lemu üç aydan yaḥūd dört aydan soñra çıkub bir dostumuz vardı. Oña varub mülākāt eyledik ve anda Semerḳanddan bir kişı mektûb geturdi. Ve dostumuz dahî yeñine ḳoydi mektûbî. Ve denildiki mektûbî oḳuñ eyle diyecek bîñ dürlü ādābla eline alub kenduye müte‘allik ta‘rifin oḳumadı. Ve aşığdan ba‘zî aḥvāl-i Semarḳanddan şorarsañ kırķ gün ḳapular bağlanub ve cengler olub şehre zafer bulmadılar. Ve şehir içinde mu‘teber kişı anlarıñla ittifāk idemediler. Ve anlar

[77a] dahî şehir nāḥîyesindeolan müslümānların tavarını ve rızķını urub gitdiler deyu ḥaber virmiş. Ve buña şoricaķ: ‘Bu emir ne vaķit oldi’ diyecek onlar te‘accüb eylediler. ‘Ve sizlere bu kışşa ma‘lûm olmadımı’ dediler. Ve biz dahî hāmūş olub maḳāmımıza gelecek bizimle olan dervîş Muḥammed’e şorduk. ‘Bu vāķî‘a olalıdan beru neḳadar zamān geṣdi’ deyu ‘Üç dört ay vardır bu vāķî‘a olalıdan’ dedi. Ve aña şorduk ki: ‘Sen bu kışşayı bilmezmiydiñ ve bize niçün ḥaber virmediñ.’ Dedi ki:

‘Semarķand’a kaç güçde gelurlar ve cenglerini ve gitdiklerini her gün soķākda işidirdim. Ammā sizi gördüm ki ferāḡatiñuz var pervāñuz yok. Ben daḡa söylemezdim ve sizler şormadıḡuñuz sözi söylemek ḡilāf-ı edeb görñür onuñcün söylemedim’ dedi. Ve Semarķanla Buḡārāniñ arasī üç günlük yoldur. Ma‘lūm olmadığı ol yerīñ ṭālibiniñ edeb şakladığındandır. Ve ḡālbuki hergün başdan ve önden ṭālib olanlarla mülākāt olunurdi. Ve onlar ḡāmūş olub rub‘u sā‘at miḡdār oturlarladi. Ve söz şormayınca söylemezlerdi.

[77b] Ve eger ba‘zı ḡālinden ve ādini şorub ḡāmūş-u epsem olduḡumuzleyin icāzetle gelub ve icāzetle ve edeb-i tamāmla giderlerdi. Üç günlük yolda bu vāḡı‘alar olub ve hergün beş on kişiyle mülākāt olub üç dört ay geçub ma‘lūm olmamaḡ ol ṭālibleriñ kemāl-i edeblerindenidir. Ve eger ṭālibler bu vecihle gelub gitmeyeler anlarıñla mülākāt eylemeyub ‘uzlet eylemek evlādır. **Bilgi ki:** Bir ṭālib **Üveys-i Ḳarnī Ḥazretiñi** bir mescid içinde oturur ve müteveccih görmüş. Ve üç gün ve üç ḡice ardında oturmuş. ‘Şāyed taşra çıķa ve bir teveccūḡ ide elini öpüp du‘ā alavuz demiş. Āḡirü’l-emr anlarıñ teveccūḡüne ṭāḡat idemeyub ve ḡuzūrlarına māni‘ olam deyu elini öpüp du‘ā almamışlar. Ve anları ḡuzūrunda görmüşler maḡşūd bunları görmek idi görildi. Aña göre ‘amel idelim’ dedi ve gitdi. Ve **Żū’nūn Mışrı** zamānında Rey’den bir ṭālib Mışıra geldi. Reydan Mışır’a iki aylık bir yoldur. Ve Żū’nūn Ḥazretiñ mescidinde oturdi. Tamām bir yıl olicaḡ şeyḡ sordu ki: ‘Bu ne kişidir.’ Aşḡāb dediler ki: ‘ṭālib-i Ḥaḡdır. Üç yıl

[78a] mescidde oturdi üç yıldan soñra ḡıṭāb idub maḡşūdun şordi. Ve iltifāt eyledi.’ Ve Rūm ṭālibleri vardıḡi sā‘at mülākāt ister ve söz şormadan kelimāta başlar. Bilki nicesiz eyucemisiz ve ḡoşcamısız dir. Çokdan görmedik dilerdik. ‘El-umūru merḡūnetūn Ve müştāḡdıḡ’ diye. Veya şol ḡadar söyleye ki aḡvālini şormaḡa mecāl olmya. Ve eger ḡāmūş olsañ veyaḡud geçerek buluşsañ bī-ḡuzūr olur. Ve i‘tirāz ḡüne sözler söyler ādābī ve sūkūnī kibir şanur. Ve fi’lle ta‘līmī ma‘lūm eylemez. Ekşer inkārla ve i‘tirāzla ḡuzūrundan gider ve bunlardan ‘uzlet evlādır. **Bilgi ki:** Eger iḡtilāt fāydasını şorarsañ gerekdir ki ‘ilim öğrenmek isteseñ ve saña ferāyiz olanları bilmek isteseñ ‘uzlet ḡarāmdır. Zīrā evvel ‘ilimdir ve andanşoñra ‘ameldir. Ve eger ‘ilmi öğrendiyse ‘uzlet eylese olur ‘ibādet eylemekcün. Ve eger ‘ilim öğrenmezşüzün ‘uzlet eylese evḡātınıñ çoḡi uyḡuda ve bī-kārılıḡda ve perişān endişelerde zāyi‘ olur. Ve eger cemī‘ vāḡtini ‘ibādete şarf iderse daḡī mekirdeñ

[78b] ve ḡurūrdan ve pindārdan ve ḡaṭā endişelerden ḡālī olmaz. Zīrā kümmel ricālden taşfiye yolunu görmemişdir. Kāḡ olaki Ḥaḡḡıñ zātına müte‘allık fikir eyleye ve

kâfir ola bilmeye. Ve bid'atı bilmeye. 'Ulemâ 'uzlet eylese olur 'avâm 'uzlet eylemek olmaz. 'Āvâm hasta olsa tabîbden kaçmamak gerekdir. Ve eger nâdanlılıkla kenduye 'ilâc eylese helâk olur. 'İlim ta'limiyle 'uzlet cem' olmaz. Ve çün 'ilm-i fikhî öğrendi zâhir tahâretî yolunu ma'lûm eyledi. Ve bir tahâret dahâ vardır ki bu tahâret-i zâhir onuñ tahâreti içündür. Aña gönül tahâretî dirler. Dünyâ ve dostluğundan ve her nesne ki Hâkdan gayridir. Göñlî andan pāk eylemekdir devâm-ı nefy-i hâtırla ve devâm-ı zikr-i kalble ve devâm-ı murâkabeyle. Ve eger 'ilm-i fikhîdan gayrî 'ulûma meşgûl olsa dünya tahşiliçün ve câh taleb ider olsa ta'mîr-i bâtın anlardan müşkildir. Bilki hased ve kibir ve riyâset ve ta'aşşub hâşıl olub ölünce şîfât-ı zemîmeniñ küdüratından kurtulmaz. Ve 'ilminiñ nûrunu dahâ görüb gönlini karanlıkda ve teşvîşde ve dârlıkda ve guşşada dutar. Çün gönlini böyle göricek ve bâtın

[79a] hâline muṭṭali' olub ehl-i vicdândandır görüb kendu hâlinden i'râz idub 'ilâc ister olsa isti'dâd vardır ki 'ilm-i bâtınî dahî öğrenub bâtınında kuvvet tahşil eyleki azıcık şû gibi neden gerekse bulunmaz ola. **Bilgi ki:** Kesb eyleyub şadâka virmek yeğrekdir 'uzlet eylemekden. Ve mücâhedelerde ve riyâzatlarda halkıñ ahlâkına şabır eylemekden özüñe riyâzat yokdur. Ve fenâya ve kendusizlige ve setre ve gizlenmege zâhiri halkla olub bâtını Hâkla olmağdan özüñe riyâzat yokdur. Ve tamâm-ı nefsine kesr vermege ve kendunuñ ra'nâlığını gidermege ihtilâf eyudur. Bilki soğaklarda kâh kâh işi dahâ olmazsa varub kalaba yerlerde Hâkka meşgûl olmağın çok fâydasi vardır iki cihetden. Biri bu ki bu gâfiller gâflet zulmeti içinde olurken kendu hâzır olub karanlıkda çerâğ yakmuş gibidir. Mâ-tahte göre kenduyu nûrâniyetde görüb feraḥ olub şükür eylemekde olur. Ve biri dahî oldur ki Hâk Te'âlâ kullarına nazar-ı 'inâyeti ve iḥsânî ve mağfireti ve keremî her nefesde yetişmekdedir. Ve bunlar

[79b] gâfil olicağ güya dirilür ve değışürler ol iḥsânlar buña gelur. Ve ğinâ hâşıl idub cem'iyet üzerine olur. Kalabada cem' olicağ halveddedahî yeğ cem' olur. Bu nazar mübtedileri içündür. Mâ-tahte nazar idub kenduyu meşgûl görüb şükür idub terakķi eylemekde olur. Ve tâlibe gerekdir ki mâ-tahte nazar eylemeye. Ve kenduyu anuñla hoş görmiye. Zirâ dinde kendudan yukarı olanları göre. Ve kendunuñ istikmâline meşgûl olub terakķi eyleye. Kenduyu ve halki unudub soğaklarda meşgûl olursa şıdka ve iḥlâşa yakındır. Ve riyâdan uzakdır. Zâhiri halkla olub bâtını hâkla olmağdır. Ve kenduyu gizlemektir. Bu malâmiyye yolidur halkla ihtilâf eylemeyince olmaz. Ve bu tâyifeye vesvese halvet ehli gibi yol bulmaz. **Bilgi ki:** Hasta şora varmak ve cenâzeye varmak ve da'vet olunan yere varmak ve ta'ziyet ve hûkûk merdümân tevâzu'undan bir nev'idir. Ve 'uzlet

[80a] tekebbürden bir nev'idir. Zîrâ tekebbür bâ'îş-i 'uzlet olmuştur. İsterki halk ziyâretine varmaya. Bilki halk anuñ ziyâretine gelsun dir. Ve eger ihtilâf eylese mecâlisde hürmet eylemiler dir. Veya 'ilimde noķşânî vardır ma'lûm ola dir. Ve kendunuñ noķşânınî setr etmekçün 'uzlet ihtiyâr eylemişdir. Halk geleler ve anuñ elini öpeler. Ve du'â isteyeler. Bunuñ gibi 'uzlet 'ayn-i noķşândır. Halvet ol kişiyeye yaraşur ki 'uzletden maķşûdi zikir ve fikir olmaķ ola. Ve 'ibâdetde ve 'amelde ola. Ve eger hâtırın gele ki ben oturayın halk baña gelsun diye ve beni eyu kişidir disunlar diye halvetde olduğumla baña 'izzet ziyâde olur diye gâyet cehildir. Ve hamâkatdır. Ve bunuñ gibi kişi dâyim qalabada olub soķaqlarda görünmek yeğdir. Bilki kesb idub ta'âm yedirmek ve bundan yeğdir. Ve taḥkîk budur ki tâlib eger üzerinde halveti hoş görüb kenduyu 'uzlet eyledinden bir hoş kişi oldum dirse ihtilâf eyleye. Ve eger nefsiñ ihtilâf eylemekden ḥazzî varsa ve eger ihtilâf eylemek baña ziyân eylemez dey

[80b] mağrûr olursa 'uzlet eyleye. Ve halkıñ aḥvâlini tecessüs eylemiye. 'Uzlet eyliye. Ve eger münâfîk diyeler ve eger mütekebbir diyeler ve eger mütevâzî' ve muḥliş diyeler kulaķ dutmıya. Ve kümmel ricâl onlardır ki halvet ve keşret bir olur. Ya'nî halvet keşrete ḥicâb olmıya. Ve keşret halvete ḥicâb olmıya. Ve halkıñ medḥi ve zemmî beraber ola. 'Âlâmeti budurki kenduyu bir hâl üzerine tutmıya. Zîrâ Hâķ Te'âlâ 'külle yevmin hüve fî şe'nin'⁴⁴² dir. Çün Hâķ Te'âlâ bir şe'n üzerinedir. Ve bunuñ şe'nî ne vecihle olursa devinmesidir. 'Ve hüve me'aküm eynemâ küntüm'⁴⁴³ ma'nâsî çün ḥaşıl oldi. Nereye varursa Hâķla olduğundansoñra kimden 'uzlet eyler. Bunuñ mertebesiniñ ve bu tavrıñ 'acâyibiniñ nihâyeti yokdur. Bu kişiniñ seferi vatandaşdır. Ve halveti qalabadadır. Ya'nî zâhiri halkla ve bâtını Hâķladır. Ve seferi vatandaş olmak ma'nâsî oldurki nefis şıfâtından sefer eyler. Gönül şıfâtına varur. Ve gönülde şafâ ve nûrâniyyet ve ferâğat ḥaşıl idub sefer ider. Rûḥ maķâmında aḥlâķ-ı ḥamîde-i rûḥâniyle mücellâ ve müzeyyen olur. Ve andan sefer ider ḥafıyyeye

[81a] ve rûḥ-i izâfiyyeye varur. Rabbânî olur. Ve anda seyr ilallah tamâm olub seyr fillaha sefer ider. Ve anda sefer ider seyr maallaha. Bundan soñra seferi oña ve anda ve andan ötüri olur. 'Âlâmeti budurki seyrî kendude olur ve kenduden ötüri olur ve kenduye olur. Her ne isterse kendude bulur. Ve ḥayreti kendude olur. **Bilgi ki:** Sefer eylemeyince zâhir seferi olsun ve bâtın seferi olsun kâmil olub murâdına vâşıl olmaz. Ve eger zâhir sefer ider olsa cemâ'atiniñ nafaķasına ve kisvetine yetecek miķdârî qoya. Daḥî Allah'a ışmarlaya. Ve dostlariyla ḥelâlleşe. Ve âtına süvâri olduğî vakitte

⁴⁴² 'O, hergün bir iştedir.' Rahmân 55/29.

⁴⁴³ 'Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir.' Hadîd 57/4.

‘Elḥamdülillāhillezī seḥḥara lenā hāzā vemā künnā lehü muḳrinin ve innā ilā rabbina lemunkalibün’⁴⁴⁴ ya‘nī şükür ol Allaha ki bize bu ati müsahḥar eyledi. Ve biz buña muḳārin olduk. Ve biz Allahımıza rucū‘ eyleriz demektir. Ve hem eyu muvāfiḳ yoldaşla yola gide. Ve yalnız yola gitmeye. Bari üç kişi ola ki cemā‘atle namāzı fevt olmya. Seferden murādī ‘ibādet ola. Hāc seferī ve ğazā ve enbiyānīn ve evliyānīn ve aşḥāb maḳberesī gibi bilki ‘ulemā-i dīn ve büzürgān-ı yakīn ve onların cemālını görüb du‘āsını almağçün sefer eyleye ki onlari görmek ‘ibādetdir. Ve cemī‘i sa‘ādetiñ başıdır. Ba‘zı kimesne sefer ider ḥalkdan. Ve onların ziyāde keşretinden ki dine müvesvis dururlar. Ve cāh ve māl ve şuğul ve dünyā ola. Ve bu kişiye sefer eylemek ḥuzūrunda ve ferāğatinde olmağçün farzdır. Egerçi şuğulden ḥālī degildir ve zarūrī ḥācetinden fāriğ olmaz nereye varırsa ammā evvelki ḥālīne nisbet-i şuğlī taḥfif olur. Ve yüki yeğni olacaḳ ḥuzūra yakīn olur. Ve bazı ehlullah her yerde ki ma‘rūf olurdi. Andan kaçardi bir yere dāḥī varırdi ki ani bilmezlerdi. Ve bir kimesneyi görürler ki bir yere giderdi. ‘Ḳānde gidersin’ dediler. Ayıtdi: ‘Falan yere ki ṭa‘āmı anda ucuz verirler. Anda gideruz.’ ‘Ṭa‘āmdan ötüri size sefer itmek münāsibmidir dediler.’ Dediki: ‘Ucuzluḳ olan yerin ma‘işeti asānılgıla olur. Ve gönül ferāğatī ziyāde olur.’ Ve ba‘zı ehlullah kırık günden ziyāde

[82a] bir şehirde durmazlardı. Ve eger seferī ticāretçün eylese ki cemā‘atimiz kimseye muḥtāc olmasun deyu mübāḥdır bilki farzdır. Ve eger sefer ide ki māl ziyāde ola. Ve anuñla tefāḥūr ve tecemmül ola. Böyle olan kişiniñ seferī ve meşāḳḳatī dükenmez. Cemī‘ ‘ömründe rencde ve miḥnetde olur. Belki ğarīblikde olur. Mālını ya sulṭān alır ya ‘abeş yere telef olur. Ya vāriş alır kendu hevāsī üzerine ḥarç ider. Belki vaşiyyetini dāḥī yerine getürmiyeler. Ve āḥiret vebālī boynunda ḳala. Kendu miḥnet ve zahmet çeke. Ve günāḥ içinde ola. Ve ğayrılara rāḥat yetiše ki andan oña fāydayı dünyevī ve uhrevī olmya. **Bilgi ki:** Ba‘zı kimesneler şehirden şehire gezerler. Teferrüc-ü büldān için maḳşūdalarī temāşādır. Ve bazı kimesne şūfiler şüretinde şehirden şehire gezerler. Ve ehlullaha yetişelim dirler. Ve bir yerde ḳarār eylemezler. Ve onların dāḥī maḳşūdī temāşādır. Bāṭınları açık degildir. ‘İbādet üzerine olmağa ṭāḳat eylemezler. Ve bir şeyḫ ḥükmünde olub mücāhede eylemezler. Durmazlar gezerler. Bu ṭāyifeye bereke dirler. Bunlarda

[82b] bereket yokdur. Gözsüze gözlüce dedikleri gibidir. Bunların ‘alāmeti oldur ki seferde etmek-ekmek çok olan yerlerde olurlar. Ve eger murādlari yerince olmasa

⁴⁴⁴ ‘Bu bineği bizim hizmetimize veren Allah’ı tesbih ederiz. Öyle olmasaydı biz ona güç yetiremezdik. Biz elbette Rabbimize dönmekteyiz.’. Zuhur 43/13.

hādime dil uzadırlar. ‘Hādım görmedün mi’ deyu incidirler. Ve her yerde ki sofraya eyula anda giderler. Ve gitdugi yeri varduğı yerde müzemmet iderler. Ve ba‘zı olur ki şeyhe ve t̄aliblerine i‘tirāz iderler. Bir medreseden bir medreseye varur. T̄alib-i ‘ilim gibi bunda ri‘āyet olunmadım. Ve aşağı medrese olursa dahı varur. Murādı bu ki kenduyi hoşça dutalar. Ve bu t̄ayifeniñ mişālī oña benzerki bir kâfir ki elli gün kendu dīnince oruç dutmuş. Ve yemege başlamış. Pāpāsları ‘altmış gün oruç dutmak gerekdir’ diyecek demişki: ‘Elli güne rāzī olursañuz oluñ ve eger olmazsañuz müslümānlar otuz gün oruca yalvarurlar anlara varurun’ demiş. Ve şūfī ol degildir ki ‘abālar giyer. Ve başına misvāk şoka ve beş vakit namāz kıla. Ve bir iki şavt zikir eyleye. Bilki

[83a] şūfī oldur ki bāṭınī şāfī ola. Dāyım şuğlī ‘ibādet olub ve devām-ı nefy-i hāṭırda ve devām-ı zikirde ve devām-ı murākabede ola. Murādāt-ı nefsanī ve ārzūyi cismānīden qalbīnī pāk idub ādāb-ı zāhir ve bāṭın ve şerī‘at ve t̄arīkat üzerine ola. Ve her ki şūfīleriñ etmegini-ekmegini yiye ve kimseden dūnyā tevaqqu‘ idub suāl eyleye. Ve kenduyu şūfīler şūretinde göstere. Şūfīleriñ ol kişiyelokması haramdır. Ve şūfīleriñ lokması ol ol kişiyelhelaldır ki onların hizmetinde ola. Dahı gice ve gündüz adāb-ı şerī‘at ve t̄arīkat şaklayub ‘ibādetde ve taşfiye-i bāṭında ola. Dūnyādan hācet-i zarūrī miqdārī meşğul olmağa mecālī olmya. Ferāğat-i qalb içün ve kimseye ihtiyāc eylemeyub ehl-i dūnyāya tenezzül eylemekçün şūfīleriñ gıdasını yiye. Helaldır ve eger hācet-i zarūrī miqdārī meşğul olub cemā‘atine ve bākī aḥvālī tā‘atde ve ‘ibādetde olan kişi ki ehli ve ‘iyālīniñ rızq-ı zarūrīsinden yemeyub nefsi ziyāde taleb eylemekden kör eylemekçün şūfīleriñ ta‘āmından yese mübāḥdır.

[83b] Ve eger hācet-i zarūrīsinden ziyāde olub mālī ve esbābī varsa yimeye. Bilki işār eyle. Meger onlar da‘vet idub fuqarā lokması bereketdir. Yārānla bile oluñ diyeler. Fuqarā muḥabbetī gōñlūñüzde ziyāde olsun deyü siziñ şıdkıñuza ve i‘tikādıñuza binā idub ve adāb-ı sefere ma‘lūm olsun derlerse varasuz lokmalarını yiyesüz. **Bilgi ki:** Bir kimesne kenduyi şūfī şūretinde duta. Ve onların şıfatında ve aḥlākında ve ādābında olmya. Maḥz-ı nifāktır. Ve onların yaramazları oldur ki bir kaç şūfīleriñ ‘ibādetini ve kelimātini ezberlemiştir. Vakıtlı vakıtsüz meclis adābını bilmez ḥod vurmaz söyler. Ve kenduyu şöyle şanurki aña ‘ilm-i evvelin ve āḥirīn ḥāşıl olmuştur. Ve ḥayāsızlığı bir mertebede olaki ‘ulemānıñ ‘ilmine ḥaḳāret göziyle baqa. Belki şer‘i anuñ katında muḥtaşar gözüke. Ve şerī‘at za‘īflere irşād içündür. Ve anlarki qavī olmuştur anlara hiçbir nesne ziyān eylemez. Ve onların dīnī qavīdır. Necāset onların deñizini bulandırmaz deyub haram ve helāl birdir. Bilki haram taşdırki yenmez

[84a] dese ani öldürmeñiñ şevābī biñ kāfir öldürmekden ziyādedir. Ve bu tayifenin ‘alāmeti oldur ki ‘avratla ve oğlanla dāyim muşāḥabet eylerler. Ve ehlullahi müzemmet eylerler. Ve bî-ḥayā ve bî-edeb olurlar. Ve ‘avrat ve oğlan şüret-i cemālullahdır derler ve bakarlar. Kāpusi tañrî kâpusidir dirler. Ve tayālîs-i tavîl ve geniş yeñler edinirler. Ve ġarîb kibirleri ve da‘vâleri olur. Ve bunların çok kişi duzağına dutulur. Helāk olurlar ne‘ûzu bi’llah min şoḥbeti cühhālî’ş-şüfiyyeti. Ve bunlara ‘ilâc yokdur. Yiyden olmuş yumurda gibidür. Ehlullah bu tayifenin müzemmetiçün bir bâb yazmışlardır. Bunlara müteşebbihe-i muḥṭıla dirler. Bu kitâb anların aḥvālîni tafşîl eylemegi götürmez. Bu kadar ‘alāmetle iktifâ eyledik. Bunların şüfi şüretinde oldukları kademgâhda olmuş çimen gibidir. Muşāḥabet eyleseñ sehli zamānda kokuşu ve şîfât-ı zemîmesi durduğı maḳāmî mülevves eyler. Bunların mişālî cingāneye-çingeneye beñzer ki ne müslümānlığa fāyda ider ve ne kāfirlige fāyda ider. ‘Müzebzebîne beyne’z-zālike lâ ilā hāülāi velā ilā hāülāi’⁴⁴⁵

[84b] **Bilküllî ki:** Bunlar mücessed şeytân olmuşdur. **Beyt:** Müslümānlık ki beñzer bir āğıla, Gerek kim anda dîn ehli yağıyla-yığıla, Dirilub bu āğıli yaḳdi bunlar, Dālâlet yazısına çıḳdı bunlar, Götürdi şeri‘ divārın aradan, Ne umsun kişi ol yüzi karadan, Varub şeyḫ etdiler bir bî-temyizi, Ki Hâḳ dergāhınıñdır ol titizi. **Bilgil ki:** Çün tālîb-i şādîḳ olub kendu marazını bildiyse ki dāyim dünyā endişesiyle müşevves olub şehvet-i ta‘āmdan ve nefesine murādını virmekden nikāḥ ārzüsü olub ve evlād ve ensāb teşvîşine düşüb cem‘iyyet bulmayub māl meylinde olub hırş-ı cāh ve ‘izzet-i ḥalk taleb iderse helāk olur. Zîra māl ḥāşıl olmaz illā ‘adāvet-i ḥalkla. Çün gönlünde ḥalkı düşünmelige bağlandı. Hâḳdan bu‘d ve hırmān ḥāşıl oldu. Ve gîcesî ve gündüzi karāñluğla geçer oldu. Cihān gözine tār gözükmege başladı. Ve çün bu miḫneti gördi. Tāvşānıñ kaçdığını gördim etinden bîzār oldum. Ve bu miḫnetiñ

[85a] nihāyeti yokdur. Bilki vardığınca yüki artar. Ve her kişi senüñin deyub yük urur. Ḥaşmî ve kavmî bunuñ dünyāsî vardır deyü tama‘ da düşerler. Ve kendü bu tārılığa verirse olmaz. Eger vermezse gözi doymaz. Ve bize nesne virmez deyü ‘adāvet iderler. Ve ‘avratı ziyāde tama‘ ider ve oğlu ve kıızı nesi varsa bize versun kendu nedir dirler. Ve eger cemî‘i mālını ve esbābını ülüşdürse sanā gerek olur dimezler. Ve eger cemî-i mālını bunlara ülüşdürse daḫî falāna artık verdi baña eksik verdi deyu cemî‘-i ‘ömründe küser. Belki ‘adāvet eyler. Ve eger ölür olsa vaşiiyyet eylese incinurlar belki vaşiiyyetini dutmazlar. Ve cemî‘i te‘allükāt ki anlar içün çok teşvîş çeker. Ve dost olmazlar. Ve

⁴⁴⁵ ‘Onlar küfür ve iman arasında bocalayıb dururlar. Ne bunlara(müminlere) ne de şunlara(kafirlere) bağlanırlar.’. Nîsâ 4/143.

dünyâ fâydası ve âhiret fâydası ki cem'iyet-i dildir. Ve şafâ ve nûrâniyyetdir. Ve inşirâh-ı hâtırıdır bulmadi. Ve tâlib bu ma'nayı gönülde görüb ve bunlardan i' râz idub ve dünyâdan ve dünyâ ehlinden i' râz idub bir 'aziziñ kâtına varırsa gerekdir ki ol şeyhe teslimî kavî ise ve mücerred oldıysa

[85b] aña tarîk-i terk ve tecridle ve kuvveti yetdigince riyâzet buyûrub ani zikr-i Hâkka ve nefy-i hâtırıya meşgûl eyleye. **Bilgil ki:** Eger evliyse ve evlâdî ve te'allûkâtı varsa aña göre 'ilâc eyleye. Eger bâtinında tecrid ve kaç'ı te'allûkât ve 'uzlet muhabbeti ziyâde olsa ve cemâ'atinden dür olmak isterse 'ilâcî budurki te'allûkâtının esbâbını ve kisveti zarûrîsî ki üşümiyecek miqdâr giyecek ve acıkmacak ta'âm bir yıllık göri vere. Beni öldi yerine koñ. Bir yıl bir 'aziz hizmetinde oluran diye. Ehlullah hizmetinde ne emir iderlerse ânuñ üzerine ola. Şeyh dahî anuñ havâtır-ı nefy-i tarîkîni ta'lim idub devâm-ı zikre meşgûl eyleye. Ve cem'iyet-i bâtinını görüb ki kuvvet de olan fi'le gelub adâb-ı şerî'atı ve âdâb-ı tarîkatı şaklayub huzûr ve cem'iyet ve nûrâniyyet hâşıl idub murâkabe yolunu görüb vâridât-ı ğaybî ve nüzûl-i feyz-i rabbânî hâşıl idub kenduyi bilub ve hâkķi bildiyse 'Nûrun 'alâ nûrin yehdi'l-lahu linûrihimen yeşâ'ü.'⁴⁴⁶ Kuvvetin hâşıl idub tarîkî görüb varub cemâ'atî içinde gice ve gündüz Hâkķameşgûl

[86a] olmağa şeyhinden icâzet taleb idub vara meşgûl ola şabırla ve kanâ'atle. Ve tevekkül ide. Ve şikâyet eylemiyede göre ki Âllahu Te'âlâ cismânî emrini ya'nî dünyevî emrini ve rûhânî emrini ya'nî uhrevî emrini ve bâtinî hâlini nice sunar. Varub bir zamân irşâda meşgûl olmaya. Ve kendu ferâğatında ve cem'iyetinde olub gördüğü âdâbı ve âhlâķi yerine getirub eger Hâk Te'âlâ cemâ'atinden ziyâde nesne verirse Hâk yoluna işâr eyleye. Ve cem' eylemeye muhabbetine düşmeye. **Bilgil ki:** Eger esbâb-ı dünyâsî çok olub belki mâlî ve manşibî olub ümerâdan olub i'tikâdî pâk olub ve tâlib-i hâk olub dünyânın mekâyidini çok görüb ve fenâsını ma'lûm idub ve âhiret mâyil olub ve 'azizlere kemâl-i i'tikâdî ve ihlâş olub niyâzla bunlara takarrub idub ve bunların âdâbını hoş görüb ve kalbiniñ darlığını ve mâl ve manşıbla ferâgat bulmayub ve ölmüş olacağını añub ve âhiret ahvâlini ve bâtinı ahvâline ve marâzına 'ilâc isterse ve şıdk ve kabûlî gökçek olursa aña münâsib 'ilâc eyleye. Diye ki mâl

[86b] ve esbâb ki Hâk Te'âlâ saña vermişdir. Rızķı ve naşibi olan saña gelur yetişur. Ve rızıķçün ğuşsa yime diye. Ve anuñ gönli vahşeti tuğyân gibidir. Bir endişeden bir endişeye ve tefriķadan bir tefriķaya uçmak öğrenmişdir. Gönül ayağına künde ura. Ve kundenin biri devâm-ı nefy-i hâtırıdır. Ve biri devâm-ı zikri kalbîdir. Ve

⁴⁴⁶'Nur üstüne nur. Allah dilediği kimseyi nuruna iletir.' Nûr 24/35.

bunuñ yolunu kâmil ve mükemmel olanlardan görüb meşgûl olmak gerekdir. Zâhiri halkla ve bâtını Hâkla olmağın yolunu i' lām idub ma' lûm eyleyivire. Ve eger su'âl eyleseler dünyâyla âhiret hâşıl olmaz. Ve gönül herkeze cem' iyyet bulmaz. Terksiz ve tecrîdsiz mümkün degildir. Cevâb-ı 'alâ't-ı tarîki's-şavâb oldur ki Hâzreti Rasûl şallallahu laleyhi ve sellem kimseye eviñi ve cemâ'atiñi ve esbâbıñı ve mâliñi terk eyle ve islâma gel dimezdi. Bilki ümmetiniñ dünyâsını ve âhiretini isterdi. Ve aşhâbdan ba' zî maldardı. Ve mâl âhirete ve bâtına ziyân eylemez eger haqqından gelur. Ve mâliñ haqqından gelmek budur ki mâliyle hacca vara ve zekâtını virub fuqarâ gönülünü Allah'a geture ve mescidler ve tekyeler ve 'imâretler eyleye. Ve kârvân

[87a] sarây ve köprüler eyleye. Ve gönülleri Allah'a geture. Ve hâceti biture. 'Ni' me'l-mâlû fi'l yedi'rracüli'sşâlih.⁴⁴⁷ Ya' nî Hâzreti Rasûl 'aleyhişşalâtü vesselâm buyûrur ne gökçek maldârki şâlih kişi elinde ola. Bu meşhûr ve ma' lûmdur ki mâliñ vucûdî Hâk yoluna mâni' degildir. Bilki muhabbeti mâni' dir ki Hâkkî unutdurur. İmdi gerekdir ki ehlullah devâm-ı nefy-i hâtırâ yolunu ve devâm-ı zikir yolunu anlara ta' lîm idub göstere. Ve anlar dahî şıdkla meşgûl olalar. Ve eger gerçek tâlib ve muhib oldiyse gönül yolunu göricek. Yedi günde zikir tohumî gönülünde bitürüb zâhir olur. Ekînciler dirler ki tohum kavî yere vaktinde düşse yedi günde gelur yeryüzüne çıkar dirler. İmdi çün zikre gönül yedi günde bilki üç gün meşgûl olsa şıdkla zikriñ gönül yerinde bitdügünü görür. Ya' nî zâhirligini ve gafletini görür. Ve ıssısını görür. Ve ziyânını görür. Gerekdir ki ıssısını koyub ziyânına gitmeye. Zîrâ nefy-i hâtır idub Hâkka meşgûl olursa cem' iyyet ve şafâ ve nûrâniyyet

[87b] gelur. Ve eger gâfil olub havâtîrî nefiy eylemezse endişe ve karâñluk ve dârlık gelur. İmdi cem' iyyetini ve tefriqasını bildiginden soñra ve tefriki korumağın yolunu bulub korumağa kâdir olduqdansoñra ziyânî ki dârlıktır gördi. Ve cem' iyyeti görüb ıssısını koyub ziyânına giderse kenduyi bilur. **Bilgil ki:** Eger himmeti' âlî olub ve Hâk tarafına meylî ziyâde oldiysa kalabada ve bâzâr içinde bilki ekâbir meclisinde ki bigâyet keşret ola. Dürüstdür ki gâfil olmiya. Zîrâ bu kişi gönli zikirle ve nefiy havâtîrla cem' eylemek yolunu ehlullahdan gördiyse anlarıñ içinde olurken meşgûl ola. Ve eger andan söz şorarlarsa cevâb vire. Dahî meşgûl ola. Aklanmayub maşlahatını görüb meclislerinden çıka gide. Ve eger dersin ki bu kalabada nice meşgûl olunurki bu keşretiñ şüreti gönülde nakş olmuşdur. Ve bu keşret de meşgûl olmağî ba' id göresin. Ve

⁴⁴⁷ Buhârî, Edebü'l-Müfred, 112.

buni görmez misin ki bir ziyāde mühimmiñ ve teşvîşin olsa dünyevî anlar ne didiğin vakit olur. Bilki istemezsin ol teşvîşin

[88a] galebesinden-çalabadasın. Ve eger Hakkā meşgûl olsañ vakit olaki anların sözünü işitme yesin ve anlamayasın. Nitekim teşvîşin olsa işitmezsuñ. Bilki çalabada meşgûl olmak yeğrekdir halvetde meşgûl olmağdan. Ba‘zı kimesne olurki halvetde vesvese ziyāde olur. Ve eger halk içinde meşgûl olsa cem‘iyyet ziyāde olur. Zîrā çalabada meşgûl olmak bātinin şuglini setr idüb kimesneye ma‘lûm eylemez. Ve ğāfiller arasında kendunun şuglini görür ki bu ğāfiller karāñluğda ve ğafletdedir. Kenduye ziyāde inşirāh gelur. Ve ziyāde meşgûl olur. Bilki halvetde biñ aındığından çalabada bir aındığın yeğdir. Ve cem‘iyyet ziyāde bulunur. Ve buni ehl-i bātin ve ehl-i dil ve ehl-i vicdān olanlar bilurlar. Ve bunların bātinini Hakkdan ğayrī kimesne bilmez. ‘Ricālün lâ tülhīhim ticāratün velā bey‘un ‘an zikri’l-lahi.’⁴⁴⁸ Ya‘nī erenler vardır onları ticāret bey‘ Allahu Te‘ālā zikrinden kıomaz. Anları Allahu Te‘ālā ricāl deyü Qurānda aındı. Ya‘nī bālig olmuşdur ki halvetlerine hiç bir nesne māni‘ olmaz. Ve bu tarīk ekābir-i ricālullah ve kümmel-i ehlullahıñdır. Anlara melāmiyye dirler. Anlar kıurda

[88b] enigin öğredir gibi şādıklarī ya‘nī şādık olanları galebede halvet olmak yoluni gösterirler. **Bilgi ki:** Çalabada-çalabada meşgûl olmak halvetde olduğundan ziyāde olduğuna sebeb oldur ki halvet şöhetdir. Ve şöhet āfetdir. Ve halvet dahī bir hātıradır ani dahī nefiy eylemek gerekdir. Ve gönül cevheri ve kelime cevheri örtülü olsa şafāsi ve cevheriyyeti ziyāde olur. Zîrā galebede meşgûl olicak gönül şugli mestür olur. Görmez misin bir kişiniñ cevheri olsa penbük içine kıoyar. Ve penbuğı velā-valā içine kıoyar. Ve ani destimāl içine kıoyar. Ve ani kıuti içine kıoyar. Ve ani şandük içine kıoyar. Ve ne kıadar gizlu olsa şafāsi ve cevheriyyeti ziyāde olur. Ve ehl-i diller ki galebede meşgûl olalar. Vicdānlarında ziyāde şafā bulurlar. Ehlinden yolunu görmeyince olmaz. Ve anlarla muşāhabet eylemeyince şıdkla ve ihlāşla meşgûl olub hakkını virmez. Ve eger Hakkā meşgûl olsañ gerekdir ki zikri çalble diyesin. Ve dille demıyesin. Eger bu yolu tettebbu‘ iderseñ çün zikir tohumı gönle düşdi.

[89a] Devamı üzerine emir olunduğı gibi meşgûl ol. Bu tarīkiñ evvel mertebesı zikr-i çalbıdır. Lisāni degildir. Zîrā bir kışi pādışāh-ı islām huzūrında olsa ve anuñ ism-i şerifini çağıra çağıra aınsa ma‘lûmdur ki gözsüz gibi hilāf-ı edeb görürler. Bu tayıfe ma‘lûmdur ki Hakk huzūrunda meşgûllerdir. Zîrā bunlar ehl-i edebdir. Ve ehl-i ihşandır. Ve eger eyu hāzır olaydı ve ne didiğini bileydi çağırmağı utanaydı. Belki gönülde

⁴⁴⁸ Nûr 24/37.

kelime-i zikir denildiginden fāriğ olur. Kelime-i tevḥīd gönlünün üzerine gālib gelir. Anuñ ma‘ nāsında ḥarf ve şavt yokdur. Zīrā göñül dedigi daḥī ḥadīṣ-i nefsdır. Ve ḥarf ve şavt ol toḥumuñ derisidir. Ol toḥumuñ ‘ aynī ol ma‘ nādır. Ve ol ma‘ nā göñle gālib olsa zıkr-i lisānī ve ḳalbīden fāriğ olur. Göñül ol ma‘ naya şöyle meşğül olur ki göñül ḥarfı ve şavtı ḳalbine ve lisānına geturmek istese geturemez. Göñül bu zevḳī kendude bulsa ḥāṭıra-ı nefsānī ve şeyṭānī tefriḳasından ḳurtuldi. Bilki ḥāṭıra-ı melekī ki zıkre meşğül

[89b] olmaḳdır. Andan daḥī fāriğ oldi kenduye cem‘ oldi. Ferāḡat geldi ve bu maḳāmda göñle ne gelurse ve ne giderse ma‘ lūm oldi. Ve bu maḳāmda göñül ḳābiliyyet ḥāşıl eyledi murāḳıḳ olmaḡa. Ve eḡer dayim bu cem‘ iyyet üzerine kenduyi tıtabilirse tarīḳ-i murāḳabe ma‘ lūm olsa olur. **Bilgi ki:** tarīḳ dedikleri üç nesnedir denildi. Biri devām-ı nefy-i ḥāṭır ve biri devām-ı zikir ve biri devām-ı murāḳabe. Çün ḥavāṭır-ı nefsānī ve şeyṭānī nefiy olundi. Ve melekīde nefiy olundi. Ḥavāṭırī bilmek dilerseñ dördtür. Biri raḥmānī ve melekī ve nefsānī ve şeyṭānīdir. Şeyṭāniyle nefsānī arasında olan ḥāṭıranıñ farkında ba‘ zı ekābir teşviş çekmişler. Ve fark budur ki eḡer ḥāṭırī ḳovsañ gine gelse üç kez ḳovsañ gine gelse evvel ḳovduḡuñ şüretmidir bi‘ aynihi gelen üç kerre ḳovunca. Yaḥūd her ḳovduḡuñca bir şüretle daḡa mī gelir. Ve eḡer bi‘ aynihi bir şüretle olursa nefsānīdir. Zīrā nefis lecūcdur bir murād üzerine göñlī meşğül eyler ḥātūnlar gibidir. Eḡer bir

[90a] murādī ele girerse bir ḥāṭıra daḡa göñle bıraḡur. Ve şeyṭānī bir şüretde ḳovsañ bir şüretle daḡa gelir. Ḳurt gibi bir sūrīden almazsa bir sūrīye ḳoyūna daḡa señirdur. Ve melekī ḡayurlu işlere meşğül olsam dir namāz gibi ve oruc ve ḡac ve tilāvet-i Ḳur’ān ve tesbīḡ ve ḳıyām-ı leyl ve şıyām-ı nehār ve bunlarıñ emşālī melekīdir. Çün bunları ‘amele geturdūñ nefiy idub Ḥaḳḳa meşğül olmaḡ gerekir. Ta ḥāṭır-ı raḥmāniyle menāzil ḳaṭ‘ eyleye. Çün sālīk cemī‘-i ḥavāṭırī bildi ve nefiy ḳıldı. Gerekdir ki murāḳabeye meşğül olaki tamām-ı māsivāyı nefiy eylemekdir. **Cüneyd ḡazretī** bir ṭālībī murāḳabeye meşğül idub ‘Ḥaḳḳangayrısını nefiy eyle’ deyu ṭālībe buyurmuş. Bu ṭālīb bir ḳaç gün meşğül olicaḳ Cüneyd bunuñ teraḳḳīsini görmek diledi. Ve şavma‘asından bu ṭālībe müteveccih oldi. Göreki bāṭınī şafā buldimi māsivā küdürātından ḡalāş oldimi deyu ḡalvetiniñ ḳapusından durub anuñ ḳalbine müteveccih oldi. Ve ol ṭālībīñ göñlüne geldiki Cüneyd ḳapudadır. Nefiy eyledi. Ve gine ḥāṭırına geldiki Cüneyd ḳapudadır gine nefiy eyledi. Ve bir daḡa

[90b] geldi Cüneyd ḳapudadır. Üçünciden soñra ḳapuyi açup görse ki Cüneyd ḳapuda durur. Ol ṭālībe Cüneyd dedi ki: ‘Evvel ḥāṭıra geldigi vaḳit ḳıḳsaydıñ bu ḳadar bize tevaḳḳuf olmazdı’ dedi. Ṭālīb ayıtdi: ‘Çün nefye meşğül ḳılmışdıñuz. Gördük

nefiyle menfî olmaz. Zārūrî çıktık' dedi. Ve t̄alibiñ kuvveti ziyāde olsa Cüneyd evinden çıktığı gibi ma' lūm eylerdi. Ve bu tenbîhe mübeşşerāt derler. Ve nübüvvet kırk altı cüzdür. Biri mübeşşerātdır. H̄azreti Rasūl 'aleyhişşalātü vesselām: 'Benden sonra nübüvvetden nesne kalmadı illā mübeşşerāt kaldı. Ve rü'yāy-ı şālîha kaldı' deyu buyurdular.⁴⁴⁹ Ve bu mübeşşerāt ekşer murākabe maḳāmında oluverir. **Bilgil ki:** KūluñH̄aḳla münāsebeti yokdur. Ve H̄aḳ Te'ālānıñ zātında fikir eylemek menhīdir. Ve h̄aḳdır. Pes gönül āyīnesi pāk olduḳdansonra perişān h̄atıralardan fāriḡ olub H̄aḳka meşḡul olub ve teveccüh idub murākabe ideruz demeñiñ ma' nāsīdir. Çün münāsebet yok nice murākıb olur ve H̄aḳ Te'ālāya nice teveccüh olur. Gönül āyīnesi

[91a] pāk olduḳdan sonra āyīnedārlik murākabedir denildi. Cevāb-ı 'alā't-ṭarīki's-şavāb oldur ki **Bilgil ki:** Murākabenıñ merātibi vardır. Evvel mertebe oldur ki gönle gelen meşrū' ve nā meşrū' olan h̄atırları bilesin. Ve nā meşrū' i gönülden kovasin. Fi'le ve kavle geturmiyesin. İkinci mertebe oldur ki meşrū' ve mübāh olan endişeyi kovasin. Allah zikrinden ḡayrī ne gelurse kovāsin. Üçünci mertebe oldur ki zikir ve zākirī dahī gönülden kovasin. Zīrā zikir ve zikir eyleyici H̄aḳdan ḡayrīdir kovasin. Çün 'ālemi gönülden kovduñ ve zikrī kovduñ kenduñe cem' olduñ. Dördünci mertebesī nefyiñ oldur ki kenduyi nefy etdigini dahī nefiy ide. Kendu nefyiyle bir mertebeye varaki kenduden gide. Çün kenduden gitdi 'alāmeti oldur ki kenduyi bilmez oldi. Tamām-ı şu'ur kalmadı. Ehl-i ṭarīḳ murākabesiniñ nihāyetidir. Bu yoluñ evāyilinde mübtediye vāḳi' olur her vāḳit ki diler bu maḳāmı bulur. Ba'zılar bu maḳāma tecelliy-i zāt dimişler. Ve ḳara nūr buradadır dirlermiş. Bu fenā mu'teber degildir

[91b] kümmel ricāl ḳatında ve kümmel ricālīñ murākabesi bu degildir. Ve fenā dedikleri dahī bu degildir. Ve eger kenduden gidub kenduyi bilmez olmaḳ ūlū maḳām olaydi kāfırlar ve müslümānlar uyḡuya varırlar ve düş dahī görmezler. Ve kenduyi bilmezler gerekdir ki anlar evliyāullahdan olaydi. **Bilgil ki:** Nefsiñ ḳānūn-u şerī'atle tezkiye bulub ve ḳānūn-u ṭarīḳatle bātınıñı taşfiye idub gönlüñü māsivādan pāk oldiysa gönli murākabeye meşḡul kılasın. Murākabenıñ a'lā derecesi ki ehlullahıñ ūlū maḳāmıdır. Oldur ki H̄aḳ Te'ālā murākabesine murākabe eylemekdir. Zīrā H̄aḳ Te'ālā bize murākıbdır. Ya'nī ism-i Rakıble murākıbdır. Ya'nī h̄afızdır. Ve 'aşımdır. Ve her nefesde şaḳlayıcıdır. Ve 'ömrümüzī ve nefsimizi ve selāmet-i ḳuvāmızı ve şihḡatimizi her zamānda ve viricidir ve şaḳlayıcıdır. Ve çün ol bize murākıbdır. Biz dahī gerekdir ki

⁴⁴⁹ Buhārî, Tâbir, 5.

anuñ murākābesine murākābe idevüz. Ya'nî oni gönülde hâfızdır ve nâzırdır. Ve bizi her nefesde göre durur deyu gönül dayıma murākıb olsa Hâk Te'ālā imān ve islām derecesiden yüce

[92a] ihsān derecesine yetişdirir. Ve gönül dahî her yere göredurur gibi olur edeble olur. Gâfil olmaz. Eger bir maķāmda şābit-i kadem olub dayim murākıb oldıysa Hâk Te'ālā'nıñ tecellî fi'line murākıb ola. Ya'nî fi'lî andan göre ve kendu fi'lini Hâk Te'ālā'nıñ fi'line hicāb eylemiye. Ve namāzda Hâk'kıñ fi'lini göre durur gibi kıla. Bil ki fā'il Hâkdır deyu göre durur gibi ola 'ibādetinde. Bilki sāyir evķātında ve ef'ālinde ve murākabenin bu maķāmdan ūlūsı beyān olmaz. Ve bu kitāb mütehammil degildir. Ve sen dayim murākıb olki Hâk Te'ālā bundan eyler ve seni saña i'lām idub bildire. Ve seni saña bildire ve haķāyık-ı eşyāyî ma'lūm idesin. Ve gönül cemālini göresin ki oña rūh-u izāfî denildi. Ve gönül baħriniñ mevcî harfe ve şavta gelub lebleriñden kelāma geldugini ve me'ānî dūrlerini beyāna geldigini göresin. Kūlāğınñdan o ma'ānî dūrlerine müşterî olub gine gönül deñizine şaldığını göresin. Ve 'ālem-i kāyinātı ve maşnū'ātı ve 'ālem-i kübrāyı müşāhade eyleyub göze gelub 'ayn-ı başiretle mubaşşır

[92b] olduğunu gönlünü göresin. Ve andan soñra kendüni bilesin. Ne cevhersin ve Hâk'kı bilesin. Ve murākābe neticesine iresin. **Bilgi ki:** Keşif derecesi müşāhade derecesinden ziyādedir. Zirā müşāhade laţifî keşif eyler. Ve eger bilmediñ bundan rüşen söylene meşelā bir kişiyi uzaķdan görseñ veya bir kelām işitseñ o kelāmının murādını fehm idersin. Ve ol kişiden bu ma'nāya varırsın. Ol ma'nāya keşf dirler ki saña ma'lūm olmamışdı. Ma'lūm olub keşf oldi. Görmek ve işitmek müşāhadedir. Görmekle ve işitmekle kâni' olmadıñ ve bunlardan bir ma'nā fehm eylediñ ki murād ol idi. Ve bu kadar fehimle iktifā idesin ki ziyāde taħķik olunmıya denildi. Keşif ve müşāhade Hâk'kıñ fi'linde ve şıfatında Allah'ın murākābe neticesidir. Ve her kimesneye ki murākābe el virdi ūlū sa'ādete ve devlete yetişdi. Ve secde-i ķalbî hāşıl kıldı. Secde-i ķalbî ehl-i murākābeden ğayrıya müyesser degildir. Ve sücūd-u ķalbiniñ etvārının nihāyeti yokdur. Ve eger sücūd-u ķalbî bundan rüşen bilmek dilersen

[93a] mişālî nitekim dünyāya 'āşık olanlar ve evlenmek isteyenler gice ve gündüz cemī'-i evķātında gönlünün yüzi endişesinden ve maţlūb ve maķşūd ve maħbūb edindiği nesneden gönül başını kıldırılmaz. Zāhiriyle ve bātınyla anuñ taħşilinde olur. Ve dünyā yolunda olanıñ teşvışiniñ nihāyeti yokdur. Ve gice ve gündüz yoluna cān ve gönül virmekdedir. Ve namāz kıılırken dahî gönlünün yüzi maķşūdundan kıalmaz ve maţlūbundan bir nefes gâfil olmaz. Ve bundan ma'lūm idesin ki Hâk Te'ālāyi sevib 'āşık olanların gönlünün yüzi ve huzūr-u maallah hāşıl idenleriñ başı secdeden kıalkmaz.

Bu maḳām ehliniñ ‘alāmeti oldur ki dayim cem’ olub kendu ḥuzūrunda edeble olur. Ve bir kişiniñ yüzüne doğru bakmaz. Ve bir meclisde olsa gönlünüñ secdesine ve murākıb olduğuna ve beyne yedeyi ma’ şūḳda olub ḥuzūr-u maallah edebini saḳlar. Ve şāğına ve şoluna perişān nazar eylemez. Zirā maḳşūdunī her yerde istemişdür. Ve ol cemālī her maḫharda ve her āyīnede görmüşdür. Bir şūret

[93b] biñ āyīnede göründügi gibi. Amma bu āyīneleriñ kimi egri ve kimi doğru ve kimi dönük ve kimi müsteḫil gösterir. Ve kendu āyīnesi gibi mu’ tedil kemāl üzerine kemālī maḫbūbī ve maḫlūbī göstermez. Ve kendu gönlī āyīnesinde olan cemāle ve kenduniñ secdesine nazar ider cem’ olur. Cem’ dedikleri luḡatde edebdir. Ve edeb mecmū’u maḳāmātıñ yüzü şuyudur. Edebsiz kişi luṭf-u Rabden maḫrūmdur. Ve bu ṭayifeniñ şakirdleri eṭvār-ı racūliyetde teraḳḳī eylemekdedir. Kemāl-i ḳurb her zamānda ve her ḥālde ve her nefesde bunlara olur. ‘Ve’ṭ-ṭaşavvufu küllühü edeb.’ Ya’nī taşavvufuñ cümlesi edebdir. Edeb zāhiri ki şerī’at mizānını dürüst dutmaḳdır. Ve edeb bāṭını ki gönlünü ḥāzır dutub ḡafletden ırāḡ olub murākabe maḳāmında secde-i ḳalbiye yetişmek bu ṭayifeye müyesserdir. Ve bir ‘alāmeti daḫī oldur ki gönlünüñ bir köşesi maḫbūbuñ ḫalvet sarāyi olur. Ve ol maḳāma maḫbūbdan ḡayri kimesne giremez. Ve ‘arş ve mā fiḫā ‘ārifin gönlünüñ bir köşesinden geçer olsa ‘ārifin

[94a] andan ḫaberī yoḳdur dedikleri ‘ārif ol ḫalvet sarāyda kimseyi koymadūḡuna ve ḡayrıya iltifāt eylemedigine işāretidir. **Bilgi ki:** Çün ehl-i dil olduñ ve ḫalvet sarāyi bulduñ gerekdir ki ne işlerseñ ve ne söylerseñ ve neye baḳarsañ anuñ icāzetiyle ve emriyle işleyesin. Ve bu maḳāmıñ eṭvārınıñ nihāyeti yoḳdur. Zirā maḫlūb kendudedir. Ve fetḫ-i bāb kenduden olur. Ve istedigini kendudedir. Ve ḫayratı kendudedir. Bu maḳāmda kenduyi şöyle göre ki eger bu kişi diridir ‘ālem diridir. Ve eger ḫasta olsa ‘ālem ḫasta olur. Ve ḫoş ḫāl olsa ‘ālem ḫoş ḫāl olur. Ve eger ḡamḡin olsa ‘ālem ḡamḡin olur. Ve eger ölür olsa ‘ālem ölür. Ve bu ma’nāya Ḥazret-i Rasūl şalla’llahu ‘aleyhi ve sellem işāret buyūrur ki : ‘Mevtü’l-‘ālim kemevti’l-‘ālem.’⁴⁵⁰ Ya’nī ‘ālim-i rabbānī ölse ‘ālem ölmek gibidir dedigi bu ma’nāya işāretidir. Ve çün gönlül şāḫib-i ḫayāt olsa ‘ālem münevver olur. Cismānisi ve rūḫānisi bir nūr olur. Ve gördügi ve bildigi ‘alā mā huve ‘aleyhi vāḳı’ a üzerine görür bilir.

[94b] Amma kenduyu nādān gibi gösterir. Ve ḫālını setr eyler. Zāhirinde ḫalḳ şūretinde mümtāz-ı vaż’ üzerine olmaz. Zāhiri ḫalḳla ve bāṭını ḫaḳla olur. Ve nikāḫa māyil olur. Ve cāriyesi çoḡ olur. Ve zāhirini gören kişi biz oni gördük ve biluruz siz

işitdigiñuz gibi degildir. Bir dürlüce kişicikdir diyeler. Bilki ziyāde ihtiyācda ve fakırda bileler. Ve ‘avām bilmez ki ūlūluk ‘ubūdiyetde ve fakırda ve ‘acizde ve niyāzdadır. ‘Avām katında ūlūluk şāhib-i taşarruf ola şāhib-i kudret ola. Velāyet oña dirler ki ne dilerse ola. Ve neye şunarsa eli ere. Ve ba‘zını du‘ā idub öldüre. Ve ba‘zına du‘ā idub elini alub kaldura. Ve yaratmak ve dikmek içinde ola. Ve kudrete mazhar düşe. Ve bu sıfatlar Hāk sıfatıdır kıl sıfatı degildir. Kulluk ‘acz ve meskenet ve yokluktur. Ve kendunun zātiyyesi budur. Hāzreti Rasūle şallallahu ‘aleyhi ve sellem ‘esrā bi‘ abdihi’⁴⁵¹ dedi. Ve kulluk bigāyet ūlūluktur. Ve eger kudret sıfatı ve taşarruf ve öldürmek ve yitirmek ve māl ve esbāb ve dedigi olmağ ūlū emir olsa

[95a] kāfir beylerine şaltanat ve memleket ve kudret ve taşarruf ve esbāb Hāk Te‘ālā virmeiyeydi. Ve anlardan ħor ve zelīl kimesne olmayaydı. Zāhirde ve bāında taşarruf verilmeyeydi. Ve ehl-i islāma muķābele idemiyelerdi. **Bilgil ki:** Maķām-ı murāķabede olan tālībler gerekidir ki her nefesde gāfil olmyalar. Ve hātır-ı nefsiñe bi-ciddi meşgūl olalar. Ve eger üç nefes virince bir hātırā gōñülde dursa ve kıovmasa mücāriyi feyz bağılu olur. Çün feyz yolu bağılandı gōñülde nūrāniyyet gitdi. Meflūc oldu. Ve yola gitmekden ve ħareketden kıalur. Dōşege düşmüş gibi bāını bāıl olur. Belki ol hātırā kökler şalar ve oni def‘ idub gōñülde çıkarması müşkül olur. Endişe çapasıyla ve küregiyle kıazub köklerini kııkarmalı olur. İmdi gōñlünü güdesin bir iki nefes bir hātırā-ı kıomıyasın ki evvelinde taze dikilmiş fidan gibidir sehl kıuvvetle kııkar. Bilki şöyle nefsiñe olasın ki ħiç te‘alluķdan ve ħalkıñ zıkrinden ve ‘adāvetinden ve dostluğundan ve düşmanlığı zıkrinden fāriğ olub te‘alluķāt nemcegi zi ve çiçegi zi gōñlünde kıalsa seniñle maķbūb arasında

[95b] dostluğa çi düşer ve sen ol çiye çürürsün. Ve Hāk zıkrinden gāfil olursun. Ve gōñül daralur. Ve kıasāvet gelur ve kıararur. Ve şafāsına kūdūret gelib bulanur. Ve her kışıye ki kıakarsan kūdūretle görünü. Ve aña kıakacığın gelur eve varursun taralursun. Ve tışarı kııkarsın taralursun. Ve neyliceğini bilmezsin. Ve eger ol ħāilde güler olsañ daħi gōñülde degildir. Gāfiliñ gülerken dışınıñ aķlarından gōñlünü kıarasi görünü ve lāle gibi kenduyi feraħ şūretinde gösterir amma feraħ degildir. Buña sebeb oldur ki ħarem-i Hāk Te‘ālā ki gōñüldür. Nāmaķrem kıoyduñ ve bir iki üç nefes bigāne ele şöħbet ve ‘işret etdiñ. Ve Hāk Te‘ālā ‘ālemi’s-sırri ve’l-ħafiyyātdır. Gōñlüñe geleni ve gideni gör çün evine nāmaķrem kıoyduñ saña tarlık idub ‘azāb ider. Bir daħa evüme kimesne kıoyma deyu. Ve bu saña ma‘nide kıahr degildir terbiyyetdir. Zīrā bir kışı evde

⁴⁵¹‘Kulunu geceleyin götüren’. İsrā 17/1.

olana veya kûluna ve oğluna ve cemā'atine kaçır olsa veya habs idub bend eylese oña ve onuñ emsālîne terbiyyetdir. Ve sen dañi terbiyet bilub yine oña şıgınasın. Zîrâ kûluñ dañi kaçacak yeri yokdur

[96a] Mevlāsından ğayrî. Ve sen anuñ dünyāda ve āhîretde memleketinden çıkub kaçacak yerîñ yokdur. **Bilgil ki:** Eger t̃alib kenduyu ıslāh idub yaramaz şıfatlarından ve yaramaz endişelerinden göñlünü pāk eylese 'ālemde kimseneyi yaramaz görmez. Ve her kişîye dostluk nazarıyla bakar ve herkez 'ālemde düşmanı kalmaz. Zîrâ ũlū düşman nefisdir. Çün nefis öldi ayruķ düşman kalmaz. Ve eger derseñ ki enbiyā 'aleyhimüsselām nefsi öldürmüşdür ve anlarıñ düşmanı çokdur. Bā-vücūd anlar kimseyi yaramaz şanmazlar ve ğayrılarıñ hasūdlarından anlarıñ çokdur. Cevāb-ı 'alā't-ṭarīķi's-şavāb oldur ki bunlardan düşmānlık kalmamışdır. Amma hasūd düşman olduğı nefsinîñ yaramazlığındandır. Ve kenduye düşmandır. Şol hābeşîye benzer ki āyîneyi sevmez zîrâ kendu şüretini görür. Ve eger enbiyāya 'adāvet idub yüzüne tükürse kendu şüretine tükürür. Ve eger yarasa güneşi sevmese güneşîñ şüci yok. Ve anuñ güneşe bakacak gözi yokdur. Güneş oña neylesun. Ve ondan ötürî güneş karañlukda kalınca yarasa karañlukda kalsun. Ve eger nefsiñi pāk eylediñ 'ālemden pāk olduñ. Ve hiç düşman kalmamışdır. Ve eger saña Hāķ Te'ālā

[96b] māl ve esbāb ve oğul ve kız ve tavār ve emlāk verdiyse şükür idesin. Ve haķķından gelesin. Ve Hāķdan rāzî ve hoşnūd olasın. Hasūd ne derse desun sen Hāķ Te'ālā hizmetinde ve bendeliginde ol. Ve kendu eksigiñi Hāķ Hāzretinden isteyedur. Ve hasūd olana elinden gelurse ihsān eylesin. Ve mürüvvetle olasın. Ve görmeze urasın. Ve eyulikle nazar idub eyulik içinde ol ki Hāķ Te'ālā kerem ve lūtfundan hasedden geçurub oni adam eyleye. Ve ādamlar şafında ola. Ve anuñ haķķında bu vecihle du'āyı takşîr eylemeyesin. Enbiyā 'aleyhimüsselām sūnnetidir. Ve sen dañi enbiyā vārişlerinden olasın. Nazarıñ rahmet ve sözün mağfiret ve vardığıñ yere bereket olasın. **Bilgil ki:** Murākabe maķāmında zāhiriñ ve bātıñıñ kalbiñde ğam-ı ta'alluķāt komıyasın. Ve eger bir kıli cünübün kuru kalsa cenābeti zāyil olmaz. Ve eger namāz kılsa dürüst degildir. Zîrâ tahāret bulmamışdır. İmdi göñl gusul ve tahāretî ol zamān müyesser olur ki te'alluķāt ğamından göñlî pāk idesin. Ve çün tamām-ı gusul eylediñ

[97a] cemāl-i ma'şūķî kıble idub huzūr-u maallahda münācāt idesin ki a'mālîñ ve ef'ālîñ ve ahvālîñ ve harekātîñ ve sekānātîñ tā'at ve 'ibādet olur. Şalāt-ı dāimūn dedikleri ve sucūd-u kalbî dedikleri bu maķāmda oluverir. Ve bu maķāma gelenîñ 'alāmetî oldur ki hergün hilāf-ı ādāb-ı tarīķat kavlınden ve fi'linden nesne vāķi' olmaz. Ve andan nā-şāyeste hareket ki hilāf-ı şer' ola gelmez. Zîrâ zāhirî ve bātıñı pāk

olmuştur. Pâkdan gelen pâkdir. Bilki nâ-pâklar anuñ katına gelmez. Ve eger gelur olsa dahî nâpâklığını zâhir idemez. Ve edebsiz kişi anuñ huzûrunda olmaz. Yarasa güneş görmüş gibi karâñluğdan karâñluğa kaçır. Kendü şınırı nâ-pâk yoldaşlarla olur. Yağud yaramazlığını terk ider ve bunların muhabbetini gönülde berk ider. Ve eger edeb şaklar ve ṯalib-i nûr-i yakîn olur. Ve raviş-i ehlullahî zâhiren ve bâtinen gözedub nefy-i hâtıra meşgûl olur. Ya' nî kendunuñ yaramaz şıfatlarını ve te'allukât endişesini gönül yüzünden süpürüp pâk idub dâyim ahvâlin bâtınına nâzır

[97b] olub ve gönlünü güdüb gönüller gözedub ricâlulullahdan olur bi'avnihi te'âlâ. **Bilgil ki:** Gönül her nesneden renk alır. Eyu olsun ve yaramaz olsun ve göz ve kulağ ve dil ve sâyir kuvâ anuñ hükmündedir. Gönül velâyetiniñ mukâbilindedir. Meşelâ ol gönülde olan nesneyi dile getirub söyler olsa şüretini gönülde alır. Niyyet eyler ve kaşd eyler ve 'azîmet eyler ve himmet ve mübâşaret eyler. Harfe ve mahrece ve lafza getirub söylemeğe başlar. Eyu olsun ve yaramaz olsun ve bu şüretler ki gönülde geldi. Gönül bunlardan şüret alup kâh şâd olub kâh melûl olur. Bunlar gönlün şıfatıdır. Eger tazarru' ve zârîlik gönülde olsa dil ani söylemeğe başlar. Ve eger bir kişiye muşîbet yetişse ve ağlasa gönle rikât gelur. Bilki gönlün aci dütünü dimâğa urub gözden yaş gelmeğe başlar. Ve eger eyu şıfatlardan söylense gönül meyl idub eyu şıfatlarla muttaşîf olmağa ve hareket eylemeğe başlar. Herki söyler gönül andan renk alır. Oña muvâfık eger yaramaz söz söylerse gönül andan tārılub

[98a] ve kararur. Ve eger çok kelime söylerse gönül elzen alır. Ve eger yalân söylese gönül egri olub kör olur. Ve Hâk hazretinden müşâhade gelir olsa egri görür. Şuhûd kör olur ve toğri görmez. Ve lezzetinden mahrûm olur. Egri âyîne de görinen şürete döner. Ve Hâkdan söylese ve lezzet müşâhadesi olsa ve gönül müşâhade şıfatıyla şıfatlansa gözde ve kulağda vesâyir kuvâda gönülde anlara ve anlardan gönle yollar vardır. Ve eger yaramaz şıfatlara 'ilâc eyleseñ hāmûşluğla evvel gönle 'ilâc eyle ki cemî' i kudrâtın söz söylemek başıdır. Ba'zı ekâbir buyurdular ki: "ibâdet ondur biri halkdan kaçmağdır ve tokuzi söylememekdir." **Bilgil ki:** Gönül ka'beye beñzer. Ve bu endişeler tavâf idenlere beñzer. Eyular ve yaramazlar tavâf iderler. Çün tavâf idub ṯaşra gelse anadan toğmuş gibidir. Pâk olur. Ve eger hâtıra-ı mezmûa gönlüne geturse ve fî'line ve kavline geturmese 'afv olur. Egerçi Allahu Te'âlâ gönle geleniñ hesabını 'avâma 'azâb eylemez.

[98b] Amma havâşsa ve ehaşsu havâşa muhâsebe 'azâbdır. Ğaflet zilletiyle 'avâmdan mağfûr olur. Amma havâşdan 'afv olmaz. Meşelâ bir kişi esbâba ve dünyâya tayansa ve Hâkka tevekkül eylemese ve rızkıysa Hâkdan görmese ve sa'yiden ve

kesbden ve talebden ve esbābdan görmek ‘avāmdan ‘afv olur amma havāşdan ‘afv olmaz eger Hāğdan ğayrıya i‘timād ider olsa. Zīrā muğarreb olanlarıñ ma‘şūğla mu‘āmelesi çokdur. Hasenātü’l-ebrār seyyiātü’l-muğarrebīndir. Ve bunlardan ‘afv olunan havāşdan ‘afv olunmaz. Eger havāşdan degilseñ bari gönülde olanı diliñe geturmeyesin. Kendu ve gönülünñ ve ğayrılar gönülünñ mükedder eylemiyesin. Ve ğayrılar gönölünü bulandırmayasın. Bir leb ki bir ğande Allah’a olan sözden biñ cān alur. Ve gönüller nūrlanub ferağ olan lebden aci söz gelmek revāmıdır. ‘Men ‘azūbe lisānühü keşūra ihvānühü.’ Ya‘nī her kimesneniñ ki dili datlu olsa ğardeşleri çoğ olur. İslāmī eyu olanıñ mālāya‘nisi terk olur. Ve eger bir kişi söz söyler

[99a] olsa ve muğābilinde bir kişi dahī dese ki öyle degildir deyu cedel eylese ve‘ādenī lā nüsellim olsa onuñ ‘adem-i şıdkına delālet eyler. Ma‘nāsī oldur ki sen bilmezsin aħmağsın yalān söyleyicisin demekdir. Anuñ ğibi kişiniñ ğattında ğāmūş olmağ yeğdir. Eger ehl-i mekr ve mecāz ve ehl-i tezviri görürseñ kenduñi nesne bilmez ğibi epsem olup söz söylemeyesin. Çün ğāmūş olasın. Cemī‘i yaramaz şıfatlara Tañrī Te‘ālā fağlıyla ‘ilāc eylemek āsāndır. Eger dilerseñ ki cemī‘ine ‘ilāc olduğunu bilesin. Dāyim ğāmūş ol ki bāğın yoluni bilmege rüşen yoldur. **Bilgi ki:** Her gönöl ki pāk ola māsivā endişesinden. Ehl-i başiret olub her nefesde aşār-ı ğalkī mütāla‘a idub terağğide olur. ‘Rabbi zidnī ‘ilmen’⁴⁵² anuñ virdi olur. Pes her nefesde bir ‘ilim ğaşıł olur. Ve Hāğ Te‘ālā her ğün bir şe‘ndedür. Ve şe‘nī āşār-ı ğalkıdır. Bilki Hāğ Te‘ālā bir nefesde nice yüz biñ şe‘n içindedir. ‘Ālem ğalk-ı cedid ve lübs-ü cedid içindedir. Şāni‘iñ sür‘atinden emşāliñ teşābühünden cedid degil şānilur. Bu ma‘nāya ol kişi muğğali‘ olur ki cevāhiri

[99b] a‘rāğ gibi zamāneynde bāği bilmez ve görmez. İmdi **Bilgi ki:** Her zamānda aşār-ı Hāğsın nefsuñ ve ömrüñ ve beğāñ ve görmek ve işitmek ve cemī‘i ğarekātıñve sekānātıñ ve ğālīñ şuındur ki saña Hāğdan her nefesde virilur. Ve eger bir nefes anuñ āşāri fi‘lisinden uzāğ olaydı senden bu şe‘nler bātıl olaydı ve sen her nefesde ğalk-ı cedid ve lübs-ü cedidde olursun. Ya‘nī her nefesde ‘ömür ve beğā ve ğayāt vesāyir o şāf ve ğalāt Hāğ Te‘ālā ğalkıder. Ve sen dahī lübs idersin ve aşār-ı cedid giyersin. İkinci nefesiñde ol āşāri ğalkı idub senden çıkarırsan anuñ mişlini ğine giyersin. Pes bir nefesde ğalk-ı cedide ve terağğide olur. Her şe‘n muğāyirdir ve mūmāşildir. Ve aħkāmı bir birine beñzemez. Ve her ma‘nā ki vardır ğükümde ve āşārda ‘ayn-ı evvel degildir. Ve ğüküm-ü āğir virmededir. Ve her gönöl ki bu āşāra ve aħkāma

⁴⁵²‘Rabbim ilmimi artır.’. Tāhā 20/114.

mütālā‘a eylemededir. Her nefesde teraqqiyededir. Vüs‘at hâşıl eylemişdir. Zirâ bu âşâr kenduden degildir Hâkdandır. Ve andan alur ve andan bulur ve andan bilur ve andan görür. Bilki Hâk

[100a] Te‘ālā ol ‘ārifiñ sem‘î ve başarî vesâyir kuvâsî olmuşdur. Bu gönül anuñla görür ve anuñla işidir. Bilki her kişiye ki Hâk sem‘ ola ve başar ola semî‘ ve başir oldur. Taqlîb mu‘telifdir ‘ayn-ı vâhiddir fefhem. **Bilgil ki:** Her gönül ki Hâk Te‘ālâyı ister dünyâda ve âhiretde maqşudî ve ma‘būdî ve maqlübî ve maḥbûbî olur. Zâhiren ve bâtınen anuñ kulluğunda olur. Maḳām-ı hâşşî ve eḥaşş-ı havâşşî hâşıl idub maḳām-ı maḥmûda vâşıl olur. Ve ḳalbî anuñ beyt-i ma‘mûr olur ḥicâbdan çıkub kuvâyı zâhirisî ve bâtınisî cennet-i fi‘liyye ve şifatiyyeye mazhar olub cennet derecâtında teraqqiyeler idub ḳalbî dâyim teḳallübde olur. Ve ol gönül ki Hâkdan ğayrıya iltifât idub maḥbûbî ve maqlübî tabî‘at muḳtezâsî olsa tabî‘at saltanatı oña ğâlib olur. Tabî‘atın ḳulî olur. Tabî‘at cehennemdir. Ve anuñ muḳtezâtı cehennem derekâtıdır. Ve anuñ ḳalb-i maḥcûbî cehennem derekâtında teḳallüb eyler. Cehennem yedidir. Biri caḥîmdir ve biri sa‘îrdır ve biri saḳardır ve biri lazâdır ve biri ḥuṭamedir ve biri siccindir. Veyl kibir ve ğıybet

[100b] ve bûhtan ehliniñdir. Ve mâsivâyâ iltifât iden i‘timâd-ı vech-i üzerine nârullahdandır. Ve dünyânıñ cem‘ine ḥariş olub meşğûl olan ḥuṭamede derekâtındadır. Ehl-i nefis ve hevâ hâviye derekâtındadır ve ehl-i ḥased saḳar derekâtındadır ve bî-edeb ve bî-ḥayâ olan caḥîm derekâtındadır. Ve dünyâyâ muḥabbet idenler siccîn derekâtındadır. Ve ehl-i riyâ ve riyâset nârullah maḳâmındadır. ‘Nârullahi’l-mûḳadeh elletî’.⁴⁵³ Ve ehl-i ‘ucub ve kibir saḳar derekâtındadır. Ehl-i gümân ve ehl-i tereddüd lazâ derekâtındadır. Ve eger bu derekâtdan ḥalâş isterseñ Hâkka rucû‘-u ḥaş ve tarîḳ-i ehlullahî eḥaşş-ı havâşşî üzerine olub ḳalbiñi ḥicâbdan ve tabî‘at derekâtından çıkarıp başiret göziyle derecât-ı cennete teraqqî virmek gerekdir. Ya‘nî cennet-i firdevs ve cennet-i ‘adn ve cennet-i na‘îm ve cenneti’l me’vâ ve cennet-i ḥuld ve dâru’sselâm ve dâru’l maḳâm cinānuñ derecâtında olasin. Cennet-i ‘adn derecâtında teraqqî iden ehl-i ‘aḳl ve ehl-i ‘adldır. Ve cennet-i firdevs derecâtında ehl-i cemâl ve ehl-i luṭf ve ehl-i nazardır. Ve cennetü’n-na‘îm

[101a] ehlî veliyyi ‘işret ki zâhiri ḥalkla ve bâtını Hâkla olanlar girer. Ve ḥuld ehlî nikâhıñdır. Ve dâru’s-selâm gönül ehliniñdir. Vesâyir cinānî dahî buña göre ma‘lûm eylesin. Ve dört ırmaḳ vardır. Şarâb ve süd ve şu ve bâl. Bunlarıñ ehlî

⁴⁵³ ‘Allah’ın tutuşturulmuş ateşi’. Hümeze 104/6.

muhabbet ve ‘ilim ve ‘amel ve hilm ehlidir. Şarāb bu dünyāda haram oldi sūd ve şū ve bāl haram olmadı. Şarābın şe’nī ‘azīm olduğundan ötürüdür. Ve şāhibī ehl-i muhabbetdir fe- teemmel. Ve eger sen bu derecātī ‘ubūr eylediñse ve ehl-i keşib ki cennāt-ı ‘adnīn a’lā tabaķasıdır. Sen ehl-i keşibden olduñ ki anda hil‘at-ı şıfat gelub kâbilī tecelliyi ziyāret-i a’zām olub ehl-i şuhūddan olasın bi-‘ināyeti’llahī Te‘ālā. **Bilgil ki:** Ādem oğlunuñ zātında ve isti‘dādında derecāt-ı cinānda terakķī idub kurb-u hāzret hāşıl idub seyr-i fi’llahdaki seyr-i ma‘şūkdur. ‘Āşıkda gönül tekallübü terakķiyede olsa olur. Ve Ādem oğlisiñ ümīd-i kaṭ‘ eylemiyesin. Ve isti‘dādī zāyī‘ eylemiyesin. Ve eger dünyāya meyl idub cān ve gönülden teveccüh idub meşğül olduğunñ gibi Hāķķa meşğül olaydın şek degil maķşūd fetḥ olurdi.

[101b] Zīrā HāķTe‘ālā’da buhl yokdur. Bilki seniñçün ‘ālemī ‘ademden vücūda getürmüşdür. Ve isti‘dād vermişdir. Cemī‘-i selāmete kuvāyī zāhir ve bāṭın ve cisim ve rūḥ ve ‘aķıl ve gönül virmişdir. Ve señi āgāh etmekçün Enbiyā ‘aleyhimüsselām ve Qur‘ān vesāyir kütüb göndermişdir. Ve bu ihsānlari Hāķdan bilmeyub ve Hāķdan görmedikler sebebendendir bilkülliye ṭabī‘at hāviyesine müteveccih olub Hāķ kulluğunu kovib ṭabī‘ata kıl olduklari. Zīrā daķāyıkı dünyevīde kılı kırk yararlar. Ve mekāyid-i şeyṭāniden tezvīrle hīlelerle balık balıģı yudar gibi biri birine oyun geçub yürürler. Ve derekāt-ı cehennemde ki esfeli’s-sāfilin ṭabī‘atıdır. Biri birini şokub ve biri biriniñ etini yiyub yürürler. Ve her kişı kenduler gibi ṭabī‘at kılıdır şanurlar. Bilki ṭabī‘ata kıl olana muḥtācdır ve kıldur şanurlar. Ve ehlullahı kendulere kıyās iderler. Ve nefsi ve ṭabī‘atı kılıdır şanırlar. Ve eger onlara yakīn olsavuz bizden nesne umarlar deyu anlaruñ takarrubundan uzak olun. İsti‘dād zāyī‘ idub ṭabī‘at kuyusunda kalub

[102a] bilki urgān yetişmez yere varır. Ve eger yetuşur olsa daḥī yapışmaz. Ve eger ip bulsavuz yapuşurduk derseñ bu denilenler saña vardi yetişdi. İşde işitdiñ ve okuduñ ve bildiñ. Bu denilene i‘tikād-ı ihlāşla ‘amel eylemek ḥablullaha yetişmekdir. Ve ehlullaha yetişmekdir. Anlaruñ ḥalleriyle ḥallenmekdir. Ve anlaruñ şıfatıyla şıfatlanmakdur. Ve anlaruñ şıfatıyla şıfatlanursañ ehlullahdan olursun. Ve maḥbūb-u Hāķ olursun. **Bilgil ki:** Hāzreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyürur: ‘İnne fi’l cenneti mā lā ‘aynun raet velā üzünün semī‘at velā ḥaṭarun ‘alā ḳalbin beşerin.’⁴⁵⁴ Ya‘nī cennetde göz görmemiş ve kulaķ işitmemiş ve daḥī beşeriñ ḳalbine gelmemiş nesne vardır. Cennet setirden ‘ibāretdir. Ve cin ve cunūn ve cennet ḥisden ğayib oluna dirler. Ve setr bir ṭarīķ üzerine degildir. Ve Hāķ Te‘ālā ba‘zı kıluna āḥiretde tecellī

⁴⁵⁴ Buhārī, Bedü’l-Halk, 8.

eyleye. Ve ol tenzih ve inkâr eyleye i'tikâd eylediği nesnenin hilâfî görüldüğüçün. Meşelâ Mu'tezilî Hâk Te'âlâ dünyâda ve âhiretde görünmez dediler. Ve anlar kemâl-i setirde ve hicâbda dediler. Ve anlara Hâk şüretle gözükecek inkâr ideler ve Hâk degilsin diyeler.

[102b] Ve Hâk Te'âlâ bunlara i'tikâdları olduğu vecih üzerine tecellî eyleye. Ve bunlar dahî mu'terif olalar. Zîrâ bunlar şıfat-ı tenezzülî yokdur ve zât-ı Hâk kemâl-i 'azîmetde ve 'izzetdedir ve Hâk Te'âlânın rü'yetî dünyâda âhiretde mümkün degildir dediler. Çün bunlara âhiretde tecellî eyledi ve bunlar mahv olub kenduye geldiklerinden soñra i'tirâfa geleler. Ve diyeler ki tahkîk-i hâk budur ve bunlar nisbet-i tenzihî tarafını dutmuşlardır. Tevhîdlerî ve takdîslerî kemâldedir tenzih cihetinde. Ve bunlar bir gözlüdür ve nisbet-i tenezzüliyyeye münkirlerdir onuñçün Hâk'ın kurbunu ve ihsânını ve ma'îyyetini inkâr iderler. 'Ve hüve akrabu ileyhi min habli'l verîd.'⁴⁵⁵ Ya'nî Hâk Te'âlâ siziñ boğazınız tamarından yakındır. 'Ve hüve me'aküm eynamâ küntüm.'⁴⁵⁶ Ya'nî nerede olursañuz ol siziñle bilebilir. Ve eger cemâlınden perdeyi götürse gönlün başireti gözi açılır. 'Feeynemâ tevellû feşemme vechullah.'⁴⁵⁷ Ya'nî nereye beğarsañ anda vechullahi göresin. Ve ehl-i i'tizalden 'uzlet idesin. Ve iki gözlü olub ya'nî nisbet-i tenzihî ve nisbet-i tenezzülüyle olasın. Ve çeşm-i zâhiriyle ve bâtınıyla

[103a] dünyâda ve âhiretde görürler. 'Ve keşefnâ 'anke ğıtaike febaşaruke'l- yevme hadîd.'⁴⁵⁸ Ve dünyâda Hâk Te'âlânın zâtını görmek olmaz. Belki âhiretde görünmez. Ve Hâk'ı görmek ya'nî şıfatını ve ef'âlini ve aşarını ve kudretini ehlullahı tecellî eyler. Ve Hâk Te'âlânın i'lâmıyla ve iktidâr-ı rabbâniyle ya'nî Hâk Te'âlâ kûluna görmekde isti'dâd virdi oña ma'îlûb-u feth oldu. Amma 'Mefâtiḥu'l ğaybi'⁴⁵⁹ lâ ya'lemuhâ illâ hu.' Ya'nî mefâtiḥul ğaybî Allahu Te'âlâdan ğayrî kimesne bilmez. Meger Hâk Te'âlâ i'lâm eyleye bildire. Ve ta'lîm-i 'ayn fetihdir. Meftûḥ olan ol bâbdır ki sen anuñla vâkıf olursun. Ve isti'dâd müktesib olmaz netice-i vucûd fa'zlı ilâhîdir. Bu fethin aşlı gönli fâriğ olan ehlullahdan gelur. Eger bu ma'nânın ehli olmak dilerseñ Hâk Te'âlâyı göre durur gibi namâzında durasın. İhsândan Hâzreti Rasûl şallallahu 'aleyhi ve sellem şordular. 'El-ihsânu en ta'büde'llahe ke-ennneke terâḥ fein lem tekün

⁴⁵⁵ Kâf 50/16.

⁴⁵⁶ Hadîd 57/4.

⁴⁵⁷ Bakara 2/115.

⁴⁵⁸ Kâf 50/22.

⁴⁵⁹ En'âm 6/59.

terāhu feinnehu yerāk.⁴⁶⁰ Ya‘nī ihsān oldur ki Hakkī göre durur gibi namāzında ‘ibādet eylesin. Sen oni görmezseñ şek degil ol seni göre durur. Ve bu kitāb bundan

[103b] artık beyān götürmez. **Bilgil ki:** Hakk Te‘ālā ‘ve naḥnū ekrabu ileyhi min ḥabli’l-verīd’⁴⁶¹ buyūrur. Ve anuñ bize kurbī esmāsiyla ve şıfatıyladır. Ve Hakk Te‘ālā nefsin ve zātını cem‘ eylese eḥadiyyetiyle ve esmāsiyla ḥakkāyık-ı muḥtelifiyye delālet eylediği ḥayṣiyyetden ve medlūletden anuñ ‘aynıdır ve esmāsıdır. Ve andan ta‘bīr lafz-ı cem‘ ile olur. Naḥnu andan ‘ibāretdir. Naḥnū dedigi beyān-ı ‘azimettedir. Bilki anda keşret mülāḥazasındandır ve anda keşret yokdur. Esmā-ı ḥüsnāsının delāletinden ḡayrī yaḥud a‘yān-ı mümkünātın şuverī muḥtelif oldi. Hakkāyık-ı mümkünāt muḥālif olduğundan ötürü ola yaḥud Hakk Te‘ālā bir kılunī sevse kenduyi oña keşf idub kurbunu zāhir eylemiştir. Mümkünün ‘aynī şābit oluben ve Hakk Te‘ālā kuvā olur oña anuñ ‘aynıdır. İzāfet eyledi kıluna. Ve Hakk Te‘ālā ‘küntü sem‘ahu ve başaruḥu.’ Ya‘nī ben kılumuñ sem‘i ve başarı olurin. Sem‘ daḥī anuñ sem‘i ‘ayn bendedir. Bende bī-sem‘ bende olmaz. Zīrā semī‘nā ve eṭa‘nā dedigi delīldir ‘abdiñ semī‘ olduğuna. Ve Hakk Te‘ālā anuñ sem‘i

[104a] oldi. Her ḥālde şuhūd ve keşf ve ‘aṭā eyledi. Ve cem‘i şaḥīḥ oldi. Ve naḥnu demek ma‘nāsī zāhir oldi. Ve Hakk Te‘ālā muşāḥabet eyler kılıyla ism-i raḥman ḥayṣiyyetiyle. Ve cemī‘i ‘nnāsa raḥimdir. Zīrā bir atanın ve bir ananın oğluyuz. Zīrā Hakk Te‘ālā: ‘Ḥaleknā min nefsin vāḥidetin’⁴⁶² ki ol Ādemdir ve Ḥavvādır. Ve bunlardan benī ādem zuhūra geldi. Ve ūlū’l-erḥām olduk Raḥmāna. Zīrā erḥām ismi Raḥmāndandır. Ve qarābet şaḥīḥ oldi. Ve şılayı erḥāmçün emir olunduḡ. Erḥām lūḡatine ol evlādır bizden. Pes raḥmete vuşūlden lā-büddür. Ve Hakk Te‘ālā bu‘da ve uzaklıḡa raḥmet eylememiştir. Ya‘nī raḥmetden ḡayrıya nisbet eylememek gerekdir. Raḥmet ḥayṣiyyetinden qarābet oldi. Mertebe ḥayṣiyyetinden kulluḡ vardır. Cemī‘i ḥālde oña mensūbuz. Ve andan añadır mūrāca‘atımız. Bir kişi bir kişiyi şıla eylese Hakk Te‘ālā ol şılayı kabūl ider her kişiden. Ve eger bir kimesneniñ şılasından kaṭ‘ eylese ve şaḥs-ı āḥere şıla eylese Allāhı ri‘āyet eylemiştir. Şıla cihetinden cānib-i kaṭı‘dan degil. Ve eger şıla ider olsañ akrabana şıla idesin.

[104b] Ve kişiniñ nefsinden yaḡīn nesne yokdur. Ve Hakk Te‘ālā bize bizden akrebdir. Ve kıluna nefsinden akreb oldi. Ve eger bende şıla ider olsa akrabana şıla ider ve eger şadaḡa ider olsañ akreb olana şadaḡa idesin ki nefsiñdir. Ve andan akreb Hakk ve

⁴⁶⁰ Müslim, İmān, 1.

⁴⁶¹ Kāf 50/16.

⁴⁶² Nisā 4/16.

ehl-i Hâkır ve ūlū'l-erhām ve'l-mesākīn ve'bnūs-sebīl. Ve bunlardan ğayrıya rahmetiñ ittisā'ı bundan ötüridir. Qālellahu Te'ālā: 'Vesī'at rahmeti külle şeyin.'⁴⁶³ Ya'nī rahmetim her nesneye vāsī'dir. Ve eger bir kimesne Allaha rahmetinī kaç'eylese nefsinde kaç'eylemiş olur. Çün Allahdan akreb olmaya vesāyir. Akrabā mevtle erhām munkaṭı' olur. Ve Hâkka mensüb rahmet ve qarābet munkaṭı' olmaz. Ve bizden ve biz andan kesilmezüz. 'Ve hüve me'anā eynemā künnā.'⁴⁶⁴ Ya'nī ol bizimledir nerede olursuz dünyāda ve āhiretde. Ve eger nefsinī bilmese ğayrī bilmemek be-ṭarīki evlādır. Ve eger ğayrī bilse kenduyu bilse gerekdir. Ve çün kenduyu bildi Hâkķi ve Rabbisinī bildi. Ve şıla-ı rahmī tamām kıldı. Ve maķşūda vāşıl oldu. Bu bir sır-ı ilāhīdir. Her kişı buña vāķıf

[105a] degildir. Ve her şeye Hâk Te'ālā zāhir olduğı sebebeden 'uyūnu müşāhade eyler. Ve bāṭın olduğı cihetden 'uķūl müşāhade eyler. Ve bu ma'ıyyet-i ilahiyye-i hüviyyetle ve esmāıyla bilen 'ārifīñ yüzünden ve cemālinden cemī'a bu vāhid sebebiyle rahmet eyler. Ve birle cemī'ine rahmet idecek cemī'iyle bire rahmet eylemek nice olmaya. Ve cemī'i aczā-ı insān Allah ḥamdine tesbīḥ eyler. Ve cemī'i kuvāsi nāṭıķdır. Allahu şenā eylemekde cemī'i aczāsıyla kurbunu taleb ider. Şıla etmiş gibidir. Ve rahmetdir başdan ayağa. **Bilgil ki:** Hâk Te'ālā li-zātihi ğanīdir cemī'i cihetden. Ve biz muḥtācız cemī'i vücutla. Ve ihtiyācımız zātīdir. Ve zātī şey şeyden münfek olmaz. 'Ve Allahu'l-ġaniyyü ve entümü'l-fuķarā'.⁴⁶⁵ Ve Hâk Te'ālā ğanīdir li-nefsihi ve biz ğanī oluruz Hâkla oña ḥācetimiz ḥālinde. Ve ğināyi muṭlaķ anuñdur zātına naẓar. Ve ḥalk daḥi muḥtāc-ı muṭlaķdır zātına naẓar. Hâk mütemeyyiz oldu ḥalkdan. Ve anuñ içün kāfir oldular. Onlar ki dediler Allah faķīrdır ve biz ğanīleriz. 'İnne'l-lahe faķīr ve naḥnü eġniyā'.⁴⁶⁶ Leyse kemişlihi şey'.

[105b] fī ğinā-i zātīhi ve leyse kemişlihi ḥalk fī iftikāri. Zīrā ḥalk lizātīhi ğinayla muttaşıf olmaz. Hâk Te'ālā kulumuñ dilediğini dilemekle maḥall-i ḥavādiş olmak lazım gelmez. Ve ğāzab ve rızā ve saḥt ve ta'accüb ve feraḥ ve tebeşbüş ve ḳadem ve yed ve 'ayn ve bunlarıñ emşālī çokdur. Nitekim 'ālem muttaşıf olur esmā-i ilahiyye-i ḥüsnayla. Teḥallükdan ve evşāf-ı ḥalkla Hâkķiñ te'alluķundan ihtiyāc gelmez. Ve ğināyi zātıyyesine münāfi' degildir. Ve ba'zı şūfiyye dirlerki: 'Zuhūrda bize muḥtācdır. Ve biz olmasuz nice zuhūr idebilirdi' diyeler. Bunlar şol ṭayıfeye beñzerki 'İnne'l-lahe faķīrun ve naḥnu eġniyā' dirler. Ve anlar şöyle şanurlar ki 'ācizdir anuñ zātī muḥtācdır.

⁴⁶³ A'rāf 7/156.

⁴⁶⁴ Hadīd 57/4.

⁴⁶⁵ Muhammed 47/38.

⁴⁶⁶ Âl-i İmrân 3/181.

Ne‘uzu bi’l-lahi ‘uluvven kebīran. Şuňa beñzer ki pādişāh-ı islāmıñ bir za‘if kuldur ki pādişāhıñ pādişāhlığı benimledir ve eger ben olmasam pādişāh olmazdı dir. Ve buni bilmezki ol ebleh hezārān hezārān kuli vardır pādişāhıñ bunuñ yerine geture. Bilki bunuñ vücūdī ve ‘ademī berāberdir. Ve eger büyük olsa bunca ‘ālem içinde

[106a] bir qarınca gitse nesi eksilur ve nesī artar. Böyle diyen kişi ğaniyyi muṭlaḳ katında vücūdī bir zerrece degildir. Bilki ‘ālem ki mütenāhīdir ğayrī mütenāhī katında. Vücūdī eḳall-i ḳalīldir. Bilki yok menzilesindedir. **Bilgil ki:** ‘Ālem-i insān Hāḳ Te‘ālānıñ mülküdür. Ve Hāḳ Te‘ālā bu mülküñ pādişāhıdır. Ve Hāḳ Te‘ālā nefsinī şıfatladı ki ‘lehu cünūdū’s-semevātī ve’lard’⁴⁶⁷ ya‘nī yerler ve gökler Hāḳ leşkerīdir. ‘Vemā ye‘lemu cünüde rabbike illā hu.’⁴⁶⁸ Ve insān şehrine Hāḳ Te‘ālā ḥāfızdır. Ve sultān gibi gönül tahtında oturub şehri ḥıfız ider. Ve leşkeriñ şāğ yani ism-i Rābdır. Ve şol yani ism-i el-Melikdir. Pişrev olan ism-i Raḥmandır. Ve qaravulu ism-i Hādīdir. Ve şeytāna evvel bulaşan ism-i Raḥīmdir. Ve düşmanī şeytān-ı ins ve cindir. Ḳālellahu te‘ālā ‘Min şerri’l-vesvāsi’l-ḥannās ellezī yüvesvisü fi şudūri’n-nās min’el-cinneti ve’n-nās.’⁴⁶⁹ Ya‘nī Rabbi’n-nāse şıgıñurun şeytānıñ ve nāsıñ gönle vesvese vireninden ol şeytān-ı cinden olsun ve ādem oğlundan olsun. Şeytān-ı ins insānıñ

[106b] zāhirine ve bātınına saltanatı ve ğalebesi vardır. Şeyātīn-i cin nāyib-i şeytān-ı insidir insānıñ bātınında. Ve şeyātīn-i cin şeyātīn-i insiñ devletini ister ve onlara ne zāhir olursa ‘amele getirurler. Pes şeyātīn-i ins kuvvetlüdür şeyātīn-i cinden. Zīrā cin nārdan ve havadan mürekkebdir. Tez tez şüreti mübeddel olur. Ve dürlü dürlü şekle girer her zamanda. Ve şeytān-ı cinnī def eylemek asāndır. ‘İnne’s-şeytānī kāne da‘ifen.’⁴⁷⁰ Ve insāndan olan şeytānī def eylemek müşkildir. Zīrā insān ‘anāsır-ı erbā‘adan mürekkebdir. Ve anuñ cüz-i a‘zamī ḥākidir ve bārid-i yabisdür. Eger ‘adāvet eyler olsa bātınında ol şekil taş ḳatı gönülde mermere yazılmış gibi düşmanlıgıñıñ şüreti bozulmaz. Ve eger düşmanına intikām ider olsa hıkd şıfatı mütevellid olur. Ve her kişiye ‘adāvet idüb ğalebe itmek ister. Her zamānda gönül vilāyetini yaḳub yıḳıḳ ḥarāb eylemek ister. Şeyātīn-i cinnī evvel ḳalbe vesvese getirur. Ve vehm ve endişe getirur. Nefy-i ḥātır leşker-i

[107a] raḥmāniyenıñ muḳaddemidir. Ānı gönderub def eylemek gerekdir. Ve def i asāndır. Zīrā şeyātīn-i cinnī uğruluga gelur gibidir. Ve nefiyle menfī olur. Amma şeyātīn-i insī mücessed olub şekli-ı ḳabīhasıyla gelur. Zāhirden ve bātından muḥārobe ve

⁴⁶⁷ Fetih 48/7.

⁴⁶⁸ Müddesir 74/31.

⁴⁶⁹ Nās 114/4-6.

⁴⁷⁰ Nîsâ 4/76.

muḥāşame ve muḳātele eyler. Ḥarāmī gibidir. Ve şeyātini cinnī her nefesde ve her zamanda gelur. Uç yerlerde yağı kāfirle işine ve maşlahatına gider olsa ok ve yayla ve kılıcla ve kalkanla yürür gibi sālīk-i gāzī her nefesde ihtiyāt üzerine olmak gerekdir. Ve Ḥaḳ Te‘ālā ḥāzır olan gönlün tahtıdır gayrın dühülünden men‘ eyler. Ve dayim nā-pāk olanı gönülden pāk idub zāhirde ve bātında gönül velāyetini cem‘iyyet ve ferāḡat ve nūrāniyyet üzerine dutar. **Bilgi ki:** Eyüleriñ ve yaramazlarıñ eşeri ḳavī ve tamām ḥāşiiyyetī vardır. Her emirde ḥāşşa ef‘alde ve şıfatda ve aḥvāldede eyuler enbiyādır ‘aleyhimu’sselām ve evliyā’ullalahdır. Nebī demek oña idub ḥaḳīḳat-i ḥālden ḥaber viriciye dirler. Ve velī Ḥaḳḳa yakīn olana dirler. Ve Ḥaḳḳa ḳurb ziyāde oluna velāyet

[107b] artıḳdur. Velī oldurki Ḥudā Te‘ālā bir ḳulunı kenduye yakīn eyler ve sever. Ve kendu ḥazretine muḳarreb eyler. Ve kendunuñ i‘lāmıyla ve ilhāmıyla münnevver idub ve birliğine yakīn ḥāşıl idub māsivāyı nefiy idub her nefesde iḥsānında ve ḳurbunda ve ma‘iyyetinde olur. İnsān-ı kāmīl dedikleri bu ma‘nādan ‘ibāretidir. Ve Nebī oldur ki Ḥaḳ Te‘ālā bir ḳulunı ḥaḳḳı Ḥaḳḳa da‘vet eylekçün maḥşuş eyler. Vaḥyī gönderir ṭarīḳ-i Ḥaḳdanḥaber verir. Ve doğru yol gösterir. Ve bu ma‘nāya insān-ı mükemmildür dirler. Ve Nebīniñ iki ciheti vardır. Bir yüzi Ḥaḳḳadır ve bir yüzi ḥaḳḳadır. Ve ol tarafından alur ve ḥaḳḳı tarafına virir. Ve Ḥaḳ tarafından aldığı cihete velāyet dirler. Ve ḥaḳḳı tarafına iştiḡaline nübüvvet dirler. Pes Nebīniñ velāyetī ṭarafī ekvā ve evlādır nübüvveti tarafından. Ve ba‘zılar rivāyet eyledilerki ‘El-velāyetü efḍalü mine’n-nübüvveti.’ Ya‘nī velāyet efḍaldır nübüvvetden. Pes her velī efḍal ola nebiden deyu su‘al eyleseler cevābı ‘alā’t-ṭarīḳi’s-şavāb oldurki şek

[108a] değil velāyet efḍaldır nübüvvetden. Ammā hemān ol Nebīniñ velāyetī efḍaldır nübüvvetden. Her velīniñ velāyetī nübüvvetden efḍal degildir. Zīrā velāyet-i ḥāşşanıñ nihāyetī nübüvvetiñ evvel derecesidir. **Bilgi ki:** Ḥaḳ Te‘ālāniñ nūrī ‘aleme münbaşıdır. Ve her kişiniñki başiret gözi açılmışdır görür. Ve eger sen dahī görmek dilerseñ ‘āleme ‘ibret nazarıyla baḳki ol nūruñ ‘ālem pencereleri meşābesindedir. Ve Ḥaḳ Te‘ālāniñ nūrī bu derecelerden ṭaşra gelub Ḥaḳ Te‘ālāniñ şıfatı zātini örülmüşdür. Bu dereceler sebebiyle gelub zāhir olmuştur. Meşelā ehl-i ‘ilim Ḥaḳ Te‘ālāniñ ‘ilmī dericesidir. Ve Ḥaḳ Te‘ālāniñ ‘ilminiñ pertevidir. Ve ehl-i ḳudret Ḥaḳ Te‘ālāniñ ḳudretī dericesidir ve ehl-i ḳahr ve ehl-i luṭf cümle derice-i şıfat-ı luṭf ve ḳahırdır. Ve eger derice çoḡı olsa ol şıfat tamām-ı ḥükmünü virmez. Ve eger az olsa ḥükmünü ziyāde verir. Meşelā ehl-i ‘ilim çoḡ olsa zuhūrī ol şıfatıñ tamām-ı ḳuvvet virmez. Üzerine olmaz ve her şıfatı böyle bilesin. Ve Ḥaḳ Te‘ālāniñ şıfatı ‘ālem içinde vāḳit ola münteşir

[108b] ola. Vakit ola bir kiŝide Haqqıñ ŝıfatları cem' ola. Ol kiŝiniñ be-ğāyet bilisi çokdur. Ve Nebiniñ haqāyık-ı eŝyāya 'ilmī velāyetī bereketindendir. Veliniñ 'ilmī her nesneniñ hāŝiyyetlerine nübüvvet derecesinden feth ve feyz olur. Ve Enbiyā halkı Haqqa da'vet iderken mu'cize izhār idub Haqdan kudret gelse feraḥ olurlar. Ve veli istemez ki izhār faẓl ola. Ve halk oña müteveccih olalar. Ve mu'cize Nebi haqqında mu'āvenet ve meded olur. Ve velide kerāmet zāhir olsa ibtilā ve imtiḥān olur. Bu cihettendir ki Nebi mu'cize vaktinde feraḥ olur ve veli zuhūr-u kerāmet vaktinde ğamġin olur. Zīrā ba'zı veliye istidrāc olur. Ve bu ma'nāyī Haqdan görmez ve kenduden şanur ve ğayra meŝġul olur. Ve Haq Te'ālā ğayretinden ḥāl diliyle buyūrur ki çün baña ğayrılari ŝerik kıldıñ müşrik olduñ ve müşrik necisdir ve necis olan benim dostum olmaz. Ve Enbiyāya lazımdır ki kenduyi izhār ide mümkün olduğunca. Ve veliye kenduyi setr eylemek lāzımdır. Ve bir kiŝi görseñ ki

[109a] da'vāy-ı velāyet eyler kendu kerāmetinden halka söyler ve hikāyet eyler veli degildir. Belki divdir⁴⁷¹ belki divden beterdir ve halkı azdurucidir. Haq Te'ālā anuñ mülākātından bizi ve hizmetinden sizi şaklıya. **Bilgi ki:** Her kimesne ki tālīb ola ehlullah şoḥbetine maḥz-ı faẓl-ı ilahiyyedir ol kiŝi haqqında. Zīrā taleb mülkinī her göñle ve cāna verilmez. Gerekdir ki anuñ qadrini bile. Ve ani terbiyet ve taqviyet eyleye. Ve eger ol dā'ie ihtiyārsız olsa ve ani terbiyet eylese ricālullahdan olur. Ve eger ihtiyārla ol dā'ie bāṭınında zāhir olsa ya'nī ya zākir şoḥbetinde ya ehlullah meclisinde ḥāzır olduğundan ola ihtiyārla olan taleb eğlenmez gider maḥall-i ḥaṭar olur. Tālībleri Haq Te'ālā katında ve ehlullah katında ta'zīm vardır. Zīrā Haq Te'ālā Dāvud Nebiye 'aleyhiŝŝalātü vesselām emir eyledi: 'İzā raeyte lī tāliben fekün lehühādimen.' Ya'nī eger bize tālīb olan kiŝi görseñ oña hizmet idesin. Pes taleb ūlū devletdür. Zīrā Haq Te'ālā kұлuna irādet ŝıfatıyla tecellī eyler. Nūr-i irādet-i

[109b] ilahiyyeniñ aksī kұлunuñ göñlünde zāhir olur. Haqqı sever ve anuñ dostlarına tālīb olur. Ve anuñ taqviyyetī kāmīl ve mükemmil şoḥbetsiz olmaz. Ve anuñ taḥt-ı taŝarrufuna teslīm olub ŝıdqla ḥidmetinde olmağ gerekir. Ve eger tesliminde noḡŝān olsa ŝıfat-ı taleb anda beḳā bulmaya. Belki te'azzüz idub maḳām-ı aŝlīsine rucū' ide. Belki ehlullahı inkār idub ḥasira'ddunyā ve'l-aḥiret olub maḥrūm ve maġbūn olub bāṭını gözi Haqdan maḥcūb olub ne dünyā emrine ne āḥiret emrine yarar ola. **Bilgi ki:** 'Ālem mülkden ve melekūtden ve ceberūtden 'ibāretdir. Ve mülk mevcūdāt-ı haqqīdendir. Ve melekūt mevcūdāt-ı 'aqliyyeden 'ibāretdir. Ve ceberūt cevher-i

⁴⁷¹ Div (F): İblis, şeytan, dev, cin, ifrit.

evvelden ‘ibāretidir. Ceberūt mülkden ve melekūtden evveldir. Mülke ve melekūte tohum ve nuṭfe gibidir. Ya‘nī evvel nesneki ‘ādemden vucūda geldi. Cevher idi ve her nesne ki vucūda gelur ve geldi ve gelse gerekdir. Cümle ol cevherde mevcūddur. Biri birinden mümtāz degildir. Çekirdekte ağaç ve yaprak ve yemiş maḥfī olduğu gibidir. Ḥayvānāt nuṭfesi gibi ve nebātāt

[110a] tohumu gibi çün ol cevher şakḳı oldu. Bir taraḫı mebd-i ‘ālem-i ervāḫı oldu. Ve bir taraḫı mebd-i ‘ālem-i ecsām oldu. Ve ‘ālem-i ervāḫa mā derler. ‘Ve mine’l-mā-i külli şeyin ḥayyin.’ Ve mebd-i ‘ālem-i ecsāma ümm adı virdiler. ‘Yemḥu’llahu mā yeṣāū ve yuṣbitū ve ‘inde ümmü’l-kitāb.’⁴⁷² Çün cevher evvel şakḳı olmazdan öñ divid gibidir. Ve çün şakḳı oldu kalem denildimi ve kalemde yazılan kitāb oldu. ‘Nūn ve’l kalem ve mā yeṣturūn.’⁴⁷³ Beyān-ı ḥāl ve kalem ve divit ‘ibāretidir levḫ-i maḥfūzdan. Ve dāyim kalem kitābet eylemekdedir. Ve bir yazdığını bir daḫā yazmaz. ‘Ḳul lev kāne’l-baḥru midāden likelimāti rabbī lenefide’l-baḥru ḳable en tenfede kelimātü rabbī ve lev ci’nā bimiṣlihi mededen.’⁴⁷⁴ Eger fehmi eylediñse ḥaḳīkat-i ḥāle muṭṭalī‘ olduñ ve kendüñ bildiñ ki nereden geldiñ ve eger bilmediñse bundan rūṣen beyān oluna. **Bilgil ki:** Mevcūd olmaḳ ‘ālem-i ḳuvvetden ‘ālem-i fi‘le gelmekdir. Ma‘dūm olmaḳ ‘ālem-i fi‘ilden ḳuvvete gitmekdir. Ve ‘ādem-i maḥẓ ne vucūddan ‘ademe gider ne ‘ademden vucūda gelur. Ve herkez ‘ādem-i muṭṭalāḳın vucūddan ḥazẓı yoḳdur. Ve eger vucūda gelse ‘ādem-i muḳayyeddur. Ve ‘ādem-i

[110b] muẓāfdır. Ve çün cevher-i ‘ālem ḳuvvetden fi‘le geldi. Gine ‘ālem-i ḳuvvete rucū‘ eylese gerekdir. Her cevher ki ḳuvvetden fi‘le gelur. Menāzili ve merātibi ve maḳāmātı vardır. Dāḫi seyirde ve seferdedir. Buṭūndan zuḥūra ve zuḥūrdan buṭūna. Her menzile ki yetiṣur. Ol maḳāmdan i‘rāz ider. Çün ḳuvvetden fi‘le geldi ve fi‘ilden gine ḳuvvete gider. Cevherki ma‘dūm olduğu ve mevcūd olduğu ‘ālem-i icmālden tafṣīle gelur ve tafṣīlden icmāle gider. Ḳuvvet dedigimiz cevheriñ ṣalaḫiyyetidir. İcmāle ve tafṣīle ve çün bu beyān olunana ma‘lūm olduysa evvel vucūda gelen deryāy-ı ‘ādemden cevherdir. Anuñçün cevher evvel dirler ve cevher evvel bir nefisde ve bir laḫẓada ‘ādem deñizinden vucūd-u sāḫiline gelur. ‘ve mā emrunā illā vāḫidetün kelemḫin bi’l baṣar.’⁴⁷⁵ Ve bu cevher nuṭfe-i mülk ve melekūtdür. Nitekim insānıñ cevherinden ve ‘arazından bir nesne yoḳdur ki insānıñ nuṭfesinden olmaḫıya. Ammā her biri vaḳitlu vaḳtinde gelur zāḫir olur. Ve çün cevher şakḳı oldu. Bir taraḫı

⁴⁷² Ra’d 13/39.

⁴⁷³ Kalem 68/1.

⁴⁷⁴ Kehf 18/109.

⁴⁷⁵ Kamer 54/50.

[111a] nuṭfe oldi ve bir ṭarafı raḥim oldi. Nitekim kalem şakḳ oldi. Ṭaraf-ı ünsîsî ‘aḳl-ı evvel oldi. Ve ṭarafı vaḥşisi levḥ-i maḥfûz oldi. Nuṭfe ‘ibâretidir ṭabâyî’ ve ‘anâsır iki deñize beñzer. Ḳarışmamış ve ikisiniñ arasından lü’lü ve mercân ḥâşıl ve zâhir olur. ‘Merace’l-baḥreyni yelteḳıyân beynehümâ berzahun lâ yebḡıyân yehrucu minhumâ’l-lü’lûü vel- mercân.’⁴⁷⁶ Çün rûḥ ḳālība-ḳalbe- ḳarışdı. Bu iki deñizden göñül ve nefis geldi. Zâhir oldi ki netice-i baḥreynidir. Ma’nây-ı Âdem ve Havvâ bu beyândan zâhir oldi ki nedir fefhem. **Bilgil ki:** Herki riyâzat ve mücâhede üzerine mülâzım ola ve evşâf-ı zemîmeden kenduyi pāk ide evşâf-ı ḥamîdeyle mevşûf ola ve müteḥaḳḳıḳ ola ve göñül şafâ ve nūrāniyyet ḥâşıl idüb be-ḡāyet şeffâf ola sırça-ı ḳadeḥe döne ‘aks ḳabûl ider ola ve Ḥaḳ Te’âlâniñ nūrî ṭalibiñ göñlüne pertev şala bilki ten tezkiye bereketiyle şafâ ḥâşıl idub züccāceye döne. Ve her pertev ki ‘aks-i nūr-i Ḥaḳdır. Göñülden gelib ḳālīb mişkâtından görünür. Ve ‘âlem-i mülke şüret pencerelerinden naẓar eyler. Ve nūr züccāceden ve sırça

[111b] nûrdan mümtâz olmaya. Ve ḳadeḥ şarâbdan ve şarâb ḳadeḥden fark olmya. Zirâ ikisi bir meşâbede olmuştur. Ve Enbiyâ ‘aleyhimüsselâm bu cihetden buyürmüşlardır. ‘Ervâḥımız ecsâdımızdır ve ecsâdımız ervâḥımızdır.’ ‘Leyse fî cübbetî sivâ’l-lah.’ Ve ‘ene’l-ḥaḳ’ bu maḳâmda olur. Ve ṭalib bu maḳâmda kenduyi başdan ayaḡa ṭobṭolu nūr görür. Cisminî ve ḳalbinî ve rûḥunî ve nūr-i rabbāniyi fark idemez. Ve bî-iḥtiyâr ‘leyse fî cübbetî sivâ’llah’ dir. Ve ‘leyse fî’ d-dâreyni ḡayri’llah’ dir. Ve bu maḳâma maḳâm-ı ḥulûl adı verdiler. Ammâ ḥulûl mezmûm ki iki şeyi bir ola ol degildir. Bilki ḥulûl tevaḡḡul-u fî’t-tevhîd derler. Sâlikiñ vucûdî muḥtefî olur ve imtiyâz mürtefî’ olur sâlikiñ naẓarında fefhem. **Bilgil ki:** Ḥazreti Rasûl ‘aleyhi ve sellem ‘cû’ ile ḳurrate ‘aynî fî’ş-şalât’⁴⁷⁷ buyürduḡundan münâcât degildi belki şuhûdla idi. Ve ḥaber verdi ki Ḥaḳ Te’âlâ muşallîniñ ḳıblesindedir. ‘İnne’llahe fî ḳıbleti’l-muşallîn.’ Ve ḳâle ‘aleyhişşalâtü vesselâm: ‘U’budü’llahe keenneke terāhu.’⁴⁷⁸ Ya’nî Allaha şöyle ‘ibâdet idesizki göre durur gibi.

[112a] Bu mertebede olan ehlullahıñ ḳurbî Allaha bendelikle olur. Ve ba’zı bu maḳâmda ‘i’ melî Allahe keenneke terāhu’ buyürdi. ‘İbâdet-i şuhûd şariḥsiz ya taḥayyül-ü şuhûd şaḥiḥsiz olmaz. Ve çün sâlik ‘ibâdetden tamâmı ḥazẓı aldı. Netice-i ‘ibâdetden artıḳdan ummaz ve ‘amele iltifât eylemez. Zirâ ‘amel muvakkitdir ve ‘ibâdet şıfat-ı lâzimeside ve zâtisîdir. Ve ekşer ehlullah ‘ibâdetle ‘amelî fark idemezler. Ve

⁴⁷⁶ Rahmân 55/19-22.

⁴⁷⁷ Müslim, Talâk, 31.

⁴⁷⁸ Müslim, İmân, 1.

‘amel ‘ilimsiz degildir. Ve ‘amelî kûl ider ve ‘ibâdet-i maḥza izhar ider. ‘Âbid var zâhid var ‘ibâdet var. ‘Avâm bu üçünü biri birinden fark eylemezler. ‘İbâdet-i maḥz bendelikdir. Ve ‘âbid ‘âmil olandır. Ve zâhid dünyâyı terk idub dünyâdan ve ehlinden i‘râz idendir. İbrâhîm Edhem Ḥazretî gibi ve ‘İsâ Nebî Ḥazretî gibi ‘aleyhisselâm. Ezhed enbiyâ ‘İsâ Ḥazretidir. Ve ezhed evliyâ İbrâhîm Edhem Ḥazretidir. Çün bunlarıñ farkını bildiñ ‘ibâdet-i zâtîdir. Hâl ve vücûdunda olsun hâl-i ‘âdeminde olsun bilki hâl-i ‘âdeminde bendelik ziyâdedir hâl-i vücûdundan. Zîrâ vücûdundan evvel ‘âdemde beñzer emir olduki vücûda gele.

[112b] Emir kabul idub vücûda geldi. Yeḳûlu lehu ‘kûn feyekûn.’⁴⁷⁹ Bilki vücûd-u hâlingen ‘adem hâlinde ‘ibâdet ziyâde olduğı budur ki vücûd-u hâlinde kenduyi fi‘linde ve irâdetinde ve sâyir emrinde müstaḳil şanur ve görür. Ve ‘ibâdetinde naḳş vâḳi‘ olur. Siyâdeti iddi‘âsî miḳdari bendelikde eksiklik olur. **Bilgil ki:** Namâzî çok kılmak ticâretdir. Hüb‘alıḳdır ve ülûluḳdur ve bendelik degildir. Zîrâ bendelik kulluḳ ve ‘acz ve zillet ve iftikârdır. Ve kenduyi eksikli görmekdir. Ve kendunuñ dayim istikmâline meşḡûl olub ḡayrîñ hâlingen ve ‘aybından fâriḡ olub kendu ‘aybını görmekdir. Ve bu maḳâm insânîñ zâtîsidir. Ve kulluḳ maḳâmı ülû maḳâmdır. ‘Subḥânellezî esrâ bi‘abdihi’⁴⁸⁰ dedigi bendelik maḳâmı ‘azîz maḳâm olduğuna delîldir. Nitekim beyân olundi bundan okudin. Ve Ḥazreti Rasûlîñ şallallahu ‘aleyhi ve sellem ‘Elfaḳru faḫrî ve ene efteḫiru bihi’⁴⁸¹ dedigi kemâl-i ‘ubûdiyyetine delîldir. ‘Abdühü ve rasûlühü dedigi şalavât vaḳtinde bendeliḡi muḳaddem kılmışdır. Ḥatem-i nübüvvetle ve seyyid-i veled-i âdem olduğıyla ve mürselden olduğıyla

[113a] faḫr eylemedi. Ve bendeliḡiyle faḫr eyledi. Ve eger sen dahî Aḫmed ümmetiyeñ bendelikle faḫr eyeleyesin. Ve bendelikle murâḳıb olasın. Ve bir nefes kulluḡuñdan ḡâfil olmayasın. Dünyâda ve âḫiretde ülû ecir ve şevâb birine on belki birine biñ belki ḥisâbsız ‘mâ lâ ‘aynun raet velâ üzünün semi‘atdûr.’ Ḥüsna isterseñ bendelik maḳâmından tecâvüz eylemeye. Ve raḫmeten lil‘âlemîne vâriş olasın. Ümîddir ki ‘lem teḳûlüne mālâ tef‘alünden’⁴⁸² olmayavüz. Bâyezîd dediki: ‘Bir zamân ağladım ve bir zamân güldüm şimdi ne gülerin ve ne ağların’ dediki kulluḡa murâḳıb olduğı maḳâma işâretidir. Ve bu maḳâma gelen ‘azîziñ ‘alâmetî oldur ki zâhirde ve bâtında şıfatsızlıḳdır. Ve dayim âdâb üzerinedir. Ve ‘amelden sünen-i müekke ve ferâyizi iḳtişâr ider. Ziyâde ticârete meşḡûl olmaz. Ve şavmdan ramazân ayını dutar. Ve

⁴⁷⁹ Yâsîn 36/82.

⁴⁸⁰ İsrâ 17/1.

⁴⁸¹ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 87.

⁴⁸² Sâf 61/2.

kendude ziyāde şavma ve şalāta kuvvet ve kudret görmez. Bilki zāhid ve mütevekkil ve şābir ve şākir olduğuyla kenduyi hoş kişi görmez. Ve teslim ve tefvīz

[113b] ehlī olduğuyla faḥr eylemez. Bilki niyāz ve güdāz ve iftikārla faḥr eyler. Ve ḳalāylama ‘amel idub kenduye vaż’ ve vaḳār virub riyāyla ḥalkla meşḡul olmaz. Ve kenduyu setirde olur. Ve kimesne ani ma‘lūm eylemez. Meger Ḥaḳ Te‘ālā ba‘zı ḳullarını ‘ilām idub ma‘lūm eyleye. Tāki rahmet-i ḥāşşasından maḥrūm eylemiye. Ve bu ṭāyifeniñ ūlūluḡi beyāna şıḡmaz. **Bilgi ki:** Ehlullah seḥā olurlar. Zīrā birine on belki biñ ‘ivaż görürler. Ve ‘ivaż görmiyen seḥā olmaz. Bir kimesne çeşmeniñ başini görseki aḳar ve evine yaḳın olsa şuyi zaḥīre eylemez. Ve eger şudan zaḥīre eylese ‘ivaż görmez. Ve aḳtığını görmedigindendir şaḳladığı ve birine on ‘ivaż görmedigindendir yaḥud bir vaḳit ola bu şu kesile dir ve eger pīr olsam ziyāde ihtiyāc vaḳtidir kimseye muḥtāc olim dir teşvīşlenur. Ve dayim ihtiyāc içinde olur ḡinā gelmez. Ve seḥā ki şıfat-ı Ḥaḳdır. Muttaşif olub maḥbūb-u Ḥaḳ olmaz bilki ḥissetinden ve dünyā ḥırşından. Ve ribāya verir. Göñüllerde merdūd ve Ḥaḳ katında mebgūz⁴⁸³

[114a] olub malını ya sultān alur ya mīrās-ḥora ḳalur. Kendu ḥırşından ve cem‘inde olub ḥarac idemeyub vebālī dünyāda ve āḥiretde boynunda ḳalub hesāb ve ‘azāb çekmekdedir. Ve ḡayrılar intifā‘ını görüb ardınca seviñmekdedirler. Ve bu ma‘nā nice kişilere olub ve mali ḳalub şöñunda ne olduğunu bilib ve görüb dāḥi ‘ibret almaz. Ve dünyāda Ḥaḳdan maḥcūb olub ḡafletle ve ḡamla ve ḡuşşayla ve teşvīşle ve dārlıḡla ḳarañluḡla ‘ömrünü geçurur. Ve ehl-i dil olanlar bu ma‘nayı görüb ve ‘ibret alub iṣār eylemekdedir. Ḥaḳdan alub Ḥaḳḳa vermekde. Ḥıdmet ve ‘ubūdiyyet içinde olub bilki cān ve baş virmekdedür. Ve dünyā ve āḥiret endişesinde degildir. Himmeti ‘ālī olub Ḥaḳdan ḡayrıya iltifāt eylemez. **Bilgi ki:** Ḥalk dünyā oduna düşüb yanarlar ḡice gündüz. Ve dünyā hāviyesiniñ vadileriniñ nihāyeti yokdur. Ḥācet-i zarūrīsinden yemekdir ve giymekdir ve meskendir. Ve hāwāyic-i ḥāne ve ‘avrat zarūrīdir. Ve bunlardan ziyāde olduğça

[114b] Zühdünden eksilur ve fevt olur. Ve ammā müstaḳbel için fikir eylemek müşkildir. Ve ūlū derecedir. Ve ehl-i zühd emelī kışa olmaḳdır. Ve ba‘zı zāhidler ve mütevekkil olanlar bir haftalık zaḥīre eylemişler. Ve ba‘zı kırk gūñlük zaḥīre eylemişler. Ve ba‘zı bir yıllık zaḥīre eylemişler. Çün ‘ömrüñ bir hafta ya kırk gün ya bir yıl beḳāsını umar ol miḳdār zaḥīre iderler. Ve eger bir yıldan ziyāde zaḥīre eylese zāhid degildir. Ve zühdden maḥrūmdur. Ḥazreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem ehlī ve

⁴⁸³ Mebguz (A): Sevilmemiş, Buḡz edilmiş.

‘iyālîçün bir yıllık maşlahatı gördi. Zîrâ anlarıñ şabırlarî yoğdı. Ve kenduyçün gıce nesne kıomazdı. Ve eger dayim eti yise zühdi kalmadı. Ve eger haftada bir kerre yise eyudur. Ve eger yer olsa bir kerre yiye zühdden çıkmaz. Zâhidler belâdan ziyâde ferağ olurlar siz ni‘metden ferağ olduğınuñuzdan. Zîrâ bunlar belâyâ ragbet eyledikleri andan ötüridir ki ta gönülleri dünyâdan kesilmiş ola. Ve ehlinden i‘râz ideler. Ölünce gönülleri hiç

[115a] nesneye meyil eylemiye. Ve zühdüñ derecesi ülüdür. Bâyezîd Beştâmî kaddesellahu sırrahu: ‘Beştâmda üç gün zâhid oldum dir. Bir gün zâhid oldum dünyâyı terk etdim. Ve ikinci gün âhireti terk eyledim. Ve üçüncü gün zâhid oldum Hâkdan gayri ne varsa terk idub maşşûda vâşıl oldum’ dir. **Bilgi ki:** Tevekkül teslim ve tefvîzdır. Hâkka celle zikre. Mütevekkiliñ evvel derecesi tıfıl gibidir. Aç olsa anāsından ister. Ve tok olsa anāsından bilir. Anuñ tabi‘ati ister tekellüfle degildir ve ihtiyarıyladır. Böyle olan mütevekkil tevekkülünden haberî yokdur. Vekîl öñünde kenduyu müstağrak görür. Ve ba‘zı mütevekkil tevekkülünden haberdâr olur. Ve kenduyu ihtiyarıyla tevekküle götürür tekellüfle. Ve âhiru’l-emir bî-tekellüf tevekkül ider olur. Ve bir dercesi dahî tevekkülüñ oldurki kenduyu ölmüş gibi göre. Nitekim ölü yuyucu öñünde nice teslim olursa Hâkka tevekkülünde şöyle ola. Ve bunuñ mişâlî eger oğlan anāsını bilmezse anāsi oğlanını bilir.

[115b] Ve tedbirini ider. Ve buncaleyin mütevekkil olana teşvîş-i dünyâ olmaz. Bilki Hâkdan nesne istemez. Zîrâ bilirki Hâk Te‘âlâ ve anadır ve göre durur. Ve kûlunuñ hâline muṭṭali‘dir. Ve ‘âciz degildir kûlunuñ rızkında ve kisvetinde. Ve ba‘zı tevekkül ehli ebâba duḥûl ider. Ticâret ve hırâşet eyler. Ammâ i‘tikâdı ve i‘timâdî ticârete ve esbâba degildir. Bilki Hâkkadır i‘timâd-ı külliyesi. ‘Alâmeti oldurki eger ‘âdetâ sebeb-i ma‘îşet olan nesne fevt olsa teşvîşlenmez. Zîrâ i‘timâdî Hâkka. Esbâbı fevt oldıysa i‘timâd eylediği fevt olmadı. Bâkîdir ve kâdirdür rızkını yetiştirir. Ve imânî kavîdir. ‘Vemâ min dâbbetin fi’larḍi illâ ‘ala’llahi rızkuhâ.’⁴⁸⁴ Ve bir ‘âlâmeti dâhî oldurki âcuzluk olsun ve kızlık olsun ta‘âm verir Hâk te‘âlâ verdiginden. Ve hâlimiz nice ola deyu teşvîşlenmez. Bu maḳâmda ne olursa Hâkkiñ fazlından ve rahmetinden ve ihsânından görür. Ve tevekkülünü sebeb-i rızık kılmaz. Bilki kendude kuvvet-i hâl ve i‘timâd görmez. Ve eger Hâk Te‘âlâ

[116a] vüs‘atle tutup ziyâde nesne varsa bu dahî işârî ziyâde ider. Ve eger az varsa bu dahî tekellüf eylemez ülü olsun kiçi olsun naẓarında birdir. Rızkıñ

⁴⁸⁴ Hûd 11/6.

ziyâdesinden feraḥ olmaz. Ve eksik olduğundan ğamgîn olmaz. Zîrâ nazārî ni‘mete degildir. Bilki nazārî mun‘imedir. Ammâ tevekkül maḳâmî kuvvet ve iktidâr ve kuvvet-i ḥâl da‘vâsından ḥâlî degildir. Ve istidrâc-ı ḥafîden ḥâlî degildir. Bu ma‘nâyı ekâbir-i ricâl bilurki anlar maḳâm-ı ‘ubûdiyetde ve ‘acizde ve ḥâcetde ve fakrda oldular. **Bilgi ki:** Tevekkül ol degildir ki nikâḥ eylemiyesin. Ve eger ta‘âm önüne gelse yemiyesin. Ve verdiklerini almayasın. Meger bir kimesne varub bir tağda oturmuş ki tevekkül eyleye. Bir hafta miḳdari oturub Ḥaḳ Te‘âlâ yemek göndermemiş. Ve helâk olmağa yakîn ḳalmış. Ve Ḥaḳ tarafından âvâz işidirki: ‘Şehre varmayınca saña ta‘âm virmezem.’ Ve çün şehre geldi her taraftan ta‘âm getürürler. Ve eger bir kişi şehir maḥallesinde bir evde gizlenub otursa ben tevekkül iderin dese ḥarâmdır. Tevekkül oldurki esbâba i‘timâd

[116b] etmeyesin. Ve müsebbibü’l-esbâba i‘timâd idesin. Ve ba‘zı ḥalk Ḥaḳ Te‘âlânın rızkını yerler dilenmekle ve ba‘zı rencle ve ba‘zı intizârla ve ba‘zı ticâretle ve ba‘zı kûşîş ve mihnetle. Ve ba‘zı şûfîler gönül gözünü Ḥaḳka vermişlerdir. Ve ol rızık ki anlara yetüşür Ḥaḳdan bilurlar. Ve Ḥaḳdan alurlar. Ve ḥalkî ortada görmezler. Ve gönülleri fârig olub cem‘iyyetde ve nûrâniyetde ve şafâda ve gönülleri inşirâḥda ve ğinâda olur ve egerçi bir aḳçeleri dahî yoğsa. Tevekkül Ḥaḳdan istemege mâni‘ degildir. Nitekim **Eyyüb-i Şâbir:** ‘Rabbi innî meseniye’ḍ-ḍurru’⁴⁸⁵ dedi. Ya‘nî yâ Rabbi baña ḍur-zarar yetişdi. Ve Ḥaḳka şikâyet eylemek şabra ve tevekküle münâfi degil. **Ḳâlellahu Te‘âlâ:** ‘Ve necceynâhu mine’l-ğam.’⁴⁸⁶ Ya‘nî biz oni ğamdan ḥalâş eyledik. Eger Ḥaḳdan şikâyet ve Ḥaḳdan sü’âl eylemek yarâmaz olsa Eyyüb ḥaḳḳında Ḥaḳ Te‘âlâ ‘ni‘mel abd innehu evvâb’⁴⁸⁷ dimezdi. Ya‘nî ne gökçek ḳül olur Eyyüb ki baña rücû‘ edicidir. Pes ḳül olan seyyidinden ğayrıya şikâyet eylemiye. Ve ḥâcet-i ‘arz eylemiye. ‘Velâ terkenû’

[117a] ‘arz eylemiye. ‘Velâ terkenû ilâ’llezîne ḳalemü fetemessekümü’nnâr.’⁴⁸⁸ Ve her zamânda mütevekkil olanın ḳutbî vardır. Cemî‘i mütevekkilîn ve tevekkül onun taşarrufunda olur. Ammâ ekâbir-i ricâl ḳatında tevekkül evsat ḥâlde olanındır. Ve seyyidi’t-tâyife Cüneyd: ‘Şeyḥ ḥuzûrunda tevekkûlden söz söylemeye utanurdum. Zîrâ anuñ ḳatında maḳâmdan söz söylemek ḥilâf-i edeb görünirdi.’ Manşûr, Aḥmed Ḥuraviyyeye şorduki: ‘Ne maḳâmdasın.’ Dediki: ‘Ervâḍu nefsi fi maḳâmî’t-tevekküli şelâşine seneten.’ Ya‘nî otuz yıldır ki maḳâm-ı tevekkül bâdiyelerinde nefsimi râzi

⁴⁸⁵ Enbiyâ 21/83.

⁴⁸⁶ Enbiyâ 21/88.

⁴⁸⁷ Sâd 38/44.

⁴⁸⁸ ‘Zulmedenlere meyletmeyin aksi halde size ateş dokunur.’. Hûd 11/113.

eylerin' diyecek, dediki: 'Heyhāt otuz yıl içinde ömrüñi fānī eyledin, 'imāret-i bātına meşğūl olmadıñ. Fenā fillaha ve beķā billaha ne vaķitde yetişürsün' dedi. **Bilgil ki:** Sebeb-i helākī halkıñ on nesnedir. Kibir ve buhl ve 'ucb ve riyā ve ḥased ve ḥısm ve şerr-i ta'ām ve ḥubb-u māl ve ḥubb-u cāh ve riyāset ve kenduyu hoş kişi görmek. Ve on nesne dāḥī vardır ki sebeb-i ḥalāşlıķdır. Tā'at ve ḥulķ-u ḥalka ve Ḥaķķī sevmek ve ölümün añmak ve peşimānlık ve belāya şabr eylemek

[117b] ve kazāya rāzī olmak ve şükr-ü ni'et ve ḥavfla ve recā berāber olmak ve terk-i dünyā. Ve eger bu maķāmlarda şābit olmak dilerseñ ve telvīn-i mezmūmdan ḥalāş olmak isterseñ şabır etegini muḥkem tutasın. Ol zamānda bu maķāmların ḥaķķından gelesin. Ve bir mertebeye varasın ki anda saña ḥitāb ola. 'İnna'l-lahe yuḥibbu's-şābirin.'⁴⁸⁹ Ya'nī Allah şābir kullarını sever. Zīrā Ḥaķ Te'ālā şābirdir. Ve kendunuñ şıfatını sever. Ve herki kendü şıfatıyla şıfatlanır anı daḥā sever. Çün maḥbūb-u Ḥaķ olasın. Cemī'i gönüllerde maḥbūl olasın. Ve eger şabırda şabır iderseñ maḥbūbluğun ziyāde ola. Ve eger ḥuzūrda ve cem'iyette ve nūrāniyetde ya'nī gönli bu şıfatlar üzerine tutmaķda şabır iderseñ ehl-i dil olasın. Ya'nī gönliñ beytullah ola. Ve her vakitteki ev issini isteseñ anda bulasın. Ve eger ḥuzūr-u ma'allahda şabır iderseñ özüñi maḥfi göresin. Güneş katında yıldızlar maḥfi olduğı gibi. Ve eger kendüñi bilurseñ daḥa onuñla bilesin ve göresin ve işidesin ve durasın. Ve anuñla

[118a] oturasın. Ve anuñla görmek ma'nāsī oldurki Ḥaķķī herşeyden öñürdi göresin ya bile göresin veya soñra göresin. Ve mażhari mā raeytü şeyen illā raeytü Allah ḳablehü ve ba'dehu ve ma'ahü. Ḳablehü ve ma'ahü ve ba'dehü görmek ma'nāsī oldurki herşeyde Ḥaķķıñ nażarını ve 'ināyetini ve ḥıfzını ve 'işmetini evvelā göresin ve ba'de ol şeyi göresin. Ve ma'ahü görmek ma'nāsī oldurki Ḥaķķıñ maḥlūķī ve maḳdūrī ve merzūķī ve murādī ve ma'lūmī ve 'ālem-i 'ādemden vucūd-i iḥsān eylediğı şeydir diyesin. Ve ba'de görmek oldurki bu şeyiñ şüretini görüb ve ba'zı evşafını görüb sa'ādetine ve şekāvetine istidlāl idub ḥaķķıñ mażhar-ı luṭfudur ve mażhar-ı ḳahrıdır veya ehl-i āḫiretdir veya ehl-i dünyādır ve miḥnet ve 'azāb ehlidir ve Ḥaķ Te'ālānıñ mağdūbdur deyu nażar eylemekdir. Ve Ḥaķla işitmek ma'nāsī oldur ki ne işidirse ve ne şadā ve avāz yetüşürse Ḥaķdan işidir. Ve Ḥaķķıñ merātib-i zuḥūruna muṭṭali' olur. Ve her mertebeyi Ḥaķķıñ verdigini görür. Sem' tarīķiyle ve anuñla görüb ve işitmek Ḥaķ Te'ālā kulunuñ

⁴⁸⁹ Âl-i İmrân, 3/146.

[118b] sem‘i ve başarı olmağladır. Ve anuñla yürüdüğü ve bildiği ve yedigi cem‘i kuvāyi andan görmekle olur. Ve kuluñ kuvāsi muhtefi olur. Ve Haqqıñ nuri bunuñ gözünüñ nûruna sivār olur. Ve anuñ sem‘i kûlunuñ sem‘ine sivār olur vesāyir kuvāsi dañi oña göre muhtefi olur. Ve Haq Te‘ālānıñ sem‘i ve başarı buña kuvā olmağla hûdûş gelmez ve maħall-i havādiş olmaz. Zirā irādetiñ ve kudret-i Haqqıñ te‘allükātī hādişesi gibidir. Kudreti ve irādeti kadīm ve sem‘ ve başar ve sāyir şıfat-ı Haq kadımdır. Ve te‘allükāt-ı hādiş olmağdan kenduler hādiş olmağ lāzım degildir. Ve Haq Te‘ālānıñ şıfat-ı sem‘iyyesi ve başariyyesi vesāyir şıfatı dāyimidir. Ammā maħcûbdī. Şol gözsüz gibi ki güneşden haber verirlerdi ve görmezdi. Ve çün gözi açıldı güneş gördi ki dāyim güneş varmış. Ammā şimdi zāhir olduğundan güneş şimdi olmağ lāzım degildir. Ve sem‘-i Haq ve başar-ı haq ‘azze sultāna dāyimidir. Bir kûlunī sevdi ve kenduyu zāhir eyledi. Ve gizlu idi aşikār eyledi. Küntü sem‘ahü ve başarahu ve yedehü ve ‘aķlehü ve ķalbehu

[119a] vesāyir kuvā. **Bilgi ki:** Anlarki nefsinī kāhil gördüler. Çok çok namāz ve oruc yüklendiler. Ba‘zı eger bir cemā‘at fevt olsa aħşamdan ortaya degin uyanıķ olurdi. Ve ba‘zından cemā‘at fevt olsa hezār dirhem şadaķa verirdi. **İbn-i ‘Ömere** aħşam namāzı te’ħir oldiydi iki ķöle azād eyledi. Ve ba‘zı evvel tekbir fevt olsa bir gün ağlardı. **Dāvūd Tāi** etmegi işlardı ve ezer idi ve içerdi. Ve buni içub ve etmegi yemek arasında elli āyet ķurān fevt olur. Rūzgāri niçün zāyi idem dedigi ve gicelerden ortaya degin secdede olurdi. Ve gündüz şıyām olurlardı. Ve **Serī Saķaťi** cem‘i ‘ömründe arķasını yere ķomadi. Meger ölecegi vaķtinde arķasını yere ķodi. Ve **İbrāhīm Edhemiñ** bir kimesne hıdmetinde oldi gice ve gündüzde yedi yıl içinde mürebbi‘ oturmadi. Ve dedim ki: ‘Kāh kāhistirāhat idüb mürebbi‘ otursañuz olmazmi.’ Ve dedi: ‘Haq huzûrunda mürebbi‘ oturmağ edebsizliķdir.’ Dāvūd Tāiye dediler ki: ‘Meħāsiniñüz tûrasañuz nice olaydi.’ Dedi ki: ‘Fāriğ kişı

[119b] olurduķ aña meşğûl olurduķ. **Üveys-i Kāranī** giceleri baħş iderdi. Ve bu gice rukū‘ gicesidir. Bir rukū‘la şabāha çıkardı. Ve ‘**Utbetü’l-Gulām** yemezdi ve içmezdi. Anāsi dediki: ‘Kenduñi esirge.’ Ve dediki: ‘Anuñ rif‘atini ve Haqqıñ esirgedigini isterim. Bir kaç gün zaħmet çekub ebedī rāhat içinde olayın derin’ dedi. Ve buni bilmezler ki cehennem şovuğı kış zemherisinden eksik degildir. Ve kış şovuğunuñ kaydını yerler ve yaz endişesinde taķşir eylemezler. Meger ki kıyāmet gününe imān götürmezler. Ne‘üzü billah bu küfürdür. Bātında gizluce ve sebeb-i helāk olduklari andandır. Ve Haq Te‘ālā kerim ve fażlī öküşdür dirler. Āhıret emrinde i‘timādımız vardır dirler. Ve dünyāda ācından ölmüş kimesne yokdur. Ādemden ve canavardan

karada olsun ve deñizde olsun ve anlara rızkını virir. Ve dünyā emrinde Hakkıñ keremine i‘timād eylemezler. Ve dünyāyçün teşvışlenurlar. Ve āhiret emrinde Hakkıñ emrinde Hakkıñ fazlına i‘timādımız vardır dirler. Yalān

[120a] söylerler. Zīrā āhiret emrinde Hakkıñ fazlına i‘timādıñ olsa dünyā emrinde dañi fazlına i‘timādıñ olurdi. Dünyā emrinde teşvışlenmezdiñ. Ve cehennemiñ odi halkıñ arzūlarından mütevellid olur. Hastalık ta‘āmıñ fuzūlünden doğduğı gibi. Ve tabīb-i mu‘ālicüñ eger sözünü dutmayacak olur ve perhīz eylemezseñ saña ğadab eyler. Ve dünyā lezzetine ve ni‘metine aldanurlar. Ve gönülden ‘āşık oldular. Ve cāndan āşiftesi oldular. Ve fāni idigini bilmediler. Ve dünyā fāni ve āhiret bākī idigini bilub āhirete ‘āşık olmadılar. Ve cevheri saḫsi parasına virdiler. Ve ebedi cevheri fevt eylediler. Ve dünyā dañi tamām-ı hāşıl olmadı ve āhiret dañi fevt oldu. ‘Hāsira’-d-dünya ve’l-āhirah’ olundi. **Bilgi ki:** Herkim evvel duḫūlunde ṭarīḫ-i Hakkā muḫālefet-i nefisle ve taḫvāyla ve ‘azimetle meşğūl olub cān ve gönülden riḫāzetler ve mücāhedeler eyleseler āhir vāḫitte ḫarāri ve buṭlāni ḫāhir olur. Eger bir kimesne ‘ālī binā eylemek istese temeliñ-ṭumelini şāğ yere indirmese ḫalel tamām olduğı vāḫtin ḫāhir olur. Ya yıkılır ya

[120b] yarulur. İmdi sālike gerekdir ki nefsiñ bir zamān murādını virmeye. Ve dāyim muḫālefetinde ola. Ve her neki dilerse nefsiñ ḫilāfını duta ki doğri yoldur. Ve ekābir-i ricāl nefse muḫālefet eylemekle maḫşūdī ḫaḫīḫi ele geturduler. Ve eger sen dañi ṭalib-i ṭarīḫat ve ḫaḫīḫat olursañ taḫvā yolunu iḫtiyār idub ‘amelī ‘azimetle idesin. Ve ruḫṣatla ‘amel eylemeyesin. Ve bid‘atlerden uzak olasın. Taḫvā ḫula maḫşūş şıfatdır. Ve taḫvāyla maḫbūb-u ḫaḫ olur. ‘İnne’l-lahe yuḫibbu’l-mütteḫīn.’⁴⁹⁰ ‘Ve me‘al mütteḫīn’⁴⁹¹ ya‘nī Allah mütteḫīlerledir. Ve mütteḫīleri sever. Zīrā ehl-i taḫvā ḫāhiren ve bāṭinen Hakkā olur. Ve gice ve gündüz Hakkādan ğāfil degildir. Ve ḫıdmetinde ve ‘ubūdiyetinde olur. Ehl-i taḫvāniñ ‘alāmeti oldurki Hakkādan ğayrīdan ḫorḫmaz. Ve her şey andan ḫorḫar. Meger ehlullahdan birisi birgün arslāna buluşur. Ve göñlüne bu gelurki ‘ehl-i taḫvā isem bu benden ḫorḫar ḫaḫar. Ve ehl-i taḫvā degilsem arslān beni helāk idub öldürdüğı yeğdir’ deyub üzerine yürüdi. Arslān onuñ

[121a] heybetinden ḫaçdi. Zīrā ehl-i taḫvā maḫbūbdur. Hakk Te‘ālāniñ ve ani ḫıfzında ve ‘ismetinde dutar. Ve ehl-i taḫvāniñ evveli ‘azimetle ve şabırla ve ḫavī mücāhede ile olur. Evsaṭi ğayretle ve ‘uluvv-i himmetle ve nefse muḫālefetle ve ādāb-ı şeri‘atle ve ādāb-ı ṭarīḫatle olur. Ve āhirinde ḫüsn-ü ḫulḫla mu‘āşeretle ve ḫaḫḫa

⁴⁹⁰ Tevbe 9/4.

⁴⁹¹ Tevbe 9/123.

merhametle ve ūlūya ve küçüye-küçüye ta'zīmle ve hürmetle olur. Ve Hāḡ Te'ālāya kemāl-i muḡabbetle ve herşeyde ve zerrelerde ḡaḡḡıñ zuhūrunu görüb Hāḡḡa taḡarrub idub niyāzla ve tevāzu'la ve ādābla olur. Her şeyin ḡatında ve zerreden Hāḡḡı görüb durur gibi mu'āmele eyler. Ve Hāḡḡı kendude göre durur gibi olur. Çün ehl-i iḡsān oldi. Aña Şamedāniyyet geldi. Ya'nī kenduyi Hāḡla toḡḡolu göre. Ve ḡayra iltifāt eylemiye. Ve Şamedāniyyetiñ eşerī libāsında bile zāhir ola. Ve iḡsāndan soñra tecellī Şamedāniyyetdir. Çün ehl-i taḡvā Şamedāniyyete yetişdi. Herkez andan ve ḡavlinden ve fī'linden ve ḡālinden ḡilāf-ı şerī'at ve ḡarīḡat ve ādāb-ı ehl-i ḡaḡīḡat nesne zuhūr idub nā-ma'ḡl nesne şadır olmaz. Zīrā

[121b] maḡfūz-u ve ma'şūm-u Hāḡdır celle zikre. **Bilgi ki:** Ehlullahıñ ḡavfī ve recāsī berāberdir. Ya'nī recā ḡālib olsa muḡābilinde ḡavf getürürler. Tā inbisātī Hāḡlaziyāde olmya. Ve küstāḡlıḡ olub redd-i bāb ola deyu muḡābilinde ḡavf getürürler. Ve eger ḡavf ziyāde olsa ve ḡuvvet ve vāhime ḡalbe ḡicāb getürüb bu'd ve ḡırmān ve zulmet ve kudūret geturmek istese recāya varırlar. Ve anuñla 'ilāc iderler. Zīrā eger ḡavf ḡālib olsa ve recā maḡlūb olsa şeyḡānīdir. Zīrā recā ḡālib olsa ve ḡavf maḡlūb olsa şeyḡānīdir. Zīrā recā ziyāde olsa inbisāt getürür ve küstāḡ eyler. Ve ādāb-ı zāhirde ve bāḡında taḡşīrāt olur. Ve eger ḡavf ḡālib olsa ümīdsiz olur. Ve kenduyi Hāḡ arāsında münāsebet bulmaz ve recāyı ḡat' ider ḡalebinde futūr olur. Bize naşīb yoḡdur dir. Ehli geḡdigi köpriden geḡevüz dir. Ne bilurse işlemege başlar. ḡayretsiz ve himmetsiz olur. Bilki nā-meşrū'u irtikāb ider. Eger ḡavf olsa muḡābilinde recā olmasa şeyḡānīdir. Ve eger recā olsa muḡābilinde

[122a] ḡavf olmasa şeyḡānīdir denildiği bu ma'niden ötürüdür ki ḡavf menşe-i nisbet-i tenzihīdir. Ve recā menşe-i nisbet-i tenezzüllīdir. Ya'nī nisbet-i tenzihī oldur ki Hāḡ Te'ālā cisim degil ve cismānī degil ve cevher degil ve 'arāz degil zemīnī ve zamānī ve āsumānī degil. 'Leyse kemişlihi şeyun.'⁴⁹² Ve çün Hāḡ Te'ālā kemāl-i 'izzetinde ve 'āzametinde olub mümkünün onuñla münāsebetī olmadıysa ve Hāḡ kemāl-i ḡınāda ve mümkün kemāl-i iḡtiyācda ve zilletde oldıysa vācib-i'l-vücūdla mümkünün münāsebetī ḡalmadı. Ve Hāḡ Te'ālānıñ zātında 'aḡıl ve fikir ve vehim yol bulmadı. Ve Hāḡ Te'ālā ḡanden ve biz za'īf ḡanden deyu recāyı ḡat' idub bu'd ve ḡırmānla maḡrūm olurlar. Ve eger nisbet-i tenezzüllī ya'nī Hāḡ Te'ālānıñ ḡurbī ve 'ināyetī ve kemāl-i zuhūrī bizimledir deyu maḡām-ı niyāzdan ve ḡıdmetden nāza gelur. Ve Hāḡ Te'ālā bize bizden yaḡındır. Ve anuñ zuhūrī bizimledir. Ve biz olmayasuz anuñ zuhūrī olmazdı. Ve

⁴⁹² 'O'nun benzeri hiçbir şey yoktur.'. Şûrâ 42/11.

zuhûrdan bize muhtâcdır deyu ne bulursa söylemege başlar. Ve küstâh olur. Ve bizim nâzımız oña geçer. Ve bize harâm ve helâl

[122b] bir olmuşdur. Ve hiç nesne bize ziyân eylemez. Biz kemâl-i bulûğa yetüştük deyü bilki şerî'atî dahî hor görür. Şerî'at ma'cûblar içundur. Ve bize şerî'at ma'kâmî yaramazdır diyeler. Ve şerî'at kozun kabıdır. Ve tarîkat katı kabıdır. Ve ma'rifet şârî kabıdır. Ve hakîkat içi ve yağîdür içine yetişdiñ geru kalanını yabâna atmak gerekdir diyeler. Ve bunlar bilmezler ki zâhir kabı ve bâtın gerekdir ve eger birinde eksiklik olsa ve kurur olsa hiç biri işe gelmez. Ve bunlarıñla söyleşmek olmaz. İllâ mekri oda yaqalar recâ gâlib olduğundan gelur bu edebsizlik. Ve buni bilmezler ki Enbiyâya 'aleyhimüsselâm ve Evliyâya Hâk Te'âlâ kurbunu zâhir eylemişdir. Ve bunlar Hâkka yakîn oldukça kulluklarını ziyâde eylediler. Ve Hâk'kın ihsânına şükür eylediler. Ve âdâb şakladılar. Ve Hâk'kın bunlara nazâr-ı 'inâyetî ziyâde oldi. **Bilgil ki:** Çün havf ve recâ Hâk tarafına gitmege iki kanatdır. Ve bir kuş ki bir kanatlu ola menzil almaz. Ve eger iki kanadi eksik olsa gine menzil almaz. Pes gerekdir ki havf ve recâ i'tidâlde ola. Eger Hâk 'azametî ve heybetî ve 'gînâ-i

[123a] zâtîsî gönle gâlib olsa gerekdir ki niyâzla ve güdâzla ve tevâzu'la ve 'acze ve fakrla ve kulluk ile ve cân ve gönülden edeble Hâkka murâkib olub kenduye gidub ve kenduden gidub huzûr-u zübânîde kenduye şu'urî kalmayub varlığı deryâyı hakîkat-i rabbâniyenî telâtumuna duyış vermeyub mahv ve fânî olmak gerekdir. Ve birkaç yıl bunun yolunda kenduyu fânî ve mâsivânî istihlâkında olaki seyr ilallah nihâyetidir. Ve bu ma'âmde edeb-i şerî'atî ve tarîkatî muhkem şaklaya. Çün dünyâyı ve âhiretî Hâk yolunda oynadı. Ya'nî hazz-ı cismânîsî ve hazz-ı rûhânîsîni terk eyledi. Qalbî istivâ buldi. Kenduye cem' oldi. Ve âyine-i cemâl-i zü'celâl oldi. Ve Hâk Te'âlâ kerem ve lutfundan aña ihsân derecesini feth eyledi. Ve gönle başiret gözünü açiverdi. İlham-ı ilahî ve vâridât-ı rabbânî ve tecelliyât-ı rahmânî nuzûl idub Hâk'kın kurbunu ya'nî tecelliyât-ı şıfatî ve fi'li görmege başladı. Hâk Te'âlânî varlığınıñ nûrî gönle ve câna zâhir olub hâlâtında ve harekâtında Hâk'kın fi'lini görmege başladı. Ya'nî fâ'il-i hakîkî oldur deyu

[123b] kendu fi'linî mağlûb görmege başlar. Ve Hâk Te'âlânî şıfatını ya'nî hayât ve 'ilim ve irâdat ve kudret ve sem' ve başarı Hâkdan görünür. Ve kendunun hayâtî ve 'ilmî ve irâdetî ve kudretî ve sem'î ve başarı Hâk'kın şıfatı katında mahv ve muzmañil görür. Ve gönül nûr-u rabbâniyle gelur. Sem'inden işidir ve gözünden görür ve dilinden söyler ve 'aqlından idrâk ider. Nisbet-i tenezzülîsî rûh-u izâfîniñ gelub cândan ve gönülden bilki cismâniyeden bilki cisimden şamedâniyyetle gelub zâhir olur.

Ve nûrun ‘alâ nûrin yüz gösterir. Ve bu ma‘nâ kemâl-i recâdandır. Ve Hakkıñ zâtında istiḥlâk ve istiḡrâḡ ḥavfiñ kemâlinden gelur. Ve ḥavfiñ nihâyetî fenâfillahdır. Ve nihâyetî seyr ilallahdır. Ve cânîñ nihâyetî seyr fillahdır ve beḡâ billahdır. Gerekdir ki bu iki şıfatı i‘tidâlde dutasın. Ve bir tarafını ġâlib dutmayasın ki noḡşandır. Nitekim beyân olundi. Tâ ehl-i kemâlden olasın. **Bilgil ki:** Ḥavfla recâ ḡulun şıfatıdır. Dünyâda ve âḡiretde hem râḡıdûr. Ba‘zılar derlerki ḥavf ve recâ cennet ehlî cenneti ve ehl-i nâr odu görünce yoldâş olur. Ve andan soñra ḥavf ve recâ ḡalmaz. Ve ammâ

[124a] ḥavf ve recâ Hakk ḡuzûruna degin varırlar. Bilki Hakk ḡuzûruna bile olur. Zîrâ kendiniñ isti‘dâdî miḡdârından ziyâde me‘âllahda olmaz. Ḥavf gelur ki gine cennete ve ḡuşûruna red ola deyu. Ve çün cennete ve ḡuşûruna redd olundi. Gene recâda olur ki ḡuzûr-u me‘allaha vara. Ya‘nî beḡâ billaha varaki seyr-i ma‘şûḡdur ‘âşıkda. Ve ehlullah kemâl-i bulûġa yetişeler ḥavfdan ve recâdan ḡâlî olmazlar. ‘Felâ ye’menu mekra’llahi fâ üläike hüm’ül ḡâsirün.’⁴⁹³ Ya‘nî şol kişi kim Allahıñ mekrinden emîn ola ziyânkârdır dünyâda ve âḡiretde. Zîrâ mekir oña dirler ki ‘tevârudü’n-ni‘ami me‘a sūi’l-edeb.’ Ya‘nî dayim ni‘met verir Hakk Te‘âlâ edebde ḡuşûruñ varken bir nice ġünâḡ işlediñ Hakk Te‘âlâ baġışladı. Ve ġünâḡ işlerseñ Hakk Te‘âlâ baġışlar deyu mekr-i Hakkdır. Ve eger su‘âl etseler ki ‘elâ inne evliyâü’llahi lâ ḡavfun ‘aleyhim velâ hüm yehzenün.’⁴⁹⁴ Ya‘nî evliyâüllahıñ ḡavfı ve ḡüzni yokdur bu âyetiñ ma‘nâsî nice olur. Cevâb-ı vüġuhle budur ki evliyâü’llahıñ ḡulûḡ-i ḡavfı ki dünyâ ḡazḡınıñ

[124b] fevtî veya rûḡunuñ ḡazḡınıñ fevtindendir. Veyâ kor ‘azâbî veya mevâḡıfda muḡâsebe ve muâḡaze ḡavfıdır. Ve evliyâüllahda bu ḡavf ve ḡüzün yokdur. Ve biri dâḡî oldur ki ḡavf gelecekden olur. Âḡiret emri nice ola dir. Ve ḡüzni ġeçmişden olur bunca yaramazlıḡlar işledim deyü ġamġin olur. Ve ehlullah mâzî ve müstaḡbel endişesinde degillerdir. Ya‘nî ehl-i ḡâldir. ġeçmişden ve gelecekden ḡavflerî ve ḡüzünlerî yokdur. Ammâ mekr-i ḡakdan ya‘nî ḡavâdiş-i ḡavfından ḡâlî degillerdir. Ve biri dâḡî oldur ki Hakk Te‘âlânıñ şıfatî luḡfî ve merḡametî ve ‘afvî ve iḡsânî ve keremî ve ḡuluna ḡurbî vardır. Ammâ şıfatî ḡahrî ve intiḡâmî ve ‘azâbî ve ‘azametî ve salḡanatî vardır. Ba‘zı esmâsî ba‘zına muḡâbele idub ḡahırla zuhûr ide deyu ḡavf ve recâdan ḡâlî degildir. Ve biri dâḡî vüġuhuñ oldur ki çün ḡazḡ-ı cismânî ve rûḡânî fevt olundi. Ya‘nî ġöñül cisme ve rûḡa teveccühden fâriġ olundi. Ve kenduye cem‘ oldi. Ve istivâ buldi. Ḥavf ve recâ ḡalmadı. Bilki Hakkla bâḡî oldi. Ve maḡşûdi ḡâşıl

⁴⁹³ A’râf 7/99.

⁴⁹⁴ Yûnus 10/62.

[125a] oldi. Ve çün kenduye cem‘ olduğundan rūḥ tarafına ya cisim tarafına nazar idub iltifāt eylediği gibi ḥavf ve ḥüzün geldi. Vücūhuñ biri dāḥī oldurki evliyāullah maḥbūb-u Ḥaḳdır. Ya‘nī Ḥaḳ Te‘ālā sevur ehlullaha qurbunu izḥār idub anlara sem‘ ve baṣar vesāyir kuvā olub tecelliyi bī-yesma‘u ve bī-yabşuru ve bī-yentıku ve bī-ya‘kılı ve bī-yebtişu olub maḥbūbluḳ derecesinde ḥavf ve ḥüzün olmaz. Ammā bunlarıñ muḥibligi ḥaysiyetī dāḥī vardır ol ḥaysiyetden ḥavfindan ve ḥüzünden ḥālī degillerdir. Ve biri dāḥī vücūhuñ oldurki evliyāullahıñ ūlū maḳāmī şıfatsızlık ve maḳāmsızlıḳdır. Ḥavf ve recā bir maḳāmdır maḳāmātdan. Çün maḳām vaşfi getirildü. Evliyāullahı ḥavf ve ḥüzün kalmadı. **Bilgil ki:** ‘Eşeddi belā enbiyāyadır ‘aleyhimüsselām.’ Ḥaḳkıñ maḥbūblaridir. Ve evliyāullah maḥzūblar ve maḥbūblardır. Ve ḥavāşş-ı mü‘minin maḥfūz ve ma‘şūmdur. Belānıñ eşeddi bunlara olduğundañ ma‘nāsī nedir ve biz sevdiğimiz kimesneye luṭf ideriz. Ve güneşden şaḳınuruz. Ḥabībine ki sürūr-u enbiyādır. Dışını çıkartmak ve a‘dāyı oña ğalebe ettirmek Ādeme ve Nūḥa ve İbrāhime

[125b] ve Mūsāya ve ‘İsāya ve Zekeriyāya ve Yaḥyāya ve Yūnusa ve sāyir enbiyāya ‘aleyhimüsselām ki maḥbūblariydi. Bunca belālar neydu deyu su‘āl eyleseñ cevāb-ı ‘alā’t-ṭarīḳi’ş-şavāb oldur ki: ‘Egerçi bunlar maḥbūblardır Ḥaḳ Te‘ālānıñ kemāl-i qurbunda dururlar. Ammā bunlar kemāl-i muḥabbet ve da‘vāyi ‘aşḳla olurlar. ‘Aşḳa imtiḥān belāyla olur. Ve eşedd-i belāyı bunlara gönderur. Zirā bunlar ziyāde muḥabbet da‘vāsındadır. Ve ibtilā ve imtiḥān da‘vā buña olur. Ve bir vechi dāḥī budur ki Allah-u Te‘ālā bunlari ziyāde sever. Ve bunlarıñ ḥalk içinde mertebelerini ziyāde göstermekçün bunlara ziyāde belā verir. Ve bunlar şabr iderler. Ve maḥbūbuñ qahrını luṭf görürler. Ve şükür iderler. Ve ğayrılarī gibi şikāyet ve ḥikāyet eylemezler. Maḥbūb katında mertebelerī bunlarıñ ziyāde olur. Ve bir vechi dāḥī oldurki cemī‘i maḳāmātī kaṭ‘ eylemişlerdir. Ammā bir mertebe dāḥā vardır ki oni geçmek olmaz illā belāyla. Nitekim bir kişiniñ hūnerlu yügrük ati olsa ve bigāyet ḥüsün ve cemālde olsa oña meydān gününde bırakıvirir. Yemini

[126a] ve şuyunu keser ve қоşeye қор. Cemī‘i atları geçdiği vaktini kendusi dostları қамçıyla ve çubuğla döğerlerki ziyāde geçe. Ve ğayrī atlar anuñ қarasın görmiye deyu. Pes enbiyā ‘aleyhimüsselām cemī‘i merātibī ṭayy idub maḳşūda vāşıl oldular. Ammā bir qurb vardır ki onuñ ḥāşıl olması şavṭla ve қамçıyla olur ki ol belādır. **Bilgil ki:** Ḥubb-u ilāḥī Allahıñ ḥubbudur. Құлunī ve құлunuñ sevdiğidir Allahı. Kemā

ķālellahu Te‘ālā ‘Yuħibbuhum ve yuħibbūnehu.’⁴⁹⁵ Ya‘nī Allah bunlarī sevdi ve bunlar dāhī Allahı sevdiler. Enbiyā ‘aleyhimüsselām ve evliyā min vechin muħibbi dirler. Ķūl Allahı sevmek ma‘nāsī oldurki ķūl müşāhede eylese kendunuñ Ĥaķķa mazħar olduĝunu ve zāhir-i Ĥaķdır. Veya cismini rūħ gibi göre ve Ĥaķķī cismine rūħ gibi görmek muħiblere müyesser olur. Ve Ĥaķ ķūlunī sevmek oldurki Ĥaķ Te‘ālā mazħarı ķūlunadır. Muttaşif ola şıfatıyla. Ve bu ķūl müşāhede eyler Ĥaķķī maħbūb ve mazħar şıfatıyla. Ve ķūl maħbūb-u Ĥaķ olur. Ve ehl-i keşf iktidāri rabbāniyle ve kuvvet-i ilahiyle olurlar. Ki verāy-ı tavır ‘aķladır ve ‘avām ‘aķlī fehm etdigi gibi fehm ider. Ve tenzīhini bilir. Pes kemişlihi

[126b] şeyun ve ‘aķıl efķārıyla idrāk eylediginden Ĥaķ Te‘ālā menezzeħdir. Ve ‘āmme teşbīhedir. Ve ‘aķılta tenzīhedir. Ve kümmel ricāl teşbīh ve tenzīhī cem‘ eylemişlerdir ki li-nefsihi bi-nefsihi ekşer ve ekberdir. Nefsinī mazħarda zikir eylediginden ve ‘Velezikru’llahi ekber’⁴⁹⁶ bu maķāmda ba‘zılarıñ şuħūda zākir ve mezkūr haķīķatde Ĥaķ olicaķ. Velezikru’llahi ekber zikrin izāfetī zākir ve mezkūr oldugi hayşiyetden ekberi zākirin olur. Ve ekber mezkūrın olur. Ve anuñ zikrī ekber-i ezķār olur ki meżāhirde zāhir olur. Ve zākir andan hāric olmadılar. Zīrā ismullah mütezammındır cemī‘i esmā-i ĥüsnāsınī fefhem. **Bilgil ki:** Ķanā‘at mevcūda iktifā eylemege dirler. Ziyāde taleb eylemiye. Ve eger ziyāde taleb eyleser Ĥaķdan isteye. Ve Allahdan ĝayrıdan istemeye. Ķāni‘ luĝatde sāil olana dirler. Ammā suāl Ĥaķķa ola ĝayra olmya. Zīrā aħlaķ-ı ‘ibādullahdır. Ya‘nī Allaha muħtāclardır. Ve eger Allahdan ĝayrıya suāl eylese ķāni‘ degildir. Ve anuñķün ĥavf-ı ĥirmān ve ĥüsrān vardır. Zīrā sāil olan rukūnla mevşūfdur. İstedigi

[127a] kişiyi i‘timād-ı vechiyle rukūndur. ‘Velā terkenū ile’llezīne zalemū fetemessekumu’n-nār ve mā lekūm min dūni’llahi min evliyāe şümme lā yünşarūne.’⁴⁹⁷ Ve herki kendu cinsine i‘timād eyleye taħķīķ-i zālīme rukūn eylemişdir. Zīrā Ĥaķ Te‘ālā insān haķķında ‘İnnehu kāne zālūmen’⁴⁹⁸ demişdir emānet ĥamlinde. **Bilgil ki:** ‘Ubūdiyyet nisbetdir ve ‘ubūdet nisbetsizliktir. Ne Allaha ve ne ĝayrıya ve bundan ötürüdirki yā-i nisbetle gelmedi. Ve zelillerde ve ĥor olanlarda andan zelil yokdur ki bir zelil ki kendu cinsidir mensūb ola ihtiyāc ve iftikār cihetiyle. Ve Ĥaķdan dileriz ki kenduden ĝayrıya muħtāc eylemiye. Ve şimdiyedegin kenduden ĝayrıya ‘arż-ı ĥācet eylemeyüz. Ve maķām-ı ‘ubūdiyyet maķām-ı zilletdir ve iftikār ve ihtiyācdır. ‘Ābdin

⁴⁹⁵ Māide 5/54.

⁴⁹⁶ Ankebūt 29/45.

⁴⁹⁷ Hūd 11/113.

⁴⁹⁸ Ahzâb 33/72.

ma‘nāsī zelīl dımeıdır. Qālellahu Te‘ālā ‘Ve mā halektü’l-cinne ve’l-inse illā liye‘budūn.’⁴⁹⁹ Ya‘nī insi ve cinnī baña muhtāc yaradım didi. Ve ‘ubūdiyyet maqāmının kemāliyle haqqından Hzreti Rasūl geldi ‘aleyhişşalātu vesselām. Ve ol ‘abd-i maḥz idi cemī‘i aḥvālinde ‘ubūdiyyetiden ḥāric olmadı. Allaha muzāf bende kemāliyle hāzret-i Rasūl idi şallallahu ‘aleyhi

[127b] ve sellem. Feḳāle’llahu Te‘ālā ‘sübhānellezī esrā bi‘abdihi.’⁵⁰⁰ Zīrā kıl Allahla ūlū ‘ubūdiyyetī ḥālinde şol gölgeye beñzerki çerāğ muqābelesinde her bārki şaḥış çerāğa yaqın olsa gölgesi büyük olur. Ve bir kimesne Allaha yaqın olmaz illā meger kenduye maḥşuş vaşıfla olaki ‘ubūdiyyetdir. Ve Haqqı maḥşuş şıfatdan uzak olmağla olur. Ve eger çerāğdan uzak olsa gölge küçilür. Ve seniñ bu‘duñ Haqqdan kulluq şıfatından ḥurūcunladur ve anuñ şıfatına ṭama‘ınladı. ‘Kezālike yetbe‘ullahu ‘alā külli qalbi mütekebbirin.’⁵⁰¹ **Bilgi ki:** Ehl-i telvīn ba‘zılar qatında nüdemā gibidir. Ve ehl-i temkīn vüzerā gibidir. Memleketde taşarruf verirler. Ve nüdemāya taşarruf virmezler. Ve ehl-i temkīn zevālden emīn olur. Ve nāyib-i sulṭān olub memleketde ḥükmi nāfiz olur. Ve her kāh ki dileye ihtiyārla bir şıfatdan bir şıfata intikāl idub bir ḥālden bir ḥāle varabilür. Ammā ehl-i telvīn meshāra gibidir. Meclis-i pādişāha gelur ve birkaç perişān söz söyler bātınī aḥvāline mutaşarrıf olmaz. Ammā taḥkīk budur ki telvīn-i mezmūme var telvīn-i memdūḥ var. Telvīn-i mezmūm ṭarīqden i‘vicāce dirler. Evāyil ḥāle düyāya meyil

[128a] idub futūr-u ṭaleb olub bu‘d ve ḥırmānla maḥrūm olmağa dirler. Ve evsaṭ-ı maqāmı telvīn gurūrla kenduyu hoş kişi görmekle ve kibirle ve edeb şaklamayub abdāllıqdır deyub ne bilurse söyleyub ve baş şallayub ve güdesin baña bu ḥāl ihtiyārsız dimeñleñdir. Ve telvīn-i memdūḥ temkīnden soñra telvīndir. Her zamānda ve her nefesde ve her laḥzada ve her ṭarafda bir ḥālden bir ḥāle ve bir şıfatdan bir şıfata intikāl idub maḥzar ‘Küllü yevmin hüve fī şenin’⁵⁰² olub gönli teḳallübde olur. Ve bu maqām temkīnden evlādır ehl-i taḥkīk qatında. Ve bunuñ gibi ehl-i telvīn muḳarrab-i hāzret olur. Ve ehl-i temkīn ve ehl-i maqām bunların bātınından istimdād ider. Ve bunların ekābir-i ricālden olurlar. **Bilgi ki:** Zikri bī-fikir duḥter-i bī-bıkr gibidir. Hzreti Rasūl ‘aleyhişşalātu vesselām buyürmüşdür: ‘Tefekkürü sâ‘atin ḥayra min ‘ibādetin senetin.’⁵⁰³ Ya‘nī bir sâ‘at tefekkür eylemek yegdir bir yıl ‘ibādet eylemekden. Ve

⁴⁹⁹ Zâriyât 51/56.

⁵⁰⁰ İsrâ 17/1.

⁵⁰¹ Mü‘min 40/35.

⁵⁰² Rahmân 55/29.

⁵⁰³ Aclûnî, *Keşfü’-Hafâ*, I, 310.

Qurānda çok yerde gelur tefekkürden. Ammā Haḡ Te‘ālānıñ ‘azze isme zātında tefekkür bātıldır. Ve Haḡkıñ ḡalḡında ve şıfatında tefekkür eylese olur. **Beyit:** ‘Tefekkür bātılı terk eylemekdir. Göñül Haḡdan yanā berk eylemekdir.’

[128b] Her kimesneniñ ki sözi zikir çok ola ḡāmūş olsa fikir olur. Ve cemī‘ nazārī ‘ibret olur. Ve dünyāda tefekkür eylemek fenāsıyla nazār eylemekdir. Bu iki nazardan dünyādan i‘ rāz ve āḡiret-i bākīye meyil ḡāşıl olur. Tefekkür ‘ilimdir ki ḡāşıl olur. Dünyāda ve āḡiretde nazār etdiginden ve kenduñe meşḡul ve Haḡḡa meşḡul olduḡundan ḡāşıl olan ‘ilm-i tefekkürdür. Ve dīn endişesinde olmaḡ fikirdir. Ve herki ‘Āşık ola ma‘ şūḡ endişesinde olmaḡdır. Ve bir nefes ma‘ şūḡ zikrinden ḡāfil olmaḡa ki fikirde noḡşānı vardır za‘ if ider. **Beyit:** ‘Āşık-ı ḡabīb fikrini terk itse bir zamān, yaḡar firāḡ oduna biñ yıl belāyı aşḡ.’ Her ki tamām-ı ‘āşıkḡı cemāl-i ma‘ şūḡdan ya ma‘ şūḡuñ fi‘lini ve ḡüsn-ü şüretini ve ḡulḡunu fikir eylemekden bir nefes ḡāfil degildir. Ve ma‘ şūḡ ḡatında ḡalebi ve muḡabbet-i ḡabül olami ya olmıyami deyu fikirde olmaḡ ‘āşıkıñ ḡalebinde teraḡḡisine sebebdır. Ve nefsinī kimesne bilmez illā tefekkürle bilir. Günāhın ve ‘işyānın ve ḡuḡyānın

[129a] olsun ḡıdmetin ve ‘ubūdiyyetin ve ma‘ şūḡa muḡabbetin olsun fikirsiz olmaz. Haḡ Te‘ālānıñ şıfatında ve fi‘linde fikir eylemeḡe ‘avāmıñ nazārī doymaz. Ve fikrinde olmazlar. Yarasaya beñzerki güneş nūruna doymaz kendunuñ çürük endişesine ḡaḡar. Ammā şadıḡlar Haḡkıñ fi‘linde ve şıfatında tefekkür iderler. Bilki müşāhede ḡāşıl olur nazārlarıyla. Bunlar kendulerden her zamānda kesulurlar. Ve Haḡḡa ulaşırlar. Ve bunlarıñ ḡālinden ve zevḡından ḡaber virmek olmaz. Ve eḡer ḡaber virirseñ dāḡı bilmezler. Zīrā zāt-ı Haḡ ne cevherdir ve ne ‘arazdır ne zamānda ve ne mekānda ve ne cihette ve muttaşıl ve munfaşıl ne ‘ālemden ḡaşradadır ve ne ‘ālemdedir dir olsañ bu didiḡiñ mümkün degildir diye ve kenduye ḡıyās eyleye. Ve eḡer ‘azamet-i Haḡdan ḡaber virseñ pādīşāḡlar ‘azamet-i gibi şanur. Ve taḡayyül eyler. Ve bu fikirler Haḡḡa yetişmez. Ammā şadıḡlar fikri ki muḡabbet-i zātıyyi ma‘ şūḡladır. Haḡkıñ şıfatını ve fi‘lini ve ḡudretini maşnū‘ atda görürler. Ve cemī‘ i eşyā tesbīḡ-i Haḡ ve taḡdīs-i Haḡda olub ziyāde ḡalle ḡudret-i Haḡḡı ve ‘ilm-i Haḡḡı beyān iderler. Ve bunuñ gibi tefekkürüñ bir sā‘ atı bir yıllıḡ

[129b] ‘ibādet ki bi-tefekkür ola yeḡrekdür. Ve eḡer bir kişi ḡarni aç olsa yemek ister. Ve bir kimesneye ḡaḡsa aña intikām ḡaşd ider vesāyir. Şıfatı nefsanī bilir ve cemī‘ i ḡayvānāta bu ma‘ nādan müşterek olur. Haḡkıñ luḡfi ve ‘acāyib-i şun‘ini ḡurbunī görmiyenleriñ ma‘ rifeti yoḡdur. Ve anlardan tefekkür gelmez. Anlar emşālī

behāyimdir. ‘Ülāike ke’len‘āmi belhüm eḏall.⁵⁰⁴ Anlarıñ naẓarī ve fikrī sebeb-i bu‘d olur sebeb-i ẓurb olmaz. **Bilgi ki:** Tenüñ zaḥmetden ve miḥnetden ẓurtulsun dirseñ ve gōñlūñ ẓarlıqdan ve ẓarañluqdan ve teşvīşden ve ğamdan ve yaramaz endişelerden ẓurtulsun dirseñ dünyāya meşġul olmayasın. Ve gice ve gündüz Allaha ve Allahıñ zikrine meşġul olasuz. Zīrā dünyāyı severseñ şuġluñ dāyim olur. Zaḥmetde ve meşakḳatde olur. Zīrā neyi severse kişi oña ziyāde meşġul ve sevdiği nesneniñ kemāliyle vāşıl olmasın ister. Bāṭını ve zāhirini dayim sevdügi yoluna sürse gerekdir. Ve her yere ki gōñül ẓeker varsa gerekdir ve ‘aşkı ziyāde olduqça cānını ve başını

[130a] anuñ yoluna terk eylemek ister. Öyle olsa ölünce ẓalışsa gerekdir şuġlı dayim olduġı andan ötüridür. Gōñülde ẓarlıq ve ẓarañluq ve ġuşşa ve kudüret olduġı andan ötüridür ki gōñül dünyāyı sevmişdir. Ve bilusüzlerle işi düşmişdür. Ve dayim ḥācetī artmışdır. Ve gōñlī dilediği nesne tamām-ı el vermemişdir. Bu yüzden nefsiñ murādī ele gelse ve feraḥ olsa ‘aḳabince bir nice yüzden ẓarlıq ve ğazab ve ġuşşa ve endişeler gelur gōñlüñi yıkar va yaḳar ve ẓarlıġa bıraġur. Ölünce kudüret-i bāṭından ve ẓarañluqdan ẓurtulmaz. Ve ḥāline eyuce naẓar eyle denildügi gibi degildir. Dünyāya gōñül virenleriñ ḥālī öyle degilmidir. Ve anlardan ‘ibret almak gerekdir. Bilki öldügi vaḳtinde anuñ endişesiyle ölür ve ẓok kişiler ölüm vaḳtinde dünyāsınıñ sözünü sayıqlarken ölür gider. Bilki āḫiretde daḥī ḥarāmına ‘azāb ve ḥelāline ḥesāb içinde olur. Pes dünyāda ve āḫiretde ẓarlıq ẓeker ve bu dinilen sözleri ziyāde dünyāya muḥabbet idub sevdiginden ve maḥbūbinī ‘aziz gördüğinden fehm idub ve imān nūriyle görmedi.

[130b] Her kişiyi kenduleyin şanur. Cemī‘i ‘ālem-i dünyāyı sever anlari dāḥī dayim teşvīşte şanur. Ve benim bu ẓadar esbābım vardır ġınā bulmadım. Ve dünyāsi az olanıñ ḥācetī ẓokdur. Ve ẓarlıġı ziyādedir dese gerekdir. Ve buni bilmezki yigid iken dünyāsi az idi ve teşvīş dāḥī az idi. Belki yoġdı. Şimdiki vaḳitde dünyā artdıqça ḥācetī ve teşvīş arttı. Ezel ve ebed tefriḳaya düşdi. Ve ḥesābı başdan aşdı. Ve eger buña ‘ilāc idub kendüñe cem‘ olub ferāġat-i küllī ele getur isterseñ. **Bilgi ki:** El-ilācu bi’l-ezdād bāṭın kudüretī Ḥaḳdan ġāfil olduğundan gelur. Ve dünyāyı Ḥaḳdan artık sevdiginden gelur. İmdi bu ‘ālemiñ emrinde fikir eylemek gerekdir. Ve kendü ḥāline naẓar eyleyesin. Ve göresinki ḥāl denildügi gibidir. Ve bu endişelerden ferāġat eylemiş kimesneler vardır. Ve insān hemān dünyā endişesiçün gelmedi. Āḫir olsa gerekdir ve āḫiret vardır. Ve bu dünyā fānīdir. Ve bizimle yoldāş olur. Bu dünyāda nesne yoḳdur ve ziyāde dost olanıñ ba‘zısı maḳbereye varınca

⁵⁰⁴ A’rāf 7/179.

[131a] yoldāş olur deyu fikir idesin. Ve senden öñdîn olup mālını vereşe arasında cenge olub ve kâdiyyi faşıl huşūmet idub kısmet eylemege gelub vārişlerī añmayub belki vaşıyyetini kabūl eylemeyub nizā‘larından ‘ibret alasın. Ve eger sen bunlardan ‘ibret almayacak olursañ ğayrılar senden ‘ibret alsa gerekdir. Ma‘lūm oldiki dūnyā gönūl virecek nesne degildir. Ve eger gönūl virirseñ Allaha viresinki seni yokdan var eyledi. Ve eşref-i mevcūdāt insāndır selāmet a‘zāsıyla. Ve çūn geturub seni ümmet-i Hāzreti Rasūlden eyledi ‘aleyhişşalātü vesselām. Ve saña ‘ömür verdi. Ve dūnyā ve esbāb virdi. Ve yeri ve gökleri ve ay ve güneşi ve giceyi ve gündüzi ve berrī ve bahrī ve cānavarlarī ve envā‘i ta‘āmlarī saña müsahhar eyledi. Ve dūnyāyi ve āhiretī seniñçün yaratdı. Ve hūrilerī ve cennetlerī ve derecātınī ve dört ırmāķda ki süddür ve şūdur ve bāldır ve şarābdır seniñçün dayim aķıtdı. Ve seniñ aşlın ūlūdur ki seni Hāķ Te‘ālā diledi ve sevdi ve yaratdı. Ve bu ma‘nilerī kenduñde

[131b] göresin. Ve Hāķķın kemāl-i ğınāsını ve seniñ ğınāñı görüb şükür idesin. Ve Hāķ virdigini anuñ yoluna viresin. Ve saña böyle ihsānlar ideni sevesin. Ve gice ve gündüz anuñ zikrinde ve fikrinde olsun. **Beyit:** ‘Söyler olsam bu dilim zikriñdedir, Epsem olsam bu gönūl fikriñdedir.’ Ve çūn bunuñ gibi ğaniyyi sevdiñ ve gice ve gündüz zikrinden fāriğ olmadıñ gönülün ğanī oldi. Ve cem‘iyyet gönle geldi. Ve zikrinden şafāyī kalb hāşıl oldi. Ve nūrāniyyet-i bī-kudūret gönle gelub inşirāh-ı şadr hāşıl oldi. ‘Efemen şeraħa’l-lahu şadrahu lil-islāmi fehūve ‘alā nūrīn min rabbihi.’⁵⁰⁵ ‘Yehdi’l-lahu li-nūrīhi men yeşā’.⁵⁰⁶ Ve bundan soñra Hāķķi unutmak cehildir. Zīrā bir kişi saña ihsānlar eylese ve cemī‘i havāyiciñi görivirse ve dayim keremī saña vāşıl olsa ve sen oni sevmeseñ ve onuñ keremini unutsañ ve onuñ sevmedigi işlerde olsañ ve şükür eylemeseñ küfrānı’n-ni‘met olursun. Biğāyet cehildendir. Ve çūn Hāķķın ihsānlarını gördüñ ve bildiñ ve hāķķi sevdiñ

[132a] ve gice ve gündüz fikrinde olduñ ve emrine imtişāl eylediñ ve Hāķ muhabbeti dūnyā sevgūsini gönūlde kıomaz. Ve anuñ endişesini gönūlden sürdi. Ve dost endişesi gönūlde kıaldı. Ve gönūl harem-i Hāķ oldi. Ve Hāķķın nazar-ı ‘ināyetinī gönūl gözi gördi. Ferāğat-ı cāmi‘a ve cemī‘iyyet-i kāmīle ve nūrāniyyet ve şafā hāşıl oldiysa şükür idesin. Ve oña lāyık ādāb dūnyāda ve āhiretde ya‘nī zāhirde ve bātında inşirāh dayim oldi. Ve bu maķām evsať-ı maķāmdır. Ve ehl-i diller maķāmıdır. **Bilgi ki:** Eger bu maķām hāşıl oldisa şükür idesin. Ve oña lāyık ādāb ve āhlāķ üzere olasın. Ve eger dūnyā süsi gönūlden gitmediyse ve dayim dūnyā endişesiyle bātını kör olub gönūl

⁵⁰⁵ Zümer 39/22.

⁵⁰⁶ Nūr 24/35.

tarlıgından kurtulmadıysa ve gönül dünyā ehli hālīnī bilub qarār eylemediyse gönül ehlini isteyesin. Eger mağribde ve eger meşriqda olursa bulasın. Ve aña taqarrub idesin. ‘Uṭlubu’l-‘ilme veleṣ kâne bi’ş-şīn.’⁵⁰⁷ Ya‘nī ‘ilmī taleb eyle eger şinde daḥī olursa. Ve ‘ilimden murād gönül ‘ilmidir. Ve ‘ilm-i billahdır. Ve kenduyu bilmek ‘ilmidir.

[132b] Qavlihi Te‘ālā ‘velā tetṛudi’l-lezīne yed‘üne rabbiḥim bi’l-ḡadāti ve’l-aşıyyi yürīdūne veche mā ‘aleyke min ḥisābihim min şeyin vemā min ḥisābike min şeyin fe-tetṛuduhum fe-tekūne minez-ẓālimīn.’⁵⁰⁸ Ya‘nī Ḥazreti Rasūle şallallahu ‘aleyhi ve sellem Ḥaḳ Te‘ālā buyūrurki terk eyleme şunlari ki Ḥaḳ Te‘ālāyi severler ve dilerler ve gice ve gündüz ḥaḳḳıñ vechinī. Ve sen anlarıñ ḥesābında olmayasın. Ve anlar daḥī seniñ ḥesābında olmayalar. Ve eger anlari terk idub redd eyliyecek olursañ ẓālimlerden olursun deyu ‘itāb ve ḥiṭāb eyledi Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazreti Rasūle şallallahu ‘aleyhi ve sellem. Ve çün onlara yaḳın olduñ gönül yolunu şorasın ve anlardan ferāḡat yolunu ögrenesin. Ve onlar daḥī ferāḡatı seni Ḥaḳḳa meşḡul kılarlar. Ve gönül ḡafletī ve ḥāzırılıḡı yolunı gösterivireler. Ve sen dayim Ḥaḳḳa meşḡul olasın. Ve ḡaflete yol virmeyesin. Ve gice ve gündüz gönülün güdesin. Ve Allaha meşḡul olub qarañluḳ ve darlıḳ gitdigini göresin. Ve eger ḡafil olsañ tarlıḳ geldigini göresin. Ve bundan

[133a] soñra ışşı ve ziyān bilindi ḡaflet ziyāndır. Ve ḥāzırılıḳ ışşidür çün ışşı ma‘lūm oldi ziyānıñ gideresiñ. Ve ḡafletin tarafına segirdirsen eksiklik sendendir. Ve eger kendün bilub ve ḡafletin tarafına segirdirsen eksiklik señdendir. Ve eger kendün bilub ve ḡafletün qovdugunu görüb bunlarıñ sevisini gönülde tutub ‘er-refīḳu şümme’ṭ-tarīḳ’ ya‘nī evvel yoldaş gerekdir. Ve andan soñra yola gitmek gerekdir. Ve anlarıñ ẓāhiri ẓahirine uyub ve bāṭınlarına ya‘nī ḥāzırılıḳlarına gönülüne uyub gönül ki ḥarem-i Ḥaḳdır. Andan ḡayrıyı sürüb saña daḥī cem‘iyyet-i kāmīle ve ferāḡat-ı cāmī‘a gelib ehlullahdan olasın. **Beyit:** ‘Ya gönül ol Ḥazrete irmiş gerek, Ya irene ol gönül virmiş gerek, Gör bulardan sende gönül qanḳıdır, Bu ikiden ḡayrī gönül ḡangidir.’ Ḥazreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyūrur: ‘Men eḡabbe qavmen fehüve minhüm.’⁵⁰⁹ Ya‘nī bir kişi bir qavmī sevse ol sevdigi qavimdendir. Ve sevecek qavim anlardırki gice gündüz Allahın vechinī ve didārını isterler. Ve eger bulursañ ol qavmīñ muḥkem etegini tutasın. Ve anlarıñla olmaḳ Ḥaḳḳla olmaḳ gibidir. Zirā eger sen i‘tikādla anlari

[133b] sevseñ dayim Allahī añarsın. Çün anlari görmek ve añmak Allahī añdırır. Sana ol cemā‘atī farz-ı ‘ayndır. Gönülle ve malla anlara taqarrub eylemek sevmek

⁵⁰⁷ Aclūnī, *Keşfü’l-Hafā*, I, 138.

⁵⁰⁸ En‘ām 6/52.

⁵⁰⁹ Hakīmen-Nisābūrī, Ebū Abdillāh Muhammed b. Abdillāh, *el-Müstedrek*, Beyrut 1990, III, 18.

‘alâmetidir. Hâzreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyürduki: ‘Hubbibe ileyye min dünyāküm şelâşü e’t-tayyibü ve’n-nisâü ve kurratu ‘ayni’ş-şalât.’⁵¹⁰ Ya‘nî baña üç nesne sevgilüdür. Gökçek koķi ve nisâ ve namâz gözümün nûridir dedi. Ve Ebûbekir hâzreti radıyellahu ‘anh buyürdî: ‘Hubbibe min dünyāküm şelâşü en-naẓaru ileyke ve’l-cülûsü beyne yedeyke ve infākî mâlî ‘aleyke.’ Ya‘nî üç nesne baña dünyâda sevgilüdür. Hâzreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem nâẓar eylemek ve anuñ huzûrunda oturmak ve mâlîmî oña infāk eylemek. Ve çün bunlari sevdiñ güya Hâkka taẓarrub eylediñ. Ve eger bunlari bulmadıñsa mâlîñi Hâk yoluna koyasın ve ‘imâretler ve tekyeler ve mescidler eylesin. Şayedki Hâk Te‘âlâ kerem ve luţfundan bunlari göndere. Ve anlar seninçün du‘â ideler. Hayâtıñ vaķtinde mülākāt olasın anlarıñ berekâtında. Zîrâ tâlib-i maķşûd olan yüz sofrâ düşmanlara götürirki şayed

[134a] dost vâki ola ziyâfetimde dir. Ve eger hayâtıñ vaķtinde mülākāt olmasa anlarıñ du‘âsî berekâtında âhiret hâliñ eyu ola. Bu şıdķ ve i‘tikâd üzerine olursañ ğam yimeki Hâk Te‘âlâ seni ol ħavimden eyler. Ve anlarıñla haşır eyler. Hâzreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyürurki ‘emitnî miskînen ve ehyini mikînen ve eḥşurnî miskînen.’⁵¹¹ Ya‘nî beni öldür miskinlerle ve dirgür miskinlerle ve haşır vaķtinde dirgur miskinlerle. Ve Hâzreti Rasûl ki surûr-u kâyinât ve meḥar-i mevcûdâtdır. Mesâkiniyle dünyâda ve âhiretde olmak temennî eyleyecek bizim gibi kişiler bunlara ne vechile kılınmak gerekdir. **Bilgil ki:** Bunlarıñ şöḥbeti ħadre yetişmek gibidir ħadrini bilenler ħatında. Ve her ki ħadre yetişse ve ħâcet dilemeye ve ħadriñ ħadrini bilmeye ve dünyâyı âhiretten yeğ göre. Ve anlari kenduleyin muḥtâc göre. Ve dünyâ ve dünyâ şuğlünden anlara taẓarrubî zâhirde ve bâtına etmiye. Tañrınıñ ħahır etdiği kûlidur. Ve herkez andan kimseye dünyâ ve âhiret faydası gelmez. Ve gönlî dayim darlıkda

[134b] olur. Ve teşvîş ve ğam ve ğuşşa gönlünü alır. Buḥl ve riyâ ve ḥubb-u câh ve riyâset gönlünü alır. Ne‘üzü bi’llah. Âhiret taraḫı unudulur ve dünyâ ħuyûsına düşer. Zindânî gülşende ve bostânî külḫanda fark eylemez. **Beyit:** ‘Dünyaya sen aldanmagil, Ağuya parmak banmagil, Zindânî bostân şanmagil, Gülşen degil ħara ħuyû.’ Mademki bu kişi bu şıfatlarladır huzûr ve cem‘iyyet yüzini görmez. Meger Allahî ve ehlullahî seve ve anlara muḥabbetle taẓarrub eyleye. Ve kenduyi yaramaz işe düşdüğünü bile ve bâtınıñ kudûretini göre. Ve anlarla şıdķla ve i‘tidalle muşâḫabet eyleye. Ve dünyâ hâliñden i‘râz eyleye ve gice ve gündüz Allaha meşğûl ola. Ve dünyâ endişesini göñüldeñ ħova ta huzûr ve cem‘iyyet gele. Ve andan soñra dünyâyı el ucuyla tuta. Ve

⁵¹⁰ Müslim, Talâk, 31.

⁵¹¹ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 181.

Ḥaḳ Te‘ālā dünyāsını ve āḫiretini ma‘mūr eyleye. Ve dünyā az olursa gönlünde çok görüne ve ğinā gele ve āḫiret yoluna işār eyleye. Ve muḥabbet idub cem‘ine meşğul olmiya. Ve ölüm ve āḫiret ḫāṭırasını gönülden çıkarmaya.

[135a] Ve ḫayurlu işlere müsāra‘ at eyleye. Ve dayim gönlī ḫayır eylemek de ola ve ḫalkdan mu‘riḫ ola. Ve az yimek ve az söylemek içinde ola. Ve dayim fuḳārayla celīs ve enīs ola. Ve bunlarsuz arām ve ḫarār kılmaya. Ve dünyā virub āḫiret şatun ala. Ve gönüllər ‘imāretinde ola. Ve cānını ve başını dost yolunda koyub ve muḥabbet-i Ḥaḳ gönlüne toptolu olup ehlullahdan ola. Ve du‘āsī maḳbūl ola ve ‘āleme rahmet ola. **Bilgil ki:** Ḥalk-ı ‘ālemī Ḥaḳ Te‘ālā merātib-i keşire üzerinde ḫalk eyledi. Ve ekmel merātib mertebe-i insāndır. Ve bunuñ ‘ilmī küllīdir. Ve insānī kendu şüretī üzerine ḫalk eyledi. Ya‘nī kendu şıfatı üzerine yaratdı. Ve esmāsınī insāna ıtlāḳ eyledi. Ferden ferden ev ba‘zan ba‘zan. Ve mecmū‘u esmāsī biruğurdan insāna ıtlāḳ olmaz. Kelime-i vāḫid ile ve ‘abd-i kāmīl mümeyyez oldi Ḥaḳdan. Zīrā Ḥaḳ Te‘ālānıñ esmā-i ḫüsnāsī ‘abd-i kāmīle kemāl virir ve insān-ı kāmīl bilur nefinden Ḥaḳ Te‘ālā etdigini kemālden. Ve ‘abd-i kāmīl bilur kenduden fānī olur. Hemān kemāl ḫalır ve kenduligi ḫalmadı. Meşelā bir kişi

[135b] kendu mişline ‘āşık olsa cāriye olsun ve ğulām olsun ve oña zātıyla ve cemī‘i şıfatıyla ve eczāsıyla muḫābele eyler. Vaktaki müşāhade eylese fānī olur külliyesī. Ve anuñ bir cüzī ḫalmazki ğaşy olmiya. Zīrā zāhirle ve bāṭınla muḫābele eylemişdir. Ve eger ḫul Ḥaḳḳī görse ve taḫayyül eylese müşāhade-i Ḥaḳda fānī olur. Hiçbir cüzī ḫalmazki ‘āḳıl ola. Ve fānī olduğunī te‘aḳḳul eyleye. İzā tecellā’l-ḫaḳḳu ‘alā’l-ḫaḳḳī ḫaşe‘a lehu ve fenā fihi. Pes ḫalk Ḥaḳda fānī olur. Eger tecellī eylese ve Ḥaḳ Te‘ālā ‘azze isme ḫalkdan fānī olmaz. Zīrā ḫalk Ḥaḳdan ve çün gelmişdir. Ve Ḥaḳ Te‘ālā ḫalkdan ve çün gelmemişdir. Ḥaḳḳıñ nisbetī ḫalka insān nisbetī gibidir. Āleme insān nev‘inden ğayrıya pes ḫalk Ḥaḳḳī müşāhade eylese fānī olmaz. Ve insānıñ kāmīli ve ekmeli vardır. Ve eger şükür iderseñ ziyāde olur. Ve insān eger nefsinī bildiyse ki ‘ibādetçün ḫalk olmuşdur. Ve ‘ibādet idemez bilmeyince. Ve çün Ḥaḳḳī bildi zātıyla

[136a] ‘ibādet eyledi. Ve eger Ḥaḳ emir eylese ‘ibādet-i ḫaşşayla ‘ābid olur ‘ibādet-i ‘āmmeniñ beḳāsıyla. Zīrā insānī arz-ı zelūlden ḫalk eyledi. ‘İnnī cā‘ilu fi’l-arḫı ḫalīfeten.⁵¹² Ya‘nī biz ‘ubūdiyyet içinde ḫılduḳ ki maḳām-ı ‘ubūdiyyetüz. Zāyil olmaz mertebe-i ḫilāfet ya‘nī Allah şıfatıyla ittīşāf ḫicāb olmaz ḫulluḳ mertebesine. İnnī cā‘ilu fi’l-arzı ḫalīfeten dedi imāmen dimedi. Zīrā istiḫlāf ḫalīfe olmaḳdan fehmi olur ki

⁵¹² Bakara 2/30.

muhkem ola ve maḥhūr ola. Zīrā insān nisyān ve sehv ve ḡaflet üzerine ḥalk olmuşdur. Egerçi seyyid ve imām ismiyle müsemma olsa olur. Zīrā Yahyā ḥaḳḳında seyyid ve İbrāhīm ḥaḳḳında ‘İnnī cā’ iluke linnāsi imāmen’⁵¹³ dedi. Ve ‘ārifler müşāhade eylerler herşeyde ve ammā onlar ki naẓar-ı ‘aḳılla bildiler. Anlarıñ ‘aḳlında bu‘d ve tenzih iktizā ider. Ve nefislerini bir cānibde ḳodular ve Ḥaḳḳı bir cānibde ḳodular. ‘Fe yünādevne min mekānin ba‘idin.’⁵¹⁴ Ya‘nī mekān-ı ba‘idden çağırırlar ki yaḳın olalar. Ve Ḥaḳḳıñ şıfatıyla ittışāflarını ve Allah ḥulḳıyla taḥalluḳlarını görmediler. Dünyāda ve āḫiretde

[136b] maḥcūb olmaḳdan ‘aẓīm belā yoḳdur. ‘Ve zulumātu ba‘ḍuhā fevḳa ba‘ḍin’⁵¹⁵ maḥcūblar ḥaḳḳında gelmişdir. **Bilgi ki:** Ḥaḳḳa yol ḥalkıñ nefeslerī ḳadar vardır. Amma şırāt-ı Muhammed şallallahu ‘aleyhi ve sellem cemī‘ yollara cāmi‘ dir. Ve şerī‘atī cāmi‘ dir. ‘Şırāṭa’llezīne en‘ante ‘aleyhim.’⁵¹⁶ Zīrā şerī‘atī Ḥazreti Rasūluñ ‘āmmedir ve cemī‘i şerī‘ate şāmildir ve şāyi‘ dir. Ve cemī‘i şerī‘atīñ ḥükmī muntaḳil olmuşdur. Anuñ şerī‘atine ve anlarıñ şerī‘atini mütezammındır. Ve anlarıñ şerī‘atī bunuñ şerī‘atini mütezammın degildir. Ve Allaha müşil yoldur. Ve anlar ki şuhūd-u ilāhiyle müşāhade iderler sāliklerdir ḥükm-ü cebirle. Ve sālik ḡayrıñ cebr-i ḥükmīyle degildir. ‘Ve inne rabbehü ‘alā şırātın müstaḳīm.’⁵¹⁷ Ve ‘avārız-ı şuunāt-ı Ḥaḳdır. ‘Ve küllü yevmin hüve fī şe’nin’⁵¹⁸ ve emir böyle olmaḳ zarūrīdir. Elbette şuunāt-ı Ḥaḳ celle zikre yerine gelse gerekdir dirler. Ve cemī‘i Enbiyā ‘aleyhimüsselām şuun-u ilahiden selāmet bulmadılar. Ve anlara umūr-u ...⁵¹⁹ nefsiyye yetüşürdi. Ve anlarıñ da‘vetlerini redd iderlerdi. Yüzlerine ve daḥī umūr-u ...⁵²⁰ hissiyye emrāzdan ve ḳarbdan

[137a] ve ḥarbden ve cerāḥatden dünyādan eksik degildi. Bu emir anlara ve anlarıñ ḡayrına ‘āmmedir. Zīrā bu zaḥmetde sa‘id ve şaḳī berāberdir. ‘Ve küllün yecrī fihi ilā ecelin müsemma inde’llāhi.’⁵²¹ Ba‘zının ālām-ı ecelī mümetted olur. Ölüme varınca ve anlar rāḥat duymada olurlar. ‘Ve hümüllezīne lā yehzenuhumu’l-feze‘u’l-ekber.’⁵²² Ya‘nī anlar ḳiyāmet gününde zaḥmet görmezler. Nefisleriçün ḳorḳmazlar. Ve

⁵¹³ Bakara 2/124.

⁵¹⁴ Fussilet 41/44.

⁵¹⁵ Nūr 24/40.

⁵¹⁶ Fātiha 1/7.

⁵¹⁷ Hūd 11/56.

⁵¹⁸ Rahmān 55/29.

⁵¹⁹ Okunamadı.

⁵²⁰ Okunamadı.

⁵²¹ Ra’d 13/2.

⁵²² Enbiyā 21/103.

aşhâbiçün ve ümmetiçün teşvîşlenmezler. Zîrâ dünyâda bunlar ma'hîvlerdir ve âhiretde ma'lûmlardır. Ammâ enbiyâ 'aleyhimüsselâm kıyâmet gününde ümmetleriçün korksalar gerekdir. Ve ba'zısının eleminüñ müddetî cennete girince olur. Ve ba'zının eleminüñ müddetî şefâ'at cehennemden çıkub cennete girince olur. Ve ba'zı muvaḥḥidlere Ḥaḳ Te'âlâ şefî'siz rahmet idub çıkarki anlar muvaḥḥidler idi nazar-ı 'aḳıl ve fikr-i ṭarîḳî üzerine. Ve ba'zının eleminüñ müddetî cehennemde ebedî olunca ve çün ebedî oldi. Ḥazreti Rasûl 'aleyhişşalâtü vesselâm rahmeten lil'âlemîndir dünyâda ve âhiretde. Tevsî'-i maḳâm idi ver deyu Ḥaḳdan isteye. Ve anlar cehenneme râzî olalar cennet ehli

[137b] cennet de râzî olduğu gibi. Zîrâ rahmetî ḡaḏabına sâbıktır. Ve çün Ḥaḳ Te'âlâ ḡaḏabıyla muttaşıftır. Bunlar çün müşriklerdir cehennemde idi ḳalsalar gerekdir âlâmi bâḳîdir ḡaḏab-ı Ḥaḳ bâḳî olduğca cehennem ehline. Ve eger cehennem dolsa Ḥaḳ Te'âlânın cehennemde olan muzır ve mûzî olan ḡayvânlara ḡaḏabı münteşir olur. Ve cehennemde ḡayyât biri birine intikâm eyledikçe lezzet alır. ḡaḏab-ı ilâhî tekâzâsındandır. Ve eger fehm eylediñse ehlullahın sözünü ki e't-ṭarîḳî ilâ'llahi bi'adedi enfâsî'l-ḡalâik' dedikleri ma'nâyı fehm eylediñ. Zîrâ bir nefes ki ḳalbden ḡarîḳ olur ve ṭışarı gelir. Göñül nefesün üzerine olursa i'tikâdın Allaha ve Allahın vucûduna ne vech alursa ol nefes anuñla münşabiḡ olub gelir. Ve eger bir kişi ṭabî'at derdindeyse ṭabî'ata göre tecellisini ider. Ve birine şûret üzerine i'tikâd eylerse 'ene 'inde ḡanni 'abdî bî'⁵²³ ol şûret üzerine tecellî eyler. Ve aḡkâm anuñ üzerine cārî olur. Zîrâ Ḥaḳkın esmâ-i müteḡâbilesî ve ḡayre müteḡâbilesî çokdur fefhem. **Bilgi ki:** Şol kimesne ki nefsinî ülü görür

[138a] ve her vecihden 'azîz görür ve nefsinî Rabb ve seyyid görür ve kendü ülüluḡundan zevḳ ider ḡafletinden ve sehbinden ve nisyânından vaḳt-i ḡafletinde sâyir 'ibâd üzerine kendüyü seyyid ve ülü gördüğü cehlindendir. Ve sa'y eyleki ölünceye deḡin 'abd-i maḡz olasin. 'Âbd-i maḡz oña maḡlûḳâtdan hiç biriniñ üzerine ülülanmıyasın. Ve kendüni anlardan ülü görmıyesin. Ve nefsinî ve 'âlemî 'aynı maḡşûd olduğü ḡayṣiyetden göresin ḡicâbı ardından. Zîrâ insân bizzat muḡtâc olduğü sebebdan esbâbla muḡtecib olur. Ve nazârî esbâba düşer ve anun verâsından görür. 'Aynen işbât ider ve ḡükmen nefiy eyler. Mişal ḳavlihi te'âlâ 'vemâ rameyte iz rameyte velâkinne'l-lahe ramâ.'⁵²⁴ Ya'nî yâ Muḡammed sen atmadıñ şol vaḳit ki atdıñ velakin atıcı Allahdır. Ve çün Ḥaḳ Te'âlâ 'arşdan dünyâ göḡüne nuzûl ider. Ve ḳûl oña yaḡîn olsa Ḥaḳdan

⁵²³ 'Ben kulumun zannı üzerineyim.' Müslim, Zikir, 22.

⁵²⁴ Enfâl 8/17.

yakınlık oña anuñ yakınlığı kadar olur. Zîrâ Hâk Te‘âlâ buyûrur ki kulum baña yürüye yürüye gelse ben oña segirderek varurun. Ve eger kulum baña bir qarış gelse ben oña bir arşun varurun. Kulum eger ümüdden ötüridir ve nüzûl bize olur ki şîrât

[138b] -il ‘azîzi’l-hamîddir. Ve hamîd fe‘il vezni üzerinedir. İsm-i fâ‘il ve ism-i mef‘ûl olmağa yarar ve Hâk Te‘âlâ nefsinî şenâ eyler ki ol hamîddir ve maḥmûddur. Ve kenduye şenâsınıñ ülûsî oldur ki Âdemî şüretî ve şîfatî üzerine yaratdı. Ve her şenâ ki hâk nefsinî eyledi. İnsân-ı kâmil üzerine ki şîfatî üzerine ḥalk eyledi ki kenduye şenânıñ ülûsî oldı. Pes insân-ı kâmil şîrâtı’l-‘azîzü’l-hamîd oldı çün yol bulundı. Sâlike gerekdir ve nüzûl sülûkdür ve ‘ârif sâlikdir fi’llaha ve bi’llaha ve ma‘allaha fefhem. Ve Hâk Te‘âlâ şîrât-ı ‘azîz üzerine olduğı oldurki ḥalîkıdır ve maḥlûkuñ anda ḳademî ve yoli yokdur. Zîrâ Hâk Te‘âlâ yokluk zûlmetinden varlık nûruna geturdi. Nûr-i vucûdla bizi mûnevver eyledi. Ve bizi daḥî nûrdan zûlmete nakleylediñ ve bize şenâsını kenduye şenâdır dediñ ḥayretten ve kendu nefsinî şenâsını farḳ eylediñ. ‘Ente kemâ eşneyte ‘âlâ nefsike.’ Ve nefsinî ḡayrılar temeyyüz eyledi dediki pes ‘kemişlihi şeyun’ ‘ve’llahu ḡaniyyun ‘anil-‘âlemîn.’ Ve cehil şîfat-ı zâtıyyedir kûl içün ve ‘ilim

[139a] şîfat-ı zâtıyyedir Hâkçün ‘âlem küll-i kûldur. **Bilgil ki:** İnsândan ḥâriç olan mevcûdât ḳarb-ı meşeldir. İnsânçün ta ma‘lûm olakim ‘âlemde neḳadar zâhire olur nesne varsa insânda vardır. Ve insân cemî‘i mevcûdât içinde maḳşûddur. Dünyâda ve âḥiretde ve onuñçün yaradıldı. Cennet ve nâr ve aḥvâliñ küllisî ve mecmû‘ esmâ-i ilahiyye bunda zâhir olur. Ve esmânıñ aşâri daḥî insânda zâhir olur. Mun‘im ve mu‘azzeb mükellefdir. Ve tecelli-yi Hâk insâna müyesser olur ḥükümle ve ḳazâyla ve fazılla. Ve onuñ üzerinedir medâr-ı ‘âlemiñ küllisî. Ve anuñ eceliçün ḳıyâmet olur. Ve ḥaşir insân içündür. Ve gökler ve yerler aña müsahḥardır. Ve anuñ ḥacetî üzerine ‘âlem ḥareket ider. ‘Ulvîsî ve süflîsî ve dünyevîsî ve uhrevîsî insân nev‘ine mûte‘âvin yaratdı. Derecâtından ve ba‘zınî ba‘zına musahḥar eyledi. İnsân nev‘inden eyledi ve ḥaḳḳı ve bâṭlî bunlar temeyyüz eylediler. Ve fi‘liñ zârr olani ve nâfi‘ olani zâhirde ve bâṭında bunlara zâhir eyledi. Ve ‘ameliñ aḳsâmını kûlûbla cevâriḥ arâsında bunlara i‘lâm eyledi. Hâk Te‘âlâ kûlûbî maḥallî eyledi. Hâkḳa ve bâṭıla ve küfre

[139b] ve imâna ve ‘ilme ve cehle. Kûfûr ve cehil bâṭıl-ı ademdir. Ve ḥükmi zâhirde vardır. Ve şüretî ma‘lûmdur. İmân ve ḥâḳ ‘ilme müstenid olur. Emir ve vucûdî mevcûddur belki ‘ayn-ı vucûddur. Zîrâ Hâk Te‘âlâ müsemmâdır bu esmâlarla ki Hâḳdır ve ‘âlimdir ve mü‘mindir. İmân müstenid mü‘minçün ve ‘âlim ilmiçün ve Hâk ḥaḳçün. Hâkḳa bâṭıl tesmiye olmaz. Vucûdundan ötüri Te‘âlâllahu ‘uluvven kebîran. Ve kütüb-ü ilahiyye ve şuḥuf-u kûlûb-u mü‘minîne nüzûl eyledi. Ve menfa‘atî sârî oldı her ḳalbe

ve bu takrîr olani bilmez. Meger ki ‘aynîni ola ve ‘ayn-ı vâhid ismi olmaya. Fefhem ya‘nî nisbet-i tenzîhî ve nisbet-i tenezzülî dâyiresini kaç‘ eylemiş ola. **Bilgil ki:** Kâlellahu Te‘âlâ: ‘Allahu nûru’s-semâvâtî ve’l-arḍ.⁵²⁵ Ya‘nî Hâḡ Te‘âlâ gökleriñ ve yerleriñ nûrîdir. Ya‘nî rûḡuñ ve rûḡaniyeniñ nûrîdir. Ve arḍ kâlîbîñ nûrîdir. Ve semâvâtîñ ve arḍın nûrî olduğı gibi. Ve Hâzreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurur ‘fi’l-ḡucubî’l-ilâhiyye beyne ve beyne ḡalkîhi ennehu te‘âlâ lev ref‘ihâ li-eḡterikat subûḡātu’l-vechî mâ edrake başaruḡu min ḡalkîhi.⁵²⁶ Ya‘nî Hâḡla ḡalk arasında ḡicâblar vardır. Eger ol ḡicâbları Hâḡ ref‘

[140a] eylese yakardı ḡalkî subûḡatî vechî ve başarı ḡalkîñ idrâk eylemezdi. Ya‘nî Hâḡla ve ḡalk arasında setr-i ḡafiyy vardır. Aña ḡicâb-ı nûrânî ḡulmânî dirler. Ve ḡicâb-ı nûrânî ‘ârifleriñ fikridir. Ve ḡicâb-i ḡulmânî umûr-u ḡabî‘iyyedir ki ḡabî‘at oña mu‘tâd olmuşdur. Eger ref‘ olsa ḡicâb-ı nûrânî ve ḡulmânî ‘ibâdîñ başâyirinden yukarı subûḡat-ı vechî ve Hâḡḡî ḡalkîñ başarı idrâk idemezdi. Ve iḡrâḡîñ ma‘nâsî oldur ki nûr oduni nûr i‘lân münderic ola. Güneş nûrunda yıldızlar münderic olduğı gibi kaçan taḡtı şu‘ada olsalar amma yıldızlarıñ nûrî durur ma‘dûm olmadı. Belki ‘ayn-ı vâhidîñ ḡalî mübeddel oldu. Naḡarîñ naḡarında ve ‘ayn-ı vâhidîñ ḡükmî muḡtelif oldu. Ve eger fehmi eylemedinse bundan rûşen söylensin. Meşelâ bir ağacı kesdiñ odun oldu ve çün ani yakdıñ köz oldu. Ve ‘ayn-ı vücûd birebirdir ve ḡükmü muḡtelif. Zîrâ bir mertebede ağac dersin ve bir mertebede odun dersin ve bir mertebede köz dersin ve bir mertebede kömür dersin. Zât birdir aḡkâm ve aḡvâl muḡtelif olmuşdur. Yıldızlar zâtıyla ve nûruyladır amma za‘af-ı başarı olduğından görmez.

[140b] Ba‘zılar ene dir. Ve ba‘zılar subḡân dir. Ve ‘âmme-i ḡalkdan bu ḡicâb ref‘ olmadı. Ve ‘âmme müşâhede eylemedi ‘alâ mâ hüve ‘aleyh. Ammâ ‘ârifler edebülürdür. Hâzreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem ehl-i irfâna edeb ta‘lîm idub buyûrur: ‘Lâ tü‘ḡu’l-ḡikmete ḡayra ehliḡa feteḡlimûḡâ.’ Ya‘nî ehlinden ḡikmetî men‘ eylemesiz ki ḡikmete ḡulûm idersiz. Pes ehlini bilmek gerkdir. ‘Ve kâne’l-lahu ‘alâ küllî şeyin raḡîbe.’⁵²⁷ Ve eger ‘ayn-ı Hâḡla naḡar iderseñ ilâhiyü’l-meşhed olursun. Bu cihetden istirâḡat içinde olursun. Çün Hâḡ Te‘âlâ murâḡıbdır ve ḡâfîzdır. Ve seniñ arada teşvîşîñ yokdur. Ve eger señ murâḡıb olursañ zâtıñıñ ḡicâbî ardından nefsiñ ‘ayniyle cihedden ve te‘abden ḡalî degildir. Ehlini bilmekde firâset nûruyla idrâk eylemek müşkildir. **Bilgil ki:** Ḳuluñ Hâḡḡa ḡurbî terk-i i‘tirâzıdır. Faḡr gelsun ve ḡinâ

⁵²⁵ Nûr 24/35.

⁵²⁶ Müttakî el-Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîḡân, *Kenzü’l-Ummâl fî Süneni’l-Akvâl ve’l-Ef’âl*, Beyrut 1991, I, 226.

⁵²⁷ ‘Allah her şeyi gözetler.’ Ahzâb 33/52.

olsun ve şıhhat olsun ve hastalık olsun ve Hâkdan şikâyet eylemiye. Râzî ola. **Beyt:** ‘Olur ol dem kûlundan

[141a] Hâce râzî, ki kese Hâce’sinden itirazî.’ Ve tâ‘atî hoş hâl oliyan deyu kalmaya. Ve kalbime cem‘iyyet ve ferâgat gelsun deyu şavm ve halvet eylemiye. Ve ‘amelinde hiç gârağ olmiya. Ve kenduyu teslim maķâmında duta. Zîrâ Hâce kuluñ hâlini ve neye layık olduğunu bilur ve göredurur. Heman kulluķ maķâmında şâbit olmak gerekdir. Ve dayim bendeligine murâķıb olmak gerekdir. Ve muktezây-ı tabî‘at üzerine olub rızây-ı mevlâyı unudub ve tabî‘ate tabî‘ olanlara uymaya. Ve yaramaz işlerde olmiya. Ve kendu hâlini ve maķâmını bile. **Beyt:** Sa‘âdetsiz kuluñ budur nişânî, Yaramaz yolda kıoya Hâce oni.’ Çün maķâm teslim ve tefviziñ haķķından geldiñ rızâ maķâmında şabit-i kadem olduñ. ‘Alâmeti oldur ki Mevlânîñ şıfat-ı müteķâbilesi kahr ve luţuf celâl ve cemâl bir olur. Segirdüben yorulmaz. Ya‘nî cemâlde ve luţufda olurken ihtiyârle kahre ve celâle varır. Ani cemâl ve luţuf eyler.

[141b] Ve cevır ve cefâyî luţufla bir eyler. Bilki kahrda teraķķiyeler ve terbiyyeler görüb şükürler ider. Nitekim ba‘zı enbiyâya ‘aleyhimüsselâtü vesselâma belâ gönderdi ve anlar şabır eylediler. Bilki ol göz için ah eylediler. Nüh baķrıñ tûfandan mevcî vaķtinde ve İbrâhîm oda girdiği vakitte ve Yunûs balık karnında ve İsmâ‘il zebh vaķtinde ve Zekerriyyâ biçildiği vaķitde ve Mûsâ Firavunla muķâbele ve muķâtele vaķtinde ve ‘İsâ çârmîha gerildiği vaķitde. Ve ol vaķti biz kande buluruz dediler ah eylediler. Zîrâ ol vaķitde maţlûb maķbûbla vâsıtasuz mu‘âmele iderlerdi. Ve ma‘şûķuñ ‘âşıkklar arasında da‘vayı ‘aşķ idenleriñ imtiķân günü idi. Ve ol günde olan tecellî ğayrî vaķitde olmadı. Ve ol hâlde mâ‘şûķdan râzîlar idi. Ve mâ‘şûķ dâķi anlardan râzî olub anlaruñ ‘adüvlerini ğor ve haķır idub ve helâk idub anlari kuvvetde ve kenduyla münâsebet de ve dünyâda ve âķiretde ‘izzetde dutdı. Pes bu maķâmında olan kemâl-i muķabbet de olub ma‘şûķ rızâsından uzaga rızâ

[142a] yoğdı. Ve eger sen daķi anlarıñ tarafında olub ve teslim idib anlarıñ rûğundan feth ve feyz isterseñ Mevlâñdan râzî ve şâķir ol Hâcenden müteşekkî olma. Nitekim bir kişiniñ bir nice kulları olsa ba‘zısı dayim karşıusunda el kavuşdurub durur olsa ki ne emir oluna deyu. Ve bir nicesi kendu ‘âleminde ve tabî‘at-ı muktezâsında olsa ve kulluğunu ve kûl idigüni ańmasa ve gördüğü kişie Hâcesinden şikâyet eylese ve bizim yememiz ve içmemiz evķât gözlemez deseler ma‘lûmdur Hâce’nin nazarı kanki kûluna olur. Hâce kûlundan bir vaķit ğâfil degildir. Ve bunlar ani ğâfil şanurlar. Ve eger kûlunuñ hâceti olsa Hâce anuñ eksigini görmek maķâmındayken benim hâlimi ve hâcetimi görķi dise Hâce’ye hoş gelmez. Bilki ol gün hâceti görölse gerek idi bir nice

gün te'ḥîr ider. Anuñ sözünden ötürü ve eger söz söylemeseydi ol gün ḥâceti revâ olurdi. Ve çün sen Ḥaḳḳıñ kulusun ve ol seni göre durur. Bil ki gönülden geçeni eyu olsun ve yaramaz olsun bilur ve görür. 'İnnehu 'alîmun bizâti's-şudûr.'⁵²⁸

[142b] Ve sen neye layık olduğunu görürsün. Taralıb teşvişlenmeñ ve dünyâ gamında olmak niye gerekdir. Kısmet olan saña gelur yetişur. Eger tağda ve eger evde ve eger kuruda ve eger yaşda şimdiiyedeğin yetiştirdi şimdensoñra daḥî yetiştirir. **Bilgil ki:** Kul olanıñ Ḥâce katında eksigi çoğ olur. Ve sen eşikte ve ḥizmetiñde ol amma 'acze ve tazarrû'la ve tezellülle ve zârlıgla dayim 'özür eylemek gerekdir. Ve eksikliğini dilemek gerekdir ve anuñ rahmeti ğazabına sebğaddır. Ve bir ğazabı iki rahmet arasındadır. Nitekim Âdem 'aleyhisselam 'Rabbenâ zalemnâ enfüsenâ'⁵²⁹ dedi günâhi bağışlandı. Ve Ḥazreti Rasûl 'aleyhişşalâtu vesselâm her gün yetmiş kerre istiğfâr iderdi ve bir rivâyet de yüz kerre istiğfâr idersi. Bâ-vücûd anlarıñ geçmiş ve gelecek günâhlari bağışlanmışdı. Kavlihi te'âlâ: 'Liyegfira leke'llahu mâ teğaddeme min zenbike vemâ te'eḥḥara'⁵³⁰ anuñ ḥaḳḳında idi. Ve eger dirseñ ki çün günâh bağışlandı niye yarlığanmak taleb eylerdi. Cevâb-ı 'alâ't-tariķi's-şavâb oldur ki merâtibiñ nihâyeti yokdur. Nitekim Ḥaḳḳıñ nihâyeti yokdur. Meratibiñ a'lâsî ve ednâsî

[143a] vardır. Her mertebe ki ḥâşıl olur evvel mertebeden a'lâdır. Ve günde yetmiş derece veya yüz derece kaç' iderdi. Ve her mertebeye vardıkça evvelki mertebe aña göre günâh görünürdi. Ve andan istiğfâr iderdi. Zîrâ Ḥazreti Rasûl şallâllahu 'aleyhi ve selleme Ḥaḳ Te'âlâ emir eyledi. 'Rabbî zidnî 'ilmen'⁵³¹ dedi. İzdiyâd-ı 'ilim teraḳķide olur. Ve bir cevâb daḥâ oldurki Ḥazreti Rasûl şallâllahu 'aleyhi ve sellem risâleti cānibî vardı ve velâyeti cānibî vardı. Feyzî ve fethî vilâyeti cānibinden alub ol kuvvetle ḥalka risâlet iderdi. Ve çün ḥalka meşğul olmak esfel-i maḳâmdi. Ve anı günâh görürdi. Ve istiğfâr iderdi. Ve bi'l-cümle çün irşâdi içün ve ḥalkı da'vet eylemekçün me'mûrdur. Żarûrî nübüvvetini aḥmak gerekdi ve risâletini ve nübüvvetini aḥmak günâh gelurdi ve istiğfâr iderdi. Ve çün sen anuñ ümmetisin ve ümmeti dirilursun ve bunlari günâh dutub istiğfâr ideceksin. Gerekdir ki her zamanda ve her nefesde istiğfâr idesin. Ve taleb-i mağfîret eylemeñiñ bir bereketi daḥî oldur ki kulluḳ

[143b] unutulmaz ve dayim taḳarrub ister. Ve Ḥazreti Rasûle mütâba'at maḳâmında ve sünneti ri'âyetinde olub Ḥazreti Rasûluñ rûhî şefî'olub onuñ bâtınından fetihler ve feyizler yetişur. Ve istiğfâr maḳamınıñ bereketini görürsün. Ve dayim

⁵²⁸ 'Çünkü Allah sinelerin içinde olanı ḥakkıyla bilendir.' Mülk 67/13.

⁵²⁹ 'Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik.'. A'râf 7/23.

⁵³⁰ Fetih 48/2.

⁵³¹ Tâhâ 20/114.

kenduñ istikmāl içinde olub teraqqī eyledigini görürsün. Ve ‘alāmeti bu maqāmın oldur ki kenduyi görüb mağrūr olmaz. Ve enāniyyet ve ‘ucb gelmez. Ve kendu tavrından tecāvüz eylemez. Ve edeb-i şerī‘atini ve tarikatini şaqlar. Cemī‘i emirde Hāzreti Rasūluñ şallallahu ‘aleyhi vessellemin sūnneti üzerine olur. Ve kendu bir tavr-ı hāş ve vaż‘-ı hāş ihtirā‘ idub da‘vā eylemez. Ve da‘vāda olanın göklerde yeri olmaz. Ve andan kimesne bitub ve terbiyet bulub ve teraqqī idub ve edeb şaqlayub ehlullahdan olmaz. Ve ehl-i kibre rahmet olmaz. Mademki kibir şıfatıyla muttaşif ola zīrā kibir şeytān şıfatıdır. Ve şeytān merdūd olduğu kibirdendir. Ve kibir şıfatına rahmet mercū degildir. Ve ba‘zı şūfiyye dirler ki bizde olan kibir degildir. Ve kibir nefis ve şeytān şıfatıdır. Ve biz dāi nefsi kať

[144a] idub geçdik ve bizde olan Hāqqın kibriyāsıdır kibir degildir dirler. Eger bu da‘vāda şādık olurlarsa ‘alāmeti oldur ki maqām-ı istiğfārın şıfatını verdikden sonra Şamedāniyyet gelub ve riyādan pak olub kibriyāy-ı Hāqqa mazhar olmağ oldur ki Hāq Te‘ālā kullarının gönlünde ulū gösterir ve kendu ululanmaz. Ve her kişi taqarrub ister ve huzūrunda olmağ ve yüzünü görmek isterler ve severler. Ve kendusi maqām-ı istiğfarda ve ‘ubūdiyyet adābını şaqlamağda olur. Ve qalbī şafāyı bī-kudūret ve nūrāniyyeti bī-zulmet içinde dayim olub qalbini bir şıfat üzerine ve andan ehl-i kemāller biter. Ve evvelinden āhirī kör oluruz yan olur. Ve ekşer muşāhibi ehl-i ‘ilim olur ve şakirdleri etvār-ı cevliyetde teraqqī üzerine olur. **Bilgi ki:** Ba‘zı ehlullah maqām-ı kibriyādan olur ve halka te‘azzüz ider. Ve ‘uzletde olur. Zīrā quluñ ululuğı mevlānın ululuğuna göre olur. Nitekim bir ulū pādīşāhın bir hāş quli bir yere varsa ululanur dökme maqāmı begenmez. Zīrā ben pādīşāh quluyen

[144b] dir. Ve ol ahlāqa dahī ‘izzet iderler aña eyu maqām gösterilir. Ve icāzetsiz ve destürsuz her kişi anuñ üzerine girmez. Ve şūfiyye dahī ben Āllah quluyen dir benim efendimin nice nice pādīşāh quli vardır deyu te‘azzüz ider. Ve dökme ‘izzeti begenmez. Ve halk anuñ ‘izzetini bilmez. Ve ol dahī halka iltifāt eylemez. Ve dayim huzūrunda ve ferāgatinde olur. Ve halkdan biniyāz olur ammā ehl-i dil olanlara ululanmaz. Bil ki maqām-ı hizmetde olur. Ve anlara hoş hulkla taqarrub eyler. Ve ehli kibrī sevmez ve onlarıñla mülākātī hoş görmez. Ve anlarıñla haşr olmağ istemez. Bil ki anlara kibir gösterir iki cihetden biri oldurki siz nefisle ve kibirle müslümānā tekebbür idersüz ve gönüllerini Āllaha götürmezüz ve incidürsüz ve işiniz Hāq için degildir ve siz ‘izzete lāyık degilsüz bilki Hāqqın qahrī sizlere ziyāndır ve sizleri görmek hayr degildir diye ve bī-niyāzlık göstere. Ve biri dahī oldurki cemī‘i ehl-i hācet sizlere varur siz anlara tekebbürlük gösterirsiniz ve her kişi size mülāyemet eylese ihtiyācındandır

[145a] dırsüz. Ve biz Allah kullarıyuz ve bizim hâcetimiz Allahadır. Ve sizlere hâcetimiz yokdur deyu Hâkķın kibriyâlığı tarafına şıgıñub te‘azzüz iderler. Zırâ eger hoş hıluğla bunlara teğarrub iderse ya hâcetinden ötüridür dirler. Veya ‘ârifdir maķâma göre hoş âmed söyler dirler. Ve eger iltifât eylemese mütekebbirdir faķır mütekebbirden hayr gelmez diyeler. İ‘tirâz ve inkâr ideler. Bunun gibi kişı gerekdir ki bir köşede ferâğatde ola. **Bilgıl ki:** Ekâbir-i ehlullah ki anların şuhûdî ilâhîdir. Ve her şeye hâkķın vermektedir. Nazarî anuñ güneş gibidir. Vâriş-i rahmeten li‘l-‘âlemîndir. Nitekim Hâzreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem dünyâ ve âhiret de daķı güneş gibi nûrunu kâfire ve mü‘mine bırağur ve muķibbe ve münkire nazarî bir olur. Ve şu‘le virir. Ve merhamet nazarî her kişide diriğ dutmaz ve kâfirlere daķı yaramaz du‘â eylemez. Belki kâfir islâm ve islâm dînine kuvvet virmedi. Bilki anlar daķı islâma gelub havâşş-ı mü‘minînden olalar deyu himmetî ve du‘âsî her şeye bir vech üzerinedir. Bilki Hâķ

[145b] Te‘âlâ her şeye murâdın virir. Ve anuñ i‘tikâdî üzerine tecellî eyler. Ve bu daķı Mevlâsınıñ dutduğunu göre. Her zerre maķâmında hoş görür. Ve her müşrik ve mezhebin merâtıbına muṭṭalı‘dir. Ve Hâkķın virmektedir. Ve ehlullahdan biri Allah emrine ve âdab-ı âhirete naķl eylemiş. Ve marâz-ı mevtinde iken kâfir ve müslümân ve her tâyife gelub ve demişler ki bu bizdendir ve bizim maķberemize қорuz deyu taleb eylemişler. Ve bu ma‘nâyı bu ‘azîze demişler ki ne buyurursuz. Ve bunlar daķı demişler cismimizi pak idub techîz ve tekfin idiñ daķı namâzî kıluñ daķı her tâyifeye geliñ alıñ eger sizden ise deyiñ cenâzemizi kim qaldırırsa ol ala gide anlardanuz dedi. Ve öyle etdiler. Ve tâyife gelub cenâzesine bizdendur deyub yapışurlar qaldıramadılar. Âhir müslümânlar yapışacak cenâze qalķdı. Ve anlar maķberesine қодular. Maķşûd bu sözden oldur ki bunun şuhûdî ilâhîdir. Her tayıfeye hâkķın verirdi. Nitekim Hâķ Te‘âlâ

[146a] hâķıñ dileğini verirdi. Ve her birini isti‘dâdına göre dutardı. Ve zâtında ve bâtınında kibriyâlık durirdi. Nitekim Hâķ Te‘âlâ bunların murâdını verirken kibriyâlıkdan fâriğ degildi. Ve Hâzret-i Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem müslümâna ve kâfire ziyâfete ve mihmânlığa қалurdi. ‘Ekrimi’đ-đayfe ve lev kâne kâfiran’ derdi. Ya‘nî қанğıñız ikrâm idin eger kâfir daķı olursa. Ve her kişı ki buña gelur mihmândır ve ikrâm-ı đuyuf vâcibdir. Ve bu kişı Hâzreti Rasûlden şallallahu ‘aleyhi ve sellem ülü olmadiki adâbından ve sünnetinden tecâvüz idub tekebbür eyleye ve kibriyâlıkdır diye. Ve şuhûdî ilâhî olanların aķlâķı hûbdur ve kendileri setirdedir. Ve ne қадар Hâķ hâķıñ murâdını virse setir ziyân olur. Ve Hâķķı sevdiklerinden ötüridür ki her kişiniñ murâdı üzerine olur ve i‘tikâdî üzerine tecellî eyler. Ve Hâķķa münkir hiçbir tâyfe yokdur.

Egerçi atasını ve anasını ve oğlunu ve kızını öldürürse dahî severler. Ve şuhûdî ilâhî olanları severler. Ve t̃âyifeye medh ve zemmi halkıñ geldiği ve gitdiği tefâvüt

[146b] eylemez. Vüs‘at-i kâlbleri vardır. Ve halkıñ ‘izzetî ve ‘adem-i ‘izzetî oña tefâvüt ve bâtını mükedder olmaz. Ammâ setrî sever. Nitekim Hâk celle zikre ve ‘azze sultâne setrî severdi. Ve setri sevdiğinden ötürüdür ki bunca ‘âlem onuñ zikrinde ve fikrinde ve talebinde ve muhabbetinde dirler. Kemâliyle bilmiş ve görmüş yokdur ve bu t̃âyifeniñ setrine nişânlar çokdur. Ve sürür-u kayinât ve mefhar-ı mevcûdât ‘Ye’kûlûne’t-t̃â‘m ve yemşûne fi’l-esvāk’⁵³² ya‘nî soğakda gezer ve ta‘âm yerler deyu i‘tirâz etdikleri setr yoluna yürüyub kenduyi gizlediginden ötürî idi. **Bilgil ki:** Ba‘zı şüfiyyeniñ şıfat-ı zemimesi gâlib olub halka karışmaz. Eger karışur olsa anlarıñ sözünden veya vaz‘ından veya fi‘linden incinur. Ve eger hâlvetine varsa anlarıñ kavliniñ veya fi‘liniñ veya kenduye hürmet olmadığından bî-huzûr olub anlarıñ şüretini bâtınından yuyamaz. Bir nice gün t̃arlıqda olur. Vaz‘lar ve tavırlar eyler ki ‘halkla ihtilâf eylemiyen’ dir. Ve hiç kimesneyi beğenmez ve kenduyu

[147a] bir hoş kişi şanur. Bilmez ki kenduniñ yaramaz şıfatıdır halkıñ şüretinden görünür. Ve eger kenduyu pak eylese ‘âlem pak görünürdi. Ve ol kimesne gerekdir ki kenduyu yaramaz göre yaramaz şıfatlardan sefer idub t̃arlıqdan çıkub inşirâh-ı kâlb hâşıl idub nûrâniyetde olmak gerkdir. Ekşer-i ehl-i ‘uzlet rûhâniyyet derecesinde kenduyu ziyâde meşgûl görüb ve halkı gâfil bilub anlara hor nazar eylemekdedir. Ve kendu halkdan kaçâ kaçâ bir nice belirsuz i‘tikâd idub varub gelub ve seniñ gibi kenduyu cem‘ eylemiş şimdiki zamânda kimesne yokdur dediklerinden ferağ olub kenduyu bir hoş şandığı nâdânlığındandır. Ve eger bilisi ve kâlbî eyu olsa sehil nesneden bulanmazdı ve t̃arlanmazdı. Egerçi hâlvat hûbdur ammâ bunuñ gibi hafî mekirleri vardır. Ve ehliyle muşâhabet idub kenduyu eksikli görüb istikmâlinde olub terâkķi idub

[147b] seferler idub kemâl hâşıl eylemek gerekdir. Bilki ekşer şuglî anuñ soğaklarda olmak gerekdir. Zîrâ hâlvat ve hicâb-ı nûrânidir. Andan geçmek müşkildir. Ve geçer olsa dahî geç geçer. Zîrâ cemî‘i edyânda mendûh olan hâlvat ve riyâzetdir. Ve bende hâşıldır diye buni bilmezki kenduyu hoş kişi görmek ve gayrıya hor nazarla bakmak cemî‘i edyânda mezmûmdur. **Bilgil ki:** Şüfiyyeden ba‘zı Melâmiyyeye teşebbüh ider. Ve ‘ulemâ şüretinde olur. Ve ba‘zı şüfiyyeye ihtilât ider. Taşradan ya kitâb-ı ehl-i taşavvufdan okumağla ya bir kaç gün anlarıñ meclisine hâzır olub kelimâtını diñlemekle yapar. Kaç gün hâlvatlerinde oturmağla bâtınıni taşıye

⁵³² Furkân 25/20.

eylemezsüzün ‘ucbunda ‘ilimle ‘amel iderin. Ve kitāb ve meşāyih ve tefsir ve fıkıh muṭālā‘a iderin dir. Bir yerde oturur ve mülāzim olan ehl-i ‘ilme münkir olur. Ve meşāyihki anlara irşad havāle olmuşdur. Anları dahī inkār ider. Ve bunlar kavga içinde ve riyā ve riyāset de halkla meşgūl olurlar dir. Ve buni bilmez ki kendunun ʔalbī nāzıkdır. Ve nefsi biğāyet

[148a] ʔarlıkdadır. Ve kendu ihtilātdan ziyāde müteğayyir olur. Ekābir-i ricālī kendu hālīne kıyās ider. Anları teşvīşde ve ʔarlıkda şanur. Ve bu ʔāyifeniñ ba‘zı yaramaz sıfatından halkıñ eksigini bulmakda olur. Ve gayret-i dīndir deyu bunlarıñ namāzına duḥul ider. Ve komşularıñ hālī yaramazdır deyu dayim cenkde olur. Ve yaramaz sıfatlı kişiler ve edebsiz ve hayāsızlarla muşāḥabet iderki anlarıñ yüzünden ezā idiyen deyu kışkıırverir. Ve kendu gizlenur ve bir kaç günden soñra dahī ʔarışur. Eger aşḥāb gālīb olursa ve eger kimseye zafer bulmasalar dayim onuñcūn yaramaz sözden ve anuñ incinmesine tedbīrde olurlar. Ve taşradan gelene şalāḥiyyet ve ‘ilimle yüz dirler. Ve ba‘zı ehlu’llahı medḥ iderler. Ya‘nī anlarıñ hālīne vākıfdır desunler içun ve ʔāyifeniñ ba‘zī bir kaç gün ḥulefāyla muşāḥabet ve ḥalvet idub bir kaç kelimāt ögrenub kenduyu tacla ve ḥırḳayla bezeyub ve taylasānla ve geniş yeñler ve ridālar boynuna bırağub halka ʔaruşub dünyā

[148b] bize ziyān eylemez ve keşret-i halk zarar itmez deyu ʔapu ʔapu mülāzemet eyler. Ve her yere ki varur kenduyu ta‘rīf ider. Ve ‘ilmī kemālīyle görmemişdir ve ḥalvetler eylemişdir vāḳı‘alar söyler. Ve hiç kimesne şimdiki zamānda yokdur deyu nefī eyler. Maḳşūdī kenduye bir kişidir diyeler. Ve ‘izzet ideler. Ve buña dünyā vereler. Ve evine gele laf uraki falan yere vardım şöyle dedim ve sözüm benim mesmū‘dur deyu ḥātuni ʔatunda öğınur. Ve ne eline girerse ḥātuni önünde ʔor. Ve ḥātun dahī kendu ḥarcına sürer ve evde ḥarḳlık yokdur ve sen nereye varursuñ başarırsan var dahī bize ḥarḳlık getir diye. Ve tacını ve ḥırḳasını giyub gine bir nice dahā yere vara. Ve bir vaż‘ı ḥāş ve kelimāt-ı ḥāş ve tūmturāḳ-ı ḥāş yolda giderken fikir eyleye. Ve ölünce bu ʔavır üzere geçe. Ve gice ve gündüz işi gaybet ve mesāwī ola. Ne‘ūzu billahi min şoḥbeti’l-müteşebbiheti’l-mübṫıleti. **Bilgi ki:** Şadıḳıñ şıdḳınıñ şiddeti ve ʔahri nefsinedir. Ve halk içinde meḥūldur. Ve Melāmiyyeniñ cemī‘i

[149a] ef‘ālī ve aḥvālī ve aḳvālī şıdḳ üzerine binā olunmuşdur. Zīrā maḳām-ı şıdḳda ve ḥuzūr-u ma‘allahda mütemekkinlerdir. Anları kimesne bilmez ve hayā imāndandır. Ve mü‘min muşaddıkdır. Ve hayā şıdḳda dāḥildir. Ve eger şıdḳ olmasa şuhūd olmazdı. Ve şıdḳ yeryüzünde seyfullahdır. Māsivāya iltifāt eylemez. Ve Ḥaḳdan gayrınıñ bāṫılıñ ve kızıñ boynunu urur. Zīrā ‘ayn-ı vāḥidī keşretlerde ʔarīḳ-i müstaḳim

üzere görür. Ve dîni Allaha hâliş eyleyen ve ihlâşını gören bu maķāmda haķar-ı ‘aẓîmdedir fefhem. Zîrâ her dâbbeniñ nâşiiyesini Allahıñ yed-i ķudretinde görür ve ihlâşı rû’yetden ‘ibâretdir. Ve bunuñ şâķibi kenduyla şuhûd arasında hiçâbsızdır. ‘Ayn-ı vâhidî sırât-ı müstaķîm üzerine görür. Nitekim güneş nûrunu muhtelif şırçaların bir renkde nûr-u istiķâmetle görür. Ve ķavsiñ istiķâmeti i‘vicâcîdür. Ve cemî‘i ekvân istiķâmet üzerinedir. Ve eger su’âl eylesen ki istiķâmet üzerine olanıñ birbirine muķâlefeti yokdur ve istiķâmet muķâlefet

[149b] istemez. Cevāb-ı ‘alā’-t-ṭarīķi’-ş-savāb oldur ki Yūsufuñ cemālī ‘āleme nūr verirdi. Ve ķardeşlerine bi-ġāyet kabīḥ görünürdi. Ve cū‘al ķatında kül ve od ve ‘anber ve kilāb ķoķusi yaramaz gelur. Ve necāset koķusi cānını taze dutar. Ve anuñ mizācınıñ istiķāmetī necāsetle hoşdur. Ve insānıñ dimāġī hoş ķoķularla hoşdur. Ve ba‘zılarıñ hoşluġı ve ġıdası ‘ulvī ve ‘arşīdir. Ve ba‘zılarıñ ġıdası buḫārdan ve tütünden ferşīdir. Ve ba‘zılarıñ ġıdası āb ve kildendir. Ve ba‘zınıñ ġıdası cān ve dildendir. Ve anuñ ki ġıdası āb ve kildir. Kil ḫordur ve kil ġıdā olmaz. Bilki beñzini şarardır marazını ziyāde eyler. Ve ġıdayı aşlıden maḫrūm olub unudur. Ve ba‘zınıñ ġıdası nūr-i rabbānīdir. Ve gönül cānī ġıda idub andan semirir. Ve kil olan bu ġıdadan ḫazẓī yokdur. Bilki ġıdayı kil şanur ve yedigince marazı artar. Ve ġıda-yi Rabbānīniñ yemesi dişle ve boġazla degildir. Bilki ‘aql-i ma‘lūmuñ ‘ilminden zevķ etdiği gibidir. Ve ‘āşık ma‘şūķuñ ‘aşkından zevķ

[illegible]

⁵³³ Teybe 9/119.

[150b] ve maṭla‘i ve maḥzenī ve ‘ayni olub şıdḳ-u ‘iyāna gelub ṭālibleriñ ve muḥlişleriñ gözlerine sürme olaydıñ. Kibriyāsī darusī olub fi‘lī tez olub anlarıñ başar-ı başıriñiñ ğışāvesiniñ ve perdesiniñ maddesini tahlil idub tecelli-i rabbānī ve vāridāt-ı ilāhī ve nüzül-ü feyż-i raḥmanī ḥāşıl idub ‘ālemī pür nūr idesin. Ve eger şādıḳ olmayasın ve şādıḳlarla olmayasın ve anlardan saña feyż ve feth olmayasıñ mişālīñ şuna beñzer ki yarasa gibi güneş gördükçe kaçır. Ve güneşi sevmez. Ve tatlu şuyu içerde duzlu eyler. Ve gözüni kör eyler. Zīrā yaramaz şıfatlu kişi ve ḥased ehli her ğidāki yer ḥasede ve yaramaz şıfatlara kuvvet olur. Ve cānī anuñ duzlu ve şor olur. Havāssı ḥamse-i zāhiresi ve ḥamse-i bāṭinasī ve kuvvet-i ‘āḳilesinden ve ‘āmilesinden şor şular gelur. Bu on iki çeşmelerden akar. Ve andan içenler daḥi şor-baḥt olur. Ve zararī kenduye ve ğayrılarla daḥi yetişur. Zīrā muşāḥibleri daḥi ol şıfat üzerine olanlardır. Zīrā şıfat-i zemīmeniñ

[151a] tütüni göñlüne yetişur. Ve andan zulmetī ve kudureti cāna yetişub bu‘udla ve ḥırmānla ve ḥicābla ḳalub aña yakın olanlara daḥi ğaflet yolunu gösterir. Ve anlari daḥi ğāfillerden eyler. Nitekim şādıḳlarla olub şādıḳlardan olub ‘āleme nūr virub raḥmeten li‘l-ālemine vāriş olub ğınāyī ḥāşıl idub ya‘nī cem‘iyyet-i kāmile ve ferāġat-i cāmī‘a ve nūrāniyyet ve şafā ḥāşıl idub dayim göñlī ḥuzūr-u ma‘allahda tutub inşirāh-ı dayim üzerine olsun. Ve kenduñu bilesin ve Rabbiñi bulasın. Vāsıta ve esbābdan fāriġ olasın. Ve nūr-u rabbānī cāndan göñle ve göñülden kuvāyī zāhireye ve bāṭıneye gelib āb-ı hayat çeşmeleri olub aḳa. Zīrā göñlül şıdḳla muşābiġ olicaḳ. Kelāmi ve gördüġi ve işitdiġi ve ḥarekāti ve sekenāti şıdḳla olur. Ve şıdḳ çeşmeleri olur. Ve her ki içerse hayat bulub ölmekden ḳurtula. Ve başdan ayaġa āb-ı hayatla toptolu olasın. Ve şusuz olub her çeşmeniñ başına varub egilmeyesin. **Bilgil ki:** Evliyā‘ullahıñ ba‘zī cemālde yakın celāle varırlar. Ve ihtiyārla

[151b] ve Ḥaḳḳıñ fi‘lini ve şıfatını müteḳābilesini muṭāla‘a ve müşāhade eyler. Ya‘nī maḥbūbluḳ derecesinden muḥiblik derecesine varırlar. Ve niyāzla ve faḳrla ve tazarru‘la ve ‘acze ve ‘ubūdiyyet maḳāmında olurlar. Yanub yakılmaḳ içinde olurlar. Ve cemī‘i ‘āleme merḥamet eylerler. Ve kenduleri ve ‘ālemī ḳahırda ve ‘acze görürler. Ve ihtiyārla ve ‘ināyet-i rabbāniyle tecelli-i ulūhiyyet ve şıfat-ı raḥmet ve luṭuf ve iḥsānı Ḥaḳḳı celle zikre müşāhade eylerler. Cemāle varırlar. Ya‘ni çün maḥbūb-u Ḥaḳdır. Maḳām-ı velāyet ḥāşıl eylemişdir. Ve kendude olan fi‘lī ve şıfatı Ḥaḳ görürler. Ve kenduleri mazḥar-ı fi‘il ve şıfatı Ḥaḳ görürler. Ve anlara Şamedāniyyat gelur. Ve ‘izzetinden cismine belki ‘āleme şıġmaz belki kenduyu ālet ve mazḥar-ı Ḥaḳ görür. ‘ibādetī kendunuñ görmez. Ve kenduyu kuyu aġacı gibi indirir ve çıkarır. Var

diyu bilir ve görür. Ve bu maḳāmda ‘ābid ve ma‘būd ve sācid ve mescūd ve ḥāmid ve maḥmūd kimdendir bilir. Ve bu maḳamda yakin-i ihtiyārıyla kendu fi‘line ve ‘ubūdiyyetine gelur. Muḥiblik ādābını yerine geturur. Ve bu maḳāmın ehli yürürken ve gülerken ve yerken ve söylerken

[152a] fānīdir ve bāḳīdir zāhirdir ve muḥtefīdir. Ve kenduliksüzdür. Ve kenduyledir. Ve zāhiri ḥalkıdır ve bāṭını Ḥaḳıdır. Ve ḥalk içinde mestürdür. Ve sekir ḥālinden ḳurtulmuşdur. Ve şāḥib-i taṣarrufdur. Ve maḡlūb-u ḥāl degildir. Bil ki ḥāl bunuñ taṣarrufundadır. Ve ḥalkla söz söylemeli olsa ekşer anlarıñ ḥālne müte‘allik emirden söyler. Ve kendu ḥālını kimseye söylemez. Meger ehl-i dil ola ve adını işidenler göricek bī-tekellūf kişiymiş ve biz buni böyle degil şanurduk diyeler. Ve ba‘zılar dirler ki ehl-i edeb olanlar ve muḥlaş olanlar bizim ḥālimize münāsib söyler. Ve kendu ḥālını gizler dir. Ve anlarıñ intisābında ḥavf idub ḥuzūrunda edeble olurlar. Ve anuñ kenduyu setr eylediği ma‘nāyı görür ve i‘tikādī ziyāde olur. Ve bunlara ziyade munbaṣit olmaz. Edeble ḥuzūruna gelur ve edeble gider. Ve ḥuzūrunda söz şormayınca söylemez. Ve söyler olsa dahī az ve öz söyler. Ve şādık olan ṭālib bunlardan çok fayda tutar. Murāyi ve şüretperest olanlar bunlardan nesne almazlar. Ve edeble ḥuzūrlarında bir zamān olmaz bilki

[152b] bunlari ‘aşksuz ṭayife şanurlar. Ve bilmezler ki bunlar ḥāle ḡālibdir. Ve bunlara ḥāl maḡlūbdur. Ve şāḥib-i ihtiyārdır. Ne maḳām dilerse ihtiyārıyla varır. Bilki ḥātunıyla ve cāriyesiyle mu‘āmele iderken Ḥaḳdan bir nefes ḡāfil olmazlar. Nitekim Ḥazreti Rasūlūñ ṣallāllahu ‘aleyhi ṭokuz ḥātuni vardi. Anlarıñla mu‘āmele iderken bir nefes ḡāfil degildi. Ve bu maḳāma vāriş olanlar ve şāḥibi taṣarruf olanlar bilir. Ve maḡlūb-u ḥāl olanlar bilmezler. **Bilgi ki:** Her ki ṭahāret-i zāhire ve bāṭına eylemekde enbiyāya ve ehlullaha tābi‘ olsa ve taḥṣil-i kemāl eylemek istese bedeniniñ tedbirī ḥālinde ve ṭabī‘at saltanatī müstehlek olsa ‘aḳlınıñ aḥkāmī taḥtında Allahıñ tevfiḳīdir. Zīrā şuver-i ṭabī‘iyye-i mizāciyye ‘Eḍlelne keşīran mine’n-nāsi’ ya‘nī ekşer nās āzgūn oldular. Zīrā ṭabī‘at anları azıtdi. Ḳuvānıñ ve şıfat-ı rūḥāniyeniñ istihlākī vaḳtinde ṭabī‘atıñ taḥtında zīrā ḥalkıñ ekşerī şıfatı rūḥānī ve ḥavāṣṣ-ı ḥaḳīḳat-i insānī müşāhade idub görmediler. ‘Ülāike ke’l-en‘āmi belhum eḍallū sebilen.’⁵³⁴ Ya‘nī anlar dört ayaklu ḥayvanlar gibidir. Belki andan azgundur. Zīrā

[153a] anlardan menfa‘at görmek olur. Ba‘zını yerler ve ba‘zını ḥizmetde tutarlar. Ve kendu niçün ḥalk olduysa anuñçün emirde olub musaḥḥardır. Ve Ḥaḳ

⁵³⁴ A’rāf 1/179.

Te‘ālā buyurdi tabī‘ata tābi‘ olan hakkında ‘Ke‘l-hicāratın ev eşeddü kasvet mine‘l-hicāratın’⁵³⁵ ya‘nī taş gibidir bilki daḥā katıdır. Tabī‘at murādına kemāliyle tābi‘ olanın gönlī taş gibidir. Bilki taşdan katıdır. Zīrā taşdan şular çıkar. ‘Feinne minhā lemmā yetefecceru mihu‘l-enhār.’⁵³⁶ Ve tabī‘ata tābi‘ olanın dünyā muḥabbetiyle ve ḥalka yaramaz bakmağla ve riyāsetle ve şöhretle ve ‘ucubla ve ḥışımla ve ğazabla gönlī kaşkati olub tarlıḳda olduğı şıfatı rūḥānīnīn ve kuvānīn tabī‘at tahtında maḥḥūr olub müstehlek olduğundan gelur. Ve eger enbiyāya ve ehlullahā şıdkla tābi‘ olursañ anlara tābi‘ olduğun bereketiyle tabī‘at maḥḥūr olur. Ve rūḥāniyyet ğālib olur. Ya‘nī muḥabbet-i Ḥaḳ ve enbiyāsını sevmek ve evliyāullahī sevmek ve āḥirete rāğıb olmaḳ ve ğafletī sürüb Ḥaḳḳa müteveccih olmaḳ gelur. Bilki aḥkām-ı imkān mümkünün vücbī tahtında mütelaşı olur. Ve dağılur. Ve enbiyāya ve evliyāya zāhir olan şuver-i mişaliyye

[153b] ve şuver-i ḥissiyye maḥşuşa yüz göstermege başlar. Bu derecenin evvel ḥuşulī tevbeyledir. Zīrā tevbe rucū‘a dirler. Her nefesde iftikār şıfatıyla Ḥaḳḳa ve Ḥaḳ subḥānehu feyzinden almaḳçün. Zīrā Ḥaḳ Te‘ālānīn feyzī kulundan bir nefes munḳaṭı‘ degildir. **Bilgi ki:** Maḥallī zira‘ī ve ekeni kemāliyle isterseñ ‘ālem kevninde ve fesādda olmaz. Zīrā ‘ālemi kevnin ve fesādn ihtiyāc-ı tāmmesi vardır. Biri birine müteselsel ‘ālem-i ‘ulviyye varınca va ma‘naya Ḥaḳ Te‘ālā işāret ider. ‘Ve fi’s-semāi rızḳuküm’⁵³⁷ ya‘nī rızḳuñuz gökdedir. Ve ḳavlihi “İnde beytike‘l-muḥarram”⁵³⁸ dedigi insān-ı ḥaḳīḳī gönlüne işāretidir ki Ḥaḳ Te‘ālā yere ve göge şıgmadı ve mü‘min kulun gönlünde şıgıdı. Zīrā Ḥaḳ Te‘ālā istivāsını ve cemī‘i esmāsını anda zāhir eyledi. ‘Li-yeḳumu’s-şalāh’⁵³⁹ ya‘nī dayim iftikārla teveccüh eylesun için namāza emir eyledi. Ve bu zīrā‘atın semārati ma‘ārif-i rūḥāniyye ve ‘ulūm-u ledünnīdir. ‘Le‘ alleḥüm yeşkurün.’⁵⁴⁰ Ve eger su‘āl eyleseñki ‘Eddünyā mezra‘atü‘l-aḥirati.’⁵⁴¹ Ya‘nī dünyā āḥiret ekinliğidir. Ve ‘Ba‘zılar yürzeḳü min taḥti ercülühim.’ Ya‘nī ba‘zılar rızḳı ayağı

[154a] altındadır ve kesbledir. Ve tabī‘ate ḥizmet ve ‘ubūdiyyet buyurmağladır. Cevāb-ı ‘alā‘t-ṭarīḳi’s-şavāb oldur ki beyān olunan taḳrīrden fehmi olduki muḳteżāyı tabī‘at üzerine olanlar ve rūḥa tabī‘ olmayanlar ve Ḥaḳḳa teveccüh eylemeyenler ḥayvāndan azgundur. Ve gönlī taşdan katıdır. Eger ‘ālem-i tabī‘at ve ‘ālem-i kevn fesād-ı mezra‘a olsaydı nuzul-i feyz-i subḥānī ve raḥmet-i ḥaşş-ı raḥmānī anlara daḥi

⁵³⁵ Bakara 2/74.

⁵³⁶ Bakara 2/74.

⁵³⁷ Zāriyāt 51/22.

⁵³⁸ İbrāhīm 14/37.

⁵³⁹ İbrāhīm 14/37.

⁵⁴⁰ İbrāhīm 14/37.

⁵⁴¹ Aclūnī, *Keşfü‘l-Hafā*, I, 412.

olaydi. Ve âyetde ‘ulâike ke’l-en‘âmi belhüm eğall’ nâzil olmayaydı. Ve esfel-i tabî‘ ate tabî‘ olanlar evliyâullahdan olalardı. Ve gönüller maħcüb olub Hâkdan ğâfil olub bu‘ud ve hırmânla maħrûm olmalıydı. Ve ma‘lumdur ki esfel-i tabî‘ ate tabî‘ olanlar gice ve gündüz tabî‘ at endişesinde gönüllerî teşvîşle ve ğuşşa ile ve ırlığla ve karañluğla tabî‘ atıñ zulumâtı içinde ve tamamı ‘ömri gice içinde olur. Ve necâset içinde durmuş kurt gibi kıml kıml iderler. Ve eger yiyecek bulmasalardı biri birini yemek isterler. Ve bunlara herkez hevâyı hüviyyeti rabbânî ve istinşâk-ı ravza-ı kudsî

[154b] ve letâfet-i hevâyı ünsî cānları dimāğına yetişmez. Meger esfel-i tabî‘ atden ve ğafletden i‘râz idub ve talî-i cismānî idub riyâzet ve mücâhede ve takvâyla ‘amel idub rûha tabî‘ olub şıfat-ı rûhāniyle muttaşıl olub bilki aħkām-ı şıfat-ı rabbânî ve ahlâk-ı ilâhiyye ile mutehallik ve muttaşıl olub ve mirât-ı cemî‘i ahlâkı ilâhiyyeyi ma‘neviyye olub maķām-ı maħmūd hâsıl ide. Hâķikatde bu mezra‘anıñ şemerâtı iftikârla ve devam-ı teveccühle ve ğalbini beytullah eylemekle ve ticâret ve hırâset-i rabbāniyle olur. **Bilgil ki:** Beytü’l-ma‘mûruñ mişālî insān-ı kāmiliñ ğalbî gibidir. Ve beytü’l-ma‘mûruñ iki ğapusi vardır biñ melek bir ğapusundan girur ve bir ğapusundan çıkar. Her günde ve bir giren bir daĥa girmez. Ve bunuñ nazîrî ğalb şuverisiniñ şıfatıdır. Ve melâike enfās gibidir. Ēalb-i hâķikiniñ hizmetişün girerler. Ve mażharını ğalbî hâķikiniñ terviĥ iderler. Zîrā nefis girecek bāriddür tebrîd ider. Ve yüregi şudur ve çıķduğı vaķitde ıssı çıķar. Ve herkez evvelki nefese geru giremez. Beytü’l-ma‘mûr Hâķ Te‘ālāniñ nazargāhıdır. Ve ism-i Rab

[155a] perveriş verir. ‘Fe’l-ya‘bûdü rabbe hāze’l-beyti’l-lezî’,⁵⁴² el-âyeti. Beytü’l-ma‘mûr yedinci ğat gökdedir. Ve müstevā ism-i Râbdır. Nitekim ‘arş-ı müstevā ism-i Raħmāndır. Ve kürsî müstevā ism-i Raħîmdir. Ve altıncı gök müstevā ism-i ‘Alîmdir. Beşinci gök müstevā ism-i Ēahhārdır. Ve dördüncü gök müstevā ism-i Muhyîdir. Ve üçüncü gök müstevā ism-i Muşavvirdir. Ve ikinci gök müstevā ism-i Bārîdir. Ve evvelki gök müstevā ism-i Hālîkdir. Ve ammā insān-ı kāmiliñ gönli müstevā ism-i Allahdır ki ism-i zātdır. Ve Hâķ Te‘ālā oña işâret eyledi. Yere ve göklere şığmazam ve lakin ‘vese‘anî ğalbî ‘abdi’l-mü‘min’ ya‘nî mü‘min ğulumuñ gönline şığarım dedi. Ka‘be mażhar-ı ism-i Rab oldi. Ve ka‘bede zirā‘at olmaz. ‘Eskentü bivâdin ğayra zî zer‘in.’⁵⁴³ İsm-i Râb ‘aynı müsemma olduğı sebebdendir fefhem. Zîrā zāt derecesinden cemî‘i nisbet ve izâfet müstehlekdür. Ka‘bede zer olmadığı aşlen oña

⁵⁴² Kureş 106/3-4.

⁵⁴³ İbrâhîm 14/37.

işâretidir. Ve zemzem şüyi işâretidir. Ta‘yîn ‘ilmi ki cāmî‘dir ta‘ayyunātın küllisine ve ol ta‘ayyunāt esmāyla ve a‘yānla mu‘teberdir. Cemî‘-i eşyā ta‘ayyunu ‘ilmîde

[155b] mürtesîm oldi. ‘Alā mā hiye ‘aleyhi insân-ı kâmil dilerse ki qalbini ismi zâta mazhar eyleye ki Allahdır. Dünyâdan ve âhîretten qalbini pak eyler. Ya‘ni cismânî hazzına ve rûhânî hazzına iltifât eylemez. Qalbini muṭlaq eyler gayra iltifâtdan. Nitekim ulûhiyyet derecesi zâtın ıtlâkıyla muḳayyed olduğı derecedir. Ya‘ni ‘âlemî nefiy eyledi. Ve kenduya gitdi ve eger ismi Râb ‘aynı olduğı cihetden nazâr iderseñ ehlullah kenduden gitdugi maḳâmıdır ki kenduye ve huṣûruna daḫa şu‘ûr olmaz. Zirâ‘at olmadığı eḫadiyyet baḫrî mevciniñ telâṭamında izmiḫlâlindendir çün kenduye gele yaḫîn-i zulmî derecesi gibidir. Şemerâtdan merzûk olur. Ve eger beyân olunan ma‘lûm oldiysa ‘ulûmu ğarbiyyeye ve esrâr-ı ‘acîbeye muṭṭalı‘ olduñ ‘ve hüve yehdî men yeşâ’ ilâ şırâṭın müsteḫîm.⁵⁴⁴ **Bilgil ki:** İnsân-ı kāmiliñ göñlî bir toğana beñzer ki bir pâdişâh elinden ‘izzla nâzla ğıdalar yerken şikâre şalmış ola. Ve toğân şikârede yürürken pervâz urub vîrâneye ḳondi. Meger anda bayḳuşlar vardı. Ve anlar daḫi cem‘ olub toğânıñ başına üşdüler.

[156a] Ve her biri teşvîşlendiler ki yerimizi ve yurdumuzu ala deyu kimi kıyruğunu ve kimi yûñünü ve ḳanadını yolmaḳ iste ğarîbiñ delḳin yırtar ḳoyun köpeğı gibi bilusuzlere ḳoyub gitdum dedi ve bu vîrâne de olan ḳuşlar dediler ki bize mekr ider evumizi alub ve hırşından ḥânemizi ḫarâb idub almaḳ ister dediler. Ve toğân dediki ben şâhinşâh elinden nâzla ğıda yerin ve maḳâmım anuñ sâ‘id-i sîmîndür dedi. Ve sizler teşvîşlenmeñ dedi. Her bâr ki ṭablabâz öten işidem gine giderim dedi. Ve bunlar inanmadılar ve yalân söyler bu şâh elinden ğıda yimeḳ maḳşûdu mekirle bizim maḳâmımızı almaḳdır ḳolayına da‘vâ eyler dediler. Ve toğân dediki benim şâhıñ göñlünde yerim vardır ve kendusi leşkeriyle ben nereye gider olsam ardumcadır dedi. Ve egerçi ki ben anuñ cinsinden degilim şikârî benimle eylediğı cihetden beni sever ve siz bizi ḫor görmeñ bilki ṭablabâz ‘irci‘î ilâ rabbîki⁵⁴⁵ âvâzını işitsevuz gine rucû‘umuz oñadır.

[156b] Ve bunda ḳarâr eylemeziz. Bilki bizligimiz şâhıñ varlığı ḳatında maḫv olmuşdur. Ve biz anuñ atınıñ iziniñ ğubârî olmuşuzdur. Ve bizden gördüğünüz bir nişândır. Eger şüretperest degilseñuz insân-ı kāmiliñ göñlî rûḫ-u izâfîdir. Ve Ḥaḳḳıñ vucûdunuñ nûrudur. Ve şüretvîrâne ve ḳuvayı zâhire ve bâṭına vîrâne de olur. Bayḳuşlardır ve her toğân ki kördür bu vîrâneye geldi ve düşdi cismânî endişeler anuñ

⁵⁴⁴ Yûnus 10/25.

⁵⁴⁵ Fecr 88/29.

kıyruğunu ve kanadını yolar. Ya'ni şıfat-ı zemîmeyle mevşûf olub kalbi nûrânî şıfatlardan berî eylerler. Ammâ şâhbâz olan toğan şâh elinden nâzla ğıdayı nûrânî-i rabbânî anuñ şamedâniyyati sâ'idinden ve kudretî elinden 'izzle yemekdedir. Ve şûret-i insân olduğundan ğalaṭ eylemiyesuz ki kenduligi varlığı rabbânî katında mahv olub zâhirde ve bâtında nûr-u rabbânî ve hüküm-ü yezdânî ve luṭf-u rahmânî ve ihsân-ı 'aynî pervâzındadır. Ve Haḫ Te'âlânıñ hıfzî ve 'işmetî kıanzasındadır. Eger işâret olunan ma'nâya muṭṭali' olduñsa kenduñizi bildiniz ve haḫkî bildiniz. Ve nireden geldiñuz ve niye geldiñuz ve niye gidersuz bildiñuz. Ve şûretî ve ma'nâyı bildiñuz.

[157a] Ve kör olub bâtıl içinde kalani bildiñuz. Ve kümmel ricâl kim ideñun bildiñuz. 'Ve Allahu yehdî men yeşâu ilâ şırâṭın müstekîm.'⁵⁴⁶ **Bilgi ki:** Göñül için beş mertebe vardır. Bir mertebesî ma'neviyye ve bir mertebesî rûḫâniyye ve bir mertebesî mişâliyye ve bir mertebesî ḥissiyye ve biri merteb-i câmi'a ve mertebeler için beş mazhar vardır ki bu merâtibiñ aḫkâmınıñ menba'idır. Ve her göñül için beş vecih vardır. Bir yüzi Haḫreti Haḫḫadır ki kenduyle haḫ arasında vâşıta yokdur. Aña vech-i ḫâş dirler. Ve bir yüzi daḫî muḫâbildir 'âlem-i ervâḫa bu cihetden rabbinden alur isti'dādî iḫtizâ eyledigince ervâḫ vâşıtasıyla. Ve bir yüzi daḫî 'âlem-i mişâle muḫtaşdır. Maḫâm-ı cem'ide nisbetî miḫdârî mizâcınıñ i'tidâline göre ve aḫlâkına ve aḫvâliniñ intizâmına göre taşarrufâtında taşavvurâtında ve ḫuzûrunda ve ma'rifetinde kemâline göre alur. Ve bir yüzi daḫî 'âlem-i şehâdete ya'nî şûretine ve cismine muḫtaşdır ismi'z-zâhir ve ismü'l-âḫir sebebiyle. Ve bir yüzi daḫî eḫadiyyet-i cem'e maḫşûş câmi' vechedir. Hüviyyet-i ma'neviyye ve evveliyye ve aḫiriyye ve zuhûr ve buṭûna göre bu dört

[157b] şıfâtı câmi'dir. Ve her vechede insândan bir mazhar vardır. Vech-i berzahî mişâl rûḫ ḫayvânî ki buḫâr-ı laṭîf anuñ maḫzûnidir. Ve şekli şanevberî ki yürek dirler. Ve anuñ içinden çıkan buḫâra rûḫ-u ḫayvânî dirler. O berzahdır ve rûḫ-u insânî ve mizâc-ı kalbî arasında ve ol buḫâr kuvvet-i basîṭe-i ma'neviyye olduğu cihetden rûḫ-u insâniye münâsib olur. Ve iştimalî ḫayşiyetinden kuvâyı muḫtelifî ki münteşir olmuştur. Bedende ve mutaşarrıfıdır. Taşarrufât-ı keşîreyle ve muḫtelifeyle ki münâsibdir. Mizâca ki mürekkebdır eczâdan ve ṭabâyi' muḫtelifeden ve eger rûḫ-u ḫayvânî ki aña nefis dirler. Bu denilen vech üzerine olmasa rûḫ-u ḫayvânî ve rûḫ-u insânî ki basîṭdir. Mizâc mizâca mürekkebiyye ve murtabıṭ ve mute'allik olmazdı. Ve bu emirler leṭâyifî hüküm-ü ilâhiyedir ki zıddîni cem' eyledi. Emri câmi' ki rûḫ-u

⁵⁴⁶ Yûnus 10/25.

hayvânîdir. Berzahdır rûh-u insânî basîtle mizâc mürekkeb ortasında çün rûh-u insânîyle mizâc arâsında olan bezaḥ cāmî‘ ‘Merace’l-baḥreyni yelteḳiyân beynehumâ berzaḥun lâ yebḡiyân.’⁵⁴⁷ Ve Mûsâ nebî ismi zâhire mazḥardır. Ve Hızır nebî

[158a] ismi bâtına mazḥardır. Ve aḥkâm ism-i zâhir-î Hâḳ Te‘âlâ dilediği tekmi̇l eyleye. Mûsâyî Hızır şöḡbetine ḥavâle eyledi ki ol mazḥar ismi bâtın idi. Ve gönlün yüzünün şüreti idi ki bi-vâsıta olmuşdi kenduyla Hâḳ arasında ki aña vechi ḥâş dirlerdi. ‘Ve ‘allemnâhu min ledünnâ ‘ ilmen.’⁵⁴⁸ Ya‘nî vâsıtasız kendu ḳatımdan ‘ ilim öğrettim deyu buyurdi Hâḳ Te‘âlâ. Ve eger ‘ilm-i ledünnî maḳâmına irmek dilerseñ kendu ledunniñden çıkasın. Ve ledunni Hâḳḳa varasın. Ya‘nî kenduñe gidub kenduñden gidub şüreti ḳalbî ki vasaṭ-ı noḳta-i dâire-i vucûdiyyedir. Ve ol ḳalbiñ başı yüzi cemî‘i ‘ âleme ve Ḥazreti Hâḳḳa ve zâhir ve bâtına ve mertebeye erişur. Ve cemî‘iñ aḥkâmını zabṭ ider. Ve cemî‘iñ evşâfıyla muttasıf olur. Ve gönülden cemî‘i vucûda feyzî ve fethî yetişur. Nitekim ḳalb şaḥîḥ olsa cemî‘i beden şaḥîḥ olur. Ve cemî‘i beden ḡıdayı andan alub müntefî‘ olduḡi gibi ‘adl ve mizân ve keyl ve cemî‘i ḥarekât ve sekenât edeb üzerine olduḡi ḳalb-i ḥaḳîḳiñiñ i‘tidâl üzerine olduḡundandır. Ve bu ma‘nâdan fehmi eylediñ

[158b] murâd-ı ḥazreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve selleme ‘Bi’l-‘adli ḳâmeti’s-semâvâtü ve’l-arḍ’ dediği ya‘nî ‘‘adlla gökler ve yerler durur.’ Ve gine encileyin bilurmisin fi vaşfi’l-Hâḳ bi-yedihi’l-mizân bi-ḥıfẓi’l-ḳıst. Ya‘nî Hâḳ Te‘âlâniñ elindedir terazi ve ki anuñla ‘adl ider ve anuñla şaḳlar. Dediki: ‘Ve innellahe yumsiku’s-semavâti ve’l- arḍa en tezûle’⁵⁴⁹ ya‘nî Hâḳ Te‘âlâ gökleri ve yeri dutar düşmekden dediği daḥî ma‘lûm oldi fefhem. Bundan ziyâde beyân bu kitâb müteḥammil degildir. **Bilgi ki:** Eger münâsebet iki kişiniñ arasında hem şıfatda hem ef‘âlde olursa eşeri ḳavî olur. Yalınuz ef‘âlde olandan ve eger hem ef‘âlde ve şıfatda ve aḥvâlde olursa eşeri münâsebetiñ ḳavî olur. Ve eger mertebede iştirâkde münâsebetiyle cem‘ olursa münâsebet eḳvâ olur. Ve bu mecmû‘la zâtta münâsebet olursa emir tamam olur. Ve eger enbiyâ ve evliyâ ve ervâḥ-ı kümmel ki vucûd-u ḥamsede münâsib olsa anlaruñla cem‘ olur uyanıḡken ve uyurken. Ve Ḳutbu’l-Muḥaḳḳıḳiñ **Şeyḥ Muḥyiddîn ‘Arabî** ḳaddesellahu sırrahu ḥaḳḳında **Şeyḥ Şadreddîn**

[159a] **Ḳonevî** radıyallahu ‘anhumâ ḥadîş şerḥinde buyurur ki: ‘Benim şeyḥim ḳâdirdir enbiyâdan ve evliyâullahdan kimiñle dilerse anlaruñ rûḫuyla cem‘ olurdi. Üç

⁵⁴⁷ Rahmân 55/19-20.

⁵⁴⁸ Kehf 18/65.

⁵⁴⁹ Fâtır 35/41.

veçhle eger dilerse anuñ rûhuni istinzâl iderdi. Ya‘nî bu ‘âleme anuñ rûhuni getururdi. Şûret-i mişâliyyeyle şûret-i hissiyye-i unşuriyyesine şebîyye ki hayat-ı dünyeviyyesine göre ve eger dilerse uykusunda hâzır iderdi. Ve eger dilerse haykelinde munsaliḥ olurdi ve anuñla cem‘ olurdi. Ve şeyhiñ kemâl-i kudretindendir ve vâriş-i nebî olduğunun şihhatine ūlû nişānedir der buyurur.’ Evvel ki qavîdir ya‘nî anuñ rûhuni geturub bu ‘âleme ki şûret-i hissiyyesine şebîḥ geturmek qavîdir gayrı cihetinden. Zîrâ kendunun muḥabbeti zâtiyyesiyle anuñ rûhuni cezb idub ve kendunun cismî laṭîf olub anuñ şûret-i hissiyyeyi ‘unşuriyyet-i dünyeviyyesine göre mütemessil olub görünür aḥvâliyle ve ef‘âliyle ve aḳvâliyle. Ve her ne şorarsa cevâb virir. Ve münâsebet izhâr ider bu aña ve ol buña ve kenduye ve oña tamam-ı şu‘urla olur. Ve bu aḳvâyı ma‘nâyı ba‘îd görmeyesin. Zîrâ kenduye şu‘ûr

[159b] varken Haḳ Te‘âlânıñ qavline sem‘ ve başar ve lisân olduğu vâqtinde kenduye tamam-ı şu‘ur-u olur. Ve muḥabbeti zâtiyye ehli ne vâqit dilerse cezb idub kenduye bu ḥâl ihtiyârıyla geturur. Zîrâ Haḳ Te‘âlâ ani maḥbûb idinub kendunun oña qurbunu zâhir eylemişdir. Ve ihtiyâr virmişdir. Ve bu maḳâm enbiyâ ‘aleyhimusselām ve evliyâullahı ittibâ‘ sebebiyle olmuşdur. Ve anların rûhuni istinzâl eylemek ve buluşmaq âsândır. Haḳkî kendun qavî gördüğünden her zamānda ve nisbet-i tenezzülünin üsünden soñra Haḳla olmaq âsândır. Zîrâ muḥabbet qavî olsa iki kişiniñ arasında ikisi bir olur imtiyâz götürülür. **Beyt:** ‘Birlige bitenleriñ baḥtî yüce, İyilik taḥtî ḥarâb ucdan uca.’ Nitekim Haḳka kemâl-i muḥabbetle ‘aşık olanlar Manşûr gibi ve Bâyezîd gibi imtiyâz görmediler. Biri ‘ene’l-ḥaḳ’ dedi ve biri ‘subḥānî mâ e‘zame şānî’ dedi. Bu maḳāma ittiḥād dediler bu maḳāmda ittiḥād iki nesne bir olmaq degildir. Bilki bir taraḫı muḥteḫ olmaḫdır. Bilki yok olmaḫdır. Ve evvel ma‘nâ ki ittiḥād iki şey bir olmaḫdır.

[160a] Cemî‘ i mezāhibde yerimizdir ve bu maḳāma tevaḡḡul fi’t-tevhîd dirler. Muḥabbet-i zâtiyye ehli bilir. Ve anların tarîḳî istinzâldır. Zîrâ anlarda kudret ve kuvvet iki vecihledir. Sulûksuz ve istihḳâksız meczûb ve maḥbûb-u Haḳ olmuşlardır. Sulûk idub istihḳâkla meczûb olmuşlardır ve anlara Haḳ Te‘âlâ kuvvet virmişdir ve gönülleriñin cemî‘ i cihetiyle Haḳka her zamānda teveccûḥ idub ve ḳalbine istivâ virub Haḳka qurbunu görebilir. **Bilgi ki:** Ba‘zı ehlullahıñ feyzî ve fetḫî rûḥāniyetden olur. Anlar ehlullahla mülâkâtı şûrî ve terbiyet-i zâhirî olmazsınız ehlullahıñ rûḥundan terbiyet bulurlar. Anlara Üveysî dirler. Nitekim Üveys Ḥazretî Ḥazretî Rasûlle şallallahu ‘aleyhi ve sellem rûḥundan terbiyet bulmuşdi. Ve ekser ḥavâş ehlullah rûḥāniyetden alurlar. Ḥoca Ḥasan Ḥarâḳānî gibi ki Bâyezîdiñ rûḥundan terbiyet bulmuşdur. Ve Ḥasan vucûda gelmezden öñden nice yıllar Bâyezîd fevt olmuşdi. Ve

Bāyezīd İmām Ca'feriñ rūhundan almışdır. Naql-i şahihle imām Ca'feriñ vefâtından soñra ki Bāyezīd

[160b] vucûda gelmişdir. Ammâ bu tarîk eḥaşş-u ḥavâşşındır. Ve biñde biri bu maḳâmda tâlibleriñ ḥâşıl omaz. Zîrâ cezbe-i kavî ve himmet-i 'alî gerekdir. Ve bu dereceye vâşıl olan eḳall-i ḳalîldir. 'Ennâdiru ke'l-ma'dûm.' Ve ba'zı ehlullah eger **Üveys ḥazretine** teveccüh eyleseler vicdânlarında eşer-i terk ve tecrîd ve inḳitâ' ve ḥalkdan 'uzlet ve riyâzete meyl bulurlar. Ve muḳtezâsınca 'amel-i ḳaşd iderler. Bil ki tamam-ı inḳitâ' üzerine olurlar. Ve eger **Hoca 'Alî Ḥakîm Tirmîzî** rūhuna ve şeyḥu'l meşâyih **Şeyḥ Muḥyi'd-dîn 'Arabî** rūhuna teveccüh eyleseler ḥaḳâyık-ı feth olub esrâr-ğarîbeye ve mevâdî'ı müşkile oña zâhir olub ve Ḥaḳḳıñ nisbet-i tenezzülîsî aña zâhir olub kemâl-i ḳurb ve münâsebet ḥâşıl olur. Ve dünyâ ve âḥiret ve rūḥ ve şüret ve 'âlem ve şehâdetde müşâhede 'âlemî görünür. Ve eger **Hoca Hasan** ve **Bāyezīd** rūhuna teveccüh eyleseler fenâ ve ḡaybet ve insilâḥ ve şifatsızlık yüz gösterir. Ve eger **Şeyḥ Şadre'ddîn** rūhuna teveccüh eyleseler ḥaḳâyık ve şamedâniyyet ve kibriyâlık ve esbâb-ı terciḥ eylemek tevekkül özüne vicdânlarında müşâhede eylerler. Ve bunlar uyanıḡken mülâḳât iderler. Ve eger

[161a] ve eger uyḡuda olsa ehl-i murâḳabiyye ve ehl-i taşaffîyye olur. Vaḳtaki 'âlemî nefy etmiş ola ve kenduye gidub ve nefyini dâḥî nefy idub kenduden gitmiş ola. Ve ḡaybet ḥininde şu'ûr ḳalmayub berzaḥda rūḥuni görüb bî-iḥtiyâr yaḥud iḥtiyârıyla ya'nî enbiyânıñ ve evliyânıñ Allahuñ rūḥuni görmek diler iḥtiyârıyla kenduye gider ve kenduden gider. Anlaruñ rūḥuni görür. Bu maḳâm ol kiseye müyesserdir ki devam-ı nefyi ḥâtıra ve devâm-ı zikre ve devâm-ı murâḳabeye meşḡûl ola. Ve ḳalbine istivâ urub ḥazz-ı cismânî ve rūḥâniden fâriḡ olalar. Ve heykelinde munsaliḥ olub buluşmaḡ daḡi oña yaḡındır. Zîrâ ikisinde bile şu'ûr yoḡdur ammâ biri yatarken görür ve biri otururken kenduye gidub rūḥuyla cem' olmuşdur. Ve üçüncü vecih yarar ki kendu heykelinde munsaliḥ olub şu'ûrta anuñ rūḥuna varub anuñ rūḥuni göredurur gibi mu'âmele idub maḳâlât eyler. Bu maḳâm ehl-i iḥsân derecesinde olanlara müyesser olur ve eger bu maḳâmıñ kuşaḡını isterseñ. Nitekim insilâḥ mezmûmda namâzın

[161b] dururken bir mühimmin ki 'ibâdet degildir. Bilki fâsid dünyevi endişeñdir namâz ḳılarken heykelde munsaliḥ olursun. Ve ol muhimmiki göredurur gibi mu'âmele eylersin. Ve namâzıñı daḡi ḳılersun. Muhimmiñ olduḡi kişiyile maḳâlât idub söyleşursun ve maşlaḡatki aña dirsın çün insilâḥ mezmûmda böyle olcaḡ. Enbiyâ 'aleyhimusselâm ve eviyâullah rūḥlarıyla münâsebet olanlar kendu heykelinden munsaliḥ olub rūḥlarına buluşsalar 'acaibmidir ve bu soñra daḡi tevcîh-i evvelki veche

ki istinzâldır qarîbdır. Ve bunuñla anuñ farķı oldurki evvelkide nuzûlen taleb idub geturmekdir. Ve bu vechi şâlişde heykelinde munsaliḥ olub varmaḳdır ikisinde şu'uruyladır. Eger beyân olunani fehm eylediñse şuhûdi ḥayâliyi bildiñ ve dünyâtı ve âhireti bildiñ. Ve rûḥuñ kuvvetini bildiñ ve münâsebetini ve muḥâlefetini bildiñ. Ve insilâḥi mezmûmi ve memdûḥi bildiñ. Ve sâlik zâhir mürebbîsiz rûḥâniyyet cihetinden terbiyet bulub naḳşûda vâsıl olduḡuni bildiñ. Ve kümmel evliyâullahı bildiñ ve merâtibi

[162a] câmi' olub vâriş-i Rasûlî şallallahu 'aleyhi ve sellemi bildiñ ḥissen ve 'amelen ve 'ilmen. **Bilgi ki:** Eger dirseñ mürşidsiz Allaha vâsıl olub yoluñ mesâliki ve meḥâlikini görmek olmaz. 'Ve'b-teḡû ileyhi'l-vesîleten'⁵⁵⁰ ya' nî Ḥaḳḳa vesîle taleb idiñ der Ḥaḳ Te'âlâ. Cevâb-ı 'alâ't-ṭarîḳ-i şavâb oldur ki egerçi zâhirde mürşid yoḡsa bâtınıñ Ḥaḳḳa teveccühi kavî olduḡı sebebden 'inâyet-i ve ervâḥ-ı enbiyâ ve evliyâullah meded yetiştirur. Zîrâ bu tayife meczûb-u sâlikdir. Evvel istihḳâksız ve sülûksüz maḥbûb-u Ḥaḳ olub ḳurbunu Ḥaḳḳıñ ve ma'ıyyetini müşâhede eylemiştir. Çün istihḳâḳla maḥbûb olmaḳ ister kavî mücâhedeler ve teveccühler ider ve mâsivâdan bi'l-küllîye i' râz idub az zamânda Ḥaḳḳıñ 'inâyeti ve enbiyânıñ rûḥâniyyeti ve evliyâullahıñ himmeti berekâtıyla cemi' i mesâliki ve meḥâliki ya' nî şıfâtı nefsanî ve ârzüyi cismânî ve heykel-i zılmânî talṭif idub ve bâtınıñ zikirle ve tefekkürle ve muḥabbet-i zâtiyle ve nûrânî ve rûḥânî ve ḥubbî ve şevkî ve zevkî ḥâlâtla gice ve gündüz ârâmi ve qarâri olmayub mebd-i münâsebet taleb idub ḳalıbını kavî mücâhade

[162b] lerle eridub kenduyla Ḥaḳ Te'âlâ 'Azze sultân arasında münâsebet bulmayub etdiḡi mücâhedeler ve riyâzetler gözüne görünmeyub pindârdan ve kenduyi bir kimse şanmaḳdan ḥalâş olub ḥuzûr-u zebânî ḥâşıl idub kenduye gidub ve kenduden gidub dâyire-i nisbet-i tenzîhî ve seyr ila'llahi tamam idub kemâl-i şerî'at ve ḥaḳîḳat taleb idub nisbet-i tenezzülühi 'Ve naḥnü eḳrabu ileyhi min ḥabli'l verîd'⁵⁵¹ 'Ve hüve me'aküm eynemâ küntüm'⁵⁵² 'Ve küntü sem'ahu ve başaruḥu ve yedehu ve sāyir kuvâḥu'⁵⁵³ 'Men teḳarrabe ileyye şıbran teḳarrabtü ileyhi zîrâ'an ve men teḳarrabe ileyye zîrâ'an teḳarrabtü ileyhi bâ'an ve teḳarrabtü bâ'an teḳarrabtü ileyhi herveleten.'⁵⁵⁴ Ve kendunuñ sa'yinden ise Ḥaḳḳıñ buña sa'yî ziyâde ve ḳurbî ve talebî ve muḥabbetî ve meylini ziyâde görüb maḥbûbluḳ ḥıl'atini evvel istihḳâksız giymişdi. İstihḳâḳla bu ḳulluḡla ve kendusizlikle ḥıl'ati şıfât-ı Ḥaḳḳî ve fî'l-i Ḥaḳḳî celle zikre

⁵⁵⁰ Mâide, 5/35.

⁵⁵¹ Kâf 50/16.

⁵⁵² Hadîd 57/4.

⁵⁵³ Buhârî, Rikâk, 38.

⁵⁵⁴ Müslim, Zikir, 22.

tecelli idub rūhî belki kalbî bilki sem‘î ve başarı bilki cismi nūr-u rabbāniyle munevver olub ve hicāblar götürölüb ‘āşık ma‘şūka ve talib maṭlūba ve kâşid maḫşūda ve ‘ābid ma‘būda vāşıl olur. Nitekim şimdiki

[163a] zamānda ki sekiz yüz toksan beş içindedir. Hāzreti Rasūlî ve aşhābını ve tābi‘ini ve ehlullahı māziyyeyi görmüş yok imān-ı bi’l-ğayb getirub mu‘cize görmezsizin Hāzreti Rasūluñ şallāllahu ‘aleyhi ve sellem ḥaḳīkatini ikrār idub ve buyurduğıyla ‘amel idub niẓām-ı dīn ve dūnyā olub ve rūḥāniyyatı berekātıyla Hāḳka kurbalar ḥāşıl olur kendunuñ ḥayātı suverisi zamānından ziyāde. Zira kendunuñ ‘unşur-u laṭifî ve cism-i şerîfî zamānında müslümānlar yoğdı şimdiki gibi. Imān geturmezlerdi bilki mu‘cize görüb daḥî imāna gelmezlerdi. Bilki mu‘cize gördükçe ‘ādavetlerî ziyāde olub sāḥirsın ve kezzābsın ve mecnūnsun dirlerdi. Ve Şām ve Rūm ve Āzerbāycān ve ‘Irāk ve Ḥorāsān ve Māverāu’n-nehir ve Ḥindistān ve Mağrib zemini imāna gelmemişdi. Rūḥāniyyet kuvveti bereketiyle bu memālik imāna gelib teraḳḳiyi tevḥidi zevkî ve ḥālî ḥāşıl idub maḫşūda vāşıl oldular. Bilki bundan soñra dār-ı qarāra dek rūḥāniyyetiniñ bereketi varsa gerekdir. Bilki şimdiki zamānda eger‘unşur-u laṭifî ve gūher-i şerîfî ve cim-i ‘aziziyle şalla’llahu ‘aleyhi vessellem ḥayātda olsa bu kadar kimesne imāna geldiği

[163b] ma‘lūm degildi. Belki nişfi belki şülüşü belki rub‘u imāna geldi. Ma‘lūm degildi zira her zamānda Hāḳ Te‘ālā anuñ vārişini dūnyāda eksik eylemez. Anuñ şerî‘atini ve ṭarīkatini ve Hāḳkıñ kurbunu beyān idub i‘lām iderler. Ve ziyade kimesne oña iḳtidā eylemezdi belki i‘tirāz ve inkār iderdi. Nitekim **Bāyezid Biştāmiye** ve anlaruñ emşāline inkār idub şehirden süverlerdi. Bāyezidi beş kez Biştāmdan kovdular beşinci kovdukları vaḳitde şorduki: ‘Beni niçün şehirden sürerler’ dediler ki: ‘Fitnesin ve yaramaz kişisin’ dediler. Tebessüm idub Bāyezid güldi dedi hoş Biştāmmış ki yaramazı Bāyeziddir. Pes bundan ma‘lūm oldi ki rūḥāniyyet feyzî ve fethî kavīdir. Zira ehl-i ḥased kendunuñ kudūretini anuñ cismi āyīnesinde görüb i‘tirāz iderlerdi. Çün anlar yüzlerini niḳāba ve bunlarıñ ḥasedi oldi. Ve anlar rūḥāniyyet şırf kaldılar. Ve ḥased idenler daḥî ḥayırla añarlar ve çün her kişi ḥayırla añar gören ve görmiyen imāna gelir. Ve bundan ötürüdür ki her zamānıñ velisi öldüklerinden soñra muḥibleri ve şādıkları

[164a] çok olur. **Bilgi ki:** Mevcūd iki kısım üzerinedir. Biri ‘ābid ve biri ma‘būddur. Ve māsivāullahıñ küllisi ‘ābiddir ve ḳıldur. ‘Ve in min şeyin illā yüsebbiḥu biḥamdih.’⁵⁵⁵ Ve ‘ālem iki kısım üzerinedir. Biri maḫşūsdur oña ‘ālem-i şehādet dirler.

⁵⁵⁵ İsrā 17/44.

Ve biri hissiyle görünmez ma'kûldur oña 'âlem-i gayb dirler. İmânla idrâk olunur ya delille ya haber-i şâdıklâ. Ve şehâdet-i tarîk 'ilimdir 'ayn-ı 'ilim degildir. Ammâ gaybın mudriki 'ilimdir. Ve eger bu yoluñ 'ulemâsını ve ülûsunu bilmek dilerseñ Allahdan gayrıya meşğûl olmayasın. Aşlen ve oña zâtıñla ve cemî'i kuvânla muqayyed olub meşğûl olasın. Ve meşğûl olduğından soñra bir nefes ayru olmayasın. Ve bu ma'nâya kulluk dirler ki âzâdlığı yokdur. Vechen mine'l-vucûh. Ve bir mükdür ki zevâlî yokdur. Ve bu vecihle kulluk evliyâullahın ehaşşu havâşşına müyesser olur. Ve mertebesî böyle olan evliyâullahın nefsine ittılâ'ı olmaz. İllâ berzahda kenduye muṭṭali' olur. Ve berzah maḳâmının vucûdî yokdur illâ vehimde vucûdu vardır. 'Âlem-i şehâdetle gayb arasında olana berzah dirler. Ve ba'zı gaybden intikâl

[164b] idüb 'âlem-i şehâdete gelse bir vakıtde ve bir hâlde ve gine gayb 'âlemine gitse geldiği gaybe varmaz. Zîrâ geldiği gayb gayb-ı imkânîdir. Ve bu bir gaybe vardığı andan şehâdete gelmek muḥâldir. Ve bu maḳâma vâkıf olanlar bilur bu denilen ma'nâyı. Gaybden 'âlem-i şehâdete gelen bundan hâlî degil. Zamânında bâkî olmasa i'râz gibi 'âlem-i şehâdetden gine 'âlem-i gaybe gider fefhem. Ve insân eger bu maḳâmda müteḥakkık olsa vâkıf olur. Mâsivâyla kendu ortasında ve nefsini mâsivâdan ḥâric görür. Ve Ḥaḳkıñ kabzasında görür. Nitekim Âdem kenduyu ve zürriyatını Ḥaḳkıñ kabzasında görürdi. Ve kendu vucûdunu mir'âtda olan şüret gibi görür ve âyîne de zâhir oldı. Zât ḥayşiyetinden ve nâzır nâzırdır. Zât ḥayşiyetinden şüret zâhire mütenevvi' olur. Zîrâ eger âyîne ...⁵⁵⁶ olsa nâzırın şüreti ...⁵⁵⁷ olur. Bu şüret bir vecihden nâzırın gayrıdır. Zîrâ nâzırın şüreti deñirmididir ve bir vecihden şüretdür ve âyînenin hükmî var nâzırın şüretinde. Egri

[165a] gösterir nâzırın şüreti oña muḥâlifdir. Pes fark zâhir oldı âyîne ve şüret ve nâzır arasında. Vucûd andandır ve anuñ tecellisiyle mevcûduñ 'aynî zâhir olur. Ve mirât-ı ḥazreti imkândır. Ve Ḥaḳ Te'âlâ nâzırdır. Anda ve şüret sensiñ imkânîyyetiñ ḥayşiyetinden mülkden ve felekden ve insândan ve ferşden âyîne de zâhir gibidir. İhtilâf-ı şuver ve eşkâl kesb olduğı gibi ve imkân ḥaḳîkatinden ḥâric olmaz fefhem. Zîrâ âyîne-i şüret olmaz ve şüret ıssî âyîne olmaz. **Bilgil ki:** Eger bu denilen ve beyân olunan ma'lûm olmadıysa bundan rûşen söylensun. Çün heykeliñ zulmâniyi kavîdir. Ve seniñ Yûsuf gibi rûḥuñ bu ten kıyusu içinde qalmışdır. Ve maḥcûb olmuşdur. Ve rûḥuñu isterseñ ṭabî' at kıyusundan çıkarasın. Terki lezzetler ve hevâlar ve ârzûlar eylemek

⁵⁵⁶ Okunamadı.

⁵⁵⁷ Okunamadı.

gerekdir. Ve bu ârzûlarıñ terki bu kıyunuñ yapışıp çekecek ipidir. Ve muhkem kulpudur. Seniñçün işte gönderildü eger yapışırsañ ve esfel-i sāfilin tabi' atinden a' lāyı ' illiyine rūha ve rūhāniyyete çıkasın. Ve cānıñı göresin ki teniñe sivār olmuş binmiş.

[165b] ve her tarafa cepunur. Ya'nī gözünden görür ve kulağından işidir ve diliñden söyler ve eliñden hareket idub işler. Ve eger ata binen kişi olmasa ya'nī ölse at mankıra dönmez. Ve aslı ata binendir ve buni böyle görmemek ten cāna hicāb olduğundan gelur. Bilki ten cāna sivār olduğundandır. Ve eger teniñ āyinesini pak idub şaykal urdunsa teniñ āyinesinde görünen şüret rūhuñdur. Nūr-u rūha hissiñ nūruna sivār olmuşdur. Ve çün rūh āyinede görünen şüretidir ve teniñ ve havāssıñ āyinedür. Ve şüretiñ şāhib-i nūr-u rabbānidir ve şüret ki rūhdur. Bu ten anuñ yüzünü egri gösterir eger teniñ ğubārı ve pasi silinub gitmemiş olsa ve çün āyineniñ pasi silindi ve gönül āyinesi rūhuñ cemālini i' tidāl üzerine gösterir. Ya'nī nūr-u rabbānī āyine de tecellī eyler nūr-u rabbānī nāzırdır. Ve rūh ki seniñ zātındır ve şüretindir. Ve teniñ āyinedir ve maķāmda şüret-i nāzırıñ min vechin ' aynīdir ve min vechin ğayrīdir. Ve eger nūr-u rabbānī hissiñ nūruna binmiş olsa nūrun ' alā nūr olub ya'nī Hāķ Te' alā saña sem' ve başar ve lisān ve yed olur. Çün nūr-u

[166a] Rabbāniniñ şüreti ve tecellisi rūhuña sivār olur. Belki gönlüne sivār olur. Belki kuvāña ve hiss-i zāhireñe sivār olur. Cānıñ ve kalbiñ ve kuvāñ āyine olur. Ve şüret nūr-u rabbāniniñ pertevī ve ' aksi olur. Nāzırıñ şüreti tamamı nāzıra muṭābık ve mu' tedildir. Ve şüret-i nāzırıñ ' aynīdir. Ve eger āyine-i irāķ tutsañ şüret uzak görünür. Ve eger yakīn tutsañ şüret yakīn görünür. Ya'nī āyine ten olsa şüret şāhibinden irāķ görünür. Ve eger kuvayı zāhiri ve bātını ve gönül ve cāni āyineye tutsañ şüret şāhibine yakīn görünür. Ve şüret şāhibiniñ ğayri degildir. Ve nūr-u rabbānī baħrī bī-nihāyetdir. Ve seniñ cānıñ ve gönlüñ ve kuvvetleriñ ya'nī gözün ve kulağıñ ve diliñ ve eliñ ol deniziñ lü'lüleridür gelub aķadurur. Ammā sen anı görmezsin meger aşārından ve hoş kelāmından ve adābından ve ahlāķından bilesin. Ve çün nūr-u Hāķ sem' a sivār olsa ' alāmeti oldur ki nice şadā ve āvāz işidirse Hāķdan alur. Ve andan işidur. Ya'nī āvāzaniñ fā' ili ve şāni' i ve hālīķī Hāķdır. Evvel fā' ili tarafına varır andan zāhir olduğu mażhara gelur. Ve merātib-i zuhūrunu

[166b] idrāk ider. Ve eger başar olsa her şahsaki nāzar ider anda zāhir olani müşāhade eyler. Ve eger bu şahış cemāle ve ihsāna mażhar olursa sa' id olub Hāķķıñ luṭfī mażharī olduğunu görür şāniyen. Ve eger Hāķķıñ ķahır ve intikāmī ve belāsına mażhar olur bunuñ yüzünden gösterirse bunuñ şekāvete mażhar olduğunu görür sālişen. Ve kelāma gelub kelimāt-ı ' acibe ve me' āniyi ğaribe ve esrār beyān eylemek istese

‘İsâyı nefes olub ölmüş gönülleri dirildür. Ve hayat-ı haķıķınıñ dili çeşmî olur. Ve anuñ diliniñ ve kelāmınıñ letāfetinden istidlāl idub ehli bile ki nūr-u rabbānī deñizindendir. Ve deñizi bigāyet hūbdur. Anuñcün kelāmī şerifdir diye. **Bilgil ki:** Eger bundan rūşen isterseñ beyān oluna gözünüñ nūrunī her kişi görmez bu ğalīzlığla ve Hāķ Te‘ālānıñ nūruni nice göresün. Bu ‘ālem Hāķ Te‘ālānıñ kudretī ve ğayb yeli öñünde çörçöp gibidir. Ve çöplere hareket viren ğayb yelidir ve sen hareket iden çörçöp

[167a] şanursun ve hayātıñ ve beķāñ ve ‘ömrüñ seniñ eliñde şanursun. Ve her emri sen tedbiriñle iderin şanursun. Maħcūbluğuñdandır. Ve şiddīķi zındīķ eylemek ve zındīķi zāhid eylemek anuñ hūkmündedir. Ve anuñ ğaybī yeli esmeyince dünyādan ve āhiretten çöp deprenmez. Ve buni böyle görenler haţardan kurtuldular. Ve meblağ-ı ricāle bālīğ oldular. Ve kenduliklerinden fānī oldular. Ve bu halleri sizlere beyān eylediler. Ve siz daħi sa‘y idiñ hicābdan ve hamlıķdan kurtulasuz. Ve teğayyürden ve fāsīd olmaķdan kurtulasuz. Bir mertebeye varasuz ki deñiz gibi bulanmaķ gelmeye. Ve nitekim üzüm gine koruķ olmaz. Ve etmek gine buğday olub ekilmez ve biçilmez. Bilki teraķķi ider loķma olur birinç hażmından soñra buħār-ı laţif olub rūh-u hayvani olur. Bilki ferāğatine ve cem‘iyyetine ve şafāya ve nūrāniyyete ve hūzūr-u ma‘allaha kuvvet olur. Belki nūr-u rūhānī olur. Belki rūh olur belki rūh-u rabbāniyye mażhar olur belki nūr-u rabbānī öñünde maħv olub nūr-u rabbānī kalur. Rūhuñdan ve ķalbiñde belki gözüñden görür ve diliñden söyler.

[167b] Ve ķulağıñdan işiden ol olur. Ve buni böyle gören hūzūri nūruna zūlmet yetişmez. Ve şafāsına kudūret yetişmez. Ve cem‘iyyetine ve ferāğatine tefriķa yetişmez. Ve neye nażar eylerse ve görürse ‘alā mā hiye ‘aleyhi görür. Ve eger bu maķāmī hāşıl etdiñse nūr ‘alā nūrdur. Ve eger hāşıl eylemediñse bu ma‘nāyı hāşıl ideniñ şoħbetine şıdķla ve niyāzla mülāzemet idesin. Ve anlarıñ harekātını ve sekenātını ve cünbüşünü ğayb yeliyle göresin. Ve anları Hāķķıñ hūzūrunda göresin. Ve bir nefes Hāķdan ğāfil görmeyesin. Ve anlarıñ hūzūrunda oturmağı Hāķ hūzūrunda oturmaķ gibi göresin. Belki anları maħv ve fānī göresin. Ve anlardan gören ve söyliyen nūr-u rabbānīdir diyesin. Belki bunları ortada görmeyesin belki kenduñi görmeyesin. Ya‘nī dünyā ve āhiret ve ‘ömür ve beķā ve nefesi viren Hāķķi bilesin ve göresin. Ve seniñ yüzüñden olan işleri kimine ķahr ve kimine luţuf ve seniñ yüzüñden iden Hāķķıñ fi‘li ve kudretidir ki işledi durur. Ve haķıķat de seniñ iħtiyārıñ ve kudretiñ anuñ kudreti

[168a] ve iħtiyāri yelindendir. Ve cemi‘i emriñi Hāķdan görmeyince ve cemi‘i emirde oña ilticā idub andan bilmeyince ķul eydiğiñi aña unudursun andan istemegi ve aña yalvarmağı unudursun. Ķul eydiğini ve efendisini unudan ķuluñ hālī ma‘lūmdur ki

nefsiniñ murādi üzerine olur. Ve ne bilurse işler ve ne hâtırına hoş gelurse anuñ üzerine olur. Ve soñra efendisi anuñ hesābını alub ve sen kulsun ve ben efendin benim buyruğumu niçün dutmadın. Ve benim rızāmda olmaduñ ve kendu murādıñ üzerine olduñ. Ve beni unuttuñ deyu ‘itāb ve hesāb ve kitāb ve ‘azāb ve ḥabis ve su’āl ve cevāb olduğı vaktin iş müşkil olur. Meger bir kişi sizden dilek idub oni ḥalāş eyleye. Ve eger deseki nedersiñuz qabuldur ammā şol kulluğunu unudub ve benim efendide kim unud oni dilek eylemek ta kenduyu ve beni bilsun ve bunuñ gibi bundan seğ olsun diyecek iş müşkildir. Ve eger kuluñuz kulluğunu unudub ve sizi unudub ne gerekse işlediyse anuñ ḥālinden Ḥaḳdan

[168b] gāfil olunañ ḥālını kıyās idesiz. Ve Ḥaḳkı ve kenduñuzi unutmayasuz. Tā ḥāşlardan olasız. **Bilgi ki:** Kul olana layık olan oldur ki Allaha teveccüh eyleye. Ve iḳbālī oña ola ve ferāğī ve şuğlī gice ve gündüz Allah ola. Böyle olmak kerem hazīnesidür ve himmetler ma‘dendir vucūd-i ilāhīdir. Ve bunuñ ‘ālemi ṭarīḳ-i ümeme muṭṭalī‘dir. Ve her mevcūd ki ‘ālemde vardır maḳāmında Ḥaḳ Te‘ālāniñ üzerine ḥaḳ eylediyse teraḳḳī eylemez. Ve mütezelzel olmaz. Ve tebdilden ve taḥvilden fāriğ ve emindir insāndan ğayrisi. Zīrā insān dayim teraḳḳīdedir. Şeḳāvet de olsun ve se‘ādetde olsun. Sa‘īdiñ teraḳḳīsī cemī‘ ṭavāyif arasında ma‘lūmdur. Ve amma teraḳḳīsini ehlullah bilir şaḳī teraḳḳīsini bilmez esbāb-ı şeḳāda. Ve kerem-i ilahīniñ ḥukmī ve raḥmetī Ḥaḳkıñ ‘āme olup aḥiru’l-emir feth vāḳi‘ olur ve bilir. Ol vaktiñ ki Allahu ‘ālem olup kendunuñ kendunuñ muḥālefet de olup ve şeḳāvet de olduğunu bilir. Ve Allaha ḥamd ider ve Ḥaḳ Te‘ālā oña luṭf idub dünyāda yol gösterir. Fefhem.

[169a] ‘Ve men tābe ve āmene ve ‘amile şāliḥan fe-ülāike yübeddilullahu seyyiātihim ḥasenātin.’⁵⁵⁸ Ya‘nī Ḥaḳ Te‘ālā günāhlarını şaḳīniñ ḥaseneye mübeddel eyler. Bilki seyyi-e gördüğünü ḥasene görür. Ve bu ma‘nāya Ebūbekir Şiddīḳ raḍıyallahu ‘anh buyurur: ‘Meger yetmiş yıl küfür ve ḍalālet içinde geçmişdi soñra imāna gelecek cemī‘i seyyiesi ḥaseneye mübeddel oldi gördiki günāh çok olduğundan ḥasene çok oldi ne olaydı daḥī ḍalālet içinde olaydıḳ ḥasenemiz daḥī çok olurdi’ dedi. Ve seyyiesini ḥasene görmek dār-ı āḥiret de aḥkām-ı meşrū‘a mürtefi‘ olduğı vaktin her ‘ameliñ ḥüsnünü görür fefhem. Zīrā Ḥaḳ Te‘ālā oña mevḍu‘ irtifā‘ aḥkām-ı meşrū‘ada dār-ı āḥiretde keşf ider ḥaḳīḳatde fi‘lī Ḥaḳḳa müstenid görür ve Ḥaḳḳıñ fi‘lini naḳışsız kāmil görür ve ‘abdiñ fi‘lini görmez kesbden ğayrī ve ‘abdiñ ḳudretī ḥādişeniñ eşerini görmez

⁵⁵⁸ Furkân 25/70.

ve ḥaḳḳıñ fi‘line maḥal ve mecrā görür. Ve ehlullahıñ bu maḳāmda taḥḳıķı vardır. Keşfi i ğıṭā olanlar bilur ve bu muḥtaşar ziyāde

[169b] beyān götürmez. Ve Ḥaḳ Te‘ālā hemişe ḥāfızdır. Ve ‘ālemī hemişe maḥfūzdur. Ve eger ḥıfzı zāyıl olsa ‘ālem yok olurdi. Ve anuñ cümle ḥıfzından birisi oldurki saña enfāsını virub ḥayātıñı ḥıfz ider. Ve sen ḥıfz-ı ilāhiden bīḥabersin. ‘Abd-i kāmīl her nefesde ḥıfzından bā-ḥaberdur. Ğāfil olan Ḥaḳ Te‘ālāñıñ ḥıfzından ğafletī ve sehvī sulṭānī müstevlī olur ve insān-ı kāmīle ḥıfz ve ḥāzırlıķı sulṭānī müstevlī olur. Ğāfil olanla ḥāzır olan arasında bu‘du‘l-meşriḳayn ve bevn-i ba‘īd vardır. Zīrā ḥıfzından bāḥaber olanıñ ğöñlī yumuşaķdır. Ve ğöñlī yumuşaķ olanıñ ḳahrī olmaz. Zīrā rahmet ve meveddetle ḳahr cem‘ olmaz. Ve ḳalb-i yumuşaķ olmaķ maṭlūb ve meveddet taleb eyler. Zīrā bunuñ şāḥibi ‘ālim olur ve yaramaz ḥulḳ ve ‘ālem-i billah bir yerde cem‘ olmaz. Zīrā her ‘ālim vāsi‘u‘l maġfiretdir. Ve rahmetī vāsi‘dir. Ve sūi‘l-ḥulḳ dıķındandır ve ṭarlıķ cehlindendir. Ve ḳader-i ‘ilmī ‘ālem-i billah olanlar bilurki ‘ilim içün nihāyetsiz vüs‘at vardır. Ve mülk-i issī her nesne-i

[170a] baġışlayıcıdır. Amma mütefāḍıl olub artmaz illā şüret-i ‘uķūbetle artar. Ve izḥār-ı ni‘met eyler ve izḥār-ı ‘aynı şükürdür. Ve şükür sebep-i mezīd ni‘metdir. Ve küfrān-ın-ni‘met olanlara ḳahr ider. ‘Fe-ezāḳahāllahu libāse‘l-cū‘i ve‘l-ḥavf.’ Ya‘nī Ḥaḳ Te‘ālā açlıķ libāsını giyurur rızķını zāyıl eylemekle ve ḳorķu verir emni zāyıl eylemekle. Çün setr-i ni‘am eyledi. ‘Veşkurū lī velā tekfurūn.’⁵⁵⁹ Çün Ḥaḳ Te‘ālā ğaniyyi ‘ani‘l-‘ālemīn dir baña şükür idiñ dir ve küfrānı’n-ni‘met olmañ dir. Ve eger bir faķīr muḥtāc kendu mişline in‘ām eylese Ḥaḳ Te‘ālā verdiginden ve şükre anuñ iḥtiyācī ziyādedir ve feraḥī ziyādedir. Ğaniyyi muṭlaḳdan ve ğaniyyi ‘ālemīnden. Ve herki ḥaḳḳı bile ve ni‘amını bile ve şükür içinde ola ve şükür mezīd-i ni‘am ider. Ve bu maḳām ūlū maḳāmdır ve ehlī ūlūlardandır. **Bilgil ki:** Her ṭālibiñ ğöñlī beytullah olub ve Ḥaḳḳıñ nazargāḥī olub inşirāḥ-ı şadr ḥāşıl olduysa nūrun ‘alā nūrdur. Zīrā şeyḫ-i kāmīl şöḥbetinde ğöñlini mūm gibi yumuşatmışlar ve şeyḫ anuñ ğöñlüne mūhūr urmuşdur. Ya‘nī ḥarfsiz ve şavtsız

[170b] ğöñlüne sebķ-i ta‘līm eylemişdir. Ve sebķa meşġul olduġı berekātıyla ğöñlini bir ūlū taġ gibi olmuşdur. Ve āb-ı ḥayat çeşmeleri anuñ ğöñlünden revān olmuşdur. Ve anuñ ğöñlī taġına şeyḫḥiṭāb eylese şadāyı iki ḳat işidir. Belki yüz ḳat belki biñ kat olub şadāsi gine şeyḫe gelur. Ve anuñ ğöñlī taġı belki şüretī taġı toṭṭolu la‘le olur ve la‘lestān olur. Zīrā nefsine mūcāhede külüngüyle ve ğöñlū taġlarını riyāzet

⁵⁵⁹ Bakara 2/152.

topuyla yıķub ĥarāb idub düpdüz eylemişdir. Ve nefsinin başına kıyāmet kōparmışdır. Ve bir kıyāmet nazar eylediđi kimesnenin yaramazlığı cümle ĥüsniye mübeddel olur. Ve olacaķ kıyāmetin derdine bu dermān olur. ‘mūtū ķable en temūtū’ Ĥāzret-i Rasūlūñ şallā’llahu laleyhi ve sellem buyurduđı bu kıyāmete işāret ve beşāretdir. Ve ĉün kenduliginden öldi nūr-u rabbānī ve şıbgata’llah ĥāşıl oldu. ‘ve men eĥsene mine’llahi şıbgaten.’⁵⁶⁰ ĉün nūr-u rabbānī geldi ve kendunun ĥüsnün nūrī ve rengi maĥv oldu. Nitekim ateş-i sulţānī ģālib

[171a] olub demirin tabi‘ atının rengi gidub nār rengi gelub ene’n-nār da‘ vāsını idub dirki: ‘Eger inanmazsan eluñi ve yüziñi baña getur ve diger ki od olmuşdur diye ve ene’n-nār da‘ vasi rāstdır diye ĉün nūr-u Ĥaķ nūr-u ĥissiñe ģālib gelur. Göñlün ve cānın Ĥaķķa rāģıb olur. Bilki tenin tuz baħrine düşmüş eşek ölüsi gibi başdan ayaĝa tuz olur. Ve kāmil şoĥbeti melāĥat virub milĥ baħrinden tāliblelere ĥaber virur. Ve eger ĉeşniden ve mezākın ta‘ amdan ĥaberi varsa bilesin ve bu maķāmın zevķine şükürler idesin. Ve eger ehlinden degilseñ bari ehline şıdķla ve niyāzla ve ĥızmetle yakınlık idesin. Nitekim odun od cinsinden degülse oda yakın olmaĝla odunluğı gider ve od olur ve başdan ayaĝa nūr olur. Eger nefsi şıfatıyla yaşmelendira gibi olub odla kendu arasında münāsebet yoĝsa oda mücāveret sebebiyle ışınur. Bilki kuru olur belki odla ziyāde

[171b] münāsebet idub başdan ayaĝa köz olub ĉiğler bişirub od olur. Nitekim cāna muķārin olub cān olurdi. **Bilgi ki:** ĉün insān Ĥaķdan nūr aldı mescūd-u melāike oldu melāike secde eylediđi üluluĝuna delildir. Ve Ĥaķ katında ķurbuna delildir. Ve eger dirseñ ülū olasın ve Ādemin ululuĝunu bilesin göñül ĥavzına nazar eyleki nūr deryāsına gizluce yolu vardır. Ve eger yoluni bilmezseñ göñül ĥavzına giresin. Ve andan ol yolu bulasın. Ve eger dirseñki ben ālūde ve ĥarāb-ı ĥāl olmuşamdur ve ben ĥavuz kenarına varmaĝa utanıram dirseñ ĥavz saña dirki senin pak olmañ bizsiz olmaz dir. Ve ba‘ zı ehli şüret ve ekābir-i şūrī ehlullaha mülākāt vaķtinde dirlerki size gelmege ķabiliyyet yokdur ve günāhlarla mülevveş olmuşuzdur ve yakından küstāĥ olmaķdan müştāk olmaķ yeĝdir dirler. Böyle demek iki cihetdendir biri oldur ki ehli riyāsetdir utanur muşāĥabet eylemege. Ve eger utanur

[172a] olsa Ĥāzreti Rasūl şallāllahu ‘aleyhi buyurur ‘Elĥayāu yemne‘u’l- imān’ ya‘ nī hayā imāndan men‘ ider. Ve eger riyāsetden olursa tenezzül iderin cāhime ve manşıbıma ve ‘ izzetime naķış gele dir. Dünyāyı fānī ucundan aĥiret bāķiden maĥrūm kalmaktadır. Ve ikinci taleb süstlüğündendir ve eger bir maķşūdī ve bir mühimmī olsa

⁵⁶⁰ Bakara 2/138.

dünyevi dürlü dürlü tenezzül ider ve mülâzemetler ve zilletler eylerler. Bilki kıvsalar ya'nî şimdi anlar huzûrundadır bulaşmak olmaz deseler kapumuzdur. Birinci dahî ayakları tozuna geluz dirler vakit degilmiş dirler vakitini şorub mülâzemet iderler. Zîrâ makşûd ve maţlûb ve maḥbûb anuñ katında ḥâşıl olur. Ve eger diseler ki ehlullah kapusuna varduğı vaktin anlar öyle namâzına çıkar ve şimdi vakti degildur diseler bî-huzûr olur ve incinur. Bilki falan kişi geldi deyin haber viruñ dirler ve eger geçerek çıkar olsa teşvîşlenurlar ve âḥiret ve gönül havzında pak olmamağdan ve nûrî rabbânî tarafına dünyeviyeden ednâ görüb ihtimâm eylemez. Belki şöyle ḥor

[172b] baqarlar ki eger manşıbımı alsalar şüfiliğî elimden alurlarmi dirler. Bunun mişâlî şuna beñzerki kızım kıla kıla kımalıkdan daha mi kıla diyen kişiler sözüne beñzer. Ve âb ve kil tarafına düşüb gönül havzına balçık eylemekden gelur. Ve nefis ve ten ehline gönül havzına girmek müşkil gelur. Zîrâ tok gibidir şuya girse yüki kırsak olur. Belki kıanadi ışlanub helâk olur. Ve gönül ehli şü kıuşı gibi şuda kıuvvet bulur. Ve eger kıavuz kenarında olunursa yunmağdan ḥâlî olunmaz. Ve ḥâzır ki uzakdır andan ğâfil ki kıavza yakındır yeğrekdür zîrâ kıalka egerçi ki egridir amma dayim kıapudadır. İmdi ehli diller göñlünüñ nûr-u rabbâniyle olan mu'âmelesini Allaha getureki mescûd-u melâike olduğunu bilesin. Ve kendu aslıñı bilesin. Ve ūlû olub ednâlar kıapusuna varmağdan ferâğat idub ve zillet çekenler ḥâlî ve yoli ma'lûm olub 'izzet tarîkınde gidenler ve 'azîzler zevkıinden bâ-ḥaber olub cemî' i kıuvâsî ve 'aklî ve göñlî

[173a] ve cānî nûr-u rabbâniyle münevver olanlari cān ve göñülden sürüb bî-karâr olub huzûr-u ma'allah ḥâşıl idub ehlullahdan olasin bi'avnihi ve keremihi. **Bilgil ki:** Ḥâl 'ilmî ve muḥabbet 'ilmî ve şevk ve zevk 'ilmî 'akıl ve nazar kıavrınıñ verâsındadır. Zîrâ ḥâl 'ilmî nazar-ı 'ağıllı ve fikirle ma'lûm olmaz. Ve 'ilim üç kıısım üzerinedir. Her biriniñ mertebesî vardır. Biri 'ilmî 'ağıldır ki delîlden ve nazardan soñra bi'z-zarûrî ḥâşıl olur. Eger nazarıñ şaḥîḥ olsun ve fâsîd olsun ve 'ilmî nazarıñ ihlâṭî kıissî yollarını urur. Ya'nî eger şafrası ziyâde olsa bali aci görür. Ve eger gözi yaş olsa biri iki görür. Ve ḥüküm ider ki ikidir bir diyenle çekişir. Ve şü kenarında ağac bitmiş olsa ve âdem görse başı aşağıya görür. Ve kıor kımayacak nesneden kıor kıar. Eger vehim 'akla ğalebe eylese 'akıl ölü cemâddır. Ve cemâddan kıor kımak olmaz dirken vehim gelur 'aklıñ nazarını ve fikrini bozar kıor kıar. Ve Ḥaḳ Te'âlâyla kendu arasında vehim

[173b] yol kıomaz. Ve ikinci ḥâl 'ilmidir ki ve ḥâl 'ilmine yol yokdur 'ağılla ve nazarla ve fikirle varılmaz. Bilki zevkle ve ittişâfla ve ehline şıd kıla ve ihlâşla muşâḥâbetle olur. Nitekim şabrıñ acılığını ve balıñ kıatlı olduğunu ve cimâ' iñ lezzetini

vecdiñ ve ‘aşkıñ ve şevkıñ ve āvāzi mülāyimiñ ve bunlara beñzerine varsa bilmeyen ve görmeyen katında deliller ikāmet eyleseñ işābetçün anuñ katında zevk yokdur. Delilden fehm idub zevk eylemez. Zīrā tavrı ‘ağıldan taşradır ‘ağıl elinden ve tavrından hāric olani fehm eylemez. Ve ani zevk bilur ve ehli hāl bilur. Ve eger ‘annīn olana cimā‘ zevkinden söyleseñ anlamaz. Ve üçüncü esrār-ı ‘ilimdir ve bu daḥī ‘ağıldan taşradır. Zīrā ‘ilm-i esrar-ı rūḥāniyyet galebesindendir. Ve rūḥ-u ḳudsīñ ünsündendir. Ve bu ‘ilmi esrār enbiyāya ‘aleyhimusselām ve ḥavāşş-ı evliyāullahā rıdvānullahī ‘aleyhim ecmaīn maḥşuş ‘ilimdir. Nitekim enbiyā ‘aleyhimusselām Ḥaḳdan ve cennetden haber vermişlerdir. Yalān degildir. Ve kezbe ihtimāl yokdur.

[174a] Ve Ḥazreti Rasūl ‘aleyhişşalātu vesselāmın cennetde bir ḥavzı vardır. Ehla mine’l-‘asel. Ya‘nī baldan tatlıdur. Ve ol ḥavuzdan ol kişi içer ve bilur ki hāl ‘ilmi ve zevk ‘ilmi ḥāşıl olmuş ola. Ve gönül ḥavzınıñ nūr-u rabbāniye gider gizluce yolunu görmüş ola. Ve anuñ tamāmı ol ḥavzından ḥazzı ve naşibi verdir. Ve ‘ilmi esrāra ‘ālim olanlar cemī‘i ‘ulūmi bilirler. Ve anlar ‘amele müstaḡraḳ olmuşdur. Ve esrār-ı ‘ilminiñ şāhibi şerīfdir ve mertebesī yücedir. Ve cemī‘i ma‘lūmātī muḥīṭdir ve ma‘şūm-u pakdır. Sözüñün kezbe ihtimālī yokdur. Egerçi münker ve kāfirler naẓar-ı ‘ağılla ve fikirle ḥaberdır ḥaberiñ şıḳla ve kezbe ihtimālī vardır dirler belki kezbi maḥẓdır dirler. Anunçün Ḥazreti Rasūl ‘aleyhişşalātu vesselām kezzābdır ve mecnūndur tavrı ‘ağıldan taşra söz söyler dirlerdi. **Bilgi ki:** Şol ḥaberki Ḥaḳdır bi-vechin gerekdir ki ḳabūl idevuz ve ikrār ve taşḳik idevuz. Ve Mūsā ile Hızır ḳışşasını ve şartı unudub i‘tirāz idub ve soñra ‘özür etdigini añmak gerekdir. Tā bu

[174b] Tāyife dimeye ki ‘Hezā firāḳu beynī ve beynik’⁵⁶¹ ya‘nī i‘tirāz sebebi firāḳdır. Eger gice ve gündüz bile daḥī olursa belki bir yaşıḡa baş ḳorsa daḥī sebebi mufāraḳat-ı ma‘nevīdir. Ve ‘ālim-i billah olan ‘El ‘ulemāi vereşetü’l-enbiyādır.’ Ve ‘ilmi mevrūşe daḡa i‘tirāz ve inkār eylemeyesin. Tā sizler daḡi maḥcūb ḳalmayasuz. Şol ‘ilimden ki şıḳdan ve ve dīnden ve neticei ‘ameldendir gerçektir. Ve ehli kizbiñ ve cehliñ ve buhtān ehliniñ ve nāḳış ‘aqlıñ ve ehl-i ta‘aşşubuñ ve ehl-i kibriñ sözi gibi görüb munḥarif olmayasuz. Fikirle ve naẓar-ı ‘ağılla bilmek ve yetişmek eylemeyesuz. Bilki niyāz-ı tammeyle ehline taḳarrub eyleyasuz. İtekim her emirde ve murādiñ olduḡi nesnede cān ve gönülden teveccūh idub taḡşilinde ehline taḳarrub idersiz. Ḥaḳḳı bilmekten ve oña yaḳın olmaḡdan ve āḡiret hālini ma‘lūm idub muḳteżāsınca ‘amel eylemekden özki dūnyāda ve āḡiret de ne ola bilki ḡālīñize eyuce naẓar idersiz ki nefse

⁵⁶¹ Kehf 18/78.

uyub ve zulm idub ve tarîk-i müstaķimî kovub ğaflet içinde ve dünyâ ardınca oluruz. Ve âhîret

[175a] ...⁵⁶² görmeziz ve ‘ilmimiz dünyâya vesîle oldi. Ve ‘amelimiz riyâyla ve gönlümüz riyâsetle ve kibirle ve ‘ucubla ve envâ‘ı şîfat-ı zemîmelerle muttaşîf olub deyuden biter ve ölmüşüzdür diyesiz. Ve inşâf idesiz ki inşâf dîniñ yarusidir. Bari dîniñ nişfini ele geturesuz. Halkdan bu‘duñuz ve hicâbıñuz görüb ve kudûret-i bâtınunizi görüb ve esfel-i tabî‘ata tâbi‘olub ve âdâb-ı enbiyâdan ve evliyâdan uzağ olub maħcûb ve mağbûn kalub şafâ ve nûrâniyyet ve ferâğat ve cem‘iyyet bulamadığuñuza ağlayasuz. Ve huzûri kurb-u Hakkâ celle zikre hâşıl kıldığuñuza ve bu dünyâyı fânide kalup ve sevub ve resmine ve ‘âdetine ve riyâ ve riyâsetine ve şöhretine aldanub ve âhîret ...⁵⁶³ kalmadığuñuza ağlayaydıñuz. Bu kande kaldı ki ehl-i hâliñ ve ehl-i zevķiñ ve ehl-i keşfiñ sözlerini anlamayub i‘tirâz ve inkâr idesuz. Ne‘ûzu bi’llah mine’l-mütekebbirîn ve’l-ġâfilîne’l-muta‘aşşibîn. Ehlullahıñ kelâmi nîl şuyi gibidir. Muħiblere ve maħbûblara şudur ve âb-ı hayâtdır. Belâdur ve hûndur

[175b] maħcûblara. **Bilgil ki:** Şıdk ve ihlâş ehlî hûsni ‘aķîdeyle ve cevâzıyla ve imkânıyla hâşlara sulûk eylemişlerdir. Mü‘minler ve tâlibler nefislerini niçün halk eylediyse aña meşğûl kıldılar. Ve mālâya‘nîyi terk eylediler. Anlarıñ toĝri yoli dört nesnedir. Biri devâm-ı teveccühdür Hakkâ ve devâm-ı nefyi hâtır ve devâm-ı zikir ve devâm-ı murâkabe ki tekrar beyân olindi. Bu muhtaşarda tekrâr denildi ki ziyâde ihtimâm olunaki ehemmu mühimmelerdendir demek olur. Nitekim Hakk Te‘âlâ kerem ve luţfundan kelâm-ı kadîminde tekrâr âyetler getirur bize ‘amel ve i‘tikâd eylemekde ehemmi mühimme olduğundan ötüridir. Ve bu dört nesne gönül âyînesiniñ şayķalıdır. Anuñla gönül muşayķal ve münevver ve muşaffâ olur. Ve maķşûd-u haķıķiyye kurb hâşıl olur. Zîrâ gönül Hakkıñ evidir. Ve andan istemek gerek denildi. Ve dört nesne dâhâ vardır ki anuñla haķķa ma‘rifet hâşıl olur. Bevâ‘iş ve devâ‘i ve ahlâķ ve haķâyık ve bunlar dâhî üç nesneyle hâşıl olur. Biri Hakkla kul arasında ve biri kendu nefsiyledir

[176a] ve biri halkladır. Ve ol ki kenduyla Hakk arasındadır. ‘Ve‘budûllahe ve lâ tüşrikû bihi şey‘en⁵⁶⁴ ya‘nî Allaha şöyle ‘ibâdet eyleyeler ki hiç bir nesne-i oña şerîk koşmayalar eger bu ma‘nâyı bildiñse ve ‘amel kıldıñsa ve muķtezâsınca olduñsa işi tamâm eylediñ. Ve halkla olan oldur ki elinden ve dilinden kimesne incinmeye illâ meger şer‘i emreyle ve şer‘in nehiy eyledigini nehy eyleye ve emir eyledigiyle me‘mûr

⁵⁶² Okunamadı.

⁵⁶³ Okunamadı.

⁵⁶⁴ Nîsâ 4/36.

ola. Ammā nefsiyle olan oldur ki bir yola gide ki kendunuñ sa‘ādeti ve necātī andadır. Nefis sa‘ādet yolundan kaçgın olur. Nefis kaçarsa dahī iltifāt eylemiye. Zīrā zātında nefsiñ egrilik vardır. Kaçduğı cehindendir. Ve tabī‘atınıñ yaramazlığındandır. Ve dīn üzerine olmak kemāl ‘ilmindendir. Ve cehil dīniñ zıddıdır. Çün buni bildiñ devā‘i dahī beşdir. Biri gönül karārsızlığıdır haqdan yaña. Ve andan soñra irādetdir. Ve andan soñra ‘azimdir. Ve andan soñra niyyetdir ve bu beşini nesneye bā‘ iş ikidir. Biri muḥāverete ve konuşluğa rağbetdir ve biri ma‘ānī görmege rağbetdir. Ya‘nī Haqqıñ şıfatıyla ittişāfa

[176b] rağbetdir. Ya seyr-i fillah ki müsemmadır beḳāyla. Ve ma‘şūkuñ ‘aşkda seyriyle oña rağbet olmağdur. Bu maḳāmī ol kişi bilur ki fenādan soñra beḳā bulmuş ola. Ve i‘rāz dahī iki nesnedendir. Biri ‘azābdan kaçmağdur ve biri hicābdan kaçmağdır. Ve ḥulḳ dahī üç dürlüdür. Ḥulḳuñ müte‘addidür ḡayrılara fayda yetişturur ve mütte‘id degildür. Ve biri müşterekdür. Ve müte‘addī ikidir ve biri cūdi baḥşışdār ve biri def‘i mazarratdır. Qādirken ve ‘afv gibi ‘azāba qādirken qatlanmağ gibi ve ḡayrıya müte‘addī olan nefsinden vera‘ gibi ve zūhd gibi ve tevekkül gibi ve ḥuḍū‘ gibi ve ḥuşū‘ gibi ve bunlarıñ emşālī. Ve ammā müşterek olan ḥulḳ oldur ki ḥalḳıñ ezāsına şabır gibi ve baş-u vech eylemek gibi ve ḥalḳa ḥüsn-ü mu‘āşeret gibi. Ve ammā ḥaḳāyık dahī dört kısım üzerinedir. Biri zāt-ı muḳaddesiyye rāci‘ ḥaḳāyıktır. Ve biri şıfat-ı münezzehiyyeye rāci‘ ḥaḳāyıktır. Ve ol nisbet-i i‘tibāratdır. Ve biri ef‘āle rāci‘ dirki ol kündür ve anuñ eḥavātī ḥalḳadır ve tekvīndir ve anuñ emşālī.

[177a] ve biri ḥaḳāyıkıñ ma‘ḳūlātına rāci‘ dir ki ol ekvānātdır. Ve bu ḥaḳāyık-ı kevnıyye dahī üç kısım üzerinedir. Biri ‘ulvīdir ki ol ma‘ḳūlātdır ve biri süflīdir ki maḥsūsātdır ve biri berzahıyyedir ki ol maḥfiyātdır. Ammā ḥaḳāyık-ı zatiyye oldur ki Haḳ subḥānehu ve ‘azze sulṭānehu zātında ve maḳām-ı aḳdeminde teşbihsizdir. Ve keyfiyyetsizdir. Ve anda ‘ibāret şıgmaz ve ‘ibāret vefā eylemez. Ve anda kenduden ḡayrıya kimesneye yol yoğdur. **Bilgil ki:** Haḳāyık-ı şıfatıyyeki Haqqī anda müşāhade eyleseñ olur. Haqqıñ şıfatları ‘ālim ve qādir ve mürīd ve ḡayyır. Ve bunlarıñ ḡayrī esmādan ve şıfat-ı muḥtelifeden ve müteḳābilden ve mütemāşilden ne varsa. Ammā ḥaḳāyık-ı kevnıyye şol müşāhade giderek Haḳ anda seni dutar. Ya‘nī şol maḥall-i şuhūd ki sen anda muḳımsin. Ve muṭṭalī‘ olursun ve ma‘rifet-i ervāḥa ve besāyıta ve mürekkebāta ve ecsāma ve ittişāle ve infişāle. Ve ammā ḥaḳāyık-ı fi‘liyye oldur ki anda muṭṭalī‘ olursun emr-i küne ve ḳudretiñ maḳdūrāta ta‘alluḳuna ve dāḥī nazar-ı ḥāşıla dirler. Ḳuluñ bir vecihle vucūduna ki

[177b] ḳulçün fi‘il ve eşer yoğdur. Ve ḳudret-i ḥādişeyle qādirdir ki işāret olundi. Ve bu mezkūr olunañ mecmū‘una aḥvāl ve maḳām dirler. Her şıfat ki rāsiḡ olur.

Ve andan intikāl olunmaz. Tevbe gibi maḳāmdır. Zīrā tevbe rucū' dur Ḥaḳḳa. Sālīkīñ āḫir-i nefis olunca Ḥaḳḳa rucū' etse gerekdir. Bilki tevbe şıfat-ı Ḥaḳdır anuñçün tevbeniñ nihāyeti yokdur. Ammā ḥāl şıfata dirler ki bir vāḳitde ola ve bir vāḳitde olmya. Sekr ve maḥv gibi ve ğaybet ve rızā gibi. Yahūd bir şeyiñ vucūdi meşrūt ola bir şartla şart bulunmasa ol daḫī bulunmaya ve şart bulunsa oldaḫī buluna. Belāya şabır gibi vāḳtinde ve şükür gibi ni' met vāḳtinde. Bu daḫī iki kısım üzerinedir. Biri insānıñ zāhirindedir ve bāṭınıdadır. Zāhirinde olan vera' gibi ve tevbe gibi bāṭınında olan ki zāhir oña tābi' dir zühd gibi ve tevekkül gibi. Ve ba' zı bu maḳāmlarla insān dünyāda ve āḫiretde muttaşif olur cemāl ve celāl müşāhedesi gibi ve üns ve heybet ve başḡ gibi. Ve bunlarıñ emsāli bu maḳāmlarıñ ba' zı dünyāda ölünce ve cennete girince insān

[178a] muttaşif olur. Ve kāh zayıf ḥavf gibi ve ḳabz gibi ve ḫüzün ve recā gibi. Ve bunlara beñzer ne varsa ol ki ölünce muttaşif olur. Zühd gibi ve tevbe gibi ve vera' ve mücāhede ve riyāzat ve tecellī ya' nī tecrīd ve şıfat-ı kemāliyle ve gönölü bezeñmek ve bunlarıñ emsāli ne varsa Ḥaḳ Te' ālā kerem ve luṭfundan sizleri ve cemī' i şādıḳları doğri yolda tuta. Ve kenduya yaḳın olan tarīḳ-i ḥāşşave eḫaşşı ḫavāşşa müyesser eyleye amīn yā rabbe'l- 'ālemīn. **Bilgil ki:** ' Amelle Ḥaḳḳa yaḳın olanlar ya ḳurb-u nevāfil ehlidir ki Ḥaḳ subḫānehu ve te' ālā ḳullarına ol ' amelī vācib eylemiştir. Bilki anlar taḳarruben ilāllahi te' ālā kenduler irtikāb eylemişlerdir. Ve çün kenduler iltizām eylediler. ' amel içinde kendu vucūdları biledür fenāyı zāt ve istiḥlāk olmamıştır. Ya' nī cihet-i ḫaḳḳıyyet ve beşeriyyet fānī olmamıştır. Ammā faydasi oldur ki anuñ ḳuvāsi ve cevāriḫi ve a' zāsī cihet-i ḫaḳḳıyyet-i ḫaḳḳıyyet üzerine ğālib olmuştur. Ve ḫaḳḳıyyet maglūb ve maḳhūrdur. Ve bu ma' nāya ḳurb-u nevāfil dirler bu mertebede sālīk fā' ildir ve müdrikdir. Ve Ḥaḳḳ subḫānehu ve te' ālā anuñ aletidir. Ḥazreti Rasūl

[178b] şallallahu ' aleyhi ve sellem bu ma' nāya işāret eyler ḫikāyeten ' anillahi te' āla. Ḳāle: ' Küntü sem' ahu ve yedehu ve riclehu ve bī-yesme' u ve bī-yebşiru ve bī-yentiḳu ve bī-yebṭişu ve bī-yes' ā. Ya' nī Ḥaḳ Te' ālāya nevāfille ḳulum baña yaḳın olur. Ve ben ani severin ve sem' i olun ve başarı olun ilā āḫiri'l- ḫadiş. Benimle işidir ve benimle görür ve benimle söyler ve benimle yürür. Ve ḳurbuñ biri daḫī ḳurbu ferāyiz ehlidir ki Ḥaḳ subḫānehu ve te' ālā ol a' mālī ' ibādātī ki farz eylemiştir. Ve anları imtişālī emir ve ictināb-ı menāḫi eylemişlerdir. Bu icābıñ ve irtikābıñ içinde anlarıñ vucūdi ortada degildir. Bu ma' nā neticei fenāyı zāt-ı sālīkdir. Zīrā ḫaḳḳıyyet müstehlikdir. Ḥaḳḳıyyet ciheti içinde bunlar anlardır ki baḫr-i eḫadiyyet içinde gönöl deñizine ṭalmışlardır. Ve kendu vucūdları ve ' ilim ve ḳudret ve irādet ve ḫayātleri Ḥaḳḳıñ vucūdunda ve ' ilminde ve ḳudretinde ve ḫayātında maḥv ve muẓmaḫil

olmuştur. Bu ma'nāya kurb-u ferāyiz dirler. Bu maḳāmda müdrik ve fā'il-i Haḳ Te'ālādır sālīkīn kuvāsī ve cevāriḥī ve a'zāsī ālet-i menzilesinedir. Bu mertebeye

[179a] işāretidir. İne'llaha te'ālā ḳāle: 'alā lisān-ı niyyeh 'ūbudu sem'ī'allahu limen ḥamideh.' Çün bu iki kurb-la ḥaḳḳa yakīnlığı bildiñ. Haḳḳa yakīn olanlar dört ḥālden ḥālī degildir. Biri kurb-u nevāfil ehlidir ve biri kurb-u ferāyiz ehlidir. Ancaḳ biri kurbīni cem' eyleye me'an ve biri kurbu nevāfile veya kurb-u ferāyize ikisinden birine nisbeti ziyāde olmaya. Bu maḳāma cem'ul cem ve ḳābe kavseyni dirler. Ve kemāl-i maḳām daḥī dirler. Ve dördünci oldur ki bu üç aḥvālden birine muḳayyed olma. Bu maḳāma eḥadiyyetü'l-cem' ve maḳām-ı ev-ednā dirler. 'Vemā rameyte iz rameyte velākinne'llahe ramā'⁵⁶⁵ işāretidir buña. Bu maḳām ḥātemu'nnebiyyine maḥşüşdur şallallahu 'aleyhi ve sellem. Ve maḳām-ı maḥmūd 'ibāretidir bu mertebeden. Ve kümmel evliyā ve ekmelü'l-vārişin olan 'azizlere bu maḳāmdan Haḳḳıñ iḥsānıyla ve faẓlıyla naşib vardır. Razeḳaniyellahu ve iyyekum mine'l-maḳām-ı maḥmūdi bi-şuhūdi'l-vücūd fi külli'l mevcūd. Merātibiñ ülüsī ulūhiyyetidir. Ve enzeli merātib-i 'ubūdetidir. Pes mertebe ikidir 'abddir ve Rābdır. Ve ḥüküm mertebeniñdir a'yānıñ degildir görmezmisin.

[179b] Bir vezir ma'zül olur ve anuñ vezirken zātī ve şahşī birdir. Ma'zülken ḥükümden ḳaldi. Ve eger 'abd ḥalīfe olsa ḥalīfe olduḡunuñ şıfatı üzerine olmak gerekdir ta seyyid mertebesiniñ ḥükümünü vire. Ednāsī ḥilāfetiñ kendu nefesine ve cevāriḥine ḥilāfet eylemekdir. Ammā 'abdiñ mertebesiniñ te'siri seyyidinde efendisī ḳulunuñ maşāliḥinde ḳıyām gösterdigidir. Tā ḥüküm-ü siyādet bāḳi ḳalsun ve her ki ḳulunuñ maşāliḥine ḳıyām göstermese mertebeden 'azl eylemekdir. Zirā tevveliyet ve ḥüküm mertebeniñdir. 'Feeynemā tüvellū feşemme veche'llah.'⁵⁶⁶ Ve semā-i dünyāya nüzül idub tāib yok mudur ve mustegfir ve dā'i yok mudur. Ve ḳible-i muşallindir ve baña bir ḳariş gelene bir adım varurin ve yürüyü gelene yelerek varurin didigi bunuñ küllisi merātib-i ḥükümdür. A'yāndan merātib getiruleydi aşlā vücūd ḳalmazdi fefhem. Eger a'lā ednaya kenduyu bildirmese olur. Zirā ednāniñ a'lāya varmaḡa ḳademī yokdur ve a'lāniñ ednāya iḥāṭası vardır. Ve anuñ ḳudretinde

[180a] vardır ki ednāya tenezzül eyleye ve ednāya mümkün degildir a'lāya teraḳḳi eylemek. Zirā 'ulvide ḳademī yokdur ve ednā mertebesinde sābitdir. Ve a'lā için nüzül vardır ve şübūt vardır mertebesinde. Ve mertebesinde şübūtunda ötüridir ki nefesine nüzül ḥüküm ider ve nüzül ḥininde mertebe-i 'āliyyesinde sābitdir. Ve seyyidiñ

⁵⁶⁵ Enfāl 8/17.

⁵⁶⁶ Bakara 2/115.

nüzülî kula ‘urücdur. Maḳāmında şābit olidir ‘urüc h̄ininde vaḳtāki. Ḥaḳ Telālā insān-ı kāmili kendu şıfatı ve şüretī üzerine ḥaḳ eyledi. Ve aña bu ni‘amī muḳarrar eyledi ve yolları hidāyet eyledi ūlū minnet eyledi. Feḳāle immā şākiran ya‘nī eger şükür iderseñ ben ani ziyāde eylerin dedi. Muṭlaḳan ‘aṭā degildir. Ve immā keḫūran⁵⁶⁷ bi ni‘metin feneselbuhā ‘anh. Ya‘nī eger küfrān-ı ni‘met olub şükür itmezse ben virdigim ni‘amī gine andan alurin dedi. Zīrā ‘ālem-ī ḥaḳ eyledi Ḥaḳḳa ‘ibādetçün. Ve ‘ibādet eylemez kenduyu bilmeyince. Ve eger kenduyu bilse Rabbini bilur. Ve Allahī bilmek cemī‘i şevābın ūlūsīdir. Zīrā Allaha ‘ibādet eylese ḥattā oni bulununca ‘ve‘ bud rabbeke ḥattā ye’tiyeke’

[180b] l-yakīñ.⁵⁶⁸ Ve çün Ḥaḳḳī bildi ve ‘ibādet-i zātiyyeyle ‘ābid oldi. Ve çün ‘ibādet-i ḥāşşayla ‘ābid oldi. ‘İbādet-i ‘ammeyle bākī olur. İmtiṣāl iduben andan netice ve feyz ummaz. Bu maḳāmiñ evvelinde galebe-i ḥāl olduḡi vaḳitde Ḥaḳ Te‘ālānıñ ḡaniyyun ‘ani’l-‘ālemīn olduḡuna iltifātı ziyāde düşer. Ve nihāyet derecesinde cemī‘i ḥarekātı ve sekenātı ‘ibādet olur. Zīrā cemī‘i ḥālinde ve ḳavlinde ve fi‘linde ‘ibādet-i zātiyye üzerine olmuştur. **Bilgi ki:** Ḳurb dört vecihledir denildi. Biri ḳurb-u nevāfildir ve biri ḳurb-u ferāyızdır ve biri iki yakīnlıḡı cāmī‘ olandır ve biri hiç birine muḳayyed olmaz denildi idi. Ve eger tafşıl eylemek isterseñ bu merātib ehliniñ ḥālī ma‘lūm olmaz. Meger ‘alāmetleriyle beyān idevuz. Ve ḳurb-u nevāfille yakīn olanıñ ‘alāmeti oldur ki inşirāḥla ve beşāsetle ve gülerüzlü olur. Ve ḥulḳi biḡāyet eyu olur. Ve ziyāde ḥaḳḳa munbaşıṭ olurma‘arifi gökçek olur ve sözini işidenleriñ ḡam ve endişesi

[181a] ḳalmaz. Ve yüzünü gören tañrıyı añar. Ve şöḫbetinden ve gökçek ḥulḳundan ḥaḳ rāzī olub cemī‘i mecālīde anuñ ḫüsnü mu‘āşeresini söylerler. Ve ḳabiyyeti ve ehliyyeti olanlar ziyāde severler. Ve her ṭāyife ḳatında anuñ ḫiṣālī ḥamīdesi söylenur. Ve yüzünü gören bir dāḫā görmek ister. Zīrā velīdir ve maḫbūb-u Ḥaḳdır. Ve ammā ḳurbu ferāyız ehlinin ‘alāmeti oldur ki insilāḥ ḡālib olub vecdu ḫālet ve sekr ve kendusizlik ve mecnūnlar ḫareketi gibi ḫareket ve ḳavli tünd ve tiz olur. Ve ihtiyārsızlık ve ḥaḳ andan ḳorḳar belki bizi helāk ider deyu. Mecnūndur ve ‘aḳlī yoḡdur. Bīmāristānda ve tīmārḫānede bend eylemek gerekdir dirler. Nitekim **Żū’nnūn Mıṣrı’ye** mecnūndur deyu bend eylediler. Ve **Żū’nnūn** ḫod-sultān-ı ‘uḳelāydi. Ve **Şiblī** gibi ve **Manşūr** gibi ve bunlarıñ emşālī kenduliksizlik ve ihtiyārsızlık ve ḫayret ve ba‘zı evḳātda

⁵⁶⁷ İnsān 76/3.

⁵⁶⁸ Hicr 15/99.

lebbüstlük ve halkdan kaçmak ve bazı vakitte halka ziyade inbisat ve beyan-ı tahkik eyler. Sözi yanındur ve kendusi

[181b] şuya garık oldurur gibidir. Ve ammā yakınlığı cem‘ eyleyen cemu’l-cem‘ ve kâbe kavseyndir denildi. Ve anuñ ehliniñ ‘alâmeti oldur ki maķām-ı nâzda olur. Ve halka iltifât eylemez. Ve ülûlukda ve ‘azametde ve kibriyâlıkda olur. Ve kenduye ziyade vaz‘ ve vaķâr virir. Ve gözüne kimesne göstermez. Ve hulķi eyu olmaz. Ve hulķi eyu olmaz. Halkı Hakk yaratdimi dimez. Ve bunlar hayvân gibidir ve bunlardan hayr gelmez diye kimseye hayr ve taşadduk eylemez. Ve kendu gibi dünyâda kimesne görmez. Ve dünyâsi çok olursa dahî kimseye işâr eylemez. Ve benden Hakk’a yakîn kimse yokdur ve kendunuñ aşhâbına şadaķa eylemekden dünyâ şuya dükmek yegdir ve halkdan bî-niyâz ola. Ve Hakk’a tâlib kimesne yokdur diye ve anuñ gibi kişiden kimesne bitmez. Ve tâlib hâşıl olmaz ve talebine futûr gelur. Ve anuñ evzâ‘ına ve şûretine ve libâsına teşebbüh iderler. Ve kibrine ve ülûlanduķuna ve tefâhürüne teşebbüh eylerler ve kimesne-i anlar dahî beğenmezler. Bâyâzidle ol Yezîdî göreñ şöbet eylemeye ‘âr iderler. Ve şûretlerini

[182a] seccâdeyle ve hırķayla bezerler. Ve namâz vaktinde kimesnei gözlerine göstermezler. Ve âdâb-ı şeri‘atî tâşra gelecek şaklamazlar. Ve mescid içinde otururken gözleri her tarafa nazar eylemekdedir. Ve ihtilâtları ‘avratla ve oğlanladır. Belki şeyhlerine ülûlanurlar ve bî-niyâz olurlar. Zîrâ bizim şeyhe ihtiyâcımız yokdur diyeler. Şeyhiñ namâzi varsa bizim dahî namâzımız vardır ve seccâdesi gibi seccâdemiz vardır ve hırķasi ve taylasânî gibi hırķamız ve taylasânımız vardır. Ve anuñ dünyâsi var ve gelen akçeyi şaklar yedirmez. Ve bizim akçemiz yokdur ve olursa dahî bize eyleriz. Ve bizim terkimiz ve tecridimiz şehden ziyâdedir. Belki şeyhbize muhtâcdır. Evrâdî ve ezķârî bizsiz olmaz diyeler. Ve aşhâbı biri birini sevmiyeler ve ‘adâvet ve cenkler aralarında ziyade ola. Hayâsız ve edebsiz olalar. Ve bunlar gelen şadıkklar ve muhlîş olan tâlibler dahî bunlari böyle görüb bihûzur olub başunu alub gider. Veya bunlari melek gibi görüb zâhirlerine tâbi‘ olub soñra bunların

[182b] gibi olur. Ne‘ûzu bi’llahi min şöbeti cuhhâli’s-şüfiyyeti’l-muteşebbihetü’l-mubettilati’l-mütekebbirah. Ve dördünci ķurbdâ olan ‘azîz ki bu yakınlığıñ hiç birine muķayyed olmaz. Eķadiyyet-i cem‘ ve maķâm ev-ednâ denildi. Anuñ şâhibiniñ ‘alâmeti oldur ki çün bu yakınlığıñ birine meķayyed olmaz Hakk Te‘âlânıñ ıtlâķla muķayyed olduķuna mazhardır. Ve şuhûdî ilahîdir. Ya‘nî Hakk Te‘âlâ her mevcûda vucûd virub isti‘dâdına göre dileğini virub tarîķ-i müstaķim üzerine duyar. Nitekim işâret olunduydi. Ve bu dahî fâ‘il tarafından güneş gibi kâfir evine olsun ve

müslümân evine olsun deyre ve mescide olsun nûr virur. Ve karanlıkları götürür. Ve bu dâhî her şeye hakkını virmekdedir. Ve çün Hâk Te‘âlâ buyurur ve ‘hüve me‘küm eynemâ küntüm.’ Ya‘nî nerede olursañuz siziñleyin buyurur. Ve bunlar nerede olursa Hâkla olur. Bir hâl ve bir vaz‘ ve bir tavır mahşûslarî olmaz. Nitekim Hâk Te‘âlâ buyurur ‘Küllî yevmin huve fî şe’n.’ Her günde Hâk Te‘âlâ şe’n içindedir. Çün seyyid şe‘ndedir. Kul

[183a] dahî anuñ şâniyla dönmekdedir. Ve ol cemu’l-cem‘ ehliniñ tavrî ve vaz‘î mütegayyir olsa ve kendü murādını bulunca teşvîşde olur. Çün murādını bir yerde ki bula ol maķâmıda sâbit-i kadem olub ve ne miñnet gelurse çeker ve şabır ider. Ve dördüncü kurb ehli çün her şâniyla dönmek elinden gelur ve bâtını kavidir muķayyed degildir. Şu’unâtıyla şüret-i vâhideyi biñ âyîne de görür ve âyineniñ ihtilâfından şüret muhtelif olduğundan ‘ayn-ı vâhid ki şüretleriñ şâhibidir. Yavuklamaz eķadiyyet-i serriştesini elden kovmaz. Bu maķâma eķadiyyetü’l-cem‘ dedikleri andan ötüridir. Egerçi bu kurbî cem‘ idenler ednâ görünür şıfatsızlıkta ve şüret de ve maķâm-ı ev ednâ denildi. Ammâ ma‘aniden ekâbir-i ricâl bu maķâmıñ şâhibidir. Ve maķâmsızlık ve şıfatsızlık keşf-i zât olduğuna delildir denildi. Bu maķâmıñ şâhibidir ‘avâm gözünde bu maķâm ednâ görünür. Zirâ bunlar Hâkîñ hâş mahbûblarıdır ve bunları nâmahrem gözünden şaklar ve sır eyler. Nitekim zât-ı

[183b] Hâk ‘azze sultānehu kemāl-i zuhûrundan mahfî olmuşdur. Ve bunlar dahî setri şıfatı mahbûb olduğundan ötürü bunları dahî Hâk Te‘âlâ setr eyler. Ve bunuñ tâlibler şadıklar olurlar. Ve da‘vâdan ve ğurûrdan pak olurlar. Ve dâyim kenduleriñ istikmālinde olurlar. Ve şerī‘at adâbını ve tarîkat yürüyüşünü zâhiren ve bâtinen şaklarlar. Zâhiren halkla ve bâtinen Hâkla olurlar. Ve bunlarıñ ka‘be-i haķîkate gizluce yolları vardır. Beytullah ki gönüldür. Dâyim endîşe-i ğayrıdan silub ve süpürüb pak eylemekdedir. Melâmiyye dedikleri bu tâyifedir. Ve bunlarıñ medhî kıyâmet olunca söylenurse dokunmaz. **Bilgil ki:** Hâk Telâlâ kuluna söylemez ve hitâb eylemez. Meger şüret-i hicâbî ardından hitâb eyler ve söyler ve tecellî eyler şüret-i hicâbî ardından. Nitekim nefs-i nâtıka-ı insâniyye nefs-i âhire söylemek istese şüret-i zâhire-i cesediyye ardından söyler. Ve nefsiñ kelimesi ten şüretiniñ hicâbınıñ ardından ol şüretiñ lisâniyla söyler. Ve eger bu ma‘nâyı mektûbla ve kitâbla ve ħurûf-u mektûbeyle beyân eylemek istese elinuñ

[184a] ve kâlemiñ ve mürekkebiñ hicâbî ardından gelub bu ma‘nâyı beyân eyler. Nefs-i insân mahlûk olub hicâbî ardından söyler ve beyân eyler ki laţif ve ħabîrdir. Menâzile şıgmaz. Ve haķâyık ve esrâr andan tercüme idemez. Ammâ denildi ki kuluna

nüzûl ider ve ictimâ‘ olduğu maḥalle menzil dirler. Ve ḥitâb-ı ilâhî ol maḥalde vâkı‘ olur. Ve eger başîret göziyle meşhûd olsa lisân-ı ḥâlle cemâliniñ pertevini şûret-i cismiyye yüzünden cilve idub tecellî eyler. Ve eger sem‘ olsa kûluna her kelâm ve her şûret ve şadâ ki işidir Ḥaḳdır ve Ḥaḳdandır ve fâ‘il ve kâ‘il ḥaḳdır deyu zevḳ eyler. ‘Vemâ kâne libeşerin yükellimu’llahu illâ vahyen.’⁵⁶⁹ Mişal ḳavlihi ‘Velâkinne’llahe ramâ’ Rasûl ḥazretinden şallallahu ‘aleyhi ve sellem atan Allah idi ammâ gözleri Muḥammedî gördi. Ve eger şûret-i beşeriyyetiñ ḥicâbî ardından şûretimiz ortasında ḥitâbla münâsebet olsun içün kûluñ gönülünde tercüman-î Ḥaḳ olur. ‘Nezele bihi’r-rûḥ ‘alâ ḳalbik.’⁵⁷⁰ Ve eger Rasûl beşeriyyetine Ḥaḳ Te‘âlâ vahiy eylese vechi ḥâşdan vechi ḥâş oña dirler ki ve besâyiṭ-başıṭ olmya ve Rasûl daḥî

[184b] kelâm-ı ḥaḳḳî bize ilkâ idub söylese Nebî şûretî ardından. Nebiye vâsıtasızdır ve bize Nebî şûretî vâsıtasıyladır. Ve ba‘zı evliyâullaha böyle keşf olur. Ve eger perde-i beşeriyye gönül gözünden keşf olsa cemi‘i şuveri mevcûdâtdır bu tecellîyi idrâk ider. Ve fehmi gözi açılır ve Allahıñ kelâmını Allah sem‘iyle işidir. Ve şûret kelâmını şûret sem‘iyle işidir sâmi‘u sem‘ ardından. Ve mütekellim kelâmı ardından ‘Va’llahu min verâihim muḥiṭ bel hüve Ḳurânu mecîd fi levḥi maḥfûz’⁵⁷¹ vücûd-u kitâb-ı meşûrdur. İmlâ-ı ilâhiyyeyle ve iktidâr-ı ḳalemle raḳde ki ‘ayniñdir menşûrdur zâhirdir ḥafî degildir ğayr-ı munṭavidir. Ve beytu’l-ma‘mûr şol gönüldür ki Ḥaḳ anda olur. Ve yere ve göge şıgmaz. Ve saḳf-ı merfû‘ başıñdır ve başıñda olan ḳuvâdır. Ve baḥr-i mescûd ṭabî‘ atıñdır. Ve sen fâ‘ilden ve ḥâlîḳdan ve ḥâfızdan ayru degilsin. Ve bu sözler ḥicâb ardından sizlere söylendi. **Bilgil ki:** Eger esmâ-ı ḥüsnâsî seniñle ḳâyim olsa ve sen dâḥa anuñla muttaşif olsañ ve saña lâyıḳ oldur ki esmâsını şûret ve şıfatı üzerine

[185a] redd eyleye ve kendu üzerine redd eylemiye. Ve eger sen vâşıl olduñsa ve ehli ḳurb olduñsa daḥî ḳurb ve culûsu Ḥaḳla bâḳî ḳalmaz. Ve sen dâyim zû lillah ḳurbu ṭaleb eyle ki ta‘izzetini müşâhade eylesesin. Ve fakrla taḳarrub eyle ki ğinâsını müşâhade eylesesin. Ve her isim ki şûretiñ aḥḳâmını i‘tâ idersin. Oni kenduñden ḳıḳarasın ve ehlullah ülusunuñ ṭarîḳî budur ki ve eger iki kişi müşâḥabet eyleseler ikisinden biri gerekdir tâbi‘ ola. Tâ niḳâm ola. Zîrâ ‘Lev kâne me‘allahi’l-eḥâru lefesinde’l-emru ve’n-niḳâm.’ Ve her ki Ḥaḳla müşâḥabet dilese ḥaḳîḳatiyle ki zilletdir ve fakrdır anuñla müşâḥabet eylesun. Ve eger ḥaḳla müşâḥabet dileseñ Ḥaḳ Te‘âlâ dutduğı gibi dutasın. ‘Feye‘ṭi küllü zî ḥaḳḳin ḥaḳḳahu’ fefhem. Zîrâ dürüstdür ki kûl

⁵⁶⁹ Şûrâ 42/51.

⁵⁷⁰ Şu‘ârâ 26/193-194.

⁵⁷¹ Burûc 85/20-22.

Allah hulkıyla huluklanmış ola. Ya'nî 'abd şüreti Hâkda ola ya 'aksi ola. 'Ubūdiyyet seniñdir ve şüret ve şıfat seniñ degildir. Bil ki Allahıñdır. Ve seniñ 'aynıñ ve zātıñ ve vucūduñ dañı senden degildir. Bilki Hâkdandır. Ve her bār ki kıl cemī' i evşāfından ki cibillī ve şüretī

[185b] anuñ üzerine halk olundi. Tamāmı pāk olsa ve 'ayninden ğayrī nesne bākī kılmasa isimsiz ve şıfatsız kılalsa ol vaqtin Hâkka muḳarrab kullarından olur. Nitekim dünyāya geldiği vaktinde şıfatsız idi. Ve hīç şu'ūrī yoğdı. Ve anuñ şıfatı şıfatsızlık idi. Ve kuluñ şıfatının küllisī Allah katındandır. Ve ḥaḳīḳat de Allahıñdır. Ve eger 'abdiñ zātından ğayrī nesne kılmasa kuluñ Hâk Te'ālā cemī' i şıfatı olur. Ve aña Hâk dir ki kılumsin ḥaḳḳan. Ve bu maḳāmda kıl Hâkḳla işidir ve Hâkla görür ve bilmesi Hâkladır ve ḥareketī ve sukūtī ve irādetī ve ḳahrī ve 'atāsī ve men' i Hâkla olur. Ve kuluñ 'ayninden ğayrī nesne yokdur. Ve eger buni böyle bilsun ve bilmesun. Mişal hezā 'felye' meli'l- 'āmilūn'⁵⁷² ve fī mişal hāze 'fe'l-yetenāfesi'l-mütenāsifūn.'⁵⁷³ Eger bu ma'nāyı kenduñde görmek isterseñ ḥasedden nefsiñi pāk idesin. Ve rūḥ Yūsufuni ṭabī' at kuyusundan çıkarasın. Ve nefsiñ yaramaz şıfatları rūḥu ṭabī' at kuyusuna bırakmışdır. Nitekim Yūsufuñ kardeşleri ḥasedden Yūsufi kuyuya bırakmışlardır.

[186a] Ve ḥased ḳurdunuñ işleri zāhir ḳurdun eyler durur. Zirā zāhir ḳurdi herkez Yūsufuñ yavrusuna uğramadı. Ammā Ya'ḳūbu ḥazīn ḥased ḳurdlarından ḳorḳardı. Ve Yūsufa düşüni söyleme kardeşleriñe dedi. Ve eger nazar iderseñ ādemiñ vucūdī meyşeyistāne beñzer ki anda dürlü dürlü cānavarlar vardır. Ve eger bende ol cānavarlar yokdur dirseñ eger düşünde toñuz görseñ hırş şıfatıdır. Ve eger ḳurd ve arslān görseñ sende ḡadab şıfatıdır. Ve mücessed olmuş saña görünmüşdür. Ve sende ḳanğı şıfat ḡalib oldiysa vāḳı' ada gelub görünen oldur. Ve ḥüküm ḡalibiñdir ve ḥaşir vaktinde eger arınmazsa ol şüret üzerine ḥaşir olur dirler. Ve cān Yūsufunu eger ten kuyusundan çıkardıñsa ve gönül 'āleminde cem' iyyetle ve ferāḡatle ve şafāyla ve nūrāniyyetle Yūsufuñ āy yüzünü gördüñse kardeşleriñiñ ḥasedinden aña ne ḡam ve Yūsufuñ kuyuya düşdüğünden ne teşviş. Ve eger gönül ḥazḳ-ı cismānisinden ve ḥazḳ-ı rūḥānisinden pak idub ḳalbe

[186b] istivā virdiñse şıfatsızlık maḳāmına vardıñ. Ve kenduñi şıfatsız bildiñ ve her şıfat sende vardır seniñ degildir. Gördüñ ol vaḳit Allahıñ ḥāş kullarından olduñ. **Bilgi ki:** ṭaleb bī-irādet 'āşık bī-zar gibidir. Ağzi ṭar olanla eni ṭar olan neylesun. Zāhid bī-' ilim ḥāne bī-dār gibidir. Ve 'ālim-i bī-' amel-i şecer bī-şemer gibidir. Belki cānsız

⁵⁷² Saffāt 37/61.

⁵⁷³ Mutaffifin 83/26.

gövde gibidir. Ve ‘amel ki ‘ilimsizdir bigāneliğdir. Üç vecihden biri kâh olaki zāt-ı Allahda tefekkür eyleye. Ve aña küfür lâzım gele ve menhiye irtikâb eyler bilmez. Ve ikinci oldur ki ‘amelinde fâsid endişeler gelur def‘ine kâdir olmaz. Meger şıdkî bütün ola ve ehlullahdan yol görmüş ola. Üçüncü bir maķām ki hoş gele. Birinci yollar anda olub geçmez ve teraķķi eylemez. Bilecik neyzeñi gibi bir maķāmdan çalar тұrur. Ve ümmîniñ tarîķ-i Haķķa girmesi āsāndır. Ve anuñ ardini çalmaz kenduyu götürür atar ve muħkem тұtar. Belki maşlahatına giderken zıkrı cehr şöhetine tuş gelur. Ve anlarıñ zıkrine hoş gelub yaķın olur. Belki zıkr iderken

[187a] işini ve teşvîşini unudur. Belki zıkrıñ kığılcımından tevâcüd iderken zıkrıñ nûrunda vecd alur. Ve şevķ ve zevķ hâsıl olur. Kâh ağlar ve kâh ah vah ider belki düşer kenduyu bilmez olur. Bir iki nefis ma‘lûm oldu ki ümmîniñ şıdkı berekâtıyla tiz yola girer ve muşāhabet eyler. Ammā ahirinde devām ve şubût üzerine olmaz. Çörden çöpden olmuş od yalıñi gibidir tizcek sevinur. Belki kibrît tutcaķ kığılcım bulunmaz. Ve ğine dünyāsına ve oğul ve ķarnu endişesine ve gice ve gündüz işine ve gücüne cān ve gönülden meşğul olur. Neylesun çün gönülni dāyim cem‘ eyleyemez. Ve beş on gün ferāğat bulub oturmaz endişe ve teşvîş çekengi olur. Ve kenduyu yavuklur ve iş işlerken kendude vârlıķ ve dünyāda vârlığıyla ve yedirmekle ve yimekle kenduyu bir kişin şanurdi. Ve kimesne i‘tibār eylemez virmemde ve almamda olduğum hāl bundan yeğdi. Ve Allaha meşğul olmanıñ ve namazıñ uci ve bucāğı yokdur. Kaça kaçā gidub ezel ve ebed tefriķasına düşer. Zîrā dāyim

[187b] işi ve teşvîşi ve ķarañluğı ve tarlığı devîñinmez. Ve kâh kâh ah vah ider. Baña bir vaķit hoşca hālceğiz olduydi diye. Ve ümmî ve şādık olan gerekdir ki dā‘iyesî taleb oldi şeyh-i kāmîl hizmetinde ola. Riyāzetden ve hālvat eylemekden aña hizmet yeğdir. Gerçeklikle ve toğruluğla ve dünyā tama‘sızlığla ve niyāzla ve cemi‘i tālîblere şıdkıla ve ihlāşla ve edeble ve buluşduğı vaķtin yārānla hāmūşluğla ve söz şormayınca söylemiye. Ferāyîz ve sünen-i müekkede kıldıķdan soñra ũlū ta‘atî hizmetdir. Zîrā hizmetde nefi‘ ğayra yetişur ve tā‘atde ve hālvetde nefi‘ kenduyedir. Eger huzūr idebilurse hizmetde olanıñ bāţını münşerihdir hālvet de olandansa. Zîrā hālvetde olanıñ ve ümmîniñ ğurūrî ve kenduyi bir haş kişi şanması ve hālvet hāţırasını gidermez. Ve oturuldan bu kağar oldi ve eger çıkarsam şöyle ve böyle idiyen dir. İkisini kaçur oturur ve gönülni zabt idemez. Hāţıranıñ şüretini uyuduğı vaķit de

[188a] ‘acib ve ğarîb vāķi‘alar görür. Ve ehl-i ‘ilmden olanıñ evvel tarîķ-i Haķķa duħūlî müşkildir. Zîrā şıdkı azdır ve nażar-ı ‘aķlî ve istidlālî çokdur. Bir zamānda kendu terāzisine hulefā ve şuyūhî dartar bunlarıñ arasında ve ahvālinde ve

ef' âlinde 'umûmu ve huşûşu bulur. Falan 'azîz falandan yegdir ve falan huşûşda falan filandan yegdir falan emirde bir nice zamân falan ve falan dir yürür. Ve kendunuñ hâline nazar ider ve fikir ider. Emsâli ve akrânı saña ne dirler 'ilim yolunu başaramaydı kenduyu şûfiliğe urdı dirler. Ve akrânıñ bazzî müderris ve bazzî kâdî ve bunlar 'izzetde ve tefâhürde ve dünyâda ve ten'imde ve sen şûfî olup kümmel ricâldenmi olasın. Varub gine ebcedden başlamak gibidir. Ve benim nefsim açlığa doymı falan ve falan ehl-i 'ilmden bir kaç gün vardılar başaramadılar. Müsehhhar oldular. Ve eger sen dahî varursañ şayed ki başaramıyalar illerine dirler epsem yârânlarıñ arasında ne idersiñ. Şağır fâriğ ol dir ve gine nazar ider ki kavli ve fi'lî ve hayâlî bi-gâyet perîşandır şerî' atsızlıktır. Ve ne Tañrî kұлudur

[188b] ne peygamber ümmetidir. İmân ve i'tikâdla kendü hâline ve gönül perîşânlığına ve bî-huzûr olup riyâ ve riyâset ve hubb-u mâl ve halkıñ 'adâveti ve menâşıbıñ mülâzemeti ve zilleti ve ehl-i 'ilmiñ çoklugunu ve biri biriniñ hasedden ve gıybetden ve bahândan ve düzme koşma 'amellerinden gönli urgur. Gine ehl-i 'ilmden ba'zınıñ tarîk-i Hakkâ meşgûl olup huzûr ve cem' iyyet ve şafâ ve nûrâniyyet hâşıl iden akrâna nazar ider. Falani ve falani gör ki Hakk katında ve halk katında hayırla anarlar. İmdi ben bugün ve yarın diyub yürürin vakit ola ki bir gün ölüm ve günâhla mülevves olup âhiretde ve Hakk huzûrunda benim hâlim nice olur bu ma'lûmdur ki âhiret ve şori ve yaramaz işlere' azâb ve 'ikâblar vardır. Ve eger âhirete ananursañ bu iş âhirete ve Tañrıya yarar iş degildir deyub bî-karâr olup her nekadâr men' iderseñ memnû' olmaz. Şimdiyedegin cân çekişdim evvelini ve âhirini fikir eyledim.

[189a] Men' eylemek diye ve çün gelub ve devâmı nefiy hâtıra yollarını ma'lûm idub Hakkâ teveccüh ve devâm-ı zikir yolunu ma'lûm idub meşgûl olduğu gibi ehl-i vicdândır. Bâtınında cem' iyyet ve ferâğat hâşıl olduğunu görüb şükürler ider. Dâyim el-evkât mücâhade ve 'ilim tahşilinde riyâzetler çekmişlerdir. Ve isti'dâdları vardır tiz zamânda bâtınlarıñ şafâsını görüb ziyâde meşgûl olup terakkide olur. Pes ehl-i 'ilmiñ evvelî müşkildir. Ve âhirî ve devâm ve şebât üzerine olurlar. Ve telvîn-i mezmûmdan halâş olur. Şerî' at adâbını şaklarlar. Ve tarîkat adâbını gözlerler. Taşfiye bereketiyle ve 'ilim nûruyla mehâlikî ve mesâlikî görüb ma'ârif-i ilâhî ve 'ulûm-u ledünniyyi rabbânî hâşıl idub ma'lûba vâşıl olur. **Bilgil ki:** tâlib olanlara gerekdir ki çün dâ'iyye taleb oldi ve irâdeti hâşıl kaldı. Ve kaşd ve 'azîmet ve himmet Hakk yoluna eyledi. İmdi gerekdir ki cem'i nâ-meşrû' olana tevbe eyleye. Kavlınden ve fi'ilinden nâ-meşrû' gelmiye. Tamamı Hakkâ rucû' eyleye. Ve gönlini

[189b] dünyādan ve ehlinden ve bunlar hīlesinden ve mekrinden ve Hākdan gayrıya meşğūl olduğun ve himmetsizliklerini görüb i‘rāz eyleye. Ve hubb-u mālдан ve hubb-u cāhdan kenduyu pāk idub dünyādan kenduyu alub āhirete gider gibi göre. Ve eger mücerredse nesi varsa terk eyleye. Eger şeyhi mesken ve gıdā virse kendude nesne kōmiya. Māldan ve manşıbdan hammām-ı bahā koya. Ve eger eyliyse mālını ehline ve ‘iyāline hācet-i zarūrī miqdār bir yıllık koya. Dahī tarīk-i Hākka meşğūl ola kendunun istidādında olan bir yıl olunca fi‘le gelur ve bir yıl meşğūl olub tarīk-i Hākka meleke bulub varub cemā‘atī arasında tevekkülle ve kanā‘atle ve görüdüğü yoluñ adābını zāhiren ve bātinen şaklamağa ve istikāmetle ola. Ve eger mücerred oldıysa bir yıl meşğūl olub ol dahī varub bir yerde şeyhiñ izniyle otura. Ve terk ve tecrīd ve halkdan ‘uzlet idub ve ‘avrat ve oğlanla karışmayub bir köşede otura. Devām-ı sükūt lüzümü’l

[190a] -buyūt ve kūt-u lā yemūt üzerine ola. Tā gör ki Hākdan bir yıl içinde ne zāhir olur. Ve eger evlenmek havāle olursa borca girmeye. Ve her kişi kızını virse ala. Ve aldığınıñ şüret-i hūsnī ola. Ve Hākkın virdigini nefsinden ve ‘iyālinden artani Hāk yoluna vire. Ve eger şeyh hūzūrunda olursa gerekdir ki zühd ve hūsn-ü hūlk ve adāb-ı şerī‘atī ve tarīkatī ve şabrī ve şükrī ve teslimī ve tevfiżī bi-ğāyet eyu ola. Yāranla muvāfaqat ide. Ve muhālefetden uzak ola. Ve şeyhe ve yāranlara i‘tirāz eylemiye. Ve bunlarıñla ziyāde munbasıt olub ne bulursa söylemiye. Ve ziyāde ihtilāf eylemiye. Ve eger kenduden ūlū olsa hizmet ve hürmet ve ‘izzetle mu‘āmele eyleye. Ve eger kenduye beraberse kenduden taqdīm idib edeble ve ta‘zīmle ola. Ve eger kenduden giçi-kiçi ise şefkat ve merhamet ve muhabbet naşihatle mu‘āmele eyleye. Ve eger kenduyu bunlarıñ arasında keşretdir ve şartıdır hūzūr idemezsin dirse vara şeyhden ve yāranlardan icāzet taleb eyleye. Ve anlardan

[190b] hayır du‘ā alub niyāzla vara. Bir köşede otura. Ve eger tālībden biriniñ gölūne sefer eylemek hātırasi gelse nefiy idemezse gönlünün tefriķasi şüretini kimseye dimeye. Ve şeyhe ‘üstür zehabük ve mezhebek ve zehebek’ emriyle ‘amel eyleye. Ve eger yāranlardan kendude teraffü‘ ve ziyāde görüb nāz maķāmına düşüb yāranlardan hizmet ve şeyhden ziyāde ri‘āyet umup kalbine hātırā defī‘ idemezse icāzet isteyub vara. Bir köşede otura. Ve meşğūl ola. Şayed ki şeyhe ve yāranlara i‘tirāz ide ve i‘tirāz ūlū mekirdir. Eger kıluna geturse bir nice tālibiñ gönlüne tefriķa birağur. Ehl-i hasediñ hasedī bir kişiniñ gönlüne geldiği gibi tālībleriñ gönlī müste‘iddir. Tiz sirāyet ider. Ve munbaşığ olur. Ve bu denlin nefsiñ tarīk-i Hākda hamlığına delālet ider. Ve dayım yāranlar yükünü götüre ve yük urmuya. Ve inşāf ide. Ve kimseden inşāf taleb eylemiye.

Ve bāṭının bi-ğāyet şāf tuta. Ve elden gelurse yārānıñ bāṭınına daḥī kendu şafāsī sirāyet eyleye. Ve bazı vakıṭde hoş ḥāl olduḡı

[191a] gibi yāranlara du‘āyi ḥayır eyleye ve Ḥaḡ ḥużūrunda anlaruñ taḡarrubunu dileye. Belki cemī‘i yeryüzünde olan ṭālibleriñ Ḥaḡ ḥużūrunda ḡurbunu isteğe. Ve kenduyu ru‘ūnetden ḥalāş eylemek isterse yāranlarıñ ayaḡı altına yüzünü süre tura göre. Belki neḡadar dūnyā yüzünde ṭālibler varsa anlaruñ ayaḡına yüzünü süre tura göre. Ve dāyim başı ve yüzü üzerine gide ve izini bulmayalar. Ve kenduligi tozi ve tütünü yārān gözüne ḡubār vormeye. Ve böyle olan ṭālib-i maḡbūb ḡalub olur ve eger kāfir arasında daḥī olursa severler. Ve anuñ meşhedī ilāhī olur ki oña işāret olundi. **Bilgi ki:** Mürīd-i şādıḡ dūnyādan ve ārzūyi cismānīden belki başdan ve cāndan çün geldi geçdi. Ve şeyḡ-i kāmil ḡizmetine ulaşdı. Teraḡḡı şol vakıṭ müyesser olur ki şeyḡle kendu arasında mūnāsebet ola. İ‘tikādda ve ṭabī‘atde ve mizācda belki rūḡda ve ‘ālem-i ervāḡda tā feyzi ekmeli vecih üzerine ola. Zīrā odala odun

[191b] arasında tefāvūt çokdur. Yaş olub ḡuru olmya. Tā ḡavī mertebesine varınca pes mūnāsebet ḡavī olsa az zamānda şeyḡiñ aḡlāḡını ve aḡvālını ve adābını kenduyu maḡv idub giye. Belki şūret-i ṭālib şeyḡiñ maḡāmātına libās ola. Nitekim ḡaftān şūreti libās olduḡı gibi ve gözünden gören şeyḡ ola. Ve ḡulaḡından işiden şeyḡ ola. Ve dilinden söyleyen şeyḡ ola. Ve eger bu maḡām olmadıysa gerekdir ki şeyḡiñ aḡlāḡıyla ve aḡvāliyle ve adābıyla ola. Ya‘nī şeyḡiyle göre ve şeyḡiyle baḡa ve şeyḡiyle yürüye ve şeyḡden bir nefes ḡālī olmya. Ve ḡāfil olmya. Ve bu ma‘nā kemāl-i mūnāsebet ve muḡabbet ister. Ve eger kenduyu nefiy idub şeyḡle bu yoldan mu‘āmele idemezse gerekdir ki şeyḡi şöyle göre ve i‘tikād eyleye ki şeyḡ Allah ḡulḡuyla ve şıfatıyla muttasıf ve mūteḡaḡḡıḡ ve mūteḡallıḡdır. Ve Ḥaḡḡıñ mazḡar-ı kāmilidir. Ve ḡalīfe-i Ḥaḡdır. Ya‘nī bundan gören ve işiden ve söyliyē Ḥaḡdır. Bunuñ şūretī ḡicābı ardından ve bu ortada yokdur. Ya‘nī şeyḡi maḡşūd-i ḡaḡıḡiye ḡicāb tıtmaya. Bilki āyīne-i cemāl-i

[192a] ber-kemālī göre. Maḡşūduna ve maṭlūbuna āyīne-i naḡar eylemiye. Ve āyīne de görünen şūrete naḡar eyleye. Ve eger bu dereceyi göremezse bari Ḥaḡḡıñ maḡbūbudur ve şeyḡiñ Ḥaḡḡa bu mertebede ḡurbi vardır. Ḥaḡ Te‘ālā buni sevub buña sem‘ olmuşdur. Ve başar ve yed olmuşdur. Ve ‘aḡıl ve ḡöñül olmuşdur. Şeyḡ Ḥaḡla görür ve işidir ve Ḥaḡla söyler. Ve ḡöñlī Ḥaḡḡıñ evidir. Ve şeyḡ Ḥaḡdan bir nefes ayru degildir. Ve bunuñla muşāḡabet heman Ḥaḡla muşāḡabetdir deyu i‘tikād idub bu ma‘nīden bir nefes ḡāfil olmayub adābını muḡkem şaḡlayub şoḡbetinde ve ḡayri yerde olsun. Ve ḡizmetinde şābit-i ḡadem ola bu i‘tikād üzerine. Ve eger böyle bilu ḡördüyse

işî tamam oldi. Ya'nî bu maqāma Hakkî āyineyi mahşûşdan ya'nî şeyh şüretinden gördi. Çün bu maqāmın hakkında geldi. Cemî'i mevcûdât ve zerrât 'ulvî ve süflî ve mülkî ve melekî Hakkın mazharî ve meclâsîdir. Her yüzde ve her zerrelerde matlûbî ve mahbûbî görebilir. İşî tamam olur. Ve cemî'i

[192b] yolların bi-gāyet yakînidir. Ve nikâh-ı rûhânîniñ hükmî böyle teķāzâ eder zîrâ tâlibin isti' dâdında var idiki şeyhle şıfatda ya evşâfda ya hâlde ya ahvâlde ya ef'âlde ya merâtibde iştirâkde yahud münâsebet-i zâtıyyede ve eger cemî'inde bu beş haşletin münâsebet olduysa tamam-ı şeyhin zıllî ve mazhari ve tecellîsidir. Zîrâ her emrî cāmî' iki kişi arasında veya cemâ'at arasında bu denlin ahkâmı muttasıf oldıysa qabûl ziyâde olur. Bilki mümâselet ve iştirâk bir veceihle vâkı' olur ki hükmün te'addüdi mürtefi' olur. Şeyeyn ya eşyâ arasında bu cihetden muhabbet olur. Ve vuşlat ve ictimâ' olur. Ve eger bu evşâfın ba'zında yahud mâ-bihi'l-imtiyâz ziyâde olsa hilâf ve şikâk ve nifâk ziyâde olur. Ve bunların ba'zında iştirâk ve ba'zında ihtilâf kâh ittifâk kâh firâk olduğı andan ötüridir. İttifâk ve firâk şürete göre degildir. Buña

[193a] tafşîl ve beyân olundi. Ve ba'zı olaki bir hafta veya bir aylık yol ola mâbeynlerî. Ammâ ma'niden birbirinden bir nefes ayru olmayalar. 'Âlem-i mişâlde ve berzahda yakazaten ve menâmen mülâkât iderler. Nitekim işâret oña olundi. **Bilgil ki:** Eger tâlib bu maqâmları münâsebetleriñe beyân olundi hâşıl kıldıysa kendu mişkinden belki Hakkdan halîfe oldi. Ve şeyhin bu kimesne zıllîdir. Ve her yere varsa şeyhin zıll-î medd eyler. Ve anda tâlibler ve müste'idler gölgede olurlar. Gölgeistirâhat içundur vardığı yerin tâlibleri şeyhin gölgesinde olurlar. Ve şeyhin kemâlini ve Hakkta teveccühünü ve adâb-ı tarîkini ve adâb-ı şerî'atî şaklayub vardığı yere rahmetdir. Ve eger bu maqâmlar ve münâsebetler cemî'i cihetden olmazsa ve ziyâde mücâhede-i nefsi ve muhâlefet-i hevâ eylemekle 'amel-i takvâyla ve 'azîmetle ve nâmeşrû'un cemî'ine tevbe-i naşûhla ve pak-ı i'tikâdle ki ehli sünnet ve cemâ'at üzerine ola. Ve şerî'at-i tarîkini ihtiyâtle duta. Rafiziden ve i'tizâlden ve bid'atlerden pak ola.

[193b] Ve bu maqâmda sâbit-i qadem ola şabırla ola. Şeyh evâmirinde ve yârân emrinde ve muvâfaqatında ve kendunun tabî'atine hoş gelen emirden ihtirâz eyleye. Ve nefisine mücâhade ve riyâzatla buyura. Ve nefsin murâdına şecâ'atle riyâzatlar buyura. Ve nesi varsa Hakk yolunda bezl eyleye. Belki cân ve başi dost yoluna oynuya. Zîrâ buhl kayd-i 'azîmdir ve ülû hicâbdır. Ve şıdkî ola Hakkla olsun ve halkla olsun gerçeklik maqâmâtın yüzi şuyidir. Ve 'ilmî ola ferâyizden ve sünen-i müekkededden bâ-haber ola. Ve hüsn-ü hulķî ola dâyim tabî'atî açuk ola. Ve huyî eyu ola ve yâranlara tarlık göstermiye. Ve eger tarlıkı olub def' idemezse 'uzlet eylese. Ve kimesneye hâletiniñ

futûrunu izhâr eylemeye. Ve tekebbür ve tefâhür ve ‘ucubdan ve da‘vâdan ve riyâsetden uzak ola. Ve yâranla tevâzu‘ ve şikestelik ve hizmetle ülûlara ve rahmet ve şefkat ve dildârlıgla ve mürâ‘âtle ve luflufla ola. Ve kenduden işgâllere ve kendunuñ yükünü kimseye urmıya. Ve kendu hamûl ve yük götürücü ola. Ve sofrada hazzını yâranlara

[194a] İşâr eyleye. Ve kimesneniñ naşibine tama‘ eylemiye. Ve teslimde ola. Zâhir ve bâtını şeyhiñ taşarrufunda ola. Ve kendunuñ taşarrufâtında mahv olub ğassâl elinde ölünün olduğu gibi ve bunuñ teslimi ölü gibi ola. Ve ğassâl dahî pak edici ola. Ve tefvîzî ola. Kendu vücûdundan mürîdî tizcek pak ider ola. Ve eger şeyh bir günde evine gire kovsa gitmeye. Ve şeyh kovduğu merdûd olmağa delil degildir. Ve eger kendu i‘tirâz ve inkâr idub bir kerre kenduyu alub çıkarsa tamam-ı merdûd degildir. Belki şeyhiñ biñ kez kovduğundan kenduyu bir kez alub çıkardığı ortakdır. Ve çün mürîd bu sıfatlarla mevşûf ola. Şeyh cemâlinde ve âyînesinde maṭlûbuna ve maḥbûbuna ‘inâyet-i Hâkla ve himmet-i şeyhle tiz zamânda ḥâsıl kıla. **Bilgil ki:** Çün tâlib-i riyâzet ve mücâhede eyleyub rûhîni ṭabî‘at kuyusundan çıkardıysa ve gönlünî taṣfiyeyle muṣaffâ ve münevver eylediyse kendu bilir ve şeyhi bilir. Ve çün kenduyu ve şeyhi bilir Hâkkî bilir ve ‘âlem-i şehâdeti ve berzahî ve ‘âlem-i miṣâl- muṭlaķi ve meḳayyedi bilir. Ve şeyh tâlibiñ bu maḳâmlari

[194b] ‘ubûr idub tefâşiliyle muṭṭali‘ olduğunu zâhirinden ve bâtınından bilir. Zîrâ şeyh bâġbândır bâġbânîñ ma‘rifeti vardırki cemî‘i ağaçlarıñ yemişini bilir. Ṭatludur ve kânġi ağacıñ yamişi ekşidir ve acidir bilir. Ve aña göre terbiyyet eyler. Tâlibiñ aḥlâķi ve teslimi ve adâbî eyu olan eyu yemişludur. Ve teraddidi ve inkârî ve gümânî olan telḥ yemişludur. Ve kâbili terbiyyet degildir. Ve ‘âlem-i vaķâyî‘inden bilir. Zîrâ vâķî‘a tâlibiñ nabzıdır ve maḳâmâtıñ egerçi nihâyeti yokdur ve her maḳâma münâsib vâķî‘a görür. Ve eger riyâzet ve mücâhade idub ve cüz-i ḥâķi pak idub ‘ubûr eylese inişlerden ve kıyulardan ve karañluk yerlerden ṭaġlar ve yüce depeler ve köşklere çıķa durur göre. Ve bedeninden süstlük ve kâhillik ve ġaflet ve keṣâfet gide. Letâfet ve ḥiffet gele. Ve eger şû cüzünden ‘ubûr eylese çimenler ve bâġlar ve bâġçeler ve ekinler ve revân-ı şular ve deñizler ve bunlara uğrayub geçer olsa ‘ubûr ‘alâmetdir. Ve eger şulari bulanık ve bâġçeleri perîşân kapusuz

[195a] ulaġusuz ve şurada ḥâķ ve ḥârlar görseñ henüz ‘ubûrundan futûr vardır. Ve eger kendude olan cüz-i havâdan ‘ubûr eylemeli olsa havada uçmaķ ve havada segirtmek ve gökler ṭarafına uçmaķ ve eger od şıfatını ubûr eylemeli olsa çerâġlar ve şem‘iler ve berķler ve bunlari ardında görse tiz ubûr ider. Ve eger gökler şıfatlarına ubûr ider olsa bir gökden bir göġe gitmek ve ‘urûc eylemek ve gökler yüzünde uçmaķ

ve degirmenler görmek ve ‘arş üzerinde semâ‘ urmağ ve yeri ve gökleri ve toğ gibi elinde dutub segirtmek ve bunlari dolab gibi döndürmek kendunun aḥvālī ve dimāğīn ve riyāzetī sebebiyle ve ‘uluvv-i himmetiyle ve ḳavī teveccühle olduğuna delīldir. Ve eger gökleriñ melekūtine ‘ubūr eylese ve yıldızlar ve aylar ve güneşler ve nūrlar görür. Ve eger şıfat-ı ḥayvānātī behīmī ve seb‘ī ve koyun ve şıgır ve eşek ve köpek ve ḳurt ve arslān ve ḳaplān ve yılān ve akḳreb ve bunlariñ emşālī canavarlar görürse bunlara

[195b] ḡalebe ve kendu bunlari döger ve yaḳur ve öldürür olsa bu şıfatlardan ‘ubūr ider ve eger bunlari kenduya ḡālib görse bu şıfatlardan henüz ‘ubūr eylememiştir. Ḳavī riyāzet gerekdir ve eger necāset görse veya necāset içinde kenduyu görse dünyānīñ ḥaḳīḳidir. Aña aḳçe vāşıl olur. Ḳadmekāḥda necāset görse ki ḥubāb gibidir flori vāşıl olur. Eger aḳçe görse perīşān ḥaberler işidir. Eger ḳarınca ve şıçan ve toñuz görse ḥırş ve eger bunlar buña ḡalebe iderlerse henüz ḥırş şıfatından geçmemiştir. Ve eger bunlari helāk iderse ‘ubūr ‘alāmetī ve nefsinīñ şıfatlari şüretidir. Ve ‘ālem-i ervāḥdan ve ‘ālem-i şıfatdan ve ‘ālem-i ef‘ālden ve ulūhiyyet ‘āleminde ba‘zı veḳāyi‘ yüz gösterse ani ṭālib ta‘bīr eylemez. Ve mürşidsiz olmaz. **Bilgi ki:** Eger od görse ‘unşur-u nārī şüreti olsa olur. Ve nār ‘azab olsa olur. Şayed nār şevḳ ve muḥabbet ola ve kāḥ ola ki zikir nūrundan ola ve kāḥ ola beşeriyyet odi ola. Ve kāḥ

[196a] ola ki heybet odi ola. Ve kāḥ ola hidāyet odi ola. Nitekim Mūsāya od şüretinde görindi. Ve kāḥ olaki ma‘rifet ola. ‘Ve lem temseshu nūrun ‘alā nūr.’⁵⁷⁴ Bunlariñ ta‘birini şeyḥ-i kāmīl ve mükemmīl-i şāḥib-i vāḳı‘a olanlar bilur ki ‘ālem-i ḥayālī neşā-i insāniyeden buldular. ‘Ālem-i mişālī muṭlaḳnīñ nüshasını gördüler. Cüzūñ külli nisbeti gibi ve körfezūñ deñize nisbeti gibi. Zīrā ḥayāl-i insānīñ ṭaraf-ı a‘lāsī ‘ālem-i mişāle muttaşıldır. Belki ‘ālem-i ervāḥa muttaşıldır. Belki ef‘āle ve şıfata muttaşıldır. Ve ‘ālem-i mişālīñ nisbī şüret ‘ālemine ki mazḥar-ı ismi zāhirdir. İnsānīñ zihni ve ḥayālī şüretine nisbet olduğu gibidir. Ve bu maḳāmda olan ‘ālimiñ ‘ilminde cehil olmaz. Ve ammā insānīñ ḳuvvet-i muteḥayyilesi ve mutaşarrifesī tābī‘dir rūḥunun nūrāniyyetine. Ve bunuñ ıtlā-ı ḳuvvet-i mutaşavviriniñ ḳuvveti miḳdārī ḥikāyet idub ve heyet-i dimāğının cevdetine göre ve mizācının istikāmetine göre ve inḥirāfına göre ve mekānīñ

[196b] ve zamānīñ ḥāşiyetine göre olur. Ammā ‘ālem-i mişālde mütecessed olan ismi bātında olur. Evvelen ve ‘uḳūlda ve nufūsda olur. Şāniyen ve buni şol kişi bilur ki insānīñ ḥayālī muḳayyed ola ‘ālem-i mişāle. Ve eger mizāc ve ḳalb-i şāḥiḥ

⁵⁷⁴ Nūr 24/35.

oldiyse ‘ālem-i mişālden ‘ālem-i rūḥa ve ervāḥdan ḳalbe ve ḳalıbdan ḥavāssa gelur tevaḳḳufsuz. Ve nefsiñ aña ıttılā‘ı olmaz ba‘zına göre. Nüzül-ü baṭın olur ve nüzül-ü serī‘ olur. Bāṭınıñ şafāsi olmamışdır. Ve tamam-ı inḥirāf vardır. Ḥazreti Ḥaḳḳa teveccühünden ve merātib-i ervāḥa bu‘dundandır. Ve ba‘zılar vardır ki aḥyānen ḳalbine şafā gelur ve ferāḡat gelur. Şūḡlinden ḥayāliyle ‘ālem-i mişāli muṭṭalaḳa muttaşıl olur. Ve nefsi ol vaḳıtte idrāk ider ve anuñ ‘aksī ḳalbine mun‘akis olur. Nūrānī ‘akisle ḳalbinden dimāḡına ‘akis urur. Ve dimāḡından munṭabī‘ olur. Ve eger eşer-i ḥadıṣ-i nefis olsa ḳuvvet-i mutaşavvireniñ anda medḥalī vardır. Mizāca göre ve alana göre ḥüküm ider. Ve bu maḳāmda sālīk ekşer ḥāṭırası şüretidir ki

[197a] görür ve mu‘abbir gerekdir ki ḥāṭıra üzerine ta‘bīr eyleye. Ve eger mizāci şāḥiḥ ve dimāḡi müstaḳīm oldiyse ve ḥadıṣ-i nefis rü‘yāda ḳalmadıysa ve bu rü‘yā Ḥaḳdandır. Zīrā bunuñ şāḥibī ḳalbinī māsivā endişesinden pak idub ḳalbine istivā urmuşdur. Gördüğü ‘alā mā hiye ‘aleyhidir. Ta‘bīre muḥṭāc degildir. Zīrā ‘aksiñ ‘aksidir. Ve aşıl şüretidir. Zīrā ‘aksiñ ‘aksi aşıl şüretiñ ‘aynidir. Ekşer enbiyānıñ rü‘yāsī bu ḳabildendir. Ve İbrāḥīm ḥazreti ‘aleyhisselāmın rü‘yāsī zāfir üzerine oldi ve te‘vīl eylemedi. Ve eger bir kimesneniñ ḳalbī beytullah olsa ḥāricden ḳalbine nesne gelmez. Belki anuñ ḳalbī menba‘da şüretlere ve dimāḡa evvel munṭabī‘ olur. ‘Aksi ‘aks olmaz. Ve inṭibā‘i vācidle olur. Aşıl şüret üzerine olmaz mu‘abbir te‘vīline muḥṭāc olur. **Bilgil ki:** Rü‘yāyī şāliḥa nübüvvetiñ kırk altı cüzünüñ bir cüzidir. Çün sālīk mücāhade idub başiret gözi açıldıkça ve ‘ālem-i berzaḥa ve ‘ālem-i ḡayba muṭṭali‘ olur. Ve nūr-u vaḥdāniyyetle şirket-i zulumātından ḥalāş olub işneyniyyet ve insāniyyet varlığı Ḥaḳ

[197b] Te‘ālānıñ şıfatı nūrī tecellisinde maḥv olub ve benlik ve senlik kudüretinden ve zulmetinden ḥalāş olup uyanuḡken daḥī ḥoş vāḳı‘alar görür. Ve eger nūr bī-nihāyet ve nihāyetsiz ‘ālemler ve ṭayy-ı zemīn ve āsumān ve renksiz ‘ālem ve keşf-i me‘ānī ve ‘ulūm-u ledünnī ve aletsiz idrāk ve cismāniyyetden tecerrüd ve tecelliyyi rūḥāniyyet olursa rūḥ nümāyişleridir. Ve eger melekūt müṭāla‘a olunsa ve melāike müşāhade eylese ve cennet ve cehennem ve ‘arş ve kürsī ve şıfatı mülki ve şıfatı ḥamīde ḥuşūlune delīldir. Ve eger şıfat-ı ulūhiyyet keşf olsa ilḥāmāt ve işārāt mükālamāt ve şıfat-ı rubūbiyyet tecellī eylese tecellī eylese fenāya ve beḳāya delīldir. Ve eger āyinelere ve aylar ve cevāhir ve şāfi gökler ve şāfi şular ve çeşmeler ve ḥavūzlar ve bostānlar bunlar gönül maḳāmına duḡūle işāretidir. Ve eger ḥicābdan bil-külliyeye çıkar renklerden ḥalāş olub renksiz ve şüretsiz ve mekānsız heyetsiz müşāhade ola. Ve her şekil ve levn ki ḥayāl-i idrāk eyler. Beşeriyyet

[198a] şıfatınıñ ve hayāl-iñ taşarrufundandır. Rūh-ı hayāl-i hicāb ardından gördügidir. Ve ehl-i vecd olanlara berķ ve levāyih ve levāmi‘ vāķi‘ olur. Ve ğāyib olur. Ve eger gönül āyinesī tamam-ı pak ola rūhuñ nūrī tamām-ı ‘aks ura. Ve nefis müzekkī olup kalıb-ı kadehī şāfi olub nūr rūha gelub kalbde ve belki kalıbdā imtiyāz götürülüb rengin şarābı sırça-ı şāfi içinde ki gibi zāhiri ve bātinī nūr olub fark olmya. Ve bu maķāmda ehl-i dil olalar. Güneşi gönlüne geturse nūruyla ve cirmüyle bu nūruñ şafāsınıñ katında güneş kanlu çıkar gibi görüne. Ve eger bundan terakķī eyleye Hāķ Te‘ālānıñ şıfatları nūrunu müşāhade eyleye. Ve kendunuñ şıfatını ve fi‘lini Hāķķıñ şıfatı ve fi‘li katında muhtefi göre. Ve gönül Hāķķıñ ta‘lim ve ta‘rifiyle şuhūd-u zevķini bula. Ve gönül bu maķāmda gördügi yalān degildir. ‘Ma kezebe’l-fuādü mā raā.’⁵⁷⁵ Ve ol nūr gönlün ma‘rifeti olur. Ve ol zevķle bilur bildigini. Ve bu ma‘ānī zevķdir ‘ibāret andan ‘acizdir. Ve eger hicāb bā-küllīye mürtefi‘ oldıysa bī

[198b] -vāsıta tecellī vāķi‘ olur. Ve gönül menba‘ı ‘Senürıhim āyātınā fi‘l-āfāķi ve fi- enfüsihim’ zāhir ola. Ve kenduyu maħbūb göre. Ve eger mevcūdāta nāzar eyleye kendu cemāline āyine tutup kendunuñ cemāli kemālini müşāhade eyleye. Belki kenduligi ortadan gidib maħbūb göziyle maħbūb yüzüne baķa beķā bula. **Bilgil ki:** Hāzreti Rasūl ‘aleyhisselām buyurub yetmiş biñ nūrdan ve zulmetden hicāb var didügi yetmiş biñ ‘ālem vardır. Mülk ve melekūt ve cisim ve rūh ve cemī‘i yetmiş biñ ‘ālem bundadır. Ya‘nī mülkde ve melekūtde ve cisimde ve rūhda cümlesi cem‘ olmuşdur. Ve insānıñ daķı şūreti mülkdür ve cisimdir ve rūh-ı melekūt ve ğaybdır. Pes insān bu iki ‘āleme cāmī‘dir. Ve yetmiş biñi insāndadır. Ve insānıñ rūhunuñ ğaybe ve şıfata ve ef‘āle münāsebet-i tāmmesi vardır. Ve anuñ beş hissī vardır. Anuñla ğaybı idrāk iderki ol ‘aķıl ve gönül ve sır ve rūh ve hafīdir. Ve yetmiş hicābı bu havāssı sebebiyle keşf ider. Ve bu beş hissī taķşil eylemiyen

[199a] hicābdan kurtulmaz. Nitekim cismiñ beş hissī zāhiri vardi. Ve birisiyle idrāk eyledigini aķar hisle idrāk eylemezdi. Ve bu havās ki ‘aķıl ve gönül ve rūh ve sır ve hafīdir. Taķşil eylemiyen biñ çalışsun nāzar-ı ‘aķlıyla tecellī ve keşf-i haķāyık olmaz. ‘Velākin ce‘alnā nūran nehdi bihi men neşāu min ‘ibādinā.’⁵⁷⁶ Belki nūr-u rabbāni ki āña hafī dirler beyānī geķdi. Ol gelmeyince tamamı yetmiş biñ hicāb götürülmez. Ve haķıķat-i hālden haber-i hafī virur. Ve bu havāsla meşhūd olan zāhir uyanık olurken maķşūdunu görür ve görmege müşāhade dirler. Ve bu maķāma gelen kişiniñ havāssı zāhırisi ki bu beş hissīdir bir olur. Belki gönül beş hissīñ ‘aynī olur. Ve

⁵⁷⁵ Necm 53/11.

⁵⁷⁶ Şûrâ 42/52.

göñül gelur ‘ayniden nazār eyler ve kulaqdan işidir ve dilden söyler. Bu ma‘nāya işāretler geçdi. Ve yetmiş biñ hicāblardan göñül zūlmānī ve nūrānī perdelerden geçdi. Ya‘nī cisminiñ ve rūhunuñ perdelerinden geçdi. Ve kenduya cem‘ olub menba‘ oldi. Yetmiş biñ ‘ālemiñ hicābını

[199b] ve bu‘dunu def‘ eyledi. Belki yetmiş biñ ‘āleme hayāt ve cān oldi. Zīrā bu göñül cemī‘i ‘ālemiñ merkezīdir. Ve cemī‘-i ‘ālemin muşaffā āyīnesidir. Belki cemī‘-i ‘ālemiñ rūhudur. Ve eger bu olmasa ‘ālem ölür. Belki cānsız gövdeye döner. Belki güneşsiz giceye döner. Belki imānsız ‘amele döner. Ve eger bunlardan ve vārişlerinden ‘ālemdə kimesne qalmasa dīn yolu örtölüp halk hicābla ve bu‘d ve hırmānla ve ğafletle ve ‘ömrī teşvīşle ve qarañluğla ve tarlığla ve heykel-i zūlmānīniñ içinde qarañlukda heyman-ı kuvāyı zāhirisi ve bātinisi yıldızlarıyla dünyāda ve āhiretde zulumāt içinde geçerler. ‘Men kāne fī hāzihi e‘mā fehüve fī’l-āhīrati e‘mā.’ Ne‘ūzu billahi min zilleti’l-ğafleti ve’l-hicāb. Ve neden geldigini bilmeye ve niye geldigini bilmeye ve qande gider bilmeye. ‘Ülāike ke’len‘āmu belhum eğalli sebīlen.’ **Bilgi ki:** Rū’yāniñ te’vīle muhtāc olmayani mütevassıtlar vākı‘asıdır. Zīrā anlarıñ göñlī menba‘ degildir. Göñüllerinde zāhir olan ‘aks-i ‘ālem-i mişāldir. Ve göñüllerinden dimāğlarına ‘akis urur. Ve çün ‘aksi ‘akis aşıl şüreti gösterir. Ve ‘aksiñ ‘aksi çün ‘aynīdir. Te’vīle hācet

[200a] degildir. Ammā kümmeliñ qalbī ki menba‘dır. Ve Allahıñ evidir. Ve göñlünde dimāğa ‘akis urur ve ‘akis te’vīle ve ta‘bīre muhtācdır. Ve eger vākı‘a göreniñ mizācında yaramazlık olsa ve dünyā endişesinden ferāğat bulmasa belki şıfat-ı zemīmeyle göñlī mükedder olsa ve buhār-ı fāsīd bedeninden dimāğına çıkup dimāğını fesāda virse ve ahlākı yaramaz olup şüreti ve sīreti yaramaz olub ne düş görse şeytānīdir. Ve bunuñ şahıslık ‘alāmeti hodbīn ve hōdpesend olsa gerekdir. Ve hiç kimseyle münāsebet cān ve göñülden eyelemese gerekdir. Ve eger iyilikler ve ihsānlar ider olsañ dahī bir iki güne varmaz gine muhālefet ve ğıybet yoluna gider. Belki şimdiki zamānda benim gibi yokdur ve ğarāyib vākı‘alar görüyen diye. Falani yarāmaz gördüm ve anuñ hālī yarāmazdır diye. Ve dāyim ğayrılar haqqına yarāmaz düşeler görse gerekdir. Zīrā kendusi yarāmazlığından ğayrılar şüretinde ve āyīnesinde kendunuñ yarāmazlığını görür. Ve enfüsi ta‘bīr eyleseñ bī-hūzūr olur.

[200b] Baña münkirdir deyu ‘adāvetler eyler. Ve göñüller yıkar. Ve ūlū ūlū da‘vālar eyler. İnḫirāf-ı mizācī ve dimāğī vardır. Ve şıfat-ı zemīmesini ahlāq-ı ḥamīde görür. Cehl-i mürekkebirdir. Ve anuñ mekrinden ve muşāḥabetinden bigāyet ihtirāz eylemek gerekdir. Ve rū’yāniñ merātibini bildiñ ve aşlını bildiñ ve ehliniñ merātibini

bildiñ ve derâcâtınıñ tefâvütlerini bildiñ ve aḥvâlleriniñ ihtilâfınıñ ‘illetlerini bildiñ ve düşî görenle mürâyî‘nî gördüğü ortasında şâbit olan münâsebetî ḥâlde ve şıfatda veya fi‘ilde veya mertebede iştirâkde veya zâtta olan münâsebetî bildiñ ve gördüğü şüretle kendu arasında olan mu‘ârazaları bildiñ. Ve Allaha şükür ki te‘vîli rü‘yâyî i‘lâm eyledi. Ve sâlik vâkı‘asına varup ‘âlem-i berzahda anuñla bile görüb ve sözünü tamâm eylediginden soñra şüret şüret ve şehâdet ‘âlemine gine gelub anuñ vâkı‘asının şüretini ve te‘vîlini ve aḥvâlini ve fi‘lini zâmîrini ve ḥatırası şüretidigini Ḥaḡ te‘âlâ i‘lâm idub ve düş görenlere beḡadri vüs‘a beyân ve münâsebetleri ve i‘tikâdleri ve muḡabbetleri derecesini Ḥaḡ Te‘âlâ kerem ve luḡfundan

[201a] i‘lâm eyledi. Ve eger eyu naḡar eylerseñ nâs uyḡudadır. Ve ne görürlerse ve ne işidirlerse düşde görürler ve düşleridir. Zîrâ Ḥazreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurur ‘Ennâs neyâmun feizâ mâtu intebihû.⁵⁷⁷ Ya‘nî Âdem ve oğlanları uyurlar. Ve eger ölseler uyanurlar. İmdi bunlar maḡcûblardır. Ve ḡaflet uyḡusi içindedir. Ölmeyince bunlar uyanmazlar. Ve eger ölseler uyanurlardı. Nitekim kāfirler diyeler ki ne olaydı bizi gine dünyâyâ atalardı imâna gelup eyu ‘ameller iderdik diyeler. Ve mü‘minleriñ ‘âşileri diyeler ki ne olaydı gine dünyâyâ varaydık ve ‘amel-i şâliḡ üzerine olaydık ve herkeze bizden yarâmaz iş gelmeyeydi. Ḥayf gicemiz gice ve gündüzümüzde gice ḡafletle ve ḡarlıḡla ve teşvîşle ve meḡanetle ve bâḡıl işlerde ‘ömrümüzü geḡürmüşüz diyeler. **Bilḡil ki:** Eger vâkı‘ada maḡbûb oḡlan veya babañi veya ḡardaşñi veya ecdâdıñi ve atañ ḡardeşlerini görseñ ve anları ḡoş ḡâlde görseñ rûḡuñ nefsi üzerine ḡâlib olduḡuna delîldir.

[201b] Ve eger yaramaz ḡâlde görseñ evzâ‘ ve eşḡâle ve şüretini parîşân görseñ rûḡuñ ḡâliniñ za‘fine delîldir. Ve eger anañ ve ana te‘alluḡâtını ve ḡız ḡardeşñ güyeḡün ve dünürüñ ölü olup ve dirilup ata biner görseñ ḡabî‘atıñ ve nefsiñ ve cismiñ murâdi üzerine olmuşsun. Ve ḡabî‘ate tamâm-ı meyl eylemişsindir. Ve eger güzel ḡızlar ve maḡbûbe ḡâtûnlar ve libâsî ve zînetî ḡöḡçek olsa nefsiñ tezkiyesi eyudur. Riyâzetle teraḡḡî eylese olur. Ve eger enbiyâyî ‘aleyhimusselâm ve evliyâullahî görseñ ve padişah-i islâmî görseñ rûḡ şüretidir ki nefis üzerine istîlasına ve Ḥaḡla âşinâ olmasına delîldir. Ve rûḡuñ ḡankî nebiyyi ve veliyyi görse anuñ rûḡuna münâsebetine delîldir. Enbiyâyî düşde ḡörmek ḡüner degildir. Belki âdâb-ı şerî‘ atıyla dâyim müeddeb olub ‘âmil olmaḡ ḡünerdir. Ba‘zı fâsıḡlar olur ki mest yatur ḡazreti Rasûlî şallallahu ‘aleyhi

⁵⁷⁷ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 312.

ve sellem düşünde görür. Ve şabâh gine meyhâneye gider. Ve eger enbiyâyı yarâmaz şüretde ve yaramaz libâsda görseñ ve yarâmaz

[202a] Hâlde görseñ sünnetiniñ ‘amelinde ve âdâb-ı şerî‘atinde takşır eyledugune delîldir. Ve Hakkı görseñ rûhuñ Allah hulkuyula tehalluğa ve ittişâfa delîldir. ve me‘ârif-i ilâhiyyeye duhûl eylemege delîldir. Ve eger bunlari sâlik görüp riyâzete ve mücâhadeye ve şerî‘at adâbî üzerine olub kılet-i kelâma ve devâm-ı şıyâma ve ‘uzlet-i enâma ve kıyâm-ı leyâlî ‘alâ‘d-devâma ve devâm-ı teveccühe ve zikre ve devâm-ı nefyi‘l-havâtıra ve‘l-murâkabe ilâ‘l-meliki‘l-‘allâm hâsıl eyleyub enbiyâyı ve evliyâyı zâhirde ve bâtında müşâhib göre. Bilki enbiyâya vâriş olub kümmel ricâlden ola. Ve Hakk Te‘âlâ buni sevub kerem ve lutfundan ve ihsânından kendunuñ kurbunu zâhir eyleyub ve mehbûb olub Hakk Te‘âlâ buña sem‘ ve başar olub evliyâullahdan olub düşünde gördüğü ‘ayne ve başara gelub zâhir gözüyle göre ve ‘ömri düşünde görmegle geçmiye. Ve hakîkat-i hâle muṭṭali‘ ola. Enbiyânıñ hâlini ve Allahıñ kudretini ve ülûluklarını bile. Ve tamamı anlari cân ve gönülden seve. Evvel eyu hâlde ve ülû maḳâmdayın deyu kenduyu hoş kişi şandugundan utana. Ve düşünü

[202b] Hikâyet eylemekden fâriğ ola. Ve ehl-i hâl ola. Ve düş ehlî kenduyu anuñla bir hoş kişiyen diyen. Dâyim mâzide olan aḫvâlle meşgûl olur. Ve bunuñ mişâlî geçmiş yağmura giyineñ istemege beñzer. Pes ehlullah mülâkât idenler gerekdir ki herkez mâzî ve geçmiş aḫvâlinde ve geçmiş erenlerden ve sekr hâlinde geçmiş abdâllardan anlarıñ ḫuzûr-u şerîfinde söylemiyeler. Belki mülâkât eylediği ‘azîz-î cemî‘-i ehlullahıñ naḳd-i vaktidir bu maḳâm ve aḫvâl ve şuhûd ve zevḳ ve şevḳ ve üns anlarıñ yüzünden ol zamânda gelib zâhir olub ve anlar çün bâtın oldular. Anlardan tolmuş şu gibi bu ‘azîziñ şüretinden ve sîretinden gelub zâhir oldular deyu i‘tikâd idub cemî‘i ehlullahıñ ḫuzûrunda oturur gibi edeble otura. Ve geçmiş ülûlar aḫvâlinde söylemek naḳd-i vaktiden gâfil olmaḳdır. Bilki bu ‘azîzde olan hâl ve maḳâm kümmeliñ maḳâmi degildir. Belki sen anlarıñ gibi degilsin deyu inkâr eylemḳdır. Ve eger anari görse dahî anlarıñla geçmiş ‘azîzlerden söyledi. Ve oña dahî inkâr iderdi.

[203a] Ve eger mülâkât olduğı ‘azîz anlarıñ naḳd-i vaktini görürse bu ‘azîziñ yüzünden anlari bilki enbiyâ ‘aleyhimüsselâm bilki Hakk Te‘âlâ bunuñ yüzünden müşâhade eyler. Vâriş-i nebî ve velî olub ehlullahdan olur. **Bilgi ki:** Tecellî Hakk Te‘âlânıñ şıfâtî ve ef‘âlî zâhir olduğuna dirler. Ve ba‘zı sâlikler bu maḳâmda ḡalaṭ iderler. Şüret-i rûḫ bizzât rûḫ-u tecellî eylese tecelliy-i Hakk şanur ve da‘vâyı kurb ve tecellî ider ve ma‘ârif söylemege başlar. Ve kurb-u nevâfilden ve kurb-u ferâyizden haberler virmege başlar. Ve ülû ülû da‘vâlar eyler. Ve eger fark dilerseñ tecelliyi rûḫla

tevelliyi haq olduğu ol vakit olurki çün nefsi sâlikîñ tezkiyeyle müzekkî ola. Ve gönül taşfiye ile muşaffî ola. Ve nûr-u rûh gönülüne ‘akis şalar. Ve rûhâniyyet galebesinden zevk ve şevk-i rûhânî hâşıl olub vecd-i rûhânî olub ve sekr gelib gönlini belki şüretini başdan ayağa münevver göre. Şarâbla sırça kadehde olan imtiyâzîñ irtifâ‘î olduğu gibi ve bu hâlde kenduyu başdan ayağa nûr göre. Şol oduni od yakıb od olduğu gibi başdan ayaga kenduyu köz göre. Ve ene’n-nâr diye. Ne

[203b] söylerse sözi ene ola ve ben dimekle muşaddar. Ve eger tezkiye-i nefis ve taşfiye-i dil ve tecelli-i rûh hâşıl kılub nûr-u rabbânî tecellî eyleyub nûr-u rûh ve şafây-ı kalb vesâyir havass-ı muhtefî olub yıldızlar gün toğduğu gibi bunlar gizlenub bātında ve zâhirde nûr-ı şîfat-ı ulûhiyyet ve rubûbiyyet zâhir olduysa herkez kelâmî eneyle muşaddar olmaz. Ve eger tevhîdi beyân iderse dahî biz görünmeziz bilki biz yoklardan oluruz. Ve zâtımız yoklukdur diye haqîkatde vârlık onuñdur diye kenduden hiç ta‘bîr eyleye. Ve eger ma‘ârif söyler olsa ben söyleyin ve ben şöyle ‘ameller ve hâller iderin ve baña zâhir olan budur. Ve söyledigim benim şuhûdum ve hâlimdir deyu herkeze ta‘bîr-i vaqî‘ olmaz. Ve eger ahvâlinden ve ba‘zı şuhûdundan ve zevkünden söyler olsa ekâbir-i ricâlîñ hâlî ve zevkî ve şuhûdî ve haber virdiklerinden fehm olunan ve ekâbirîñ maqâmâtî ve keşfî ve buyurdıklarından şöyle añlanur. Ve anlar âdâb-ı şerî‘at ve revş-i tarîkat budur deyu ta‘bîr ider ve benim yolum ve tarîkim budur dimez. Belki zâhir de sünen-i müekkededden ve ferâyizden ziyâde ‘amel

[204a] göstermez. Ve eger ziyâde ‘amel eylemek isterse halvetinde eyler. Ve kenduyu setr eyler. Ve şuhûd-î rabbânîsinden ve tecelliyâtından nesne zâhir eylemez. Bilki halkla söyleşur olsa anlarıñ ta‘allûkâtından ve ahvâlinden şorar. Ve anları kendu hâline meşgûl eyler. Ve anlar dahî kendu hâlini beyân eylediginden bu ‘azîzîñ ahvâlî bātınına muṭṭalî‘ olmazlar. Zâhiri halkla ve bātını haqla demekden murâd oldur ki halkıñ murâdınca mu‘âmele iderken bātını bir nefes hakdan gâfil olmaz. Ve şuhûdunda ve zevkinde ve Haqla ma‘iyyetinde olur. Ve zâhiri bigâne gibidir ve bātını âşinâdır. Kemâliyle ve rûhânî tecellide olanıñ zâhiri vecdle ve hâlâtla ve da‘vâyla ve zâhiri kalaylama ‘amellerle ve hây-i hevayla ve edebde takşîratla ve kimseyi beğenmezlikle ve ekâbir meclisinde izhâr-ı faẓl ve fuḍûl eyleyub kenduyu görüp çekmekde ve ba‘zı hâlâtla geçmiş ve ehl-i mevâcidden olan ve ehl-i sekriñ zevkünden beyân eyler. Ve ekâbir-i ricâlî hâlsiz ve zevksiz ve ‘aşksuz şanur. Belki şûk tâyfedir diye ve buni bilmezler ki haq huzûrunda sekr hâlinden geçub

[204b] Huzûr-u ma‘allah hâşıl idub ve Haq huzûrunda sekr hâl ve hareket-i mecânî ve kavî ve fi‘l-î perişân olmak hilâf-ı edebdir ki señ ‘aşıkıñ edebsizliği ‘ayn-ı

edebdir. ‘Āşık olan bî-ihtiyār ma‘şukuñ nabzına yapışır. Ve siz daḥī bizim ihtiyarsızlığımızı ma‘zūr tutuñ deyu bir kaç perişan sözler söyler. Ve hay ve huy idub ehlullah ḥuzūrunda başını şalar ve toz kopar. Ve buni bilmezler ki eger padişah-ı islām ḥuzūrunda edeb şaklamasa ve oni meclisde göre тұrur gibi olmasa ve kavlin ve fi‘lin anuñ ḥuzūruna ve saltanatına göre eylemese belki mecānīn fi‘lī ve kavli gibi ḥuzūr-u şerīfnde perişanlık eylese ah vah eylese ve seniñ ‘āşıqları güdenin deyu nabzına yapışsa ma‘lumdur ‘aқledur. Zīrā ‘uқelā ve vūzerā қatında belki padişah қatında sü‘āhet ve ḥıffet ve ḥilāf-ı ādāb saltanattır. Ve Hāқ ḥuzūrunuñ adābī ve ehlullah ḥuzūruki cemī‘i maқāmātī ‘ubūr idub ve sekir ḥālden geçub қurb-u ḥazret ve tecellī fi‘lī ve şıfat ḥāşıl idub kenduyu nūr-u rabbanī taḥtında maḥv ve fānī idub cemālī

[205a] ma‘şūkla bākī olub ḥuzūr-u ma‘allahda olan ‘azīz қatında ḥālāt ve mevācid ve ma‘ārif ve maқāmāt beyān eylemek bostancıya ḥıyār şatarım dimege beñzer. Ve herkez ehl-i şuhūduñ ‘aқlına ve sāyir қuvāsına ve ef‘āline ve ḥarekātına ve sekenātına ve aқvāline ve aḥvāline sekir ḥal olub tegayyūr olmaz. Zīrā şuhūdī başarisine ḥādīşāt tozi ve kāyināt gubārī қonmaz. Ve ‘aқıl güneşine külhān tütünü erişmez. Ve gönül ayine ve āyinesine marāż buludi ḥicāb olmaz. Ve ah-u vah nefsi tütün eylemez. Ve ‘işretī zihresine vehīm tozi erişmez. Ve ma‘ārifine ‘aқl-ı me‘āyiş yol bulmaz. Ve aḥvāl-i bāṭnī ḥaremne bigāneler yol bulmaz. Ve fikri zıkrini ḥavādiş dehr bulandırılmaz. Ve rūḥī ‘anқāsī pervāzına gūrāb erişmez. Ve seyr-u semāvāt semekine ehl-i zemīn muṭṭalī‘ olmaz. Ve keşfi bahārınıñ güllerine ḡaflet dikenleri eli ermez. Ve bāṭın cem‘iyyetine ḥavātır tefriқasī yol bulmaz. Ve nūr ḥuzūruna ṭabī‘at zūlmetī erişmez. Ve şafā-yı қalbne kudūret-i beşerī erişmez. Ve gönül ka‘besiniñ ḥaremne nāmaḥrem girmez. Ve fikri bıkriniñ dāmenne ehl-i nazar ve ehl-i istidlāl eli irmez.

[205b] Ve maқāmsızlığı maқāmına ehl-i şuhūd ve keşif ehl-i yol bulmaz. Ve ḥalvetī güneşine cān ve başiret gözi ṭāқat götürmez. Ve sırr-ı münācātına ārzuyu dūnyevī ve uhrevī erişmez. Ve kendunuñ iḥtifāsī ve ḥafīsī nūruna şūret perestler yol bulmaz. Ve ṭabī‘at yarasi gözi doymaz. Ve āb-ı ḥayāt-ı sır çeşmesine her teşne erişmez. Seқahīmu rabbehum şarābınıñ sāқisinden māyesī kıt olanlar içmez. Ve ammā bunlarıñ meyhānesiniñ şarābī қokusini istinşāқ idenler mest-i ezel ve ebed olur. Ve kenduliginden el yor ve eger ef‘ī şū қamış olsa bunlarıñ meyhānesiniñ eşigi toprağını tiryāқ iderlerse ḥalāş olur. Ve eger anadan gözsüz toḡmuş olursa daḥī bunlarıñ meyhānesī eşigi tozuni sürme idub gözüne çekse gözi görür olur. Ve eger bir ölüyi şalahayla götürüb giderken meyhānelerin önünden geçurseler ölü dirile ve ḥayāt-ı ebedī

bula. Ve eger bir kişiniñ baraşı olsa ve anlarıñ meyinden ve şarāblarından tutsa baraşdan pak olub kırtula. **Bilgil ki:** Hāḡ T e‘ālāya vuşlat ve üns ve yaqınlıq cismiñ bir cisme

[206a] yaqın olub ulaşdıgı gibi degildir. Ya arzıñ cisme ulaşması gibi degildir. Ya ‘ilmiñ ma‘lūma veya ‘aqlıñ ma‘kūla ya bir şeyin bir şeye ulaşdıgı gibi degildir. Te‘ālāllahu ‘alā zālīke ‘uluvven kebīran ve daḡī Hāḡḡa vuşul kıl tarafından degildir. Zīrā mümkünle vācib el-vucūduñ herkez münasebeti yoḡdur. Bilki maḡz-ı faẓl Hāḡla ve cezebātı ulūhiyyet taşarrufuyla olur. Ve Mūsā ‘aleyhisselām kendulikle varmak istedi ‘Len terānī’ ḡitābını işitdi. Ya‘nī sen beni görmezsin dedi. Ve çün maḡām-ı ‘acizde muḡabbet-i zātī bereketiyle maḡlūbī ateş şüretinde tecellī eyledi. ‘ḡāle innī enellahu lā ilāhe illa ene fe‘budnī’⁵⁷⁸ ya‘nī ben Allahın ve benden ḡayrı Allah yoḡdur baña ‘ibādet eyle deyu agacda yanan od söyledi. Nitekim beyān olundi idi za‘ıf ider. **Beyt:** ‘Mūsā çün kendude görmez len terānī işidir. Benligiñi ref’ eyle senden özge didār isteme.’ Çün Hāzreti Rasūlī şallāllahu ‘aleyhi ve sellem Hāḡ ḡazretī celle ve zikre raḡmeten lil‘ālemīn idub kendu dedi ve şıfatı ḡulḡuni oña giyurdi. Kemāl-i vuşlat ve ref’i işneyyet ve işbāt-ı

[206b] vaḡdet beşāretini millet ve ümmet za‘ıflarına i‘lām idub bildirdi. Men ‘arefe nefsehu feḡada ‘arefe rabbehu dedi ve Hāḡ Te‘ālā buyurdi ‘ḡul in küntüm tūḡibbūnellahe fe’ttebi‘ūnī yuḡbibḡümü’llah.’⁵⁷⁹ Ya‘nī ayet ya Muḡammed eger Allahı sevdiñuz ise baña ittibā‘ idiñ ta Allah sizi sevsun. Ve ma‘lūmdur ki Allahıñ sevduḡi veliyyi maḡbūb olur ve Hāḡ Te‘ālānıñ ḡudretinde vardırki ḡuluna yaqınlıḡını zāḡir idub ‘Ve naḡnu eḡrabu ileyhi min ḡabli’l-verīd’⁵⁸⁰ buyurdi. Ve başiret ḡözini Hāḡ Te‘ālā açiverir. Ve kendu vucūdunu tamamı beẓl eyleyub vişālī odi bunun beşeriyyet odunun yaḡıb başdan ayaḡa od eyledi. Vucūdī mecāzisi vaḡdet deñizinde maḡv ve fānī oldi. Belki deñiz ḡatreden ḡöründi. Ne deryādır ne ḡatredir ḡörendi. Belki ma‘şūḡ ‘āşıḡda seyr eyledi. Zīrā ma‘şūḡuñ tenezzül eylemeḡe ḡādirdir. ‘şümme denā fe-tedellā feḡāne ḡābe ḡavseyni ev ednā’⁵⁸¹ nitekim beyān olundiydi. Cezbetün min cezebātı’l-Hāḡḡi tevāzī ‘ameli’ş-şeqāleyn ev ednā ḡurbuñun bisāḡında nuzul buyurub ‘āşıḡ ma‘şūḡa

[207a] ve tālīb maḡlūba ve ḡāşd maḡşūda yetişdi. ‘Ālāmet-i maḡbūb oldurki maḡlūḡātıñ zāmīrine muḡḡalidir. Zīrā cān tarafından gelub ḡalbinde olana vāḡıf olur. Ve ḡöñlüne ḡayāl girdiḡi gibi ḡıḡ bir köşe kalmaya ki ḡörmeye. Ammā bilmezlenur ve her kişi añi aldadım şanur. Ve bu daḡī kenduyu aldanur gibi ḡösterir. Zīrā Allah nūruyla

⁵⁷⁸ Tāḡā 20/14.

⁵⁷⁹ Āl-i İmrān 3/31.

⁵⁸⁰ Necm 53/8-9.

⁵⁸¹ Necm 53/9.

nazar ider Allah nūruyla nazar ideniñ ğalaṭı olmaz. ‘İttekū min firāseti’l-mū’min feinnehu yenzuru binūrillah.’⁵⁸² Ve her cāniñ derecātına muṭṭali‘ olan ten aḥvāline ve ehliniñ ḥāline ve maḫşūduna muṭṭali‘ olmaḫ asāndır. Zīrā herki gökler üzerinde yürümek elinden gele yerler üzerinde yürümek aña daḥī āsāndır. Zīrā her ki esrār-ı ilahiyyeye vāḳıf ola maḥlūkāt sırrını bilmek āsāndır. **Bilgi ki:** ūlū sa‘ādet ve devlet oldurki bir şāḥib-i devlet-i Ḥaḫḫiñ kerem ve luṭfundan dīn memleketine ve dūnyā ‘imāretine kerāmet idub salṭanat ve ḥilāfet vire. Ve Ḥaḫret-i Rasūl şallāllahu ‘aleyhi ve sellem buyurur ‘E’s-sultānu ḫilli’llah.’⁵⁸³ Ya‘nī sultān Allahıñ gölgesidir. Ve gölgeistirāḫat içundur her tāyife onuñ ḥimāyetī gölgesinde

[207b] geçerler. Zīrā Ḥaḫḫiñ sāyesī ḥalīfesidir. Ve sāye zāt-ı şūretī üzerinedir. Ve Ḥaḫ Te‘ālā ‘Ḥaleḫa Ādeme ‘alā şūreti’ ya‘nī Ādemī kendu şūretī ve şıfatī üzerine ḥaḫ eyledi. Ya‘nī kendu şıfatına ve fi‘line ve ḫudretine maḫzar eyledi. Ya‘nī Ḥaḫ Te‘ālā ḫayātla ve ‘ilim ve ḫudretle ve irādetle ve emānetle ve iḫyāyla ve rızık virmekle ve ‘azābla ve ḫahırla ve istilāyla ve salṭanatla ve ‘afv ile ve intikāmla vesāyir evşāfla ki ma‘rūfdur ve meşhūrdur. Padişāh-ı islām daḥī gerkedir Ḥaḫḫiñ bu şıfatlarınıñ maḫzari olub pertev-i ḫayātī ḫaḫḫī ve ‘ilimle ve ve ḫudret-i rabbāniyle muttasıf olub ehl-i şalāḫa ve ehl-i se‘ādete keremle ve luṭufla ve iḫsānla ve başt-ı rızıkla şa‘fāya merḫamet ve şefḫat ve ‘afv ve kerem ve ‘adlla olub Ḥaḫḫiñ ḫıll-ı ḥimāyetinde bunlari ḫoş duta. Ve eşḫıyāya ve ‘āşilere ve tāğilere ve nefsi yaramaz olanlara ḫahırla ve istilāyla ve salṭanatla ve ‘azābla ve intikāmla te’dīb idib ādāb-ı şer‘ üzerine duta. Bunuñ işi daḥī Allah ḫulḫuyla teḫalluḫdur. Ve bunlari

[208a] te’dībdir. Ve sü‘adāya kemāl-i merḫametdir. Ve ḫāle’llahu te‘ālā ‘keyfe medde’ḫilli’ ya‘nī Ḥaḫ Te‘ālā padişāḫlar gölgesini nice uzatmışdır. Ve eger tamām-ı memleketlerinde sefer idub bir yerden bir yere gider olsañ her nereye ki ‘adl gölgesi varmışdır ḫüküm etdiği yerde. Eşḫıyā siñmişdir ve uğrı ḫarāmī ḫalmamışdır şarb yerlerde ve ūlū tağlarda ve ormanlarda. Teşvīşsiz ferāğatle giderler. Ve bu Ḥaḫḫiñ faḫlī ve keremidir padişāh-ı İslām yüzünden ḫullarına. Ve şavāmi‘ ve mesācid ma‘mūrdur ve ḫayrāt ve şadaḫāt ve iḫsānlar ve kimse kimseye te‘addī eylememek Ḥaḫḫiñ padişāh-ı İslām yüzünden olan gölgesidir. Ve buni böyle görmiyen ve bilmeyen Ḥaḫḫiñ iḫsānına ve luṭfuna ve ḫılline cehlindendir. Ve küfrü’n-ni‘am olub gözsüzlüğündendir. Ve bu beyān olunan ni‘mete padişāḫ olsun ve cemī‘i memālikinde sākin olan re‘āyadan ve ‘ulemādan ve fuḫarādan vaşī‘ ve şerīf neḫdar varsa buni böyle bilup görene şükür

⁵⁸² Tirmizī, Tefsīr-i Sūre, 6.

⁵⁸³ Muttakī, *Kenzü’l-Ummāl*, VI, 4.

eylemek vâcibdir. Ve Hakkıñ ‘adlini ve zıllı memdûdun izdiyâdını ve padişah-ı islâmıñ ‘ömri uzun olduğunu isteyeler.

[208b] Zîrâ ni‘met-i cesîme ve devlet-i ‘azîmedir. Ve **Fuḍayl İbn-i ‘İyâzdan** rivâyet olunurki eger baña Hakk Te‘âlâ dise ki seniñ bir du‘âñ kabûl iderin ne olursa iste verin dise demiş ki padişâh-ı İslâmıñ devâm-ı ‘ömrünü isterdim deyu buyurmuş. Eger dünyevî veya uhrevî murâd dilese nef‘î kemdu nefsine râci‘ olurdi. Ve padişâh-ı İslâmıñ nef‘î kenduye ve cemî‘i ‘âleme Hakkıñ rahmetini dilemiş gibidir. **Bilgil ki:** Çün Hakk Te‘âlâ padişâhlığı bir kûluna virdi. Ve ihsân eyledi gerekdir ki anda dört nesne ola. Aşlî ola ve devletî ola ve ‘aqlî ola ve ‘uluvvî himmetî ola. Zîrâ aşlî olmasa kimesne uymaz. Ve devletî olmasa memleket anuñla kâyim olmaz. Ve ‘aqlî olmasa ‘adl idub mîzân-ı şer‘î dürüst dutmaz. Ve ‘uluvvî himmetî olmasa memleket mürüvvete kâni‘ olur ve memleketler fethine meşgûl olmaz. Pes aşlî ve devletî ve ‘aqlî ve uluvvî himmetî gerekdir. Mülkü mevrûşüne seyfiyle memleketler kıta. Ve saltanat emrine lâzım olan oldurki kırk biñ yarar adamisi olsa teşvişsiz memleketler fethinde ola. Ve padişâh-ı İslâm

[209a] çün Hakk Te‘âlâñ gölgesidir. Bu zıllı medd idub cemî‘i ‘âlem bu gölgede râhat olsun deyu vilâyetler fetih eylemek tedbîrinde ola. Ve her vilâyet ki Hakk Te‘âlâ oña musahhar eyleye. Ve fetih idi ve ras‘î olaki ol vilâyetde kışlaya ve eger ‘adline tâbi‘ olub ve mezâlim def‘ olub tamâm-ı itâ‘at iderlerse ‘adlini ve ‘afvını ve keremini ve lutfunu ve gölgesini anlarıñ üzerine medd eyleye. Ve eger muhâlefet ve şekâvet iderlerse yıkıb yakub kahrı ve istilâyı ve saltanatla hakkıñ kahrî seyfisini üzerlerine yürüde. Ta mülk-i mevrûşe ve mülk-ü seyf cem‘ ola. Ve gâzâ eylemegi ziyâde seve ki sünnet-i enbiyâdır ve aşhâb sünnetidir. hulefâdan çün padişâh-ı İslâm halîfe-i Hakkdır. Vâriş-i enbiyâdır. Bu dahî anlarıñ sünneti üzerine ola. Ve kendu vilâyetinde ne olursa muṭṭali‘ ola. Bilki gayri vilâyetlerden haberî kendu vilâyetinden ziyâde ola. Ve ednâ beylere müte‘arriż olmaya kader beñzer eksikligine kalmaya. Zîrâ eger mute‘arriż olub ani maḳhûr idub vilâyetden kıovarsa bunuñ adına ve saltanatına ve ülûlûğuna nesne görünmez.

[209b] Ve eger ne‘ûzu bi’llah anuñ adamlarına nev‘î galebesi ve zararî olsa ani i‘tibâr idub mertebesinden kıaldırmaḳdır. Ve padişah-ı İslâmıñ maḳşûdî âdâb ve saltanat ve mu‘adilat her vilâyetde yürüyüb dîn ve diyânet yürüsün ve Hakk’a bu yüzden teḳarrub olsun ve hâcet bitsun. Ve gönüller Allah gelsun deyu niyyet eyleye. Ve saltanat ülû ta‘atdır ve Hakk’a kıurb bunuñla tamam olu deyu i‘tikâd idub ve Hakk’a cemî‘i emrinde mütevekkil olub ve Hakk Te‘âlâ çün buña memleket ‘atâ eyledi. Bu dahî

hakkından gelub mesâcid ve ‘imârat ta‘mîr idub cemî‘ kalub hâkdan padişahîñ devâm-ı devletini isteyeler. Ve sultân kalb gibidir ve re‘âyâ sâyir e‘zâ gibidir. Çün kalb şahîhdir. Sâyir e‘zâ ve kuvâ şahîhdir ve sâlimdir. Vezîr padişahın ‘aql-ı meşâbesindedir. Padişahîñ vezîrî ‘âdil ve kâmil ve iş bilur şâhib-i tecrübe ve müşfik ve ahvâl re‘âyâyâ ve du‘afâyâ muhtâlî vezîr hâcetdir ta tedbir memleketde oña meşveret eyleye. Nizâm-ı milk dünyâ ve dîn

[210a] ber-karâr olsun için. Nitekim ‘aqla tanışur ki cemî‘i cevârihve ef‘âl ve aqvâl nizâm üzerine olub e‘zânîñ her biriniñ üzerine halk oldıysa onuñ üzerine hizmetlu hizmetine kâyim ola. Tâ şihhat üzerine memleket-i kâlib ve ahvâl-i kalb hoş olub ve Hazreti Rasûl şallâllahu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Îzâ erâde’llahu bi-melikin hayran ce‘alehu vezîran sâlihân.’ Eger padişâh bir hayurlu emri unutsa andırivire. Ve eger aña mu‘âvenet eyleye ta nizâm-ı dîn ve dünyâ ola ve sâyir beyler varken erkân-ı devlet ve a‘yân-ı hazret herbiri sâyir kuvâyâ ve ‘uzva beñzerler. Ve eger bedende bir ‘uzuv eksik olsa ol cihetden nakş olur. Ve tamarlar ve siñirler bedende re‘âyâyâ beñzer. Nitekim insânîñ şahş-ı cemî‘ine muhtâcdır. Padişâh dahî leşkere muhtâcdır. Zîrâ saltanat olmaz illâ leşkerle ve leşker olmaz illâ ri‘âyetle ve ri‘âyet-i re‘â olmaz illâ ri‘âyetle ve ri‘âyet-i re‘âyâ olmaz illâ ‘adilla. Hazreti Rasûl ‘aleyhişşalâtu vesselâm buyurur memleket ‘adilla bâkî olur. Zîrâ ‘adlullah memleket ve re‘âyâ ma‘mûr olduğıyla leşker ma‘mûr olur. Ve çün leşker

[210b] ma‘mûrdur. Saltanat emr-î terakkîdedir. **Bilgil ki:** Saltanat ülû haymeye beñzerki vezîr-i ‘âdil-i dîn dâr-ı haymeniñdir gine beñzer vesâyir ümerâ tınablarına beñzer çün hayme-i saltanat tamâm-ı kıyâm olmakda her tınaba muhtâcdır çün cemî‘i tanâb ve esbâb kıyâm oldi. Sâye-i saltanatda olan re‘âyâ padişâh-ı islâmçün hayır du‘âlar ideler. Ve memleket nizâmî tamâm olub saltanat emrî vaşiiyeti şadâsî âfâkî tuta. Beyit: ...⁵⁸⁴ ve her tanâb ki haymeye gerekdir ki yerlu yerinde sâbit ve hizmetlu hizmetinde muķim olub haymeniñ emrinde nâzır olub kıyâm gstereler. Ve bu emirler ‘uķelâyâ ve dîndâr olanlara iş buyurmagla olur. Zîrâ ‘âķıl olan tavrından tecâvüz eylemez. **Beyit:** ...⁵⁸⁵ Zîrâ kûrda çobanlık buyurmak olmaz. Ve haramîden diyânet gelmez. Ve bil-cümle vezîr-i ‘âdil nefsi yaramazlari maķhûr dutub ve ‘âķıl ve sa‘îd olanlari hoş

[211a] dutub merhâmet ve şefkat idub ve ihsânlar eyleye. Zîrâ nazar beşdir. Hakkîñ kullarına nazarîdir. Ve enbiyânîñ ümmetine nazarıdır. Ve şuyûhuñ mürîdlerine

⁵⁸⁴ Okunamadı.

⁵⁸⁵ Okunamadı.

nazarıdır. Ve atanın ve ananın oğluna ve kızına nazarıdır. Ve bu nazarlardan hâşıl olan maḥz-ı luṭuf ve merḥamet ve şefkat ve iḥsân ve keremdir. İmdi vüzerâ vesâyir erkân padişâh-ı İslâmın nazar-ı merḥametiyle memleketine nazar idub şefkatde ve merḥametde olmak gerekdir. Ve padişâh-ı İslâm kendu nazarıyla nazar idene yerlu yerinde ḥaḳḳını vermekde ola. Ve cemî'iniñ murâdî bu yoldan Ḥaḳḳa ḳurbu ola. Zîra Ḥaḳḳa ṭoḡri varır yoldan ba'zı ekâbir demişler ki tañrıya ṭoḡri yol beyân idiñ anuñ üzerine olalım diyecek demiş ki ḥacca varmak temâşây-ı cihândır. Ve namâz kılmak ḥâtuvnlar işidir ve oruc tutmak etmek şarfesidir. Ḥaḳḳa gider ṭoḡri gönlü Allaha götürmekdir. Ve mühimmi kifâyet eylemekdir ve etmek-ekmek virmekdir ka'beye varmak muḳâbilinde gönlü Allaha geturmekdir. Ve ziyâde namâz kılmakdan ise ferâyiz ve sünen-i müekkededen soñra ḥâcetler ve müslümânlığın

[211b] maşlaḥatını görmek yegdir. Ve nâfile oruc tutmakdan etmek-ekmek virmek yegdir. Ve bu iş erenler yoludur. Ve dünyâyla ve mâl ve esbâbla ḥayırlar idub derecât-ı cennete yol bulub dünyâ ve 'âḫiret memleketine mutaşarrıf olub ve Allah ḥulḳuyla ve şıfatıyla muttaşır olub müteḥallik ve müteḥaḳḳik olub evliyâullahdan olub elâ inne evliyâullah lâ ḥavfun 'aleyhim velâhum yehzenünden olur. Ve dünyâ ve âḫiret emrinden ğam ve ḥavf olmıya. Ve ḥaḳḳın fi'line ve şıfatlarına maḫzar olub ḥaḳḳ daḫî ḥaḳḳın rahmeti gölgesidir deyu bilub ve görüb şükür idub Ḥaḳ Te'âlânın bunlar daḫî zıll-i ḥimâyetinde olalar. Ve dünya işinde teşvişsiz olub ve âḫiret emrinde ferâḡatı ḥâtırlar ve cem'iyet-i kâmile ve şafâyı ḳalble ve nûr-i ḥuzûr-i bâtınla ḥaḳḳa meşğûl olub şavâmi' ve mesâcid ma'mûr olub padişâh-ı İslâmın devâm-ı devletine ve mezîd-i 'ömrüne ḥayır du'â ideler. Zâhir ve bâtın dünyâ ve âḫiret ma'mûr olub bimücibin 'Velein şekertüm leezidenneküm' aḫvâl-i dünyâ ve âḫiret nizâm bulub ve esbâb-ı ḥuzûrki imândır ve emândır ve tendürüstlükdür. 'ilim ve 'amel

[212a] ve feraḥ-ı tendürüstlükdür. Hâşıl idub ḥuzûr-u me'allahda olmak ṭarîḳ-i müsteḫimdir. Ve bu kelime birkaç ḥamlar için ḳaleme geldi. Ve şanurlarki padişâhlar ve anuñ erkânî ḥaḳḳa yakîn olmağa yol yokdur ze'am iderler. Ve Süleymân nebîye 'aleyhisselâm Ḥaḳ Te'âlâ mülk virdim deyu minnet eyledi. Ve enbiyâ ve aşḫâb-ı ḫilâfetiñ ḥaḳḳından gelub bunuñla Ḥaḳḳa ziyâde taḳarrub olduğunu müşâhade eylediler. Ve padişâh-ı İslâm olan daḫî anların vârişidir. **Bilgil ki:** Salṭanat müktesib olmaz ya'nî bir kişi sultân olayın deyu sa'y eylese sultân olamaz. Zîrâ salṭanat Ḥaḳḳın iḥsânıyla nice kişiler seyfiyle ve mîrâş-ı de'vâsıyla salṭanat ṭaleb eylediler. Ḥaḳ Te'âlâ virmedi. Çün Ḥaḳ Te'âlâ biri kişiyi yokdan var eyleye. Ve eşref-i mevcûdât ki insândır andan eyleye. Ve insânın eşrefi daḫî ümmet-i Muḫammeddir andan eyleye. Ve buni padişâhzâde

eyleye bunuñ bu denlinin merâtibe ‘ilmî yoğdı belki Hâkdan dilemedi belki Hâkdan dilemek bilmezdi. Ve çün Hâk Te‘âlâ bu ihsânları eyledi. Ve saltanat ve memleket ve hazine erzânî kıldı mîrâşla ve seyfle Hâkķıñ maħz-ı

[212b] fazlından ve ihsânındandır. Çün buña Hâk Te‘âlâ bu ihsânları eyledi. Ve maħbûb-u hâk olduğuni bilub şükür idub hiç bir vecihle teşvîşlenmiye ve Hâkķa kenduyu teslim ve tefûiz eyleye. Ve hiç e‘dâdan korkmaya ve dayim melik-i memâlike ve mâlil-i mülke i‘timâd eyleye. Cemî‘i emrinde Hâkķa tevekkül eyleye. Bunları viren kâdirdirki id‘âf ve muđâ‘af ziyâdeler vire. Bilki dünyâ ve âhiret virub Hâzreti Hâkķıñ haşş-ı hâşşında ola. Ve bu ma‘lûmdurki Hâkķıñ emrinsiz yel esmez. Ve anuñ dilegunsuz dünyâda ve âhiretde iş olmaz. Ve ecelsiz kimesne ölmez. ‘İzâ câe eceluhum lâ yeste’hirûn sâ‘aten velâ yesteğdimûn.’⁵⁸⁶ Pes herkez korkıya ve eldâdan teşvîşlenmiye ve almak virmek hâkķıñdır. Ve ölmek ve öldürmek hâkķıñdır diye. **Hikâyet:** ‘Âlî hâzretine kerremellahu vechehu Rasûl hâzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurduki seniñ ölümün huzûrunda olan cilvedâr elindedir dedi. Ve saña haber idub ağâh kıldım dedi. Ve Hâzreti ‘Âlî buni taşdıķ eyledi ki Hâk Te‘âlâ hâzreti Rasûl ‘aleyhişşalâtu vesselâm vahyî edipdir vâķı‘adır. Benim ölümüm

[213a] bunuñ elindedir deyu i‘tikâd eyledi. Ve hiç teşvîşlenmezdi. Ve bu haber bu kuluñ kulağına degdi ve hâkķ ta‘an iderlerdi ki seniñ elinde hâzreti ‘Âliniñ ölümü ola. Ve dünyâda yaramaz âdem imişsin deyu takrî‘ iderlerdi. Ve ol dahî Hâzreti ‘Âliyi severdi ve derdi hâkķ baña şunuñ gibi söz söylerler ben ol günü görmeyeyin. Beni öldür kerem ve lûtf eyle derdi. Ve ‘Âlî aña derdi ki ecelim seniñ eliñdense nice öldüreyin Hâkķıñ emrî öyle olduysa varsın fâriğ ol görelim Hâkķıñ dilegi nicedir dedi. Ve birkaç günden soñra gine hâkķ ta‘an idub aña sögerlerdi ki seniñ elinden şunuñ gibi yaramaz fi‘il şâdır olsa gerekdir diyelerdi. Ve ol dahî bir kılıcı aldı ‘Âlî hâzretine geturdi. Qanım saña helâl olsun beni öldür kerem eyle. Ve ben ol günü görmiyeyin ve benden ol iş gelmesun diyecek. ‘Âlî dediki sen beni maħbûbuma yetişdirirsin. Öldürmekle Hâkķa yakîn olurin ve sen beni Hâkķa yakîn idesin bigâyet dostumsun. Ve kişi dostuni öldürürmi dedi. El-kışsa bir nice kerre dahî geldi Hâzreti ‘Âliye yalvardı. Ve bir cevâb

[213b] dahî dediki ecelim seniñeliñdense bir dürlü dahî olmaz var fâriğ ol dedi. Ve birisinde dahî dedi sen sen öldürmezsin kâtil-i hâkķdır ve seniñ eliñ Hâkķıñ âletidir ve sen gam yime dedi. Ve birinde dahî dediki seniñ eliñ Hâkķıñ eli olur ve kâtil-i hâkķ olur ve ben seniñ eliñi getur öpeyin dedi. Var teşvîşlenme ben Hâkķ yolunda ölmekten

⁵⁸⁶ Yûnus 10/49.

gam yimezem dedi. āhiru'l-emr ol kul öldürdi ki meşhûrdur. Ve çün sultân-ı halife-i rahmândır ve vâriş-i enbiyadır ve kâyim-i makâm-ı aşhâbdır rıdvânullahi te'âlâ 'aleyhim ecma'in. Ve Hâk Te'âlâ hâfız ve 'âşımdır. Ve gice ve gündüz Hâk'ın bunca şu'ûnî bunuñ yüzünden işleni durur. 'Küllü yevmin hüve fî şe'n.' Ya'nî Hâk Te'âlâ hergün bir şe'ndedir. Bilki bir zamânda bir nice şe'ndedir. Hâk Te'âlâ kerem ve lutfundan padişâh-i İslâmî 'adlla ve halka merhametle ve ihsânla ve mizân-ı şer'î dürüst dutmak tamâm-ı 'adildir. Ve 'ömrünü Âllahu Te'âlâ uzun eyleye ki tamâmı esbâb-ı huşûrdandır. Ve bu ma'nâyı böyle görmiyen bi-gâyet cehlindendir. **Bilgi ki:** Her kişiye padişâh-ı İslâma itâ'at vâcibdir.

[214a] Zîrâ Hâzreti Rasûl şallallahu 'aleyhi ve sellem 'bi's-sem'i ve't-tâ'atin ve lev kâne 'abden habeşiyen.'⁵⁸⁷ Ya'nî siziñ üzeriñizedir sem' ve itâ'at eylemek eger habeşî kul olursa dahî. Ve Hâk kenduye ve Rasûle itâ'at ul'u-lemre itâ'ate muķârîn kıldı. Kâlellahu Te'âlâ 'eṭi'ullahe ve eṭi'ur-rasûle ve ulu'l-emre minküm.'⁵⁸⁸ Ya'nî Âllaha muṭi' oluñ ve Âllah'ın Rasûlune muṭi' oluñ ve ümerâsî padişâh'ınıza muṭi' oluñ deyu emir eyledi. Emr-i vucûb çündür. Ya'nî tâ'at-i vâcibdir emrine muḥâlefet eyleyen Hâk'a 'âşîdir. Hâk'ın emrini ve buyruğunu dutmamış gibi olur. Ve eger padişâh-ı İslâm taleb eylese varmak gerekdir ve eger varmasa 'âşîdir. Ve küfrü'n-ni'amdır. Ve eger taleb eylemediyse varsa cehildir. Ve padişâh-ı İslâm'ın vaķârî ve sukûnî tamâm ola. Ve her kişiniñ sözüyle tizcek ğazaba gelmiye. Ve tamâm-ı haķîķiyle istifşâr idub ma'lûm eyleyince kimseye ğazab eylemiye. Ve müsteḥaķ olana ķahrî takşîr eylemiye. Ve kıtalde isrâfla olmya. 'Velâ tûsrifü bi'l-ķatl.' Ve ammâ siyâset-i şer' ile ķatl eyleki 'İnne fî'l-ķışâşî ḥayâtün yâ üli'l-elbâb.'⁵⁸⁹ Zîrâ nefis ehl-i maķhûr olub ğayrılarına

[214b] dahî naşîḥat ve terbiyet olur. Ve ferâğat ehline rûḥ ve râḥat olur. Ve ḥükm-ü siyâseti vardıĝı yerlere dahî rahmet ve naşîḥat olur. Peyveste 'âlim ve dindâr ve kimseye yüz görmez. Ehl-i diyânetle vilâyetî teftiş etdire. Ve anuñ dedigi vâķi' olub şâdık'ı'l-ķavl olduĝı ma'lûm oldiysa anuñ dedigi mesmû' olub 'amel oluna. Ve peyveste Hâkdan nizâm-ı saltanatı ve re'âyânîñ hoş vaķitliğini isteye. Ve ḥayurlu işleri etdire artıĝınca padişâh-ı İslâma şükürler ide. Ve yaramaz işleri ve bid'atleri vilâyetden götürüb ḥayurla kendu vilâyetinde ve ğayrı vilâyetlerde dahî zıkr-i cemîlî ve aḥlâķınıñ ve evşâfınıñ zıkrî vilâyetlerden yürüye. Ve her vilâyet Hâkdan anuñ gelub ol vilâyetlere ķadem başub bu vilâyet dahî anuñ zıll-i 'adlinde olaydi deyu isteyeler. Zîrâ padişâhlar

⁵⁸⁷ Buhârî, Ahkâm, 4.

⁵⁸⁸ 'Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygambere itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de.' Nisâ 4/59.

⁵⁸⁹ 'Sizin için kısısta bir hayat vardır.' Bakara 2/179.

biri biriniñ āyīnesidir. Ve biriniñ Hakkā meylī olduğunleyin cemī‘-i ehl-i haq ani ister. Ve cemī‘i kulūba Hakk Te‘ālā sevgū verir ve kāfire ‘azābī bi-gāyet hoş göre anlara merhamet eylemiye. Zira anların mālī helāl ve oğli ve kızi müslümānlara hizmetde olalar.

[215a] Ve anlara dāyim gāzā eylemek kāfirlere ve müslümānlara tamām-ı merhamet ve ihsān ve şefkatdır. Ve sonra padişāh-ı İslāma du‘ālar iderler. Ve İslāma gelurler va anlardan müslümān veled gelur belki ehlullahdan olur. Vaşiiyetli mülk dāyim ve devlet ve dīn kāyim olur. Añunçün bir kaç kelime kaleme geldiki naşihat istimā‘ idub intifā‘ ideler. **Bilgil ki:** Padişāh-ı İslāma muṭī‘ olasın ve hayır du‘ālar idesin. Ve Hakkıñ anuñ yüzünden olan işlerini ve kudretini göresin. Ve ehlullah şöhbetine mülāzemet idesin. Ve dünyāya mağrūr ve anuñla mesrūr olmayasın. Ve Hakkā dāyim meşgūl olasın. Ve gaflete yol virmeyesin. Ve dāyim gönlüne geleni hayırdan ve şerden güdesin. Ve yarāmaz endişelere istiğfār idesin. Ve eyu fikriñi ‘amele geturub meşgūl olasın. Ve ehl-i sūnnet ve cemā‘at i‘tikādī üzerine olsun. Ve bid‘atlerden ve ehl-i bid‘atden uzāk olasın. Ve Hakkī sevesin ve enbiyasına itā‘at idub sūnnetī üzerine olasın. Ve namāzī beş vakit cemā‘atle kılasın. Ve şerī‘atī hor görenler ile ve ‘amelde süst olanlarla haşır olmayasın. Ve nefsi yarāmaz kişilerle muşāhabet

[215b] eylemiyesin. Ve dāyim takvāyla ve zūhdle ve nefse muhālefetle ve kendu nefsiñle cenkle ve cemī‘-i ‘āleme şulhla olasın. Ve kenduñi bir kimesne şanmağdan ve gururdan ve ‘ucubdan ve riyādan ve riyāsetden ve tefāhurden ve dünyā hırşından ve buhlünden şakınasın. Zira bu denlin cemī‘i edyānda mezmūmdur. Ve bu şifatlarla olanıñ olanıñ ‘ākıbet-i emri eyu degildir. Ve dünyāda teşvīşle ve gamla ve tarlıgla ‘ömri geçe. Ve āhiretde hesābla ve ‘azābla olur. İllā māsāallah. Ve ataña ve anana hıdmet idub gönülleri diledigi yerde olasın. Ve anlara muhālefetde olmayasın. Dāyim anlara merhamet idub anlardan nesne tama‘ eylemeyesin. Belki eger kudretiñ varsa ihsānlar eyleyesin. Anlar saña kudretiñ yoğken ihsānlar iderlerdi. Sen dañi anların murādınca olub merhamet idub haqdan dünyevī ve uhrevī emirler dayim du‘āda olasın. Ve anlara nef yetişdiresin. Ve pirlere takarrub idub anlara hürmet idesin. Belki anlara işiñi meşveret idesin. Ve pir olduğun vaktin pirlere hālını bilesin. Ve halkla gökçek hulklā olasın ve hayurlu işleri sevesin.

[216a] Ve fuqarāya takarrub idub merhamet idesin. Ve anlara şehāvetle ve ihsānla tauadduk idub hayır du‘ālarını alasın. Dāyim ölümün āgāh ve āhiretliginde tefekkūr idub gönlünü sevdāsını ve dünyāya harış olanlarla muşāhabet eylemiyesin ki gönlüne kāsāvet geturur. **Bilgil ki:** Ol fitne hātundur ve māldır ve oğuldur ve manşıbdır.

Ve eger Hâk Te‘âlâ kuluni bu dört belâyla mübtela eylese ya dördün birisiyle ve bunlara naşibini ve haqqıñ virmekde Âllaha rucū idub Hâkqıñ kıyām-ı maḳāmi olsa. Nitekim bu olmasa ve olsa Hâk Te‘âlâ bunların haqqıñ virirdi ve bunuñ yüzünden verildi ve bunlar Hâk Te‘âlâyı unutturmasa. Ve bunlar ni‘met-i ilâhîdir dise ve bunları görüb Âllahıñ ni‘metidir deyub şükür eylese ve bunları Hâkdan görmek şükürdür. Vaḳtaki Hâk Te‘âlâ Hâzreti Rasûluñ şallâllahu ‘aleyhi ve sellem geḳmîş ve gelecek günâhını ‘afv eyledi. Âllahıñ kulluğunda ḳâyim olub mübârek ḳademleri şişdi. Ve bunca ‘ibâdeti nedirsuz günahıñuz cemî‘i bağışlanmışdır diyecek şükür ider kullardan olmayalım mi dedi. ‘İnne’llahe yüḳıbbu’s-şâkirîn. Ya‘nî Hâk Te‘âlâ şükür edici kulları sever.

[216b] Çün Hâk Te‘âlâ şükür sebebiyle maḳbûb idendi ni‘metlerini ziyâde eylese gerekdir. Ve eger şükür eylemezse Hâk Te‘âlânıñ maḳbûbî ziyâde ni‘met virmezki ol kendu şükri sebebiyle maḳbûb olduğı ‘ilm-i ḳâş ve tecellî-i ḳâş andan fevt olub çün ‘ilm-i ḳâş ve tecellî ve na‘îm ḳâş ki dâr-ı kerâmete ve keşib-i rû‘yetde mertebeler ve derecelerdir fevt olur. Ve ūlû fitne bu dört nesnedendir ya bizden denildiki şükürsüzlük maḳāmında olub haqqıñı virmediginden gelur. Ve ammâ ḳubb-u nisâda zîrâ nisâ mahall-i infî‘âldir ve tekvîndir a‘yânıñ ve emşâliñ her nev‘ide zuḳrîçündür. Ve şek degildir ki Hâk Te‘âlânıñ a‘yân-ı ‘âlemî ḳâl-i ‘ademde a‘yânıñ ḳabûlunden ötüri vucûdu vaḳtaki aña teveccûh eylese ve ol dise olur. ‘Ve izâ ḳâle lehâ kün feyekün.’ Ve eger maḳşûş ḳâtuna muḳabbetde ta‘alluḳ olub gayrıya ta‘alluḳ olmasa beyân olunan ma‘nânıñ küllisine sâridir. Ve birisiyle münâsebet olmaḳ mizâc ve ṭabî‘atde nazar-ı rûḳda bu iki şahşıñ ortasında münâsebet olmuşdur. Nitekim Hâzreti Rasûl şallâllahu ‘aleyhi ve sellem Hâzreti ‘Âyşeyi cemî‘i ḳâtunlarından

[217a] artıḳ severdi. Ve ‘Âyşeniñ atası ki Ebûbekirdi artıḳ severdi sāyır aşḳâbdan nitekim beyân olundi. Ve ḳubb-i muṭlaḳ ve rû‘yet-i muṭlaḳ üzerine olur. Ba‘zı kulları Hâk Te‘âlânıñ gördüğünü ve ḳuzûrunda olani sever. Bâ-vucûd böyleyken baẓzı kimesneyi artıḳ sever münâsebet-i ḳâşsa vardır. Bunuñ birle ıtlâḳa menâfî degildir. Ve cân ki mu‘abberdür riyasetle şiddiḳlar gönlünden riyaset-i muḳabbetî olan kişiyi çıkardılar ve ehl-i ‘irfân böyle dimez. Zîrâ Hâzreti Rasûl sallâllahu aleyhi ve sellem men ‘arefe nefsehu fekad larefe rabbehu buyurur. Ve eger nefsinı bilmeḳ Rabbini bilmez. Çün kenduyu bilmez ve Rabbini bilmez. Riyâset iden ūlûlandığı ḳulûbda merdûd olmaga delildir. Ve eger nefsinı bilse ve Âllahı bilseki Hâk Te‘âlâ oña sem‘ ve baḳar vesâyir ḳavî olmuşdur. Zîrâ Hâk Te‘âlâ Âdemî kendu şıfatı üzerine ḳaḳ eyledi. Ve câḳî ‘azîmdir ol kişiniñki câḳî bi’llah ola. Eger Hâk Te‘âlâ bir ḳuluñ ḳuvâsi olsa

kendunuñ ‘aynî baķiken fefhem. **Bilgil ki:** Malıñ fitne olduğı oldur ki mala meyledendir ziyāde māl eylediğı yaramaz ya ʔab‘ umūrî anuñla müyesser olur.

[217b] Ve şāhib-i mālî ʔalk sever baķıl olursa daķı. Zırā her kiři mālā meyl idub ta‘ zım-i nazarıyla baķarlar. Ve ʔalk şanurki mālından bu kři ğanî oldi deyu tevehhüm iderler. Ve kah olur ki mal ıssî Ādem oĝlanlarının efkarî ve zelilî olur. Amma ʔalk çün mālî severler mali olani daķı mālından ötüri severler ʔasîs daķı olursa ve bu ūlū fitnedir. Zırā ziyāde mālā meyl idub ne ʔarıkıle mümlün olursa ʔarām olsun ve ʔelāl olsun ve ribāyla olsun cem‘ ine meşĝöl olur. Ve ʔalk beni bunuñ sebebiyle severler ve ʔidmet de olurlar. Ve mālım ecli ne buyurursam ʔutarlar deyu gice ve gündüz cān ve ĝönül den sevib ve ʔaķķı unudub ve bāʔını kör olub bāʔıl olur. Ve bu ūlū fitnedir. Ve amma ehl-i ‘irfān mālî sever olsa umūr-u ilāhiyyeye nazar iderler. Zırā ʔaķ Te‘ālā buyurur ‘Eķriđu’llahe ķarĝen ʔasenen.’⁵⁹⁰ Mālî sevdiğı bu ʔıʔabıñ ehlî olayın deyu ve şadaķa raķman elindendir. Ve bu ‘aʔamalsız olmaz ve Ādemi müşerref eyledi yedeyneli ʔalk eyledi. Ya‘nî Ādemi iki elumle yaratdım dir ve ‘ālemî bir elimle yaratdım dir. Ve eger

[218a] māl olmasa tenāvül-ü Rabbānî ķarżla olmazdı ve bu ʔıʔab-ı ilāhiyyeye ehliyyet olmazdı. Ve ammā veledin fitne olduğı oldur ki atasının sırrıdır. Cigerî pâresidir. Ve kiři oĝluni sevmek nefsin sevmek gibidir. Zırā her kişiye nefsin den yakın yokdur. ʔaķ Te‘ālā teklîf etdiĝiniñ ʔuķûķunu iķāmet eylemek gerekdir. Bi-ķavlihi ‘aleyhisselām Fāʔıma ki kıızıydı. ʔazreti Rasûl ‘aleyhissalātu vesselām Fāʔıma ki binti Muĝammeddir. Eger uĝurlaķ eylese eli kesilurdi. Ve emîru’l-mü’mînîn ‘Ömer rağıyellahu ‘anh oĝlun zinā etdiĝinden ötüri döĝerken öldi. Ve avratı ʔaķķında iķāmet-i ʔudūd eylemekden veledî ʔaķķında icrā eylemek a‘zamdır belā yönünden. **Bilgil ki:** Eger mescide girseñ disen ki bismillahi vesselāmu ‘alā rasûlillah allahümme ifteḥ lî ebvābe raķmetik. Ve eger mescidden çıkar olsañ bismillahi vesselāmu ‘alā rasûlillah allahümme ifteḥ lî ebvābe fağlik. Ve ābdest almaķdan fāriĝ olacak disen eşhedü ellā ilāhe illā’llah ve eşhedü enne Muĝammeden Rasûlu’llahi allahümme ‘alnî mine’t-tevvābîn vec‘alnî mine’l mutetāhhirîn. Cennetiñ sekiz kapusi saña açıla. Ve ʔa‘āmdan

[218a] soñra elḥamdü lillahi’llezi eṭ‘amenā ve seķānā ve ce‘alenā mine’l-müslimîn diyesin. Eyyühe’s-sālik le‘alleke taşavvuf ib‘ad ķaṭ‘il meḥālik gerekdir ki gice ve gündüzi baķş idesin. Şubḥuñ evvel vaķtinde ābdest alub sünnetî kılub cemā‘atine muntazır ola. Çün cemā‘atle farzî kıldıñ namaz kıldıĝıñ yerde murabbi‘ oturasın. Subḥāne’llah ve’l-ḥamdü lillah velā ilāhe illā’llah ve’l-lahu ekber velā ḥavle

⁵⁹⁰ ‘Kim Allah’a ĝüzel bir ödünç verecek.’. Hadîd 57/11.

velā kuvvete illā bi'l-lahi'l 'aliyyi'l-'azīm tesbīhine meşğul olasın. Tā gün sögi-süğü boyı olunca. Ve andan sonra on iki rek'at işrāk namazını kılasın. Ve eger kaylüle şacit olursa uyuyasın. Ve uyanub ābdest alasın ve şükrü vuđū kılasın. Ve sonra bir cüz kūrān ya nışf-ı cüz okuyasın teemmülle ve tefekkürle ve tedebbürle. Ve eger ma'nāsını bilmezseñ Allahıñ kelāmıdır deyu hürmet eyle ve ta'zīmle ve edeble okuyasın. Ve andan sonra şalāt-ı evvābıne meşğul olasın. Şalāt-ı evvābın demek ma'nāsı oldur ki halkıñ ġāfil olcağ vakitte kılınan namāza dirler. Kuşluğla öyle arasında ve öyleyle ikindu arasında ve aḥşamla

[219a] yatsu arasında ve yatsuyla şabāḥa varınca nevāfilden kılınan namāza şalāt-ı evvābı dirler. Ya'nı Haḫḫa rucū' idiciler namāzıdır dimekdir. Çün öyleyi cemā'atle kıldıñ mābeynde şalāt-ı evvābın kılasın şalāta meşğul olduğñ mıkḍār subḥānellah velḥamdulillah tesbīhine meşğul olasın. İkindu olunca çün ikinduyu cemā'atle kıldıñ oturub tesbīhe meşğul olasın. Ve aḥşami kılub ta'āmdan sonra birkaç rek'at namāz kılasın. Ve gündüz şıyām olasın. Ve çün cemā'atle yatsuyı kıldıñ maḫāmıña gelub bir kaç rek'at namāz kılasın. Uyku ġalebe eylemeyince uyumiyasın. Ve çün uyandıñ oda şuya düşmüş gibi diri ḫalasın. Gine ābdest alasın giceniñ nışfini ya nışfindan ziyādesini veya şülüşüne ḫāyim olasın. Vitri şülüş-ü āḫire te'hīr eyleyesin. Yigirmi rek'at teheccüd namāzını kılasın. Namāz arasında tesbīhe meşğul olasın. Ve Haḫḫdan bir nefes ġāfil olmayasın. 'Ve'bud rabbeke ḫattā ye'tiyeke'l-yaḫīn.'⁵⁹¹ Tā ricālullahdan olasın bi-iḥsānihi ve faẓlihi ve keremihi. **Bilgil ki:** Bu muḫtaşarda beyān olunan elfāzıñ ba'zi ma'lūm

[219b] olmadıysa **ıstılāḫāt-ı şūfiyyeden** beyān olunsun. Tā murādleri ma'lūm olub şübhe ḫalmaya. **Taşavvuf** zāhiren ve bāṭinen şerī'at edebiyle olmağa dirler. **Tecellī aḥlāk-ı ilāhiyyeyle** ittisāfa dirler. Ve bazıları ḫatında esmā-ı ilāhiyyeyle taḥalluḫa dirler. **Ehli taḥḫīḫ** ḫatında tecell-ī ḫulluḫ şıfatıyla taḥalluḫdur. Zīrā 'ubūdiyyet-i zātiyyesidir. **Yaḫāza** fehmu 'ani'llah dirler çün Allahdan fehim eylediñ uyandıñ. **İntibāḥ** Haḫḫıñ ḫuluna zecr etdigine dirler 'ināyet-i ṭarīḫi üzerine intibāḥ ehli 'ubūdetde olur. 'Ubūdet nisbet-ül 'abdi ilallah ya'nı ḫuluñ Allaha nisbetidir nefsine nisbeti degildir. **Ve eger nefsine nisbeti olsa ol 'ubūdiyyetdir 'ubūdet degildir.** 'Ubūdet etemm ve ekmeldir. Zīrā maḫām-ı sivā oña ḫüküm eylemez. **Es-sivā** Haḫḫıñ bāṭın olmasıdır ḫalkdan ve ḫalk bāṭın olmaḫdır Haḫḫda. **Hüviyyet** ġayb-ı zātīdır ki anda şuhūd-u şaḫīḫ degildir zīrā zāḫir ve maḫzar degildir ki ol maṭlūbdur ki ta sen oni vāzīḫ kılubilesin. Fefhem. Zīrā **zāt-ı**

⁵⁹¹ 'Sana yakın gelinceye kadar Rabbine ibādet et.'. Hicr 15/99.

bahtdır hasbî keşif ve şühüdla olmaz. Zîrā **zâhir** ve **maẓhar** ol derecede yokdur ki sen oni vâzih

[220a] kılub rûşen idebilesin. **Es-sır** oldurki infişâh-ı ilâhî ola ‘ârifleriñ kulağına ki ol kelime-i hâzretidir. Ve **kelime-i hâzreti kün** kelimesidir. **Er-rû’yetü** müşâhede-i bi’l-başara dirler. Başiretle görmiye belki gözle görünen nesneye müşâhade dirler. **En-na‘at** nisbet-i ‘ademiyye taleb eyleyene dirler. Evvel gibi âhîr gibi ve bunu ‘abd ve bende şıfatı olan bilir. **E’ş-şıfat** ma‘nâyi ve vücûdî taleb idene dirler. ‘Âlem gibi ve ‘ilim gibi. **El‘îd** mâ ye‘ûdu ‘aleyke fî kalbike mine’t-tecellî ya’nî ‘îd oldur ki seniñ kalbiñe tecelliden ‘avde eyleye i‘mâle ‘avd eylemekdir. **Qadem** kulçün sâbit olana dirler. Hâk Te‘âlâ ‘İlminde kâlellahu te‘âlâ ‘enne lehüm kademe şıdkın’ ey sâbıkî ‘inâyetin ‘inde rabbihim fî ‘ilmi’l-lahi ve yetemeyyezü zâlike fî’l-kürsiyyi. **Elkürsî** ‘ilmi emir ve nehiydir. Qad verede fî’l-haber inne’l-kürsî mevdu‘ul kademeyni kademi’l-emir ve kademi’n-nehiy ellezî kayyede’l-‘arş. **El‘arş** müsevvâ’s-semâ’il muqayyed ve fihi zaharet şûratü’l-mişil min leyse kemişlihi şeyun ve hâzâ hüve’l- mişlü’n-nâyib. **El-mişil** el-mahlûk hâlâka’s-şûrati’l-ilâhiyyeti’l-vârideti fî qavlihi şallâllahu ‘aleyhi ve sellem ‘İnne’llahe hâleka

[220b] Âdem ‘alâ şûratihi. Ve kâle te‘âlâ ‘innî câ’ilun fî’l-arđı hâlifeten.’ Ve hüve nâyibu’l-hakki’z-zâhiri bi-şûratihi ve bu nâyibiñ meşhedî hicâb-ı ‘izzetdir. **Hicâb-ı ‘izzet** ‘ammîdir ve hayretdir zîrâ mâni‘dir vuşlatdan ön ‘ilmi’l-emir ‘alâ mâ hüve ‘aleyhi fî nefsihi ve bu emriñ hakîkatine vâkıf olmaz illâ ehlullaha muṭṭalı‘. **Muṭṭalı‘** ‘ayn-ı hakla kevne nâzır olana dirler. **Melekût** ‘âlem-i me‘ânî ve gaybe dirler. **‘Âlimu mülk** ‘âlem-i şehâdete dirler. **‘Âlem-i berzâh** ‘âlem-i hayâle dirler. Ve ba‘zı ehl-i tarîk ‘âlem-i ceberûta dirler. **Kemâl** tenezzühdür şıfatdan ve bu şıfatıñ âşârından. **Ridâ** zuhûru ‘abddir şıfât-ı Hâkla kevinde. **Kevn** her emri vücûdiye dirler ki ol hilâf-ı bâtıldır. **Bâtıl** ‘ademdir ve’l-Hâk ‘indehüm qavil üzerine vâcib olana kıyâm göstere. **‘Âlimu’l-emir** mevcûd ola Allahdan sebep-i hâdişsiz. **‘Âlem-i halk** Hâk Te‘âlâ icâd eyleye sebep-i hâdişeyle. **Gayb** oldur ki Hâk Te‘âlâ setir eyleye senden. **İşâret** nidâdır ‘ala ra’si’l-‘abd yekûn fî’l-kurb ma‘a huzûru’l-gayrî. **‘Umûm** mâ yeḳa‘u fî’s-şıfât mine’l-iştirāk. **huşûş** ma yeḳau bihi’l-infirâd ve hüve eḳadiyyet külli şeyin ki o lübbi lübbdür. **Lübbi lübb** mādde-i

[221a] nûr-u ilahiyyeye dirler. ‘Yekâdu zeytuhâ yüḳdiu ve lev lem temseshu nâr nûrun ‘alâ nûrin’⁵⁹² Pes **lûb-ü lûb** nûrun ‘alâ nûrdur. **Qısr** küllü ‘ilmin yuşavviru

⁵⁹² ‘Yağdı neredeyse kendisine ateş değmese dahi ışık verir. Nur üstüne nurdur.’. Nûr 24/35.

‘aynu’l- muḥakkaḳ mine’l-fesādi lemmā tecelliyle min ḫalfi ḫicābi’z-zılli. **Ez-zıl** vücūd-u’rrāḫati ḫalfe ḫicābi’z-zıyā. **Ez-zıyā** mā terā bihi’l-ağyār bi’ayni’l-ḫakḳi ve zılli eṣer-i zulmetdir. Ve eṣer-i nūrdan daḫī olur. Ve ‘ayn-i vāḫiddir ve ammā’z-zulmetü ve’n-nūr ellezāni ‘anhumā’z-zılli ve’z-zıyāi. **Nūr** her vālihi ilahiyyeye dirlerki anuñla kevn münferid olur ḳalbden. **Zulmet** ‘ilm-i bi’zzāta ıtlāk iderler. Zırā zulmetle ğayri münkeṣif olmaz. **Cesed** küllü rūḫin ev ma‘nen zaḫera fī şūratin cismin nūriyyin ev ‘unşuriyyin ḫattā yeṣhedü’s-sivā. **Es-sivā** ma‘nā’l-ğayrallezī yete‘aşşeḳu bi’l-mecellā-mücellā. **El-ḫatm** ‘alāmetü’l-ḫakḳi ‘alā ḳulūbi’l-‘ārifin. **E’n-nıyyet** ḫakḳıate dirler. İzāfet-i tarīḳ üzerine ola ki anlar mu‘akkiflerdir. **Levh** üzerine müşāhidlerdir. Ve ḳaleme nāzırlardır. Nūnda istimdād iderler. Hüviyetden ḳāyillerdir inābetle nātıḳlardır. İttiḫādle li-eceli’l-ceres ve bu denlin elfāzın ma‘nāsi bilmek istersin. **Levh** maḫall-i tedvīne ve teṣṭıra

[221b] dirler ki müeccel ola ecel ma‘lūma varınca. **Hüviyyet** ḫakḳıat-i ğaybiyyeye dirler. **Nevāle** şol ḫil‘ate dirler ki efrāde maḫşuş efrāde maḫşuşdur ricālden. **Ḫicāb** maṭlūbuñ ‘ayniñden örtüldüdüğüne dirler kaçan ḫicāb yalī maḫda‘da olsa. **El-maḫda**‘ mevda‘i setri ḳuṭba dirler efrādu aṣlinden ‘inde mā yehle‘u ‘aleyhim ki evvel ḫazāne-i ḫıla‘dır ve ḫāzin-i ḳuṭbdur. **Maḫda**‘ ehl-i ḫalvetde olur. **Nevāle** ehl-i cilvede olur. **Cilve** ‘abdiñ ḫurūcudur ḫalvetden. Ḫaḳ şıfatıyla ve yetişdigine baḳa ve baṣar-ı idrāk idemiye. Ve **ḫalvet** muḫādeşe-i sırdır Ḫaḳla ḫaysü lā meleke velā eḫad ve bu maḳāmda şaḳ olur. **Eş-şak** e’n-nefe‘ ḡāu ‘anhu e’t-tecelli rabbāni ehl-i recā olur ve ehl-i ḫavf olmaz. **Recā** ṭama‘dır gelecekte **ḫavf** mekrūḫdan ḫāzer eylemekdir müste’nefde tedellīyi nuzūl-ü Ḫaḳḳa dirler ki bunlara ve bunların nuzūlūdür mā dūnde olanlara ‘anḳā ṭabāya dirler. Mevcūd degil ve ma‘dūm degil vāḳı‘ada mütemeşşil olur. **Vāḳı**‘a ḳalbe vārid olana dirler ‘ālem-i ‘ulvīden ḳanḳı tarīḳle olursa ḫiṭābdır

[222a] ve mişālden ğavş elinden. **Ġavş** şāḫib-i zamāna dirler. Resmi şıfatdır ki cārī olur ebedde ve ezelde cārī olduğıyla. **İsim** ḳuluñ ḫālī üzerine ḫākimdir fī vaktin esmā-i ilahīden vaşıl vaktinde. **Vaşıl** idrāk-i ğāyetdir ki ol evveli futūḫdur. **Futūḫ-u** ‘ibāret var zāhirde ve **futūḫu ḫalāvet** var bātında ve **futūḫu mükāşefe** var meṭālī-ü şāḫihden ötüri. **Mütāle**‘a tevfiḳāt-i Ḫaḳdır ‘āriflerde ibtidāda. **İdiñ** esrārī lāyiḫ olana dirler **Ṭavālī**‘ envār-ı tevḫidiñ esrārī lāyiḫ olana dirler sırr-ı Ḫaḳḳıñ ḫiṭābıdır ‘āriflere ğuyūb ve esrār ‘āleminden ki ‘Nezele bihi’r-rūḫu’l emīn ‘alā ḳalbic.’ **Müşāhade** rü’yet-i eşyāya dirler. **Delāyil** tevḫidde ve daḫī müşāhade-i rü’yet-i Ḫaḳḳa dirler. Eşyāda ve müşāhade-i ḫakḳıat-i yaḳıne dirler ki anda şek olmya. **Mükāşafe** taḫḳik-i emānet-i bi’l-fehme dirler. **Taḫḳik** ziyāde ḫāle dirler ki ve taḫḳik-i işārete dirler. **Muḫāṭara** ḫuzūr-u

kalbe dirler burhān-u tevātürle. **Tehallî** ihtiyār-ı halvetdir ve Hâkdan meşgûl eyleyenin küllisinden i' rāzıdır.

[222b] **Tecellî** kulûbu keşfe envār ola. **Setirden sonra setir** seni fānî eyleyene dirler. Ve kîle kevne perde olmaqdır ve kîle el-vukûf ma' al ādāt ve kad yekûn el-vukûf me' a netâyici'l a' māl mā lem yeğlib sultānu'l-muḥakkıq. **Muḥakkıq** seniñ fenāndır anuñ 'aynin dese Hâkdan sonra. **Seḥaḥ** tefriḳ-i terkîbdır yuḥibbu'l-ḳahre li-ecele'z-zācir. **Zācir** vā' iz-i ḥaḳḳa dirler kulûb-u mü'mininde. **Mücāhade** bedeniyeye cem' i hâlde ve muḥālefete hevā olmaz illā riyāzetle. **Riyāzet** edeb varki ol ṭabī' atinde çıkmaktadır. Ve riyāzet-i taleb varki ol şihḥat-i murāddır taleb sebebiyle. **Tefrîd** seniñ vukûfuñdur Hâḳḳa seniñle şartındandır tecrîd. **Tecrid** sivāyi ve kevnî gönülden ve sırdan gidermege dirler. **Vakfe** iki maḳām arasında ḥabse dirler velehden 'işmetle ola. **Veleh** ifrāt-ı vecde dirler setr-i mücāhade sebebiyle. **Vārid** kalbe vārid olan ḥāṭıra-ı memdūhiyye dirler. Teḥammülsüz ve her nesne ki kalbe vārid olur ismi ilahiden eḫyānen ḥaḳḳe'l yakīn i'tā ider. **Yakīn** 'ilminden

[223a] sonra ḥāşıl olana dirler. 'Ayne'l-yakīnden sonra ibtidā-i keşif ve müşāhade i'tā eyledigine dirler. 'İlme'l-yakīn delîl-i i'tā eyledigine dirler ki şübheye ihtimālî olmya. **Hâḳıḳat** seniñ evşāfiñ āsārīsinden selb olmağa dirler. Anuñ evşāfiyla ki ol fā' ildir seniñle sende ve senden fā' il sen degilsin. 'Mā min dābbetin illā hüve āḫizün bināşiyetiḥā'⁵⁹³ ve eger fā' il sen olsañ ehl-i ḥaḳıḳat degilsin. **Bu'ud da** muḥālefetde kāyim olmaga dirler. Ve **ḳurb-u** ṭā' atle kāyim olmaqdır kâh olur ḳurb-u ḳābe ḳavseyni ıtlāḳ iderler. **Ḳābe ḳavseyni** nokta-i fāşiliyyeye dirler iki ḳavseyn arasında ol gāyet-i ḳurbu meşhūddır ki şāḫib-i işbāt idrāk ider şāḫib-i maḥv idrāk eylemez. **İşbāt** 'ibāret-i aḥkāmını kāyim dutmakdır. **Maḥv** evşāf-ı 'ibādî ref' eylemekdir. **Zevḳ** evvel-i mebādiyi tecelliyāta dirler. **Şurb** tecelliyyi vastına dirler. **Ġaybet** ḳalbiñ ḡaybettedir 'ilimden sonra ki aḫvāl-i ḥulḳdan cārî olur.

[223b] Hissi varda meşgûl olmaz ḫuzûrundan ḫuzûr-u ḳalbiñ ḫuzûridir Hâḳla **ḡaybet** vaktinde fenāyla muttaşif olur. **Fenā** ḳul fi' linî görmemekdir li-ḳıyāmıllahi te' ālā 'ālā zālîke bu ma' nā beḳāya teşbihdir. **Beḳā** 'abdiñ rü'yetidir her şeyde Āllahıñ ḳıyāmını farksız. **Farḳ** ḥalka işāretidir bilā farḳ ba' zılar farḳı müşāhade-i 'ubūdete dirler ki naḳīz-i cem' dir. **Cem'** Hâḳḳa işārete dirler ḥalksız. **Cem'u'l-cem'** Allahda istihlāka dirler ba-küllîye cemāl-i rü'yeti ḳayende-ḳuyende. **Cemāl** rahmeti ve luṭfî şıfatıdır ḫazreti ilahiden ismi cemille ve anuñçün celāl meşhūd olur ki cemāl-i celālidir. **Celāl**

⁵⁹³ 'Yürüyen hiçbir varlık yoktur ki onun perçeminden tutmuş olmasın.'. Hûd 11/56.

kahır şıfatıdır. Hazreti İlahiden ki anuñ kulunda vecd olur. **Vecd** ahvâl-i muğayyebeden olan tevâcûde dirler. **Tevâcûd** istid'âyı vecddir ve izhâr-ı hâlet-i vecddir vecdsiz. **Üns** eşer-i müşâhade cemâl-i hazreti ilahîyyedir gönülde ki ol cemâl celâldir zirâ anuñla heybet olmaz. **Heybet** müşâhade-i cemâl-i Allah dirler gönülde.

[224a] **Baş** eşyâya vâsi' olur ammâ şey buña girmez ve ba'zı hâl recâya başdır dediler. **Ėabz** havf hâlidir fî vaktin 'itâb ve te'dîb-i mûcibedur. **Havf ve recâ** ehl-i mekânçündür. Mekân menzildir. Bisâtta li-ehli'l-kemâl ellezîne teħaĖķaķû bi'l-maķâmâtı ve'l-ahvâli ve câzû ilâ'l-maķâmı ellezî fevķa'l-celâl ve'l-cemâl felâ şıfat lehüm velâ na'te ķile lâ bî yezîdin. Keyfe eşbehte ķâle lâ şabâh lî ve lâ mesâ' innemâ's-şabâh ve'l- mesâ' limen yeteķayyed bi's-şıfatı velâ şıfatı lî ve ihtilâf aşķâbına fî hâze'l-ķavli hel hüve şaķhun ev leyse bi-şaķhin feinne'l-mekân iķtizâ lehu. **Eş-şāķhu** 'ibâretün 'an kelimetin 'aleyhâ râyiķatün er-ru' ünetün ve'd-da' vâ ve hiye nâdiretün en-teveccede mine'l-muķaķķiķin ehl-i şer' atın. **Şerî'at** 'ibâretdir emirden'ubûdiyyete iltizâmetle hâl-i ķalbe vârid olana dirler. Ta'ammûlsüz ve ihtilâfsız şartındandır. Zâyil olmak mişlü bu'd el-mişil 'iķablar nâ şâfi olunca bazılar hâlî ķāyim şanurlar emşâl-i müte'āķib olduğundan. Nitekim beyân olundi her bâri ki **hâl** müstaķem

[224b] ola **maķām** olur. **Maķām-ı** 'ibâretdir hūķûķi merâsimi 'alâ'ttamâm istifâ eylemekden. Bunuñ şāhibiniñ Ėāyeti maķamsızlıķdır ol edebdir. **Edeb-i şerî'at** var ve **edeb-i hizmet** var ve **edeb-i Hāķ** var. **Edeb-i şerî'at** merâsim ķatında vūķûfdur ki ol hūdūd Allahadır. Ve **edeb-i hizmet** hizmeti görmekden fânî ola me'al-mübâlāĖa fîha birü'yeti mecra bihâ. Ve **edeb-ü'l-Hāķ** seniñ bilmekligindir seniñçün olani ve Hāķķa lâyiķ olani. **Vakit** oldur ki mâziye ve müstaķbale nāzar eylemiyesin. **Tarîķ-i** 'ibâretdir 'azîmetle 'amelden ruķşatla 'amel anda olmiya. **Sefer** seyr-i ķalbdır Hāķķa teveccühle olursa ve zikirle veya nefisle misâfir oldur ki fikriyle ma'ķûlâtta sefer eyleye ki ol şer'ide i'tibârdır ki ol lameldir. 'Āmil sâlikdir. **Sâlik** oña dirler ki maķâmâtda yürüye hâliyle 'ilmiyle degil ki ol 'ameldir. **Murâd** meczûbdan 'ibâretdir cemî'i maķâmât ve rusûmî zaķmetsiz Ėiķe Ėöre. Ve **mürîd** irâdetinden mücerred olana dirler. **El-hācisu'l-hāķru'l-evvel** ki oña hāķır-ı rabbânî dirler imdi anda hāķā

[225a] olmaz. Bu beyân olunandan irtibâţ maķâmât ve merâtib ba'zınıñ ba'zına ta'alluķı ve münâsebeti ma'lûm oldi. Bu maķâmâtıñ ehlî her zamânda eksik degildir. Geçmişde ve şimdiki hâlde ve gelecek zamânda olsun. Zirâ Hāķ Te'ālânıñ 'inâyeti ve fazlî ve kerem ve ihsânî her zamânda mu'aţţıl olmaz. Ve rahmeti hāşşa ve 'âmme her zamânda munķaţı' olmaz. Eşķiyânıñ neslî munķaţı' olmadığı gibi sü'edânıñ ve mü'minîniñ ve evliyâullahıñ ve vâriş-i enbiyâ ki kümmel ricâldır neslî munķaţı' olmaz.

Ve münkirler ve mu‘terizler ve isti‘dādında nokşānla olanlarıñ nesli munķatı‘ olmaz. Ve sen şanmayasın ki şimdiki zamānda ehlullah yokdur. Ve eger varsa dahī evvel gibi degillerdir dimeyesin. Zīrā eger bu i‘tikādla olsañ ve i‘tikād eyledigiñ ehlullah zamānında olsañ anlara dahī i‘tirāz idub beşeriyyetiñ şüretini anlarıñ āyīnesinde görürdüñ. Ve kaçan ‘azīzler gibi şimdiki zamānda yokdur dirdiñ. Ve eger nazar iderseñ sa‘ādet ve şekāvet bir şıfatdır her zamānda mażahiri isti‘dādına göre eksik degildir. Ve **nūr-u velāyet** bir nūrdur ki

[225b] ol maħbūb-u Hāķ olub Hāķ Te‘ālā kerem ve luţfundan ķurbunu zāhir eylediği ‘azīzlerdir. Ve bu nūr toĝmaz ve tolanmaz bir hāl üzerine durur. Toĝub tolandığı zuhūr ve buţundur. Ehline göre ve nūru ķabūl iden ķābile göre ve maķāmātī tafşīliyle görüb maķāmsızlık maķāmında olan ‘azīzlerdir. Merātibine göre ve ķabūlune göre hiĝ bir zamānda munķatı‘ olmaz. Ve sen dahī isti‘dādıñı zāyi‘ eylemiyesin. Hāķķıñ ‘ināyetī her zamānda belki her anda yetiředurur. Ve Hāķda buhl yokdur. Tā bilesin ve göresin ve maķşūduña vāşıl olasın. Ya‘nī kenduñi bilesin ki ne cevhersin. Zīrā Hāķķıñ zuhūra meylī zātīdir. Dünyāda ve āhiret de olsun munķatı‘ olmaz. Ve Hāķķıñ zātına taĝayyūr gelmemiřdir. Ve **meyl-i zuhūruna** teĝayyūr gelmemiřdir. Belki her yılda ve her zamānda ve belki her ānda zuhūrī izdiyād üzerine ‘Kūlli yevmin hüve fı şānin’ meyl-i zuhūr izdiyād üzerine olduĝuna delīldir. Eger bir nefes meyl-i zuhūr olmayaydı yerler ve gökler ma‘dūm olurdu. Zīrā **meyl-i zuhūr** iķtizā-i zātīdir. Vucūb ve vucūd gibi zātđan mūnfek degildir ve ķādırđır.

[226a] Her zamānda zuhūri berkemāldir. Eger bařiretiñ gözi aĝuĝsa bu denileni bilursun. Belki görürsün belki edersin belki zevķ idersin belki vāşıl olursun belki bu denilen me‘āniyle var olursun. Ve eger bu me‘āniyle var olmazsañ bari mūnker olmayasın. Ve tālīb olasın ki ümīzdir ki ‘ināyet-i Hāķla ve enbiyāñıñ rūķī bereketiyle ve vāriřiniñ ‘uluvvi himmetleriyle cemī‘i maķāmātī tafşīliyle görüb ehlullahđan olasın.

Temmeti’l-kitāb el-melikū bi‘avnillahi’l vehhāb ve Faka Hüseyin Ta‘vilī yedi’l-‘abdi e’z-zaīf el-ħaķir el-muħtāc ilā raķmetillahi te‘ālā abdi periřan-pūr hasta ĝaferāllahu lehu velā būye ve’l-cemī’l-mūslimīn āmīn yā Rabbe’l-‘alemīn.

‘Aded-i evrāk 228.

SONUÇ

İslâmî ilimler özellikle tefsir, fıkıh, kelâm ve hadis gibi alanlar kendi düşünce ve metotlarını temellendirmek için ana kaynak olan Kur'an'a müracaat etmişlerdir. Sufiler de kendi metot ve yöntemlerini temellendirmek ve de düşüncelerini meşrû bir zemine dayandırmak için Kur'an'a başvurmuşlardır. Erken dönem diye adlandırılan tasavvufi süreçte Serrâc, Kelâbâzî, Ebû Tâlib el-Mekkî, Kuşeyrî, Hûcvirî, Herevî, Gazâlî ve Sühreverdî gibi bazı mutasavvıfların tasavvufi kavramları ve öğretileri tanımlarken genel olarak Kur'an ve Sünnet merkezli anlamlar verdikleri görülmektedir. Bu tanımlara sadece zâhirî bir anlam yüklemeyip bâtinî yorumlar da yapılmaktadır. Tasavvufta buna iş'ârî yorum, tefsir alanı için de iş'ârî tefsir denilmektedir. Sufilerin, Kitap ve Sünnet'e uygun düşen iş'ârî yorumları ulema tarafından kabul edildiği, Kur'an'ın nüzûl sebebinden ve zâhirî anlamından tamamen uzak olan iş'ârî tevilleri kabul edilmediği görülmektedir.

Çalışmamızda Abdullah-ı İlâhî'nin, *Zâdü'l-Müştâkîn* adlı eserini, dini-tasavvufi yönden incelemiş bulunmaktayız. Eser, tasavvufi kavram ve öğretilere getirilen yorumlardan oluşmaktadır. Yazarın tasavvufi kavramları ele alırken delil olarak kullandığı ayetlerin bu kavramların anlam alanıyla uygun düştüğü görülürken, bazen de bu tasavvufi kavramlara verilen anlam ve yorumların ayetin zâhirî manasından oldukça uzak olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kavramlara delil olarak kullandığı sahih hadislerin yanı sıra hadis ilmi açısından zayıf olarak nitelendirilen hadisleri de kullandığı görülmektedir. İlâhî, kitabının ilk sayfalarında 'Bu kitapta tahkik ve tedkik yapılmadı.' ifadesini kullanması eserde hataların olabileceği ihtimalini ortaya koymaktadır.

İlâhî'nin hayatı hakkında birçok bilgi mevcuttur. Bunun nedenlerinden biri bizzat kendi yazdığı eserlerinde hayatına dair anekdotlar ve tarihi bilgiler vermesi, bir diğeri ise yaşadığı asırda hem devlet erkânı hem de halk tarafından meşhur bir kimliğe sahip olması zikredilebilir.

İncelemiş olduğumuz bu eser XV. yüzyıla aittir. Bu eser, tasavvufi kavramları irticâlî olarak başlıklar vermeden ele almaktadır. İlâhî, eserinde kavramlara başlıklar vermeyi tercih etmese de konu konu ilerlediği görülmektedir. Örneğin metinde geçen 'gönül' kavramı bağlamında öncelikle bu kavramın terim anlamını, sonrasında ise mahiyetini konu olarak işlemektedir. İlâhî'nin gönül kavramı da dâhil olmak üzere işlediği herhangi bir kavramı bir başka ıstılahı ya da konuyu anlatırken tekrar ele

alabildiği de görülmektedir. Kavramlara başlıklar vermeden kavramlar/konular arasında geçişler yaptığı da fark edilmektedir. İlâhî, eserin son kısmında tasavvufî 167 kavramın tanımlamalarını birkaç cümle ile kısa ve öz mahiyette vermektedir. Metnin içerisinde ise okuyucu ile sohbet eder tarzda 167 kavramın haricinde, birçok tasavvufî terim ve kavramları ele almaktadır. İlâhî, tarikat, tasavvuf, derviş, mürşid, edep, ahlâk, marifet, muhabbet, aşk, sıdk, ihlâs, şükür, zikir, uzlet, halvet, ihtilât, tevâzu, takvâ, havf, recâ, vâkıa, rüya, kurb, buud, murâkabe, tecelli, taayyün, beytû'l-ma'mur, sefer, firâk, vuslat, cem, rızâ, vahdet-i vücûd, rûh, rûh-u izâfî, nefs, gönül, mücâhade gibi birçok kavramın anlamını ve anlam alanını, âvam ve havâs tabakaları için mertebelerini ve daha birçok konuyu ele almış; bu kavram ve konuları nasihatvari bir üslupla işlemiştir. Metnin dili sade, anlaşılır ve akıcı olup Arapça ve Farsça kelime ve terimler yer almaktadır. Çok sık olmamakla birlikte konuyla alakalı beyitler de mevcuttur. Bununla birlikte İlâhî, ayet ve hadislerden iktibaslar yapmıştır. Konu bitimlerinde okuyucu için dualar etmiştir. Ayrıca eser içerisinde yer yer münacâtlara da rastlanmaktadır.

Dünya-ahiret, nefs-ruh, havf-recâ, uzlet-cem, firâk-vuslât, fenâ-bekâ, celâl-cemâl, ahlâk-ı zemîme-ahlâk-ı hamîde gibi kavramlar zıtlarıyla beraber zikredilmiştir. Yazar, eserinde tasavvuf büyüklerinin sözlerini de konu bağlamında vermektedir. Bunlar Muhyiddin ibn Arâbî, Cüneyd-i Bağdâdî, Bâyezid-i Bistamî, Hoca Parsa gibi kimselerdir.

İlâhî, meşreb olarak Melâmî olduğu için eserinde de doğal olarak Melâmetiliği varılması gereken makâmların en yücesi olarak görmektedir. Bu Melâmetilik, toplumun hor ve hakir gördüğü bir sınıf olarak değil, zahirde halkla fakat derûnunda Hak'la olan, dünyanın kalbine nüfuz edemediği kimseler olarak adlandırmaktadır. Ve İlâhî'ye göre Melâmiyye'nin zirvesinde Hz. Peygamber vardır.

Sonuç olarak İlâhî eserinde insanın kendi kemâline erişmek için bu dünyaya geldiğine, bu dünya hayatında güzelliklerin ve tehlikelerin olabileceğine, sâlikin nelere dikkat etmesi gerektiğine, bu tarikte yol kat edebilmek adına gayretin, güzel ahlaklı refikin ve mürşidin çok önemli olduğuna sıkça değinmektedir. İlâhî, sahte mürşidlerin vasıflarını detaylı bir şekilde anlatarak, müride bu mevzuda teyakkuzda olmasını tavsiye etmektedir. Ele aldığı tasavvufî kavramların, sadece kavram olarak kalmayıp, insanın hayatına aksetmesi ve bu halleri daha dünya yolculuğunda iken tatması gerektiğini söylemektedir.

Netice olarak, İlâhî'nin kavramlara vermiş olduğu yorum ve tanımların, tasavvuf araştırmaları bağlamında zenginlik katacağı kanaatine ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbâs*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- Ahmed, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri (855/886-1451/1481)*, Baha Matbaası, İstanbul 1974.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrâhim, “el-Câmiu's-Sahîh”, el-*Kütübü's-Sitte*, haz. Sâlih b. Abdülazîz, Dâru's-Selâm, Riyad, 1421/2000.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara 1997.
- Suyûtî, Celâleddin b. Ebû Bekir, *el-Câmiu's-Sağîr fî Ehâdisi'l-Beşâiri'n-Nezîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.
- Demir, Hiclâl, “Şairler Menbâi Vardar Yenicesi ve Vardar Yenicali Üç Şair Hayretî, Usulî, Hayalî”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi I*, İstanbul 2014.
- Demirli, Ekrem, *Abdullah-ı İlâhî'nin Keşfü'l-Vâridât Adlı Eserinin Tahkiki*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi, Ankara.
- Erkaya, Mahmud Esad, *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, Otto Yayınları, Ankara 2017.
- Evliya Çelebi, *Seyhatnâme*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966.
- Hakîm, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, Beyrut 1990.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvinî, “es-Sünen”, el-*Kütübü's-Sitte*, haz. Sâlih b. Abdülazîz, Dâru's-Selâm, Riyad 2000.
- Kara, Mustafa, “Molla İlâhî'ye Dair”, *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, İstanbul 1988.
- Koç, Kasım, *Abdullah İlâhî'nin Hayatı, Eserleri, Keşfü'l Varidat'ın Tahlili ve Fikirleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1995.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Zeynülselâm Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdilmelik, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, haz. Ali Aslan, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006.

- Lâmiî Çelebi, *Nefahâtü'l-Üns Tercümesi*, haz. Süleyman Uludağ- Mustafa Kara, İstanbul 1289/1872.
- Gökcan, Mansur, *Temel Ahlâki Prensipleriyle Tasavvuf*, Nobel Yayınevi, Adana 2006.
- Muhammed b. Selâme el-Kudâ'î, *Müsnedü's-Şihâb*, thk. Hamdî b. A. es-Selefî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1986.
- Mutçalı, Serdar, *Dağarcık Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc en-Nisâbü'rî, “es-Sahih”, *el-Kütübü's-Sitte*, haz. Sâlih b. Abdülazîz, Dâru's-Selâm, Riyad 2000.
- Müttakî el-Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân, *Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, Beyrut 1991.
- Özçelik, Yunus Nadi, *Abdullah-ı İlâhî ve Meslekü't-Tâlibîn ve'l-Vâsilîn*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara 1990.
- Özkan, Ahmet, *Abdullâh-ı İlâhî'nin Esrârname Adlı Eseri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1412.
- Sarı, Mevlüt, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yayınları, İstanbul 1980.
- Suyûtî, Celâleddin b. Ebû Bekir, *el-Câmiu's-Sağîr fî Ehâdisi'l-Beşâiri'n-Nezîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer, *Avârifü'l-Maârif*, haz. Dilaver Selvi, Semerkand Yayınları, İstanbul 2016.
- Şengül, İpek, *Necâtu'l-Ervâh min Denesi'l-Eşbâh*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.
- Tek, Abdurrezzak, “Molla (Ahmed) İlâhî'nin Ayasofya Camii'nde Fatih'in Huzurunda Tasavvufa Dair Yaptığı Konuşmalar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 2006.
-, *Nakşiliğin Osmanlı Topraklarına Gelişi Molla Abdullah İlâhî*, Emin Yayınları, Bursa 2012.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sûre, *Sünenü't-Tirmizî*, Beyrut 1981.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Ayşe DEMİRDAS

Doğum Yeri ve Tarihi: Karataş- 01.05.1992

Telefon: 0546 787 87 41

E-mail: aysedemirdas1992@gmail.com

EĞİTİM

2018-2021: Yüksek Lisans, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.

2010-2015: Lisans, İlahiyat Fakültesi, Şanlıurfa.

2006-2010: Tepebağ İmam-Hatip Lisesi, Adana.

İŞDENEYİMİ

2019- : Mehmet Baysal Hoca Cami-i Kuran Kursu, Adana

YABANCIDİL: Arapça (YÖKDİL: 57)

EKLER

و انشا الله تعالى و خواجه تبریز بعد از
و حق در کاهنه یقین اولدوغی و اسباب بر علیه حق
بیان اولدوغی و انشا الله تعالی و بویان اینچنین
بر کبریا و رتبه اولیه و کواکری و دلمری ذلالت و خلالت
حق تعالی صقلیه و کواکری نفاقدنم شریکدن و شکر
و کجاندن و ترددن و مجنون و کبریا و تعافدن و اولدوغی
و در پاستدن و سایر اوصاف نفسانیدن حق تعالی
کرم لطفیدن خلدی یارب کندی و محبتدن و ذکر
و یارب و انش کواکری طوله و روبر غیره اللغات
ایده و تفرقه دشمنه و کندی عیود بیکرمه و قیامت
اوله سز و خلددن و خلق سز و امین اولوب
و کندی و کوزی بولوب و حق یارب و دنیا و آخرت
بولوب حقه یقین اوله سز و کول و جگر و پشته
آمین یا رب العالمین **یو کتایه ادمشیا قیامت**
محمول اولدوغی جلوه و ده در **یکایه** که بوکتاب
اختیار اولدوغی آنچه حق تعالی کرم و لطفندن
عربی لسانه و فارسی زبانیه مطلع قلوب بر سراله

بر شری

بر شری چون سیر و سفر تقدیر و تائیه اقصای
رومده و آردار یکجه سز و پشندی سکن یوز طقس
بشچی سال مجتهد تار و سجده نبدن صلی الله علیه و سلم
و آنده و انوار کبریه صلی یاده اولدوغی سجد
ترکی دله بر حق کله کله کلدی تاکه طالبان صادق
و مخلصان محقق استماع ایدب انتفاع ایدر و نری
اغراضدن و انواری اغراضدن حق تعالی صقلیه و
و چون یارب توبه مقام نوده عیون سولیه و لیسک
کندی و لیلله سولیک کرکله و بوکتاب ده زیاده تحقیق
و ترقی اولدوغی و بر خدن سولیدی تاکه عامه
و خاصه نفع عام اولس و چون و علوج ذل سولیده
قانون شریعتله که ترکیه نفس دیرلر ترکیه نفس
ترکیه اولسه قانون شریعتله تصفیه مشر اولدوغی
طریقته چون ترکیه نفس حاصل اولدی کویا ایدب
الهی و امامه حاجت اولدی که اقتدا الیه و قیامت
طریقته که تصفیه دیرلر و باطن شریعت دخی
دیرلر انشا الله چون نفس و کول قانون شریعتله

بسط اشیا و اسم لولور اما شتی بوکه کویمن و
و بعض حال چایه بسطدر و دیل قیض حق
حالدی فی وقت عتاج و تادیب و مجید حق
و چاهل و کانی و کانی منزلدر **مکان** منزلدر بساط طره
لا اله الا الله الذین تحقیقوا بالمقامات و الاحوال
و جاز و ای مقام الذی فوق الجلال و الجمال فله
صفت لهم و لا یفعل فیل لای یزید فی شرف اصحت
قاله لا صیاح لی و له مساء انما الصیاح و المساء
لی یقید بالصفه و لا صفت علی و اختلاف اصحاب
فی هذا القول صل هو شکر اولیس بسطدر فان
الجان لقتضی **لشعط** عبارة عن کلمه علیها راجع
البرحمة و الدعوی و یجوز ان یوجد من المحققین
اهل الشریعه شریعت عبارت در معنی عبودیت الاله
حال قلب اولدولان دیرلر تمیز و اختلاف سز
و شرطندند راجل و ملق مثل بعد المثل عقیده فاضله
دو نجه بعض حال قائم صانرا مثل متعاقب
اولدوغدن نیکم بیان اولدوغی هر باری که حال مستحکم

رویه

اول مقام اولدور مقام عبارت در حقوق طریقی
علی القیام استیفا یکلدن بوکتاب صاحب غایتی مقام
اول ادبدر اذین شریعت وار و ادب خدمت وار
و ادب حق وار اذین شریعت مراسم قانتند و قودر که
اول حدود الله در و ادب خدمت خدمتی کورکدن
فانی اولم مع المبالغة فیها بر ذیبت تجریم و ادب الحق
سکن یکل تکدر دستگیر اولانی و عقل لایق اولدوغی
وقت اولدور که مافی یوم و مستقبل نظر بلیس طریق
عبارتدر عن یمثل عملدن رخصتدر عمل اند اولم سفر
سیر قلددر حقه توصیل اولور سز و ذکر و بای نفس
مسافر اولدور که فکریم معقولا نده سفر طریقه کداول
شرعده اعتبار در که اول عمل لایق عامل ساکدر
ساکت اکا و بر که مقاماتده یوریه حایل یکل
و کلکه اول عملدر **مکان** مجتهددن عبارتدر
جمع مقامات و در سوزی زحمت سز کون و مرید
ارادند و مجتهد اولان دیرلر اهل طریقت
اولدور که اکا طریقتی دیرلر ایددی آنده خطا

